

ORBÁN BALÁZS

ORSZÁGGYŰLÉSI BESZÉDEI

Az 1881-1884-iki országgyűlésen

(Külön lenyomat az országgyűlési naplóból.)

B U D A P E S T

Teltei Nándor és társánál, Kolozsvárt Demjén Lászlónál.

1884.

A néppel a népért.

Az 1882-ik évi költségvetés általános tárgyalása alkalmával.

(188?, január 16.)

T. ház! Ez a 12-ik költségvetés, melynek tárgyalásában szerencsés vagyok részt venni. Tizennégy éve, hogy e padokról küzdünk a nemzet érdekében, tizennégy éve, hogy küzdünk azon áramlat ellen, mely nemcsak a mi nézetünk szerint, hanem a szomorú tapasztalatok alapján is vészhozó hazánkra nézve, küzdünk azon rendszer ellen, mely szép módokkal, alkotmányos firma alatt hazánkat koldusbotra juttatja, hogy azután osztrákká tegye. A t. kormány ugyan azt hirdetteti hivatalos költői, történészei s lapszerkesztői által, hogy nekünk legjobb barátunk a német. Én magam is azt hiszem, hogy a nagy németországi német barátunk és jóakarónk, mert elég nagy az ő hazája arra, hogy a mi földünkre ne vágyódjék; de másrésről érdekegységénél fogva is fenmaradásunkat és erősödésünket kell óhajtania, miután mi erős védfalat alkotunk a Németországot szintén fenyegető muszka és szláv nagyravágyás ellen, mely nyíltan ezéül tűzte ki Németország szétदारabolását és elnyelését.

Hanem az osztrák-német az nem jó barátunk, nem jóakarónk, illetőleg az ő színleges

barátsága reánk nézve veszélyesebb ellenségeskedésénél, mert az osztrák sohasem volt veszélyes reánk nézve akkor, a midőn ellenségként állott velünk szemben, hisz akkor mindig levértük és elpáholtuk; de mikor barátunk volt, akkor mindig rászedett, kizsákmányolt és elnyomni törekedett.

14 éve, hogy az osztrák drága szövetségünk, de soha török, tatár oly pusztítást hazánkban végbe nem vitt, soha ellenség e haza népét úgy el nem szegényítette, úgy ki nem zsarolta, a mint azt a barátságos osztrák szövetség az ő hű helytartója Tisza Kálmán által teszi.

Innen ered az, hogy a mi költségvetésünk vitája mindig elkeseredett harcz az osztrák és a magyar érdekek közti. A többségben levő német párt minél nagyobb összegeket igyekszik Bécsbe exportálni, míg mi, a magyar párt, igyekezünk e roppant összegeket elvitatni, annak tételeit leszállítani, hogy valamicskét hazánk érdekében is gyümölcsözőleg elhelyezhessünk.

Küzdelmünk sikertelenek voltak s előttünk e költségvetés szomorú eredményeként áll egy roppant deficit s azon megdöbbentő tény, hogy 270 milliót meghaladó állami bevételeinkből belszükségleteink fedezésére alig marad 18 millió forint, a mint azt Széll Kálmán az 1880-ik évi költségvetés tárgyalásakor kimutatta, a többi mind Bécsbe vándorol a közösügyes Moloch táplálására.

Nemzetünk megváltója, a nagy Kossuth Lajos azon jó szavát, hogy az 1867-ki ki-

egyezés incompatibilis a magyar nemzet államiságával, semmi annyira nem igazolja, mint költésgevényeink.

Fájdalom, a nemzet nem hallgatott újjá teremtője prófétaí szavára, atyai intelmeire, annál kevésbé hallgatott a mi gyenge figyelmeztetésünkre, nem méltányolta és nem támogatta kellőleg az általunk jogaiért folytatott, elszánt, soha sem lankadó küzdelmeinket: hanem hallgatott azokra, kiket a lélekvásárlás és rászedett közbizalom a hatalomra juttatott. Ezek és pártfelei, kiket a hatalom zsíros sine curákhöz, nyeresémes béreletekhez, jól díjazott hivatalokhoz, vasúti igazgató tanácsosságokhoz, kormánybiztosságokhoz, dohányelölégekhez stb. juttatott és a hivatalos sajtó minket ábrándozóknak, utópistáknak hirdetett s a forradalom rémképeivel igyekeztek a népet tőlünk elidegeníteni.

Ha szabadna jó hazafiaknak a nemzettel, a hazával szemben a félreértettnek, a megbántottnak durczáskodó szerepét játszani: akkor önérzet-sértetlen, egyéni nyugalmat keresve kellene visszavonulnunk s veszni, pusztulni hagyni azon nemzetet, mely ily helyzetébe bele tud nyugodni, » mely háromszori választásnál megvesztegettetni engedé magát saját pénzével s mely részben árúba bocsátá lelke jobb meggyőződését.

De nem azért vagyunk mi utódai a magyar szabadsághősöknek, nem azért vagyunk letéteményesei az Ő szent hagyományaiknak, örökösai az ő soha sem lankadott haza- és szabadságszeretetüknek: hogy a félúton megálljunk, hogy a küzdelmet azért, mert nehéz, mert nagy aka-

dályokba ütközik, félbehagyjuk. Oh nem! mi küzdöttünk önodaadással, mi küzdeni fogunk, ha kell utolsó lehetünk, mert tudjuk a történelemből, hogy nagy igazságokat, nagy eszméket csak kitartó küzdelem, szenvedés és gyakran vértanúság árán lehet győzelemre juttatni. Mi túl tettük eddig és túl fogjuk tenni ezután is magunkat a folytonos üldözés, megkárosítás kellemtelenségein. Igen, mert a hazáért tűrni, szenvedni nekünk üdvezülés; mert meg vagyunk győződve, hogy közel van az idő, a midőn elámitott nemzetünket a vész- közelsége és saját nyomora felriasztandja álmából. Ezt hittük és hiszszük annál állhatatosakban, mert a többség, illetőleg az azt vezető vezérfélfü mindent megtett arra, hogy az alvó oroszlány felriadjon s a sörényében fészkelő férgeket és denevéreket lerázza.

A boszniai pénz- és vérfecsérlés, a bank- és vámügyi egyezkedés — mely hazánkat 80 millió évi jövedelemtől fosztá meg, — a 80 millió bankadósság, a romániai szerződés és 7 millió Lloyd-subventió, melylyel gabnakivitelünk sírját ásták meg azért, hogy az osztrák iparczikknek piacot teremtsenek; a nemzetet kimerítő új adók, melyeket önök mind Bécsnek való kedveskedésből szavaztattak és szavaznak meg: arról győzték meg e haza minden fiát, hogy azon politika, a melyet önök követnek, osztrák politika, az a szívtelenség politikája, az a gyarmat féktelen kizsákmányolásának politikája; oly politika, a mely incompatibilis nem csak a magyar államisággal, hanem a nemzet fenmaradhatásával is.

A helyzet, a melyet önök e hazának és

lakosainak teremtenek, iszonyatos és tarthatatlan. Ma hazánk és annak minden egyes polgára a végletekig ki van zsákmányolva; a polgárok keresménye, vagyona a végrehajtók szabad prédájául vau oda dobva, ezen martalóczok ma nép-jogellenesen dúlnak kedvük szerint.

Ma Magyarországon senki sem tulajdonosa földjének, birtokának, hanem csak haszonbérője, mert törvényellenes, önkényűleg megszabott illetékek czímén, minden 10—20 évben a birtok becsértékét túlhaladó összegeket csikarnak fel az állam nevében. De a tulajdonos még haszonbérőnek sem mondható, mert fáradsággal megművelt földjében nem termelhet olyat, a mi nyeresémes lenne; attól őt az állam nevében eltiltják.

A földműves, az iparos, a kereskedő hiába küzd, hiába iparkodik, hiába töri magát, termelvénye nem az övé, hanem az adóvégrehajtóé. Önök az állam nevében a nyomoron is uzsorászkodnak; az elviselhetlen adókat oly időben követelik, a midőn a mi viszonyaink közt a fizetésképtelenség s követelik ily időben azért, hogy késedelmi kamatokkal, becslési és végrehajtási költségekkel az úgyis elviselhetlen adókat felemeljék.

Az állam másutt segítője, támogatója, jóltevője a honpolgároknak, mit tőlük bevesz, azt sokszorosán visszaszolgáltatja. Önök az állam nevében folytonos harcot folytatnak a honpolgárok ellen, önök az állam nevében felcsikarnak minden felcsikarható fillért, nem azért, hogy az ország jólétére fordítsák, hanem azért, hogy

Bécs telhetetlenségét kielégítsék. Önök kérlelhetlen harczot folytatnak az állam nevében maga a magyar állam, vagyis az azt alkotó polgárok összessége ellen; önök uralma előli a népszaporodást s a kivándorlást napirendre hozza. Ezen egykor boldog országot, hová Európa szerencsétlenei bevándoroltak, jólétet és szabadságot élvezni, most saját szülöttjei hagyják el, mert a megélhetést lehetlenné tette önök kormányzata.

De a nemzet iszonyú gyötörtetése árán megtanulta önöket ismerni, a leszámolás nagy napja közég, a mely hiszem, hogy el fogja Ítélni önöket és igazolni fog minket.

A t. ház kegyes engedelmevel bátor leszek a pénzügyi bizottság tisztelt előadója Hegedűs Sándor beszédére pár rövid megjegyzést tenni.

A tisztelt előadó úrnak ismerjük optimistiscus nézeteit, tudjuk, hogy a kormány minden téveivel egyet szokott érteni és azokat feltétlenül dicshymnussal körülzengeni vezérczikkekbeu és itt e házban tartott szónoklataiban. Ha ily dispositiója mellett mégis kénytelen már beszédje kezdetén bevallai, hogy e költségvetésnek csoportosított számai meglepnek és megdöbbennek: mi kénytelenek vagyunk ezen nyilatkozatát a kormány legerősebb és legélesebb elítélésének tekinteni. Hisz Brutusocska nem ok nélkül támad Caesárjára.

Az előadó úr beszédében a jövőre nézve csakis egyetlen biztató expedienst találunk, a midőn azt mondja, hogy kiadásaink emelkedését a lehető szűk határok közé szorítsuk, bevételeink

fokozását pedig a legnagyobb mértékben idézzük elő.

Ez szép tanács, csak hogy én nem tudom miként akarja a t. előadó úr bevételeinket fokozni adóemelés nélkül; már pedig az adóemelés, legyen az fogyasztási adók, vagy más bármily czímen kivette, a mi viszonyaink közt, a midőn a létező adókat sem tudjuk fizetni, képtelenség. Lett volna a jövedelem nagy mérvű fokozásnak igenis módja, az adózók újabb terhelése nélkül, ha a képviselő úr és társai a vám- és bank-szerződés által 80 milliónyi biztos jövedelmet oda nem ajándékoztak volna az osztrákoknak, a mi 10 év alatt 800 milliócskát tesz ki.

Az előadó úr maga is az egyenes adók emelésétől idegenkedni látszik s a közvetett adók emelésének expediensét ajánlja. De, t. ház, én úgy találom, hogy bárminő czímen akarjuk is fokozni a jövedelmet, az mégis ezen ország adózóira nehezedik, szavazzák önök azt meg fogyasztási, hadmentességi, szállítási-adó, vagy bármily czímen, annak mindig csak az ország kizsarolt népének zsebéből kell kikerülnie, mert arról, hogy a szomszéd osztrák a mi közvetett jövedelmeink emelkedetéséhez valamiképen hozzá ne járuljon, gondoskodott önök közösüges bölcsesége, a mely a paritást úgy magyarázza, hogy mi mindent adjunk az osztráknak, ő pedig semmit nekünk.

Most áttérek a pénzügyminister úr beszédére, a ki hazafiságnak keresztelte azt, hogy a ministerelnök a boszniai occupatio alkalmával lemondását nem adta be. Hát t. ház, ez felfogás dolga,

azonban alig hiszem, hogy a hazafiság ezen qualificatióját Magyarország 15 milliónyi lakossága közül nagyon sokan osztanák; alkalmasint csakis a miniserelnök úr lekötelezettjei, mert még a háta mögött ülő nagy többség is elítélte feliratában az occupatiót. Ha azóta változtak a nézetek, ez azt mutatja, hogy a ministerek jól értenek a megpuhítás mesterségéhez.

A t. pénzügyminister úr csábító számcsoportosításokkal akarta kimutatni azt, miszerint az, mit Somssich t. képviselő úr igen jeles beszédében előadott, hogy kiadásaink nagy mérvben növekedtek, nem áll, holott a zárszámadások épeu azt bizonyítják, hogy kiadásaink sokkal nagyobb mértékben emelkedtek, mint önök a jövedelmet fokozták. Mert ha ez így nem lenne, akkor nem volna defiielit a költségvetésben. A pénzügyminister úr a több kiadást a boszniai occupatio által igényelt költségekkel szokta leginkább indokolni. De ki csinálta a boszniai oecupatiót, vagy ki engedte azt megtörténni? Széli Kálmáu nem, mert ő épen azért köszönt le, mert a boszniai occupatióvalincompatibilisnek tartotta az egyensúly helyreállításának lehetőségét. Az országgyűlés nem, mert azt önök hazaküldték, épen azért, hogy távollétében a merénylet létre jöhessen. A boszniai oecupatiót legfelebb az olcsó dicsőségre vágyó katonatisztek kedvéért hozta létre a kormány.

Arra nézve, mit a kisbirtokosok jólétének emelkedéséről mondott a t. minister úr, már Hoitsy t. barátom megfelelt, hanem nem érintett egyet, mit a minister úr szintén említett s mi szintén költői phantasiájára mutat, t. i. hogy Magyaror-

szágon a polgárság jóléte is emelkedett. Azt látjuk t. ház, hogy a városokban nagyon megfogyott a választók száma, néhol csak fele, néhol egy harmada maradt meg a választásra jogosultaknak. Minthogy a választási jog nálunk censushoz van kötve, e fogyás arra mutat, hogy a polgárság vagyonosodása nem emelkedett, de sőt nagy mértékben hanyatlott.

A pénzügyminister úr azon merész állítást is kockáztatta, hogy nálunk a népesség szaporodott és ezt is a fusio kormánya alatti állítólagos uagy boldogság és jólét kifolyásaként akarja feltüntetni.

Miután fennebb én is állítám, hogy önök vészes uralma még a népszaporodást is csökkentette, bátor leszek kifejteni, hogy a pénzügyminister úr magas phantasiája itt is messze jár a valóságtól.

Az adatokat veszem Keleti Károlynak múlt évi decz. 16-án az academiában tartott felolvasásából.

E szerint Magyarország összes népessége az utóbbi 10 év alatt szaporodott 124,842 lélekkel, vagyis 1.46%, de miután rendes viszonyok közt a népességnek évente kell 3—4%-kal szaporodni, ez nem szaporodást, hanem megdöbbentő csökkenést mutat, mert jól rendezett viszonyok közt 10 év alatt Magyarország népességének természetszerűleg 7—800,000-rel kellett volna szaporodnia.

Keleti rámutat e csökkenés okaira is s a betegségeken kívül a nemzetgazdasági pangást és kivándorlást említi. Mindkettő önök műve.

Tehát azzal nincsen mit dicsekednie pénzügyér úrnak, mert a dicsekvés vádként hull vissza leginkább reá, ki a nemzet elszegényítésében és a nemzetgazdászati calamitás előidézésében legfőbb tényező.

Rohonczy t. képviselőtársam beszédére czáfolólag nem felelhetek, legfőlehb örömemet fejezhetem ki a felett, hogy a túloldalról is emelkedik szó az erkölcstelenség ellen. Így talán kezet fogva sikerülend, ha nem is kiirtanunk, legalább fékeznünk e társadalmi ragályt, mely felülről terjed lefelé.

Örülök annak is, hogy valahára találkozott a túloldalon is, a ki nem csak némán szavaz, hanem indokol is; hanem indokolásának logikai következménye az kellene, hogy legyen, hogy a mi sorainkat díszítse jelenlétével. (*Élénk tetszés és derűlttség.*) De habár beszédéből nem vonta is le az általam óhajtott következtetést, az nem gátolja meg, hogy az olyan kormáuypárti beszéd hasonlít a haldoklónak adott kegyelemdőféshez, (*Úgy van! szélső balfelől.*)

Aztán ne csodálkozzék a képviselő úr az erkölcstelenség terjedésén, hisz a kormány átvette Bach és Schmerling örökségét egész rubrica rendszerével, minden személyzetével, muszka-vezetőivel. Ezek uralják most is a helyzetet s mind ezt megkoronázta a fusióval, a melynek alapja a legnagyobb erkölcstelenség volt s eredménye sem lehetett más. (*Úgy van! szélső balról.*)

Rohonczy t. képviselő úr megható színekkel festette az al-Tisza vidéke népének nyomorát és ínségét, de az a megdőbentő hű kép nemcsak

ama vidék, hanem az egész ország viszonyait állítja elénk, mert az általa ecsetelt nyomor az ország minden részében felmutatja rémes arcát.

Azon, hogy a vizsgálat megejtése a hibásokra bizatik, szintén se csodálkozzék, mert ez országos szokás, ez rendszer c kormány alatt. *(Úgy van! szélső balfelől.)*

A miniszerelnök úr nemes hévvel lépett ki a síkra s felhívta a ház tagjait, hogy concret esetekben forduljanak a miniszerhez s ő szigorú vizsgálatot és elégtételt eszközöl; de hiszen épen a közigazgatás terén szokták leginkább a vizsgálatot a hibásokra bízni, ott szokták a szolgabíró urak tortúrázni a népet s azután el is zárni. Ha panasz vagy interpellátio történik, a miniszer a vizsgálatot megejti az alispánnal, a ki elsimítja a bünt s marad minden a réginél. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Azon se csodálkozzék, hogy a vízi munkákat ugyanazon egyén kapja magas egységi árakban, így van ez szárazon is, *(Élének derültség)* a kőutak fedagyagát szintén egy ember vagy consortium állítja elő az egész országban, természetesen nagyon magas egységi árban, melynek harmadáért hordja meg azt a nép, mert hát oly nagy útrészeket szoktak kiadni, hogy a szegényebb ember, átalán a nép maga nem is vállalkozhatik, mert ezek az urak úgy tudják eligazítani, hogy más ne legyen versenyképes, tehát mindig ugyanazon consortium kapja ki, ez aztán az anyagot meghordatja harmadrészéért annak az árnak, a melyet az államtól kap. Dobránszky képviselő úr beszédjéről nincsen sok mondani

valóm; ő csak recriminál és professzorként oktat; még azt is el akarja tiltani, hogy mi a népnek nyomora miatt ne jajduljunk fel, hogy mi a nép nyomorát ne is említhessük. No már én nem tudom, hogy gyergyói választói mit fognak mondani az ő statisztikai adataihoz, melyekkel bebizonyította, hogy mily nagyszerű kulturái haladás és jólét van itt minálunk, szóval rendre dicsérte, himnuszokat zengett a ministereknek. Én tökéletesen felfogom, értem is, hogy miért teszi, de ne kívánja mi tőlünk, hogy mi is az Ő példáját kövessük. (*Helyeslés szélső balon.*)

Már most ami az előttünk fekvő költségvetést illeti, én úgy találom, hogy kárba veszett költség az, amit mi a minister urak költségvetései, azok részletezése és terjedelmes indokolásaik kinyomatására, valamint a pénzügyi bizottság jelentésének sokszorosítására fordítunk: hisz e költségvetés fő irányzatában és alaptételeiben úgy hasonlít a korábbi költségvetésekhez, mint ugyanazon veretű két krajczár egymáshoz. E hasonlatot értem a roszbán, mert a fusio kormánya jellegét a folytonos sülyedésben tünteti fel. A pénzügyi bizottság apró-cseprő törlései is belügyi, leginkább művelődési kiadásaink elnyírálásában s így gyümölcsöző befektetéseink apasztásában határozódik meg, kapcsolatosan néhány hangzatos határozati javaslattal, a melyek soha se teljesítenek.

A gyümölcstelen s mindenünket felemésztő közösüges kiadásokat hagyják érintetlenül, a hadügy minister úr túlköltekezéseire, milliókat elnyelő póthiteleire nincsen észrevételük.

Legyen azért őszinte a kormány, ne álcázza el az alkotmányos formák csalékony látszatával a költségvetés chablonszerűségét, ne csináljon e játékhoz komoly, bölcs arcot, ne vesztegessék a nyomdafestéket; hanem egy szerűen mondják ki, hogy a költségvetési előirányzat marad a régi, egy pár milliócska többlettel a Boszniába szerelmes hadügyminister részére, hogy lóra ültesse a gyalogosakat, talán a gyorsabb rückwärtz concentrirung kedvéért (*Derültség a szélső balon*) és más pár milliócska többlettel azóta felszaporított államadóságaink kamattöbbletére. Néhány millióval több bevétel az elfeésérlett államjavakból, néhány százezer írttal kevesebb bevétel a kegyenezeknek furcsa feltételek alatt kibérlett alapítványi és államjavakból. Néhány száz ezer írttal több kiadás az újonnan alkotott hivatalnokok fizetésére, új adóemelések, kölcsönök a deficitek fedezésére.

Elfogadja-e a többség, igen? vagy nem? megadja-e a felhatalmazást az elköltésre? Én nem kétlem, hogy elfogadja és megadja, de nem lesz sokáig alkalma az alkotmányos ellenőrzéssel. Úzött e könnyelmű játékot folytatni, arról meg vagyok győződve, mert e nemzet többé nem bízza a vagyona felett való intézkedést azokra, kik azt Csáky szalmájának nézik.

Ily módon a kormány hamar s egyszerűen keresztül esne a feltétlen rendelkezés műveletén s Bécsset minden ellenvetés nélkül kielégítheti. Ámde, ha már tárgyalásra élönkbe adták a költségvetési előirányzatot, mozogjon bár az a régi keretben s tudjuk bár, hogy a többség komoly

megbírálás nélkül megszavazandja: mindazonáltal mi lelkiismeretbeli kötelességünknek ismerjük ez utolsó perczben is komolyan teljesíteni ellenőrzői tisztünket s a közös ügyes tékozlás és a belügyi fukarkodás ellen tiltakozva, megtagadjuk a költséget ezen kormánytól, mely országunk megdőbbentő helyzetével szemben sem tud jobb útra térni s deficités költségvetésének más hátterét az adók emelésénél, az államjavak elpredálásánál nem tud felmutatni. Kém fogadom el a költségvetést általánosságban sem a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom az Eötvös Károly által beadott határozati javaslatához. *(Éléük helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az államadósságok és kamatairól.

(1882. január 26.)

T. ház! Ezen fejezetnél kívánok általánosságban mindennemű államadósságainkra és azok kamataira pár észrevételt tenni.

T. ház! 1849-ig, sőt szorosán véve egészen 1867-ig büszkén tüntethettük fel hazánkat oly unicum gyanánt, a melynek egyetlen fillér adóssága sem volt. Ezred évig a nemzet alkotmánya paládiuma alatt meg tudott élni adósság csinálás nélkül. A 14 éves közösügyes rendszer alatt önök aztán siettek rohamosan után pótolni, a mit őseink elmulasztottak s oly szenvedéllyel, oly lázas sietséggel halmozták és halmozzák egy-

másra a kölcsönöket, hogy ma már — a mint a költségvetési előirányzatból borzadva győződhetünk meg — 107 millió frtra rúgnak államadósságaink évi kamatai, vagy is összes bevételeink csak nem fele részét emésztik fel. És adósságaink folyton évről évre emelkednek, kamatterheink folyton terhesebbek lesznek, a nélkül, hogy kilátásunk lehetne arra, hogy törlesztés által valaha elenyészni avagy bár csak kevesbedni fognának, sőt ellenben, miután önök mindig többet költenek a bevételnél s a hiánylatot mindig új kölcsönökkel fedezik, adósságaink oly rohamosan emelkednek, miszerint az 1880-iki évi 96 millió kamatterhe ez évben már 107 millióra, tehát két év alatt 11 millió forinttal emelkedett.

Még a legegyszerűbb magán gazdaságot sem, annál kevésbé lehet államgazdaságot számítás nélkül folytatni. Ha már most felvesszük számítási alapul ezen két évi kamat teher szaporulatot, vagy is a 11 milliót; s főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy ezek a szerencsésebb évek közé számíthatók, a midőn meglehetősen jó termésünk volt s aránylag a szokottnál kevesebb elemi csapással volt az ország súlytva: akkor önök adósságcsinálásának ily progressiv emelkedése mellett csak 20 évre lesz szükségük, hogy az állam összes bevételét felemésztessék az államadósságok kamataival. Tehát normális viszonyok közt két év tized alatt; de ha háború vagy más csapás súlytja a nemzetet még hamarabb is reá fogják önök hozni a végkatasztrófát.

Igaz, hogy a gazdag Angliának is terhes

és nagy államadósságai vannak, azokat azonban oly befektetésekre tette, melyek az állam és a honpolgárok jólétének és nagyságának alapját képezik. Anglia adós önmagának, saját polgárainak, az államadósságok kamatai mind az országban maradnak és jönnek forgalomba és így a nemzeti vagyonosodás fő tényezői. Így van ez más országokban is. Míg ellenben a mi államadósságaink roppant kamatai mind külföldre vándorolnak s a nemzet kiszivattyúzására szolgálnak.

Ezen felül az osztrákok még a mi adósságunkból is tőkét csinálnak maguknak s e téren is kijátszanak. 1867-ben oktalan nagylelkűsködésként átvállalták a közöstigyelek teremtői az Ausztria által a mi megrontásunkra csinált statusadósságok egy részének kamatozását bizonyos meghatározott évi összegben, túlbuzgó nagylelkűsködésközüben az eszélyesség szabványait sem tartván szem előtt, mert ha már az osztrákokat a hínárból ki akarták segíteni, azt legalább nem kell vala akként tenni, hogy mi maradjunk benne. Ha már átvállalták, akkor ne változtatlan mennyiségű kamatot, hanem bizonyos mennyiségű tőkét vállaltak volna át, a mit eddig az évente fizetett kamat mennyiséggel legalább is fele részben törlesztettünk volna, hisz minden nagy statusbölcsesség nélkül tudhatták, hogy törlesztéssel 30 év alatt elenyészteszethetni az adósságot.

Hanem az osztrák még a beadósításnál is rútol rászédett, mert mi átvállalt adósságainak kamatait nem a hitelezőknek, hanem a közösügyes kormánynak, azaz Ausztriának adjuk át; ő aztán szépen kiszámította, hogyan kell annak egy

részét zsebében marasztani; a status-adósságokra magas szelvényadót vetett ki s ez által az általunk teljes mérvben fizetett kamatokból megmaraszt magának 20%-ot, vagyis ennyivel devalválta status-adósságainak összegét. Így nyereszkezik a mi nagylelkűségünkön, a mi segítségi vágyunkból eredő nyomorunkon s kormányfőrfiaink ügyefogyottságán.

Pedig a mi kormányunk a lefolyt évek alatt még kétannyi adósságot csinált, mint a mennyit az osztrákoktól átvállaltunk, úgy, hogy a mint fennebb említém, 107 millió írtra megy évenként átvállalt és csinált államadósságaink kamatja.

De hát kormányunk még annyi leleményességgel sem bír, hogy az osztrák példát követve, könnyítse a mi kamatterheinket. Avagy nem lenne a világon a legcorrectebb eljárás, ha mi államadósságainkra egyáltalában, de mindenesetre az osztrák államadósságoknak általunk fizetett kamatjárulékaira rászabnék a 20%-os szelvényadót? a mi első esetben kerek 26 milliót marasztana államkincstárunkban, vagyis az előírányzott deficitnek fedezésére szükséges összeget; utóbbi esetben pedig évi 7½ millió megtakarításra képesítene.

Ez ellen a hitelezőknek kifogása nem lehetne, mert az osztrák kormány e levonást úgyis megteszi saját előnyére. Az osztrákok se ellenezhetnék észszerűleg, hisz ők tanítottak minket erre s a mi ott igazságosnak és czélszerűnek mutatkozott, kell, hogy nálunk is az legyen. És a miként az osztrák hitelt nem ingatta meg a szelvényadó, akként a miénket sem fogná jobban

megingatni, miként azt önök minden előrelátás nélküli tékozlása már megingatta. Aztán elvégre is tiszta haszon lenne az országra, ha többé kölcsönt nem kapnának, mert ha önök az eddigi utón haladnak, maholnap egész országunkat elzálogosítják.

Pénzügyminister úr nagyon leleményesnek mutatkozott a pénz-felcsikarás módozatainak felkutatásában. Csodálkozásomat kell kifejezmem a felett, hogy a jövedelem fokozásának ezen osztrákminta szerinti módozatára reá nem jött. Ajánlom ezen — az adók emelésénél és új adók behozatalánál sokkal czélszerűbb és igazságosabb — módját a jövedelem szaporításnak a pénztigyer úr figyelmébe

Ministerelnök úr alkalmasint ellenezni fogja és meg fogja tagadni, hogy ő valaha az államadosságokhoz való járulásunkat rosszalta, miként tegnap megtagadta, hogy ő valaha balközépi korában a 48-as párttal érintkezett, együtt működött s szomszédi jó viszonyban lett volna, holott tudom jól, mint akkor balközépi képviselő, hogy a balközép és 48-as párt egybeolvadása iránt hosszas tárgyalások folytak s az erre kiküldött bizottság Irányi-val, a 48-sok kiküldöttével érintkezett s csakis Tisza Kálmán személyes ambíciója és féltékenysége akadályozta az egybeolvadást, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Különben én adósságcsinálásra soha felhatalmazást nem adtam és nem adtunk s így azoknak kamatait sem szavazom és nem szavazzuk meg. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A német Schulverein izgatásai ellen.

(1882. január 27.)

T. ház! Én tudom, hogy az életben gyakran ismétlődik a hálátlanság, a midőn jóért rosszal fizetnek, azt is tudom, hogy az elkényeztetettek rendszerint követelők és rossz szívűek szoktak lenni.

Az a hecz, a mi ellenünk Németországban folyik, azok a körmönfont hazugságokkal megtömött munkák, a melyek ott megjelentek, azok a röpiratok, azok a hírlapi cikkek, (*Halljuk!*) a melyek minket vadaknak, türelmetlen zsarnokoknak festenek s a német nagy közönség előtt durván rágalmaznak: mind egy forrásra vezethetők vissza. A mozgó szálak részint innen, de leginkább Nagy-Szebenből rángattatnak.

Én azt hiszem, hogy Magyarország egyetlen nemzetiségének sem lehet jogosan panasza ellenünk, hogy elnyomtuk, nyelvi és cultural fejlődésükben akadályoztuk. Hisz e tekintetben minden időben egészen az öngyilkosságig engedékenyek voltunk; nem hogy rá erőszakoltuk volna nyelvünket másokra, hanem közönyösen néztük és nézzük ma is, hogy egész vidékek magyar népe absorbeáltatik a más nemzetiségűek által. A magyar keleti vallásúakat és az erdélyi magyar lutheránusokat maga kormányunk szorítja idegen nemzetiség jármába s szívrázó panaszai előtt elzárja füleit.

De legkevésbé lehet panaszra okuk erdélyrészi szász szomszédainknak, mert még soha

jövevények úgy felkarolva, úgy elkényesztetve nem voltak, mint ez a maroknyi nép, *(Halljuk!)* mely még ma is nemzetnek hiszi magát, holott mindössze 120,000-ren vannak szétszórva a szélrózsa minden irányában, beékelve és összekeverve 500,000 román és 30,000 magyar közé, kikkel századokon át páriaként bánt, minden emberi jogtól megfosztott s most is az fáj az uralomhoz szokottaknak, hogy már kénytelenek ezek feletti fajuralmuknak némi csekély korlátait eltűrni. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ez a 120,000 népség — mely egy kicsinke vármegyét sem tudna alkotni, — az erdélyi fejedelemség alatt külön nemzetként szerepelt, egyenjogú volt az 500,000 székelylyel és a 800,000-nyi magyarral, egyenjogú befolyásra, de nem a terhek viselésében, mert míg a székelyek had idején 40,000, a megyei magyarság 30,000 harczost állított ki, a szászok minden véradótól mentve voltak s mindössze 500 zsoldost tartoztak kiállítani, *(Úgy van! Úgy van!)* de ezek se lehettek szászok, miután azok a koronát megtartó szászok csekély bátorságuk miatt képteleneknek bizonyultak a hadviselésre. *(Derültség.)* Törvénybe volt iktatva, hogy e contingensbe szász fegyverviselő be nem léphet, mert régen sok csata a miatt veszett el, hogy a szászok még mielőtt az ellent megláthatták volna, megszaladtak s a csatarendet felbontották. *(Derültség)*

Hét századon át a magyar védte őket véres testével, a mi védelmünk alatt fejlődtek, művelődtek és gazdagodtak; a török és az osztrák zsarnokság ellen folytatott négy százados küzdelem-

ben, a szászok nem hogy védték volna a hazát, hanem legtöbb esetben az ellenséggel czimboráltak s mi nem csak elnézők voltunk, hanem véres testünkkel fedeztük, több szabadságban részesítettük, mint a mennyivel önmagunk bírtunk. *(Úgy van! Úgy van!)*

1849-ben az osztrákkal fogtak kezét, a muszkákat hívták be s bűnhődésük az volt, hogy kaptak qua nemzet 11 milliónyi úrbéri és dézsma-kárpátlást, a mi utolsó fillérig a kincstárt illette volna. Oda ajándékoztunk egy csomó állami jószágot, oda ajándékoztuk az úgynevezett szász nemzeti vagyont, a mi a hivatalnokok fizetésének képezte alapját s a mit a kincstár részére kell vala lefoglalnunk, miután a hivatalnokokat az állam fizeti, *(Úgy van!)* a mint lefoglalta volt azt hasonló körülmények közt József császár s részben a Bach rendszer is. A kormány alkotott számukra öt oly vármegyét, melyekben hegemóniájuk biztosítva van s németül vezetik a közigazgatást és közoktatást.

Engedjük, hogy szegény tízfalusi magyar testvéreink felett középkori módon kegyetlenkedjenek, hogy erdősegeiktől megfosszák, közigazgatási és vallási kormányzatuk németül folyjon.

A hála ennyi határtalan jószágunkért az, hogy minket barbároknak, ázsiai vadaknak hirdetnek s mindenféle rágalmak özönét zúdíttják reánk. De hát mit mondanának, ha úgy bánnának, mint Poroszország tesz a poseni lengyelekkel s mint tett a poroszországi szláv népességgel, melyet néhány ezer német lovag germanizált, egészen beolvasztott.

Maga Heintze is bevallja, hogy támadó munkáját az erdélyi szászok jalkiáltásai következtében írta és bocsátotta közre s abban egy nemzet könyörtelen megöléséről regél, melyet nem lehet megindulás nélkül nézni egy németnek.

Dante poklához hasonlítja a szászok sorsát.

De hát hol van a szász nemzet? hisz a kiháló félben levő, a folytonos összeházasodás és csiragyilkolás miatt enervált 120,000 embert .....(*Derültség. Mozcás.*)

Elnök: Kérem a képviselő urat, tessék kifejezéseire ügyelni, hiszen annyi tekintettel a a karzatokra is kell lenni.

(*Folytatva*):..... azt az 500 négyszög mértföldön szerte szórt, egymásnak a jargonját megérteni nem tudó 120,000 embert csak nem akarják nemzetnek gúnyolni.

T. ház! Én magam is egyetértek a miniszterelnök úrral és tudom, hogy az a szorgalmas, munkás és tanulékony szász nemzetiség Erdélyben igen jó indulatú s nem ellensége a magyaroknak, szereti a magyart. De gyűlöl minket az a hivatalos kaszt, mely minden hivatalt régóta maga foglalt el, az a hivatalos kaszt, mely szabadon gazdálkodott a közvagyonnal, a miért is II. József alatt vád alá helyeztettek, igen sok közülök tömlöczbe vettetett s kártérítésre ítéltetett És teszi ezt az a szintén kasztot alkotó papi és professori faj is, mely Németországban az egyetemeken nevelkedik, onnan szívja magába a nagy német büszkeséget és mindenütt, a hol tíz söröző német összegyűl, mindjárt egy nemzetet lát maga előtt. (*Élénk derültség a szélső baloldalon.*)

Tehát, t. ház, nem az elnyomatás, hanem ezen egyeduralomnak s szabad gazdálkodásnak meggátlása és kezükből való kivétele az, a mi fáj nekik. Mert az általunk proclamált jog-egyenlőség nem engedi meg továbbra is, hogy az azon területen lakó fajrokonaikkal és más nemzetiségűekkel úgy bánjanak el, mint páriákkal.

Wolf t. képviselőtársam Herman Ottó t. képviselőtársam állításával szemben tagadja, hogy ő valaha a magyart bántotta volna. De felhozza, hogy ő a nemzete iránti kötelességet teljesíti. Ennek ellene mondanak az Ő lapjában naponta megjelenő és gyűlöletet lehelő czikkek, melyek egyenesen a magyar nemzet, a magyar államiság és a magyar nemzet létele ellen vannak irányozva. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Gull József t. képviselő úr azt mondja, hogy ő ezen támadást előre érezte és előre látta és mintegy felfegyverezve jött ellene. Igen természetesnek találandja t. képviselő úr, bármennyire lenézzék is önök a magyar nemzetet, azt hiszem, hogy' annak is joga van az önvédelemhez. Mert még a bogár is, melyet el akarnak tiporni, igyekszik magát megvédeni.

Gull József képviselő úr természetesnek találja, hogy Németország e tekintetben felszólal fajrokonainak védelmére és az ő érdekükben megtesz minden tőle telhetőt. T. ház! Én nem tagadom meg és senki sem tagadná meg Németországtól a jogot, ha valóban léteznék az elnyomatás, melyről jajgatnak, nem tagadnám meg azt a jogot, hogy társadalmi úton minden

lehető megtegyenek. De miután ok nincs, az okozatnak sincs értelme.

Gull József t. képviselő úr tovább menve, elismeri, hogy a vád alapos, mely Németországban felhozott. Állítja, hogy a tények bebizonyítják azt. Felhossa, hogy a nemzetiségi törvény nincs végrehajtva és a közigazgatás magyar oly területen, a hol szászok vannak. Megengedjen a t. képviselő úr, én akkor is, mikor a megyék kikerekítése iránti törvényt tárgyaltuk, nagyon kárhoztattam a kormány azon politikáját, mely öt megyét engedett át 120,000 szásznak.

120,000-nyi szásznak öt vármegyét biztosított az ő hegemoniájuknak. És mit tesznek önök amaz öt vármegyével, a hol nincsenek többségben, hanem mindenütt roppant kisebbségben? Önök a közigazgatást igenis németül vezetik. Brassó megyében, a hol 17,000 szász van, de van még 30,000 magyar és 40,000 román, a közigazgatás nyelve egészen német (*Mozgás*) és az iskolából mindenütt ki van tiltva a magyar nyelv; és t. ház, azokat a magyar véreinket ott a német nyelvvel kínozzák és a községi előjáróknak sem szabad a magyar nyelvet használni, hanem német nyelvet és pecsétet kell használniok, holott egy árva szót sem tud ama nép németül.

Az sem való, hogy mi a német nyelvet kiküszöböljük a nevelés teréről, hisz tudjuk, hogy középiskoláinkban kötelező tantárgy a német nyelv. (*Úgy van!*) Azt csak nem kívánják önök, hogy az önök jargonját, az önök táj nyelvét tanítsuk, a melyet maguk sem értenek, mert a

beszterczevidéki szász nem tud beszélni a Brassóvidéki szászszal; (*Általános élénk derültség*) és ha érintkezni akarnak egymásközt oláhuul kell beszélniük. (*Derültség.*)

Gull József t. képviselő úr hivatkozott királyok által szentesített, ez előtt 800 évvel alkotott okmányokra és kiváltságlevelekre és ezek megsértésében látja ő a nagy nemzeti sérelmet. T. ház! A mai korban, a demokratia ez előhaladott századában, a mikor mindenki lemondott a régi századokban nyert előjogokról, ezekre jogokat akarni alapítani, ez nem európai felfogás. (*Élénk helyeslés.*) Hisz ha mi akarnánk a régi mohos actákra és kiváltságokra hivatkozni, akkor Erdélyben követelhetnők, hogy a székely nemzetnek legyen külön országgyűlési joga, mert törvényhozási joggal és adómentességgel birt. De mi átláttuk, hogy ezek a kor szellemével ellentétben állanak 8 azokról önként lemondunk. Szokják meg tehát önök is kedves polgártársaink, hogy ne vándoroljanak mindig oda vissza a középkorhoz, hanem illesszék be magukat a mívelt társadalomba s igyekezzenek a kor szellemével haladni, nem pedig agitálva az ellen támadni. (*Általános élénk helyeslés.*)

Hanem azt már t. ház, igenis kifogásolnom kell, hogy Gull József t. képviselő úr itt 2 millió németnek a nevében beszél, mert szerencsések vagyunk tapasztalni nem csak most, hanem a múlt századok során át is tapasztaltuk, hogy a Királyhágón inneni németek mindig más-kép éreztek és soha ellenünk ily, az államban államot alkotni akaró, követelményekkel föl nem

léptek; és legyen meggyőződve a t. képviselő ar, hogy ha ön megjelenne a szepesi városokban, vagy az alvidéki német községekben és oly valamit hozna ott elő, a mit itt ma elmondott, a németek maguk vernék ki. (*Élénk derültség.*)

Folytathatnám még t. ház, de nem kívánok a t. ház becses türelmével visszaélni, mindazonáltal én szintén a kormány kötelességének ismerem, hogy a nagy hullámokat vert azon ámítás és rágalmazás! hadjárat ellen a kormány minden befolyását felhasználja; igyekezzék a Németországon félrevezetett közvéleményt jó útra terelni, mert nincs e hazában oly jó magyar polgár, a ki Németországgal és a német nemzettel a jó viszonyt fentartani, annak kulturális vívmányait — ha kell — elsajátítani és magáévá tenni ne igyekezzék.

Ennek következtében én szintén felkérem a kormányt, hogy minden hatalmában levő eszközt erre felhasználni szíveskedjék. (*helyeslés a szélső balfelől.*)

A főispánok megszüntetése érdekében.

(1882. február 8.)

Tisztelt ház! A pénzügyi bizottság, sőt maga a kormány is önfeledett perczeiben hangoztatni jónak látja a takarékoságnak a mi viszonyaink közt nagyon is indokolt szükségességét. A baj az, hogy megállapodnak az elvi meghatá-

rozásnál, az életbe való átvitelt és gyakorlati alkalmazást még csak meg sem kísérlük.

Kétségtelenül megnehezíti ezt önök merev pártállása s azon hamis okoskodásuk, mely szerint a közösügyes kiadásokat valami érinthetetlen szentségnek tekintik s nemhogy azoknál a lehető megtakarításokat megkísérlenék, hanem nem lehet a közös kormánynak s főleg a közös hadügyminister úrnak olyan kívánsága és olyan szeszélye, melynek kielégítésére önök a sok milliókra menő póthiteleket egész készséggel meg ne szavaztatnák jól bedressirozott delegációjuk által.

Nem kívánok én most a kiegyezés határvonalait túlhaladó közösügyes pazarlásokról szólni, hanem csak belügyi kiadásainkra s különösen a belügyér úr költségvetésének egy tételére szorítokozom, a mely a megtakarítások eszközzésére igen alkalmasnak mutatkozik s ez a főispánok fizetésére előirányzott 243,500 frt, a mely összeg egészen megtakarítható lenne a nélkül, hogy abból a közigazgatási szervezetben a legkisebb fennakadás adná elő magát.

Én e tárgyban már szerencsés voltam egy korábbi költségvetés tárgyalásakor nézeteimet és érveimet előadni. Akkor én a mai főispánokat az állam ingyenélőinek és a drágán megfizetett édes mit sem tevés példányképeinek neveztem.

Ma sem áll másképen, mert a főispánok valódi ötödik kerekei a megszorított és jogaiból kiforgatott megyei önkormányzatnak. Van olyan főispán, a ki évekig megyéje felé se néz, legfőlebb a képviselő-választásokkor ad nagyon is

nyomatékos élet jelt magáról. A szorgalmasabb és lelkiismeretesebbek közé tartoznak az olyanok, a kik az évente tartott 4 megyei gyűlésen elnökölnék s még legfőlebb a király születése napján való ünnepélyességek fényét emelik. Ezen öt-hat napi munkáért valóban igen nagy díj az a 3—4000 frt évi fizetés; de a főispánok még e pár napon való megjelenéstől is fölmenthetik magukat minden hátramaradás, minden kára nélkül a közügyeknek, mert az alispánok teljesíthetik és teljesítik is — mert a törvény erre feljogosítja — a főispánok e látszólagos kötelességeit is s a korteskedés terén is rendszerint oly buzgalmat fejtenek ki, hogy a főispánok hiánya itt sem lenne érezhető.

A főispánok szükségességét rendszerint azzal szokták indokolni, hogy a felelős kormánynak a törvényhatóságoknál bírnia kell kinevezésétől függő és neki felelős közzeggel.

Én azt hiszem, hogy miután a kormány és állam között ellentétnek lennie nem szabad s miután a kormánynak mást, mint a nemzetnek akarnia nem lehet: az alispánok ép úgy, sőt még inkább megbízhatók lennének a felügyelettel, mint a rendszeren távortartózkodó főispánok, annál inkább, mert törvénysértés esetében a kormány jogosítva van az alispánok elmozdítására.

Az sem adhat a kormánynak aggodalomra okot, hogy az alispánok nem függenek a kormány kinevezésétől, mert az a korlátolt választási jog, a melylyel most a megyék bírnak, igen azonos a kinevezéssel, mindig az választatik meg, a kit a kormány — illetőleg a főispán — akar

s nem is tudok az egész országban egyetlen alispánon kívül, — a ki szintén közjogi állapon áll — a ki a kormánypártnak szenvedélyes híve ne lenne. A kormány tehát minden aggodalom nélkül ezekre bízhatja a megyék vezetését, főleg most, a midiin fizetéseiket is nem a megye, hanem a belügyér úr fogja megszabni és kiutalni.

Van még egyetlen teendője a főispánoknak, a hat évenként megtartandó tisztújítások vezetése; de az ezeknél való öröködést is gyakorolhatja a kormány ad actum kiküldött biztosai által. No még lenne a főispán uraknak a főrendiházba való berukkoltatása. A főrendiház küszöbön álló reformja ezt is feleslegessé teszi; de különben is politikai szemérmatlenségnek tartom, hogy » kormány alárendeltjei által akarja a második kamarában is mindenhatóságát fentartani. Aztán a főispánok nélkül is érvényesül ottan akarata.

A főispáni állások tehát — mint szükségfeletti Barlangok — minden hátramaradás nélkül eltörölhetők és ez által 243,500 forint megtakarítás eszközölhető.

Im itt az alkalom megmutatni, hogy a kormány nem tréfálkózik, a midőn megtakarításokról beszél, hanem azt komolyan is akarja.

Indítványt — melynek sorsa a leszavaztatás lenne — nem nyújtok be, de nem tehetem, hogy a belügyér úr figyelmét a megtakarítás módosztatára ne irányozzam.

A vallás és közoktatási ministerium költségvetésének tárgyalásakor.

(1882. február 13.)

Tisztelt ház! A midőn a közoktatásügyi ministerium jelen költségvetésében, a tavalyihoz viszonyítva, az egészben 357,222 frt emelkedést, csak a rendes kiadásoknál 15 ezer frt többletet fedeztem fel, igen megörültem s felüdült lelkem, mert én közoktatási költségvetésünket oly mérvben szeretném emelni, mint a mily mérvben óhajtom apasztani a közösügyes és más gyümölcsléién kiadások tételeit.

De örömöm nagyon rövid tartamú volt, miután közelebbről vizsgálva a költség-többlet okát, arról kelle szomorúan meggyőződnöm, hogy azt nem mostohaként elhanyagolt népnevelésünk előmozdítására, hanem a központi bürocratia szaporítására akarja a minister úr felhasználni s a rendes kiadások 15,000 frt. többletével ministerinma rubrikázóinak számát ismét 11 egyénnel akarja növelni.

S mivel indokolja ezt, az az, miben keres ürügyet e személy-szaporításra? A szegény néptanítói nyugdíjalap kezelésének fáradságos munkájával.

S honnan akarja ezen czimboraság fizetését fedezni? Magából a néptanítói nyugdíjalapból.

Hisz ez t. ház! valódi szentségtörés, valódi égbekiáltó bűn, hisz ez a szegény koldus alamizsnájának elorzásával egy színvonalon álló eljárás lenne.

Hiszen az a nyugdíjalap, silány 3—400 frtos fizetéssel ellátott, azt is pontatlanul, hiányosan kikapó szegény néptanítók existenciájától vonatik el. A betevő falat kenyér egyik felének letöréséből képződik. Azt levonják még olyanoktól is, a kik és a kiknek családjaik a nyugdíj jótéteményeiből ki vannak zárva.

A szegény néptanítók egy élet nélkülözései és nyomora árán vásárolják meg azon hitet, hogy szegény családjaik haláluk esetén legalább nem dobatnak egészen segélytelenül az utcára s a minister úr ez alapot — a melynek minden fillérért a nélkülözés árán gyűjtik össze — akarja megcsonkítani azért, hogy hivatalnok-alkotási mániáját kielégíthesse.

T. ház! A minister úr már beleesett azon bűnbe, hogy a néptanítók nyugdíjalapját megcsonkította s annak egy részét más czélokra használta fel, most a törvényhozást is bűnrészesévé akarja tenni. Igen fájna lelkemnek, ha önök, a nép képviselői között találkoznának olyanok, a kik e merénylet végbevételére segédkezet nyújtanának.

A pénzügyi bizottság ugyan enyhíteni igyekezett a népnevelők veszteségét és fékezni a közoktatási minister úr e communisticus hajlamait, a mely a tulajdonjog fogalmát és szentségét téveszti szem elől, akkor, a midőn a népnevelők nyugdíjalapjából évenkénti 8146 frt elsajátítására akar csakis felhatalmazást adatni s 11 új hivatalnok helyett csak 6-nak a beállítását hozza javaslatba.

Én meg azt mondom t. ház, hogy nekünk nincsen jogunkban, nem ezen tekintélyes összeget, hanem egyetlen egy fillért is elvonnunk rendeltetésétől, hisz ha ez hatáskörünkbe eshetnék, akkor jogosítva lehetnénk, bárkit is házából, birtokából kidobatni s annak jövedelmeit hivatalnokaink fizetésére fordítani.

Aztán t. ház, nem hivatalnok-szaporításra, hanem a hivatalnokok apasztására van szükségünk. Ott van például a közoktatási minister úr költségvetésének II. czíme, hol a tanulmányi ügyek igazgatására 235,675 frt van előirányozva, olyan dolgokra, a melyeknek gyakorlati haszna és befolyása nevelésügyünkre egyáltalában nincsen, sőt sok tekintetben gátlólag hat, mert úgy a közoktatási tanács, mint a tankerületi főigazgatóságok, valamint a tanfelügyelőségek nevelésügyünknek koránt sem nélkülözhetlen factorai, azok a protegált élősdiak tápintézetei. S miután minister úr e hivatalokat tele rakta arra minősítetlen kegyeltjeivel és kortesekkel — tisztelet a kivételeknek — s miután azok hamis statisztikai adatok gyűjtésénél és rubrikázásnál mást nem tesznek: inkább akadályai, mint előmozdítói művelődésünk fejlődésének.

Az ezekre fordított, vagy jobban mondva elfecsérelt százazreket fordítsa a minister úr a nyugdíjalap kezelésére s iskolák állítására, hol ilyenek nincsenek. Abból háramland áldás a hazára; de ne érintse a népnevelőknek nyugdíjalapját. Én e merénylethez beleegyezésemet nem adhatom s hinni akarom, hogy a t. ház többsége

sem fogja azt tenni, mert másként önmagát compromittálná.

Tovább haladva a közoktatási ministerium költségtöbbletének elemzésében, azt látom, hogy a fennebb rosszalólag említett központi személyszaporulatra előírányzott 15,000 írton felül, még a tanulmányi ügyek igazgatása czímén, tehát ismét szükségtelen hivatalnokok fizetésére 11,925 frt többlet van előírányozva. Azaz csak ez egyetlen czímnél összesen mintegy 27,000 frt van elvonva a valódi ezéltól: a népneveléstől. Ez teszi aztán megérthetővé, hogy miért rúg ezen ministerium, 14 éves rövid élete mellett, nyugdíjrovata 85,550 írtra, a mi a kiadási többletnek — ez évben — 10,550 írtját emészti fel.

Pedig ezen — a rövid időszakhoz mérve — roppantnak mondható nyugdíj tétel bőí, a közoktatás valódi szellemi munkásai: a tanítók egy fillért sem kapnak, azok önmaguk kénytelenek csekély fizetéseikből nyugdíjalapot előállítani, a mint fennebb érintém.

Ezen hivatal alkotási mániának a nyugdíjterhek fokozatos emelkedése mellett még azon hátrányos következménye is van, hogy úgy is botrányosan csekély közoktatási budgetünknek a személyes járandóságok csaknem felét emésztik fel. Pedig e személyi járandóságok nem a tan-
 Úgy közvetlen munkásai, hauem a legnagyobb részben szükség feletti hivatalnokok által emész-
 tetnek fel.

Vagyis a személyeknek a dolog, az eszközöknek a cél alárendeltetik.

Legmegbotránkoztatóbb a kiadási többletnek csaknem 10,000 firttal való szaporodása a népnevelési tanfelügyelőségeknél s még botránnyosabb azon vallomása a minister úrnak, hogy e szükséglet eddig is megvolt, de akként lepleztetett, hogy eddig a népnevelési szükséglet fedezésére megszavazott összegtől vonatott el.

Ezen, ma már gúny tárgyává vált intézményt nem fejleszteni, annak költségeit nem fokozni, hanem az egész tanfelügyelői intézményt, a rokkantak ezen szükségtelen ápodáját el kell törölni. Én legalább részemről arra egy fillért sem vagyok hajlandó megszavazni.

Úgy a vizsgálati bizottmányok részére előirányzott 10,000 frtot is törlendőnek vélem, mert ha valami, ez igazán nobile officium, a melyet sehol se szoktak fizetésért teljesíteni.

Nem tehetem t. ház, hogy a községi iskolák alapításának teljes szünetelése feletti rosszalásomat ki ne fejezzem. E téren teljes stagnatió állott be. Hiába folyamodnak a községek a községi iskoláknak állami segélyezéséért, a ministerium ridegen visszautasítja s nemcsak hogy új községi iskolák nem alapíttatnak, hanem a meglévők költségvetéseiből is le szokott a minister úr 20%-ot vonni s a szegény tanítók fizetéseit visszatartják. Tudok oly községi iskolai tanítót, a ki egész éven át nem kapta ki fizetését s a legnagyobb nyomornak dobatott oda áldozatul.

De hát mi akar ez lenni t. ház? Hát a kormány egészen meg akarja akasztani népnevelésünk fejlődését? Hát lehet-e? szabad-e szem elől téveszteni, hogy Magyarország 1200 községében semmiféle iskola sincsen s két-

ennyiben csak olyan népiskolák vannak, a melyek az ily elnevezést meg nem érdemlik?

Ily viszonyok közt szabad-e megállapodni? Szabad-e az iskolák alapítását teljesen megszüntetni? S szabad-e az e célra megszavazott összegeket egyébre fordítani, vagy fel nem használni, a mint a minister úr tenni szokta?

Mi megkívánjuk, hogy a hol nincsenek iskolák, vagy a hol azok nem felelnek meg az igényeknek, a minister úr községi iskolákat alapítson, e célra készek vagyunk — miként Herman Ottó barátom a párt nevében indítványozta — a szükséges költséget megszavazni, ebben fukarkodni, erre a pénznek hiányozni nem szabad.

Végre a közoktatási minister úr igen nagy mulasztásául és tiszteletlenségül tudom fel, hogy a vallás-szabadság becikkelyezése és a kötelezd polgári házasságra nézve még mindig késik a törvényjavaslatokat beterjeszteni s nem tehetem, hogy erre öt ez alkalommal ne unszoljam, azért Liikő Gézának már megtett és Irányi által megteendő indítványaitak magamévá teszem. Különben a közoktatási ministerium költségvetésének a nevelésügyre és culturális célokra vonatkozó részét kész vagyok megszavazni, de a személyi járandóságok emeléséhez hozzá nem járulok. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A vajda-hunyadi vár kiépítéséről és az ott előfordult visszaélésekről.

(1882. február 16.)

Tisztelt ház! Csak egyetlen országa van ez idő szerint az európai continensnek, hol az államot nagyban megkárosítók, a nagy bűnösök büntetlen maradnak; a hol az oly monstruosus botrányok, mint a keleti, kassa-oderbergi vasutak, naszódvidéki erdők, görgényi és gyalui kincstári uradalmak visszaszerzési botrányai felmerülhetnek, évtizeden át elsimítatnak. Csak egy ország van, hol a szobaszámra egybehalmazott bűnökormányokkal szemben a főügyész bátorkodik azon jogi véleményt adni, hogy büntetendő cselekmény van, de büntethető egyén nincsen és egy ily jogi vélemény elégséges arra, hogy a sok milliókig megkárosított állam s mi több, magánosok is, elégtételt ne nyerjenek s a bűn és csalás megtorlatlanul maradjanak. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

T. ház! Ez az ország hazánk, a mely 11 milliót fordít évenként igazságszolgáltatása költségeire.

Most ismét egy ily elsimított botrányal állunk szemben; a vajda-hunyadi vár restaurációjának az egész országot megbotránkozóztató ügyével, melyet nemcsak a feledés leplével elfedni, hanem azon felül még 5000 írttal meg is akarunk fizettetni. *(Halljuk! Halljuk! a szélsőbalon.)*

A t. ház régibb tagjai emlékezni fognak, hogy a mikor a vajda-hunyadi várnak: régi dicsősé-

günk e kő epepeája kiigazításának hazafias eszméje felmerült s annak megtétele elhatározott, boldogult Schulcz Ferencz bízott meg a terv és költségvetés elkészítésével. Tudjuk, hogy ő mily előszeretettel, mily lelkesedéssel, mily nagy szakértelemmel készíté el a terveket s csinálta meg a költségvetést, mely szerint az egésznek stylszerű restaurációja került volna — ha jól emlékszem — 200,000 írtba.

Meg vagyok győződve, hogy ha a halál el nem ragadja e jeles férfit, — ki büszkesége volt nemzetünknek — ő túlköltekezés nélkül bevégezte volna a nagy művet.

Őt azonban elragadta rősz végzetünk, a restauratio ügye más kontár kezekbe ment át, oly egyének kezébe, a kik az országgyűlés határozatával ellentétben, Schulcz eredeti tervét módosították, elrontották, a várat stylszerűségéből kiforgatták, művészies helyett teremtettek kontárművet, műalkotás helyett kőműves-munkátszilárd építkezés helyett férczművet, hibás tatarozást s mindennek daczára még is felszámítottak csaknem kétannyit, mint a mennyibe bevégezésének, az eredeti elfogadott terv szerint, kerülnie kellett volna.

Akkor röpiratok, hírlapi ezikkek jelentek meg s az egész országot megbotránkozató módon világosították meg a vajda-hunyadi vár restauratiojánál elkövetett szédelgéseket és hűtlenségeket; itt e házban is szóba jött az Ilgy; de soha vizsgálat ez ügyben nem tartatott, soha a közoktatási minister úr — már csak saját reputatioja érdekében — sem tartotta szükség-

gesnek felderíteni, hogy mi és mennyi igaz a nyilvánosság elé hozott vádakból?

Rávettetett erre is — mint sok egyebekre — az elsimításnak fátyola, vagy jobban mondva vastag pokróczka; s most maga a minister úr kénytelen pénzkérését motiváló indoklásában bevallani, hogy habár eddig e vár restaurációja 362,596 frt 177 krt emésztett fel, még ma is oly állapotban van, hogy oda életveszély nélkül bejutni sem lehet, hogy a nagy költséggel helyre állított híd ma már használhatatlan, hogy a fedélzet cserepezete rősz, hogy az eső mindenütt becsurog s végmegsemmisítéssel fenyegeti a roppant költséggel készült tölgyfa mennyezetet, összeomlással a falakat.

Bevallja, hogy e várnak nincsen egyetlen oly helyisége, a mely lakásra vagy egyéb célra használható volna.

Bevallja, hogy az eredeti tervek gyökeres átváltozáson mentek át.

Beismeri, hogy ott csak bontottak, rontottak, de a helyreállítás a legcsekélyebb részben sem fejeztetett be.

Hogy a víz-levezetésről egyáltalában gondoskodva nincsen.

Szóval elköltetett a negyedfélszáz ezer forintot meghaladó nagy összeg s ma e vár rosszabb helyzetben van s fennállása inkább veszélyeztetve van, mint a restauratio előtt.

Mindezen hibákat, mulasztásokat, szédelgéseket bevallja a minister úr, de arra egy árva szava sincsen, hogy vájjon mindezt mi idézte elő? Azt nem is igyekszik kutatni, hogy mindezekért

ki a felelős? Minister úr mindezt nem kutatja, az ő refrainje csak az, hogy: ország fizess!

De az ország fizetett eleget, abból a 352 ezer forintból a vajda-hunyadi várat nem csak alaposan restaurálni, hanem egészen alapjából újból lehetett volna építeni. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

T. ház! A minister úrról tudjuk, hogy építkezéseiben nagyon pazar fényűzést folytat; épített egyetemi könyvtárt aranyos kupolával, a melyben a könyvtárnak nincsen helye; épített kórboncztoni helyiséget, melynek teteje összeomlik a beköltözés előtt; építtetett műegyetemet, idomtalanul bevont falakkal, melyről kitűnik, hogy a tervet senki sem látta s felül nem vizsgálta; de építkezéseinek mesterműve a vajda-hunyadi vár, a hol beépíttetett negyedfélszáz ezer forintot, úgy hogy még nagyító üveggel sem tudnák felfedezni, hogy e nagy összegből tulajdonképen mit építettek.

Trefort Ágost *(közbeszól)*: Nem én építtettem!

Távol van tőlem t. ház és minister úr, hogy ama vár restauratiójáról megjelent röpiratok és czikkeken felhozott minden vádat bebizonyítottak tartsak, annyit azonban főleg minister úr indokolása által, mégis megerősítve látok, hogy az azokban felhozottakban sok igazság rejlik.

Mert én kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy soha meggyőzőbb vádiratot még nem láttam a minister úr indokolásánál; a minister úr pénzkérési buzgalmában meg látszott feledkezni arról, miszerint az indokolásában tett beismerés

után nincsen olyan bíró, a ki elmarasztaló ítéletét ki ne mondaná. Mert a hol oly hibák constatálnak, minőket ez indokolás felsorol, ott hibásnak lenni kell és az oly minister, a ki az ily hibákat elnézi, önmagát ítelteti el.

T. ház! Én a vajda-hunyadi várnál elkövetett hibák egész sorozatát tudnám feltárni, nem kívánván azonban a t. ház becses idejével és türelmével visszaélni, csak pár lényegesebbre szorítkozom, a melyek önmagukban is elégségesek, hogy a tisztánlátáshoz mindenkinek megadják a szükséges tájékozást s a megítéléshez a szükséges tényálladékot.

Kérdem mindenek előtt a minister úrtól, hogy miként hiszi az alkotmányos fogalmakkal összeegyeztethetőnek azt, hogy e vár restaurációjára vonatkozólag még soha számadást e törvényhozás elébe nem terjesztett? Miként hiszi megengedhetőnek azt, hogy utazgatások czímén mesés összegek számíttattak fel, hogy a jöttünk-mentünk-féle elszámolás mintájára annyi ezer forint számoltatott el, a hány száz forint bevehető lesz vala?

Miként hiszi minister úr a lelkiismereteséggel Összeegyeztethetőnek azt, hogy azok a gyönyörű gyámkövek, párkányzatok, ajtó- és ablak-béliek és fémerek, melyeket Schulcz Ferencz a páratlanul szép loggiák stylszerű helyreállításához kifaragtatott és előkészített: most is ott hevernek a vár sáncaiba s hogy az utánna jött építész urak abból egyetlen egyet sem használtak fel és hogy az a gyönyörű loggia, a mely a műépítészeinek páratlan remeke volt, akként

fuscholtatott el, (*Derültség a szélső baloldalon*) hogy egy falusi kőművesnek is szégyenére válnék.

Miként lhiszi a minister ura józan okossággal és a ministeri felelősséggel megegyeztethetőnek azt, hogy abból a 60,000 frtból, a melyet a minden oldalról hangzó zúgolódások következtében óvatosságra intett törvényhozás végösszegként szavazott meg 1877-ben, két oly munka foganatosított, a melynek ma már ruderei is alig látszanak. Ugyanis ebből készült a fedélzet, mely a minister úr indokolása szerint, ma már teljesen hasznavethetetlen és ebből vakoltatott ki a vár külső része, mely vakolat ma már utolsó porszemig lesorvadt és a sánczokban hever. Mintha az ódon falak e bemocskítást tűrni nem akarták volna magukon, mintha szemrehányolag akarták volna figyelmeztetni a kontárokat, hogy faragott kőből, díszmívezetesen épült odou műveket nem szokás műveit országokban bevakolni; de sőt ha a tudatlan kezek ily ronda mezt adtak volna arra, azt eltávolítani szokták.

A teljes befejezésre végösszegként megszavazott 60,000 frtnak ily módon való elpoesékolása megadja a kulcsot ahhoz, hogy az előzetesen megszavazott nagyobb összegekkel minő építkezést folytathattak és felvilágosítást nyújtsanak arra nézve is, hogy a negyedfélszáz ezer frtot miként lehetett úgy felépíteni, hogy annak mi látszata se legyen.

Ehhez az új találmányú mesterséghez itt van a minta-iskola a lipótvárosi basilikánál, a melybe minden évbe bele építenek 80—100,000

frtot; de az mindig visszafelé megy, mert mindig többet bontanak, mint a mennyit építenek. *(Igaz! a szélső balon.)*

Erre a mintára csinálták t. ház, a hunyadi vár restaurációját s elköltötték a nagy összegeket, a nélkül, hogy a kitűzött cél eléretett volna.

A minister úr nem találja szükségesnek a vizsgálat megejtését, melyet Prónay t. barátom indítványozott, mert ő, azt mondja, nem lát hibákat. Már t. ház, nem akarom én azon röpiratokat és czikkeket itten mint nagyon fontosakat feltüntetni, de annak állítom a minister úr indokolását, a melyben súlyos hibák vannak feltüntetve. Én is azok közé tartozom t. ház, a kik óhajtják, hogy régi dicsőségünk ezen régi emléke restauráltassék és erre fösvénykedni nem akarok. Kész vagyok azon 10,000 frtot is megszavazni, melyet a minister úr indítványba hozott, de ezt azon feltételhez kötöm, hogy ezen összegnek elköltése ne bizassék azok kezeire, a kik az eddigi összegeket elpazarolták, sőt én helyén levőnek látom a vizsgálat megejtését, hogy azon esetre, ha hibák követtettek el, a mint hogy el is követtettek, az illetők méltó büntetésüket elvegyék. *(Elénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az egyházi czélokra. s különösen az erdélyrösi ágostai hitvallásúaknak adott állami segélyről.

(Ugyanakkor.)

T. ház! Az egyházi czélokra előirányzott 310,000 frt a mi viszonyaink közt meglehetősen nagy áldozat s habár egy régi abusú kifolyása az, most ez alkalommal még sem kívánok ez ügyre vonatkozólag sem tüzetesebben nyilatkozni, sem annak beszüntetése iránt indítványt tenni, miután az némi kárpótlás akar lenni egy más felekezetnek nyújtott még nagyobb kedvezményekért s így a jogegyenlőség látszatának legalább némi színezetét akarja megadni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Hanem azt még sem helyeselhetem, hogy ezen összegek hováfördítése és igazságos felhasználása iránt a kormány ellenőrzési jogát kellőleg nem érvényesíti.

Ezt tudni annál szükségesebb, mert nem titok nálunk, hogy abból állam- és nemzetellenes aspirációk és propagandák táplálására is jut; valamint azt is fájdalmasan észleljük, hogy egyik felekezet abból a magyar híveket egészen kizárja. Ennek orvoslása készlet leginkább a felszólásra.

T. ház! Az erdélyi részekben, leginkább a volt Királyföld területén, van 16 olyan magyar község, a melynek lakói az ágostai hitvalláson vannak. Ezen kívül vannak e vallást követő magyarok Kolozsvárit, Tordán, Nagy-Enyeden, Maros-Vásárhelyt, úgy hogy az ágostai hitvalláson levő magyarok létszáma túlhaladja a

30,000-et; tehát az összes erdélyrészi ágostai hitvallásúaknak egy ötödét képezik. S mégis az egyházi czélokra, a magyar állam által kiadott összegnek az erdélyi lutheránusok részére esedékes, úgy tudom 16,000 frtból, a magyar lutheránusoknál egy fillért sem juttat a szász püspök, a kinek kezeihez megy; holott épen ezen magyar egyházközségeknek és szegény lelkészeinek lenne leginkább segélyre szükségük, *(Úgy van! a szélső baloldalon)* mert ezen szegény véreinket a dézsmakárpótlásban való részesedésből is kizárták, holott régi okmányok és adománylevelek bizonyítják, hogy a magyar lutheránus papok épen úgy kapták a dézsmát, mint a szász papok, azaz, hogy több joggal, mert míg a szász papok csak haszonbérloői voltak a Királyföld dézsmájának, addig a magyar lutheránus papok egynemeyei, mint például a csernátfalusi, azt királyi adományok alapján élvezték. Csernátfalú pedig anyaegyház volt, a mely alá régi időben az egész Hétfalu tartozott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nehogy az mondassék, hogy csak állítok, de nem bizonyítok, felhozom Hunyadi Jánosnak 1440-ben kiadott azon rendeletét, melyben a töröcsvári várnagynak szigorúan rendeli, hogy a hétfalú dézsmájának felét a csernátfalvi szent Mihály egyház papjának kiadassa. László király pedig 1456-ban ugyan a töröcsvári várnagynak megrendeli, hogy a hétfalú egész dézsmáját a csernátfalvi szent Mihály egyház papjának örök időkre kiszolgáltassa. Ez az eset volt a szintén önálló egyházközséget alkotó Krizbán és Apácán is.

Miként van most? Úgy, hogy a szász papoknak a magyar állam által nagylelkűig odaajándékozott dézsmakárpótlásból van 5—10, sőt egészen 16 ezer forintra menő évi jövedelmük, míg a szegény magyar lutheránus papokat, ez őket valódi joggal megillető javadalmakból teljesen kizárták s azok a még szegényebb nép által fizetett papbér, vagy kepeből tengetik életüket.

Nevezetesen a brassó megyei szegény hétfalusi lutheránusok dézsmáját úgy vették el, hogy a brassói nagy pap azt állította, hogy a hétfalusi magyar papok nem önálló lelkészek, hanem csakis az ő káplánjai, kiket dézsmakárpótlás nem illethet; ő húzza a dézsmakárpótlásból ezerekre menő jövedelmet, a valódi tulajdonosok pedig egy fillért sem kapnak.

Nagyon méltányos lenne, ha az állami segély erdélyi részekre eső egész összegét az arra leginkább rászorult magyar lutheránus papok élveznék. Annyit azonban mindenestre megkövetelhetünk, hogy a számarányig is őket megillető ötöd rész az ő rendelkezésükre bocsáttassák. Lehetne, sőt kellene is ezzel kapcsolatosan megoldani az egyházi hovatartozandóság kérdését, a mi e házban már többször, legújabbán Ivánka Imre által is szorgalmaztatok. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mert magyar államban, magyar kormány és alkotmányos törvények uralma alatt lehetetlen továbbra is eltérni azon középkori állapotot, hogy erdélyrészi lutheránus véreink a szász superintendens germanizáló zsarnoksága alatt hagyassanak, a mi odáig megy, hogy minden-

nemű egyházi érintkezéseikben kénytelenek a német nyelvet használni, hogy pap csak olyan lehet, ki német iskolákban tanult s hogy német egyházi szónoklatra szorítottassanak, a mint ez a tősgyökeres magyar Kolozsvárt, Nagy-Enyeden, M.-Vásárhelyt és másutt is történt.

Lehetetlen a magyar kormány és állam iránti köteles tisztelettel összeegyeztetni, hogy a magyar vallásügyi minister úr által magyar nyelven leküldött rendeleteket egyházi és iskolai ügyekben a szász superintended úr németre lefordítva küldje e tősgyökeres magyar népnek.

E sanyargatott és a kétségbeesésig gyötrött szegény nép ismételtlen folyamodott a minister úrhoz egy erdélyrészi külön magyar lutheránus superintendent vagy legalább a tiszántúli lutheránus superintendentiához csatolt esperesség alapítása iránt. Méltóztassék az erdélyrészi magyar lutheránus superintendentiát szervezni s az egyházi czélokra adott állami segély őket megillető hányadát e superintendent dotatiojaként kiadatni

Én t. ház, azt hiszem, itt nem nemzetközi ügyről van szó, itt nem ütközünk össze semmi hatalmas külállammal. A minister úrnak csak akarni kell, hogy a mi igazságos és jogos, az létesüljön is.

Az adók kezelésénél folytatott visszaélések és törvénytelenégekről.

(1882. február 17.)

T. ház! Az általános vita alkalmával érintöm a kormány hibás pénzügyi gazdálkodásának szomorú következményeit; érintem az adóbehajtásnál tapasztalt szívtelen eljárást. Nem tehetem, hogy itt, a hol leginkább helyén van, a pénzügyministerium költségvetésénél, azt bővebben ne szellőztessem.

Én sohase tudtam felfogni pénzügyministereink azon nemes passióját, mely szerint a honpolgároknak kárt igyekeznek okozni, azokat mindenféle kellemetlenségeknek és vexatióknak teszik ki a nélkül, hogy az államnak valamely hasznot, vagy előnyt biztosítanának.

Ki van mutatva, hogy pénzügyminister úr adóbehajtási rendszere iszonyatos, hogy az a családok ezreit meg ezreit teszi földönfutókká és proletáriusokká, a nélkül, hogy az állam követelese fedeztetnék, vagy legalább törlesztetnék. Mert t. ház, az olyan szegény családoknál véghez vitt adóexecutiók és összejátszó árverések-ből, melyeken az utolsó bútordarabok kótyaveytyéltelek el potom áron, a kincstárba nem igen szokott valami befolyni, mert a legtöbb esetben a végrehajtási költségek is alig találnak fedezetet.

De azért folyik országszerte a tatár gazdálkodás, pereg a dob s szaporodik százezerrel azok száma, kiket élhető állapotból az utcára dobtak gyermekeikkel, agg szülőikkel a pénzügyminister úr könyörületet nem ismerő közegei.

Irgalom van az égben; Magyarországon a pénzügyministerek szótárából ki van küszöbölve e szó.

Pénzügyminister úr, úgy látszik, vissza akarja idézni Dobzse László korát, midőn az izmaeliták ily módon gyötörték és húzták le a magyar adófizetők bőrét. A fogyasztási adók bérbeadása nagyon emlékeztet azon szomorú korszakra s oly kísérlete, oly kezdeményezése pénzügyér úrnak, a minek fejlődési képességét elvitatni nem akarom, de a mely a honpolgárok újabb gyötörtetésével egyértelmű.

Pénzügyminister úr a honpolgárokat csakadó-objectumoknak tekinti, azok előtte csak egyszerű numerusok a fiscalis érdekek számcsoportosításánál; s mivel e ház többsége helyeselni szokta a pénzügyminister úr intézkedéseit, azt hiszi, hogy mindent lehet merészelnie ez országban.

Avagy talán minister úr azért, hogy egykoron egy embertelen török bey egyik elődjét ekébe fogta volt, azzal akar most bosszút állani nem a török, hanem a magyar nemzetet, miszerint annyira el akarja szegényíteni, hogy emberek által vont ekével szántsák földjeiket, miként Bástá korszakában. Ettől sem vagyunk nagyon messze, mert a középosztályt már tönkre tette, nem — miként mondá — a rossz irányú nevelés, hanem irgalmatlan adórendszerével; a népnek marhaállománya harmadára, negyedére olvadt le s ha még néhány évig oly módon gazdálkodik pénzügyminister úr, miként eddig tette s terveit új adóit behozza; akkor hamar rá leszünk kényszerülve, hogy a Kun László szekerét és Basta ekéit elővegyük.

Minket az Önök közösügyes buzgalma sokkal vigasztalanabb helyzetbe sodort, mint Dobzse László korában volt a magyar nemzet, mert akkor legalább volt független és önérzetes parlamentje, mely erélyesen felszólalt a gyötrött nép védelmére, mely szigorú törvényeket alkotott az izmaelitáknak az országból való kitisztázására és száműzésére. Míg most pénzügyminister úrnak amazoknál sokkal kegyetlenebb izmaelitái s azoknak önbíráskodása ellen, nem talál a nemzet sehol védelmet. Ha a pénzügyministeriumhoz folyamodunk, helyesli közegei embertelenségét; ha az országgyűléshez folyamodunk, az, már t. i. a többség mindig egy véleményen van a pénzügyministerrel. És az új-kor izmaelitái felbátorítást nyernek arra, hogy bőrét is lenyúzzák a szegény adófizető polgároknak.

De hát hova fog ez vezetni t. ház? Lehet-e a nép képviselőinek szemet hunyni s az adóképeség végkimerülését közönyösen bevárni?

T. ház! Én azt hiszem, hogy nagyon is eljött az ideje, hogy a törvényhozás határt vessen az ily végletekig vitt zsarolásoknak és he ne várja az elkeseredés azon fokát, a midőn a nép maga fogja pénziigymister úr izmaelitáit elűzni.

Pénztigyér, valamint ministerelnök úr is ismételten az adókezelés jobbítmánya és nagy alkotmányos vívmányként igyekeztek feltüntetni azt, hogy közigazgatási bizottságainknak az adók kezelésébe, közigazgatási hivatalnokainknak az adók behajtásába befolyást engednek.

T. ház, nem kívánok ez alkalommal a famosus közigazgatási bizottságról — a központosítási rend-

ezer e furcsa szülöttjéről — elmélkedni. Legfittebb azt jegyzem meg, hogy ez a mixtum compositum egyenesen a megyék önkormányzati jogának megsemmisítésére és absorbeálására irányul, az a megyegyűlések delegatiója, a mely ép úgy absorbeálja és magához ragadja a megyegyűlések legeminensebb jogait, miként a közös-ügyes delegatiók a törvényhozás leglényegesebb jogait. A hasonlat oly nagy, miszerint hinnem kell, hogy miniszterelnök úr előtt a delegatiók eszményképe lebegett, a midőn a közigazgatási bizottságokat kifundálta; de ép azért, mert a közigazgatási bizottságokban a kormány kinevezett közegei a irányadók, ott az adókat érdeklőleg mindig az történik, a mit az adófelügyelő úr akar.

Valamint azt se tartom valami nagy vívmánynak, hogy közigazgatási tisztviselőinknek az adók behajtásánál szerepet adtak, mert ez által elvonatnak hivatásszerű kötelességeik teljesítésétől, mert népszerűtlenítik nemcsak személyüket, hanem az önkormányzati rendszert is s végre mert ez által az adókezelés költségessége fokozódik, miután ezen urak ily népkínzó mellék foglalkozásaikért külön díjakat húznak, a mi ismét a szegény adófizetők terheit növeli. Nem segít adó rendszerünk nyomorúságán a miniszter úr által legújabbán benyújtott az adók kezelésére vonatkozó javaslat sem, mert az ismét csak toldozás-foldozás akar lenni, itt egész rendszer-változtatás orvosolhatja csak a mi hajainkat.

Az adóbehajtás e sorvasztó rendszere mellett méltán országos felháborodást szült pénzügy-

minister úr azon törvénybe ütköző rendelete, a mely az adóhivatalnokoknak hivatalvesztés terhe alatt meghagyta, hogy mindennemű régi adóhátralékot, illetékeket és bélyegbírságokat utolsó krajczárig hajtsanak be a folyó év végéig.

Az így fenyegetett, másfelől pedig buzgal-mukért praemiummal kitüntetett adóközegek aztán működtették az adóprést s felhajtottak 20 éves adóhátralékokat, a melyeket még az osztrákok se tudtak kicsikarni, felhajtottak illetékeket, a melyek jogtalanul vetettek ki s bélyegcsonkítási leleteket, a melyek igazságtalanul rovattak ki. Nem használt semmi fogadkozás, egyszerre hajtották fel e háromféle sarczot, ezen rősz termésű évben, az elemi csapások által súlytott népen s ez által ezreket tettek ismét földönfutó proletáriusokká.

T. ház! Én nem tudom, hogy pénzügyin inister úr honnan vette a jogalapot ily intézkedések tételére, hisz azon adóhátralékok tetemes része elévült, behajthatlannak bizonyult; a behajtható részre pedig a törvények bizonyos határidőket szabtak meg. Pénzügyminister urat semmi sem jogosíthatta és jogosítja fel az ily rohamos felcsikarásra.

Úgy látszik, hogy pénzügyminister úrnak csak pár évig van szüksége adóképes polgárokra; ő a jelennek él, a jövőt tekinteten kívül hagyja. Ő úgy látszik, hogy csak az osztrákok és a bankárok pénzsomját akarja kielégíteni; a nemzet végpusztulásával és az adóképesség végkimerülésének iszonyatos következményeire nem gondol.

De önöknek képviselő urak, a népválasztottjainak gondolni kell erre, önök nem egy vétekerhelt cabinet mindenáron való fenntartása, hanem a nemzet fenntartására vannak hivatva.

Gondolják meg, hogy azok a milliók, melyeket önök oly könnyedén egyszerű felállással, avagy „igennel“ megszavaznak, százezrek, milliók nyomorának és könnyeinek árrán szereztetnek be s hogy az ily pénzügyi gazdálkodás minden éve, századokkal rövidíti meg a nemzet életét. Alkossanak emberies adótörvényeket és az izmaeliták teljhatalmának vessenek véget, mert különben a nemzet életének ássák meg sötét sírját.

Vége kijelentem, hogy valamint az egész költségvetést, úgy a pénzügyminister költség-előirányzatának ezen rovatát sem fogadom el.
(*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A vadászati és fegyveradó ellen.

(1883. február 18.)

Tisztelt ház! Ha a mi kormányunk oly készséges lenne a roszak elhárításában, mint a roszak honosításában, akkor talán lehetséges lenne a négy folyó és három halom hazájában existálni; így azonban, a mint most vagyunk, a nép ez országból, mely ezredéven át élteté, kivándorolni kénytelen, mert a kormány és a vadak miatt megélnie lehetetlen.

Jön a kormány végrehajtója s elexequálja

a legszegényebbek terményeit, bútorát, ép a tél előestéjén, midőn 6 havi keresethiány várakozik reájuk s jönnek nyomukban a fenevadak szétmarczangolni barmait. Úgy az egyik, mint a másiknak védtelenül van kiszolgáltatva; az embertelen adórendszer amazoknak, a fegyver- és a vadászati adó emezeknek dobja oda áldozatként.

A pénzügvminister ily esetekben Trendszerűit a fiscalitási szempontokon lovagol 8 az államérdekek nevében követel a honpolgároktól erejüket túlhaladó áldozatokat. Úgyde épen az állam jól felfogott érdeke követeli a fegyver- és vadászati adó tetemes alábbszállítását, mert kétségen felül áll az, hogy tekintve nemzetünknek a fegyver és vadászat iránti nagy vonzalmát, mondhatnám szenvedélyét: bizonyosan sokkal nagyobb lenne az államnak e czímen való bevétele tetemesen leszállított adóztatás mellett, * mint most, a midőn a túlságosan felcsigázott adók mellett csakis a leggazdagabb emberek gyakorolhatják a vadászat erőt és bátorságot edző multságát.

De ezen exclusivitáson felül van egy másik lélektani indok is ez adó leszállítására. Az, hogy lefegyverzett s vadászattól eltiltott nemzetünk bátorsága és hősiessége igen nagy mérvben csökken ezen adók miatt, a mi egyértelmű a fegyvertilalommal a szegényebbekre. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Már pedig jöhetnek idők, sőt félek, hogy nagyon közel van, a midőn a nemzet harcziaságára kell hivatkozni s én kétlem, hogy a fegyvertől elszokott nemze-

dék képes legyen a fegyver közt felnőtt ösök hősiességét kifejezni.

Van végre egy mindenek felett álló nagy nemzetgazdászati elv, mely ez adók leszállítását követeli. Az, hogy az államnak sohasem szabad oly hasznot hajhászni, a mi az állampolgároknak százszoros kárt okoz, pedig ez az eset adja elő magát a fegyver- és vadászati adóval.

Nagyon szeretném statistikailag összeállítani a dúvadak által Magyarországon okozott károk mennyiségét, adatok hiányában ezt nem tehetem; de egyes vidékekre igenis vannak adattaim s ezek alapján határozottan merem állítani, hogy milliókra megy évente a ragadozó állatok által összemarcangolt állatok értéke, úgy, hogy az általa által e czímen behajtott adó nagyon csekély százalékát képezi a nemzet károsodásának.

Oda juttatott a pénzügyminister úr elolthatatlan pénzsomja, hogy a medvék és farkasok falkaként csapnak a községekre, veszélyeztetve embert és barmot egy iránt.

A rendezni szokott hivatalos vadászatok rendszerint baklövéssel végződnek s csakis a nép oknélküli zaklatását idézik elő s pénzügyminister úr buzgalma maholnap oda juthat, hogy kénytelenek leszünk a hátultöltő gyors lövetű fegyverek e korszakában, a múzeumokból előkeresnünk őseink nyilait és kopjait s azokkal védekezni a reánk szabadított vadak ellen, a XIX. század nagyobb dicsőségére.

Minden érdek összevágólag követeli ez adónemek tetemes leszállítását; követeli az ember

ég észjog, élet- és vagy ön-védelem, követeli az állam érdeke, a mennyiben a csekély díjtételek bizony nyal nagyobb jövedelmet biztosítanak az államnak is, követeli a humanitás, követeli hazánk védképességének fokozása és a XIX. század polgárosodása.

Mellette csak egy szól, a pénzügyminister úr csökönössége, a ki nem akarja tekintetbe venni az itt minden oldalról történt felszólalásokat és az ország minden részéből hangzó feljajdulásokat; de a törvényhozásnak kötelessége magasabb nézpontra emelkedni s a vadak korlátlan uralmát megszorítani, ez okon bátor vagyok a következő indítványt beterjeszteni és elfogadásra ajánlani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A dohánygyedárúság eltörlése érdekében.

(1882. február 20-aa)

Tisztelt ház! A rosztat mindaddig kell ostromolni, míg az gyökeresen ki nem irtatik. Ezen erkölcsi nézponzt késztet a felszólalásra.

Megeshetik, hogy a dohánygyedárúság ostromlását azok, kiknek ügyeink jelen állásával megelégedni okuk van s kik ez okon korábbi nézeteiket megtagadják, szemrehányónak találandják; de t. ház, életfeladatomban a rosznak üldözése s miután szent meggyőződésemmel, hogy a dohánygyedárúság nemcsak termelőinkre,

hanem nemzetgazdászatiilag az államra nézve is végtelenül káros, *(Úgy van! a szélső baloldalon)* engedje meg a t. ház, hogy lehető rövidséggel kifejthessem tárgyilagos nézeteimet.

Fájdalom, országunknak a roppant behozattal szemben kevés kiviteli czikke van; az, mint földművelő országban, leginkább nyers termékeink egynémelyikére szorítkozik. De ezek kivitele elébe is akadályokat gördít kormányunk. Fő kiviteli cikkünk: gabnánk versenyképességét megölte a mi drágalátos közösügyes kormányunk a romániai szerződéssel itt benn hazánkban; az osztrák Lloyd szerződésével külföldön, akkor, a midőn hazánkat arra kötelezte, hogy 10 év alatt $7\frac{1}{2}$ millió subventiót adjon ezen, a mi kiviteli kereskedelmünk ellensúlyozására alakult társulatnak azért, hogy keletre járó 70 gőzössel visszteherként potom árért szállítsa a muszka gabonát a mi természetes piaczainkra. E miatt mi gabonát nagyobb mennyiségben csak akkor adhatunk külföldre, ha Muszkaországban rősz termés van, vagy Európában éhínség uralkodik. Bor kivitelünk szintén korlátolt.

Kitűnő dohányunk egyike azon czikkeknak, melyeknek keresettsége, elhelyezése és jövedelmezősége a külföldön minden időben biztosítva lenne. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Miután a jó dohány átlagos ára vámmázsánként legalább is 150 frt; e szerint oly termelvénye a magyar földművelőnek, a miből holdanként — szabad verseny mellett — legalább is 2—300 frt jövedelmet biztosan bevehetne. Oly kiviteli czikke hazánkban, amelylyel évente legalább is 60—100

millió forint külföldi pénzt lehetne az országba behozni.

Mi történik most? Az, hogy a dohánytermelés nagyon szűk korlátok közé van szorítva, a kormány engedélyt bajosan, leginkább kegyeltjeinek adván, (*Úgy van! a szélső baloldalon*) ma Magyarországon mindössze csak 100,000 holdon műveltetik dohány, holott a szabad termelésnél bizonyosan megháromszorodnék úgy a termelés mennyisége, mint javulna annak minősége és így jövedelmezősége is. (*Úgy van! Igaz! a szélső baloldalon.*)

A mi földünk bizonyynyal van olyan, mint a rajnai tartományoké, ott Pasqny jelentése szerint egy hold földön terem 19 métermázsza dohány, a melynek bruttó bevétele 3172 frank, 1730 (frt), tiszta jövedelme — a roppant drága trágya és munkadíj leszámításával — 1304 frank 1300 (frt) — nálunk is hozna ennyit, sőt többet is, miután trágya és munkabér nálunk olcsóbb, — a mi 300,000 holdnál 90 millió tiszta hasznot biztosítana hazánk földművelő népének. (*Igaz! a szélsőbalon.*)

E mellett minő nagy előny lenne az, hogy a nép munkát kapna akkor, a midőn más mezei munka szünetel, mert a dohány legnagyobb munkája azon időre esik, mikor a gabna be van takarítva s még nagyobb nemzetgazdasági előny, hogy a dohánytermelés visszaadná kimerült földünk termőképességét; mert a gabna, a mint egyik jeles vegyészünk Kossutány kiszámította, túlságosan kizsarolja a talaj phosphor-sav tartalmát, míg a dohány azt megkíméli.

De hát miként értékesítjük mi korlátolt térre szorított dohányunkat? A termelt dohányt nem szabad a termelőnek valódi árában értékesíteni, hanem beszeli azt a kincstár olcsó árban — mi a valódi árnak $\frac{1}{8}$ -át teszi — nem azért, hogy a külföldnek eladja valódi árban és így ha a termelők megkárosításával is, az államnak nagy hasznot biztosítson; hanem beszedi azért, hogy annak 60%-át ugyanazon árban sőt — miután kamatnélküli előlegeket adott — vesztéssel kiszolgáltassa az osztrák kincstárnak, hogy ez aztán külföldön elhelyezvén, a nagy nyereséget — minket, jó bolondokat kinevetve — zsebre rakja. *(Igaz! Úgy van! a szélső balon.)*

Innen ered aztán, hogy a mi dohányt termelő államunknak a dohányegyedárúságból van 6—7 millió forint bevétele, sőt a pénzügyőrök és kamat nélküli előlegek költségeinek levonásával alig 5 millió forint, míg a nagyon kevés és rossz minőségű dohányt termelő, de a mi termelésünk eladását közvetítő Ausztriának van e czímen 40—50 millió bevétele. Hát ez nem a kizsákmányolt gyarmat lealázó helyzete-e?

Pénzügyminister úr a dohányegyedárúság ellen felszólalókkal szemben azon ellenvetést szokta tenni, hogy az abból befolyó jövedelmet az állam nem nélkülözheti.

Azt mi is tudjuk s épen azért, mert az önök közösüges rendszere a haza pénzének kiszajtolására s Ausztriába való liferálására van fektetve, igyekeztünk a dohányegyedárúság eltörlésének oly módozatát találni, a mi az állam

mostani e czímen való tiszta bevételét biztosítsa. (*Helyeslés a szélső balon.*) A minister úr egykori vetélytársa s ellenlábasa és pártjának állítólagos nagy pénzügyi tekintélye, Móricz Pál képviselő úrnak (*Halljuk! Halljuk!*) e házban okadatolva kifejtett módozataira hivatkozom, mely szerint a dohánygyedárúság a kincstár abból befolyó jövedelmének megcsonkítása nélkül eltörölhető.

Méltóztassék pénzügyér úr e jeles szakteknitélyének bölcs javaslatát tanulmányozni s e fontos termelési czikkünket békőiből kiszabadítva nyereményes kiviteli czikkünkkel tenni, hogy mi ne csak kiadjuk minden pénzünket kedves osztrák szövetségesünknek, hanem hozzunk is be valamicskét. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.*)

Továbbá én úgy tudom, hogy más alkotmányos országokban a pénzügyministereknek nem szabad sem a közvetett sem a közvetlen adókat a törvényhozás tudta és beleegyezése nélkül felemelni, már pedig ezt megtették eddig is pénzügyőreink s azt teszi a jelenlegi is a dohány és szivar-áraknak ismételt és önkényes fölemelése által, a mit még utólag sem tart szükségesnek bejelenteni. (*Igaz! Igaz! a szélső balon.*)

A pénzügyminister úr által liferált dohány és szivar drága, de rősz; (*Igaz! Derűltég a szélső baloldalon*) valóban szabadalmat kérhetne azon új találmányára, hogy miként lehet a jó, illatos magyar dohányból, rongy darabok, szőrfélék bevegyítése, megpergelés, elrothasztás és megpenésztés által valami élvezhetlen elő-

állítani; *(Igaz! Igaz! Derültség)* de ha már elrontaná, legalább ne emelje folytonosan az árt s ne tegye főleg a törvényhozás kikerülésével, annak háta megett; mert kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az egyenes alkotmány sértés, *(Úgy van! a szélső baloldalon)* már pedig bármily nagy hatalomnak vélje is magát pénzügyér úr, fiscalis szempontjaival nem állhat az alkotmány és törvény felett. *(Úgy van! a szélső balon.)* Kérem azért az ily önkényes adó-emelésekről szoktassa le magát s értekezzék Móricz Pál képviselő úrral a dohány-egyedárúság eltörlésének módozatairól *(Derültség a szélső balon)* s azt terjessze a törvényhozás elébe, mert ha bár óhajtjuk s velünk együtt óhajtja fiz egész ország is a dohányegyedárúság eltörlését és a dohány-termelés felszabadítását, mindazon által azt törvényes úton s nem a minister úr képzelt önrendelkezési hatalma által óhajtjuk fogantatosítani. Ez okon csatlakozom Onody képviselő társam indítványához.

T. ház! A magánhasználatra termelt dohányt érdeklőleg kívánok nagyon röviden még nyilatkozni.

T. ház! A közösügyes Molochnak sok pénz kell, a felhalmozott adósságok kamataira még több. Pénzügy ministereink folytonosan azon törlik fejüket, hogy minő új adókat hozzanak be, minő új jogcímeket alkossanak a pénz felcsikarására, *(Úgy van! a szélső balon.)*

Behoznak és felemelnek találomra oly adókat, a melyek aztán a hozzájuk kötött reményeket keserűen czáfolják míg s nemcsak a hon-

polgároknak okoznak ok nélküli kellemetlenségeket és károkat, hanem a kincstárt is megrövidítik.

Így vagyunk a magánhasználatra termelt dohány díjának felemelésével is. A míg 4 frt volt, minden faluban volt 5—6 termelő, mióta 9 frtra rúgtatták, van minden vármegyében annyi s így a kincstár is meg lett rövidítve addigi jövedelmében, az ország népe pedig céltalanul meg van fosztva ártatlan kedvtelésétől; *(Igaz! Úgy van! a szélső balon)* de talán céltatosan történik ez, hogy sokan észre ne vegyék, hogy milyen jó dohányból csinálja pénzügyminister úr azon rothadt törmeléket, *(Derültség)* a minek elszívására kényszeríti a munka alatt görnyedő szegény népet. *(Igaz! a szélső balon.)*

Idejét látnám t. ház, hogy végrevalahára a kétes értékű experimentatiók szárny próbálgatásával hagyjon fel a kormány s honosítson adóügyünk s mindent elnyelő fiscalis huzavonáinak terén valamely rendszert s különösen a dohánytermelés terén addig is, míg a nemzetgazdaszatilag káros dohánymonopóliumot eltörölné, a magánhasználatra termelt dohány díjtételét 40 □ ölenként szállítsa le a korábbi 4 frtra mi által a kincstár visszaszerzi korábbi nagyobb jövedelmét. E reformból a kincstár várhatóan csak hasznot, a pénzügyér úrnak — ki csak fiscalis érdekeket ismer — bátor vagyok figyelmébe ajánlani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az államjavak eladása ellen.

(1882. február 21)

Tisztelt ház! Az államjavak eladásánál szabadjon egy kis párhuzamot tennem a korábbi és mostani helyzet közt.

T. ház! A nép elkeseredése, melyet a Tisza-ára iszonyatos gazdálkodása és kiszivattyuzási rendszere idézett elő; az az erőszakoskodás, a mit a kortes-hivatalnokok a szegény népen véghez visznek büntetlenül — mert nálunk a kortes-érdemeket szerzett hivatalnokoknak minden meg van engedve, — az az alkotmányos mezbe öltözött absolutismus, a melyet a miniszterelnök úr zsarnoki hajlamai inauguráltak s mely az utolsó szolgabíróig, az utolsó végrehajtóig lehet: gyakran csikarják ki azon természetellenesnek tetsző nyilatkozatot, hogy Bach és Schmerling alatt jobb sorsunk volt, mint a jelenlegi magyar származású osztrák helytartók alatt, kiket felelős magyar ministereknek csúfolnak. *(Derültség a szélső balfelől.)*

Ha a dolgok mélyére hatunk, szomorúan kell meggyőződünk, hogy az elkeseredés ki-sajtolta e nyilatkozatokban rejlik némi igazság. Mert nem csak anyagi helyzetünkben állott be — ezen alkotmányosnak csúfolt korszakban — nagy hanyatlás: hanem a nemzet jogainak és alkotmányos szabadságának elkobzásában az önkényuralom nem volt oly veszélyes mint önök.

Mert habár a nemzet jogfosztott volt is; de szívós ellentállása fentartá a jogfolytonoságot; a jogok, a melyeket a nemzet követelt evidentiában tartattak: míg önök jogainkról önként mondtak le; már pedig megmondotta Deák Ferencz, hogy az önként feladott jogok visszaszerezhetlenek. De ha eltekintünk alkotmányos veszteségeinktől, állami lételünk aláadásától s tisztán az anyagi helyzetet bíráljuk: akkor is kénytelenek vagyunk azon szomorú vallomást tenni, hogy Bach és Schmerling alatt e tekintetben helyzetünk sokkal kedvezőbb volt.

Adóterheink alig tették a mostaninak felét; etempli és illetékek azóta kétszereződtek és államadósságaink, — melyek azon időben ismeretlenek voltak — oly ijesztő mérvben fokozódtak, hogy a mint tudni méltóztatik, azok kamatai évente 107 millió frtot tesznek ki. Ezen milliárdot felül múltó államadósságokat önök mind Magyarországra táblázták be, annak nem törlesztés általi apasztása, hanem újabb kölcsönök általi emelése képezi önök legfőbb igyekezetét.

Sőt az államadósságok összehalmozásával sem elégednek meg, hanem elpazarolják, a mit ezredéven át — a török és osztrák hatalmaskodások alatt is — megtartottak őseink, a mit Bach és Schmerling absolutismusa sem merészelt érinteni s a mi jövő megmentésünk utolsó reményhorgonyát képezé: Magyarország ingatlan államjavait.

Törökország kivételével nincsen Európának egy állama sem, a mely oly nagy fekvőségek birtokában lenne, mint hazánk.

A Deák-kormány adósságokkal terhelte, elzálogosította, a Tisza-kormány a conversio által felszabadította nem azért, hogy a haza számára megtartsa, hanem azért, hogy azt a legnagyobb könnyelműséggel elpazarolja és vészes uralma fentartására hasznosítsa.

50 □ mértföld terület hazánk legáldottabb vidékein van a zsidóságra kidobva, azt vesztegeti máról holnapra élő kormányunk potomáron idegeneknek, mert a gyors elpazarlásnál hazánk kizsárolt szegény népe az idegenekkel concurrálni nem tud, miután önök a bank szerződés által az olcsó kölcsöntől elűtötték. Kisebb részletekben, hosszabb idejű törlesztésre megvennék, de így a kormány — melynek rögtön kell a pénz — nem adja.

A pénzügyminister úr ugyan azt mondja indokolásában, hogy az eladásra kiszemelt államjavak jó árban, néha a becsáron felül is elkelnek. De miután a becsár a 20 év jövedelmének átlaga szerint számíttatik s miután köztudomás szerint az államjavak keveset jövedelmeznek: az ily alapon meghatározott becsár szerinti eladás egyértelmű az elpazarlással.

De nemcsak a nagyobb birtoktestek jutnak ily módon potom áron idegenek kezébe, hanem a telepítvényesek és telepközségek lakói is leginkább idegenek lesznek, mert habár a minister úr utasításba adta, hogy a telepítésnél legyenek tekintettel olyanokra, kik eddig is valamely kincstári birtokon voltak, vagy vízárr által elpusztítottak; úgyde a minister úr egyszersmind azt is utasításba adta, hogy az ily leteleplő csak

úgy fogadandó el, ha a belső telek árát rögtön, vagy legalább egy év alatt lefizeti, a külsőségeket szintén rövid idei ártörlesztés mellett nagyon szűkmarkúlag szabta meg. Hogyan hiszi a minster úr, hogy az adó-esecutorai által mindenükből kifosztott szegény földönfutók, vagy a víz-áradások által elpusztultak vagy a kivándorlásra kényszerített szerencsétlen székelyek közt sokan találkozzanak olyanok, a kik ily terhes feltételek alatt, bármily nagy legyen is e hazához való ragaszkodásuk, letelepedhessenek a kincstári jószágokon, miután az ily letelepülőnek a fekvőség megszerzésére szükséges összegzen felül még ház-építés és igavonó marhák beállíthatására is szüksége van.

Míg ellenben ha hosszabb idejű, például 30 évi törlesztésre kaphatna birtokot és a berendezésre bármi csekély előleget és épületanyagot: akkor bizonyosan hamar keletkeznének belföldiek által megszállt virágzó telepítvényes községek; de pénzügyminister úr gyakorlatiatlan és rideg feltételei mellett a telepítvényesek, úgy mint a nagyobb birtokok tulajdonosat leginkább idegenek közül fognak kikerülni s így kis és nagy birtok eladás csak ellenségeink számát szaporítandja.

Eddig már ily módon el vesztegettetett 100,000 holdnál több, illetőleg elajándékozott élelmes idegeneknek, mert például az erdélyi részekben a krakkói, kolozsi és más állami jószágok oly potom áron jutottak idegen kezekre, hogy ama jószágok regáléjának érteke felülmúlja a vételárt.

Ki van még ily módon való elvesztegetésre részint a jelen év költségeinek fedezeteként, részint minden szükségesség nélkül tűzve 255,997 hold, az összes korcsmák, malmok és regálék, a mely utóbbiak állami kárpótlásánál a most kapandó összeget az államnak kamatostól vissza keilend fizetnie.

És ez eladásokra a felhatalmazást, a törvényhozási procedúrák mellőzésével, egyszerű módó-eítvány alakjában adta meg a többség a mi tékozló kormányunknak.

De hát uraim, nem veszik önök észre, hogy itt többről van szó, mint az őseink által ezred-éven át megtartott államvagyon elpazarlásáról; itt nemzeti és állami életünk aláásásáról van szó, mert ha a földet kiveszik kezünkől, ha azt idegen kézre játszó: akkor e hazának magyar jellegét semmisítik meg s az államalkotó elem — ezredév viharjai közt megvédett — suprematiáját törülik el.

Nem veszik észre uraim, hogy minket a szegény Csehország sorsára akarnak juttatni, a hol épen az államjavaknak osztrák kézre játszása által a tízszeres létszámú cseheket háttérbe szorítják s a bevándorolt idegenek által majorizáltatják.

Nem látják át uraim, hogy a protestáns Tisza Kálmán a legjobb úton halad, hogy a katolikus jezsuita Kolonics vészes tanácsát teljesítse, hogy Magyarországot koldussá s azután osztrákká tegye.

És Önök, a nép választottjai, a kik arra lenének hivatva, hogy a nép érdekeit védjék, hogy

ezen ezredéves haza fenmaradásának de boldogulásának feltételein munkálkodjanak: megfoghatatlanul segédkezet nyújthatnának-e a haza életereinek elmetszésére? Hisz az államjavukra telepítendő idegenek a virilis intézmény alapján maholnap a helyzet urai lesznek.

Gondolják meg uraim, hogy önök legnagyobb része családapa, kiknek nem szabad gyermekeik és unokáik jövőjét figyelmen kívül hagyni. Gondolják meg, hogy akkor, a midőn az állam javait eltékozolni segítik szavazataikkal: akkor a jövő tőkét pazarolják, a nemzet jövőjének feltételeit semmisítik meg és a magyar állam létalapját ássák alá. Emelkedjenek az egyéni vonzalmak, a megszokás, a pártfegyelemből tenni engedés szűk korlátai közül a haza iránti kötelmek magaslatára; szűnjenek meg Tisza Kálmán engedelmes szolgálói lenni, legyenek a nemzet képviselői e velünk kezét fogva akadályozzák meg államjavaink elpazarlása által előidézendő nemzeti bukásunkat. Az államjavak fognak, de azért Szegeden új igazgatóságot szerveznek személyi érdekből 11,000 frttal.

Még csak pár szót kívánok az előttem szólt Csiky Kálmán t. képviselő úr beszédére megjegyezni.

Azt mondja a t. képviselő úr, hogy indokoltnak látja az állam jószágok eladását, mint-hogy azok keveset jövedelmeznek és nem hiszi, hogy legyen a házban oly ember, ki ezt ellebbeze.

T. ház! Ez nézet dolga. Megengedem, hogy jöhetnek oly viszonyok, midőn az államjavakat

én is eladnám, de nem azért, hogy Boszniára és a közösügyekre fordítsuk, hanem azért, hogy hazám közművelődését, kulturáját mozdítsuk elő s azért, hogy ezek mint gyümölcsöző befektetések szerepeljenek. *(Helyeslés a szélső baloldalon)*

A t. képviselő ar lelkesült a földművelő népért és ismétlé azon szép hasonlatot, melyet egyik képviselőtársunk használt, hogy az a pyramis tetőpontján áll; de ha a képviselő úr úgy lelkesedik a magyar népért, a mely igazán megérdemli, hogy minden igaz magyar ember szívét rokonszenv töltse el: akkor hogy támogathatja azon politikát, a mely mindent megtesz, hogy a pyramis csúcsán álló magyar nép onnan ledobassék és koldusbotra juttatassék?

A telepítvényeseknek kedvezményeket akar adui a t. képviselő úr és buzdítja a kormányt, hogy mindenkép arra törekedjék, hogy a községek felvirágozzanak. De hogyan akarja a t. képviselő úr, hogy új telepítvényes községek támadjanak s hogy azok föl virágozzanak, midőn a kormánynak kizsákmányoló politikája a létező telepítvényes községeket is minduntalan megsemmisíti.

Érintette a székely kivándorlást is. Nincs oly székely képviselő, kinek szívében a fájdalom lángja tol ne gyulna, a midőn arra gondol, hogy hazánk legéletrevalóbb és fejlődésre legképesebb népe folytonosan kivándorol. De hiába lelkesedik szavakkal, t. képviselő úr, mert az a politika, a melyet ön támogat, a székely kivándorlást, a mely eddig szórványos volt, tömegessé fogja tenni és minden új adó, a melyet ön megszavaz s a me-

lyet a nép villára helyez, százával és ezrével fogja fogyasztani a székely nép számát, a mely már az eddigi adóterhet is képtelen elviselni.

A t. képviselő úr a csángók betelepítését is érintette. Ezt én is óhajtanám, hanem fájdalom, azon csángók, a kiknek ott fél vagy negyed annyi terhük van, mint a mi népünknek, addig, míg oly viszonyok vannak, a minőket önök teremtettek, ide visszajönni bizonyára nem fognak és nem óhajtanak.

Azon párt, melyhez tartozni szerencsés vagyok, a nemzet alkotmányos jogait és mindenemű javait oly szent hagyománynak, oly szent örökségnek tekinti, a melyet használni szabad, de azt elidegeníteni, azt a nemzettől elvonni nem szabad; oly hitbizományoknak tekinti azokat, a miket megcsonkíthatlanul tartozik az utókorra át-származtatni.

Ez a kötelességérzet parancsolja tehát, hogy nemcsak a magunk, hanem a velünk e tekintetben egyetértő nemzet nevében ünnepélyes óvást tegyünk az államjavaknak célba vett eltékozlása ellen és ez óvásunkat hangoztatjuk nemcsak önökkel szemben, hanem a vevőkkel szemben is, mert jöhet olyan kor, a midőn a nemzet illetéktelenül elidegenített vagyonát vissza fogja követelni, mert semmiféle felhatalmazást nem adott a falánk gyámoknak, hogy vagyonát az ő kiskorúsága és árvasága idejében elfecsérelje.

Elnök (*közbeszól*): A t. képviselő úrnak ezen most elmondott szavai ellenkeznek a törvényekkel és a házszabályokkal. A ház saját határozatai ellen semmiféle óvást el nem fogadhat

és így a képviselő úr ezen szavait kénytelen vagyok visszautasítani. (*Helyeslés jobbfelől.*)

. . . (*Folytatva*) Egyetlen képviselőt sem jogosított fel a nemzet ily felhatalmazás megadására, nem is hiszem, daczára minden lélekvásárlásuak s daczára az ez által terjesztett erkölcstelenségnek, hogy csak egyetlen kormánypárti képviselő is megválasztva lett volna, a ki programjába az államjavak eladását felvette volna, már pedig napjainkban a programra az utasítást pótolja. A ki ezt megszegi, az többé nem a kerületet képviseli, következőleg erkölcsi jogosultsággal nem bírhat az itt ülésre s választói akaratával ellentétes eljárásra.

Az ily minősíthetlen eljárástól óvakodva, mi az államjavak eladásából bevételként előírányzott 6.289,000 frtot meg nem szavazzuk s az államjavak eladása ellen nyilatkozunk. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A közutak építésénél előforduló visszaélésekről.

(1882. márczius 3.)

T. ház! Hazánkban oly állapotokat teremtettek önök, hogy az minden erejét, minden pénzét idegen érdekekre fecsérli el. Így Bosznia és Hercegovina útjaira 13 milliót, vasutaira négyennyinél is többet pazaroltak el; a minek reánk eső része tökéletesen elégséges lett volna

arra, hogy nem csak fő-, hanem mellékútvonalainkat is kiépítsük és rendbe hozzuk.

Bosznia mellett úgy mellékesen saját urainkra is fordítunk pár milliót.

T. ház! Nem az ellen van kifogásom, hogy az állam költséget fordít közutaink jó karba hozatalára, mert ez gyümölcsöző befektetés: hanem az ellen, hogy a megszavazott pénzüsszegek és az ennek tízszeresét kitevő közmunka erő és váltság minden rendszer nélkül elfecséreltetek.

Mert a költségvetés keretében megszavazott összegeken felül milliókra megy azon összeg, a mit a néptől közmunka-váltság címén felcsikarnak és elfecsérelnek a nélkül, hogy az országnak legalább fele részében utaink jobbak lennének, mint a minők Árpád atyánk bejövetelekor voltak.

Mentségül azt szokták a lúldalról felhozni, hogy századok mulasztásait nem lehet pár év alatt helyrehozni. Csakhogy őseink ha utainkat kellőleg nem gondozták, nem is csikartak fel milliókat a néptől közmunka-váltság címén s nem voltak költségvetéseikben tekintélyes összegek e célra előirányozva.

Nincsenek adatok rendelkezésemre arra nézve, hogy 14 év alatt közmunka-váltság címén mily összegek hajtottak be; de nem teszem sokra, ha évente 2 milliót véve fel, azt 28 millióra teszem. Az országos költségvetés keretében e 14 év alatt legalább is 20 millió irányoztatott elő. Az ez idő alatt czéltalanul elfecsérelt közmunka erő, ha pénz értékre reducáljuk, legalább is 30 milliót képvisel. Tehát összesen mintegy

70 — 80 millió forintnyi roppant összegre tehetjük azt, a mit a mi kormányunk e közösügyes korszak alatt a sárba temetett a nélkül, hogy utaink csak egy hajszálnyival is jobbak lennének, mint az előtt, például a Bach rendszer alatt voltak.

Ha e czéltalan pénz- és erőfecsérlésnek okait kutatjuk, legelőször is be kell vallanunk, hogy mindenek előtt illető ministereink szak-képzettségének és tájékozottságának hiánya tűnik szemünkbe; de e mellett a kezelés rendszer-telensége és kevésbé megbízhatósága is kártékonyan hatott.

Így tudjuk, hogy a közmunka-váltság minden komoly ellenőrzés nélkül kezeltetik, gyakran el-kezeltetik az azt behajtó hivatalnokok által. Tudjuk, hogy az állami segély bizonyos kegyelt egyének vagy consortiumok kezére megy, mert hát vannak szárazföldi Deutschok is, kik magas egységi árakban állítják elő úgy a műtárgyakat, mint a fedanyagot. Azaz ők maguk nem is bíbelődnek azzal, hanem félárban kiadják al-vállalkozóknak és munkátlanul százezreket raknak zsebre.

Az ily egyének, vagy társulatok káros egyedárúskodásának oka, a nem mindig érdekment protectio mellett az, hogy a ministerium csak nagy munkálatokat, egész úttesteket szokott ajánlatok vagy is offertek útján kiadni, a mi sok-nemű visszaélésre ad alkalmat.

Nézetem szerint ennek orvosszere az lenne, ha nem itt a központon, hanem a helyszínén adat-nának ki az útmunkák kisebb részletekben, például

5—10 kilométerenként nyilvános árlejtés útján; a midőn a nép maga is vállalkozhatna s munkája nyereseményét nem más rakná zsebre, sőt az állam is tetemes meggazdálkodást tehetne.

A közmunka-váltásnál a főhiba az ellenőrzés teljes hiányában van; tehát szigorú ellenőrzés hozandó be, hogy az egészében műtárgyakra és fedenyag beszerzésére használtassék fel.

A roppant értéket képviselő közmunka-erő czélszerű kihasználására az államnak kell felügyelni, mert; z most legnagyobb részben czéltalanul fecséreltetik el főleg oly vidékeken, hol a fedenyag hiányzik, mindössze az utak kisánczolására a sárnak sárra halmozásában áll, a mi nem javítja, hanem járhatlanná teszi az utakat.

Ez nem útcsinálás, hanem útrontás, ez a nép munkaerejének oktalan elfecsérlése.

Nézetem szerint ezen valóban ázsiai állapotnak orvosszere az lenne, hogy a költségvetésben megszavazott és a közraunka-váltásból befolyó tekintélyes — milliókra menő — összeget illetőleg annak a kőszegény Alföldre eső részét a kormány használja fel arra, hogy a vasutak és a főútvonalak bizonyos pontjaira szállíttasson fedenyagot vagy kavicsot, honnan aztán azt a közmunka-erővel könnyen szét lehet a közlekedési és mellékútvonalakra hordatni. Nem kétlem, hogy nem fogna nagy nehézségekbe ütközni annak kieszközlése sem, hogy vasutaink kedvezményes tariffák és refractiák által az ily fedenyag-szállítást megkönnyítsék, miután a vasutak forgalmának élénkítésére is jótékony befolyással

van, ha az odavezető utakon a közlekedés fennakadás nélkül folyhat.

Ha az anyag bizonyos pontokra egybe lesz halmozva, akkor a közmunka-erővel azt szét lehet hordatni oda, a hová szükségeltetik. Ily módon meg lehet jól, alaposan csinálni minden évben bizonyos útmennyiséget, következő évben folytatólag tovább; míg bizonyos évek során át el fogónak azt érni, hogy országszerte jó utaink legyenek s ne legyenek oly szerencsétlen vidékei hazánknak, melyek egész évszakokon át el vannak a közlekedéstől zárva s nem értékesíthetvén terményeiket, az állam iránti kötelezettségeiknek is bajosan tudnak eleget tenni.

Ezen felül még szükséges, hogy a közmunkaerő kiszolgáltatása is lelkiismeretes ellenőrzés alá vétessék, hogy az ne legyen a kormánypárti korteskedés eszköze, hogy ne függjön az alispánok és szolgabírók kegyétől, egyik községet, mert kormánypártra szavazott felmenteni, a másikat, mert ellenzékire szavazott, kétszeresen terhelni; hanem az állammérnökök utasiitassauak a szigorú ellenőrzésre és igazságos munkakiosztásra.

Ideje t. ház, hogy a légi slendrián, a szárnalmas ide-oda kapkodás helyett szakértelem által vezetett rendszeresség lépjen életbe utaink építése és gondozásánál, bátor vagyok erre nézve egy konkrét esettel szolgálni. (*Halljuk! a szélső balfelől.*) Udvarhely megye alsó kerületében történt a keresztúri járásban, hol ilyenmű visszaélések nagymérvben fordultak elő; és volt oly község, mely közmunkával háromszorosan terhel-

tetett, mások pedig felmentettek; s volt község, mely azért mert ellenzéki képviselőre adta szavazatát, nemcsak hogy többszörösen rovatott meg, hanem a legnagyobb munka idején, aratás alatt kényszerítetett arra, hogy a közmunkát lerójjá; s ez nem volt elég, hanem még az őszi időben is, midőn a többi községek teljesítették a közmunkát, ismét kirótták reá és kétszeresen annyi anyagot kellett adni az utakra. Végre harmadszor a szolgabíró kényszerítette arra, hogy családi útja építéshez a szükséges anyagokat Szt.-Ábrahám község meghordja. Tehát háromszorosan volt terhelve e község, míg voltak községek, melyek közmunkát egyáltalán nem teljesítettek. Interpelláltam az alispánt, azonban soha semmiféle elégtételt nem kaptunk. A dolog elsimittatott. Vizsgálat nem tudom volt-e, de a visszaélés ki nem derítettett és megbüntetve sem volt senki.

T. ház! Még egy dolgot kívánok megérinteni.

Utaink építésénél felmerülő másik hiba a részrehajlás, mely szerint némely megyéknek csaknem összes utai állami gondozásban részesülnek, míg más megyéknek egész területén nincsen államát.

S nemcsak ezen, még a Bach-rendszer idejéből származó részrehajló kedvezmény tartatik fenn, hanem az állami segély kiosztásában is meg nem engedhető részrehajlással járnak el.

Így például, daczára annak, hogy Szeben és Brassó megyéknek minden vasúttal párhuzamosan menő utait az állam gondozza, mégis az

állami segélyből az elsőnek 50,459 frt, az utóbinak 32,868 frt adatik, míg például Udvarhely megyének, daczára, hogy egy talpalatnyi államútja sincsen s daczára, hogy a parajdi sóakna miatt három főútvonalat kell fentartani, mégis csak 27,135 frt van előirányozva; a nagyterjedelnű 8 határszéli stratégiai utakat fentartó Csíknak csak 20,108 forint, így van ez más megyéivel is a székely földnek, de így van ez a Királyhágón innen is; így például Veszprém megye csak 10,905, Szathraár megye 8404 frtot kap, míg a nem sokkal nagyobb Abauj 76,212 frtot, sőt Torna megye egyesítése óta 83,674 frtot kap. Nincs erre nézve semmi rendszer, semmi kulcs, csakis a ministerium Önkénye határoz.

Szükségesnek tartom, hogy e tekintetben igazságos mérleggel mérjen a kormány s a Bachrendszer balga kedvezményeit szüntesse meg, mert uézetem szerint minden megyének joga van terheivel arányos javadalmi részesedéshez.

Végre a személyi kiadások a dologi kiadások rovására igen nagyok, tehát kevesbíteni kell a sok oknélküli útbiztos, útfelügyelőt számát és ezek sokra menő irodai, utazási költségeit, mert mi vidéken látjuk és tudjuk, hogy az ily hivatalok nem annyira szükségességből, mint inkább kortes érdemek jutalmazásáért szerveztetnek.

Ezeket tartottam szükségesnek az utak építési és fentartási rovatánál a minister úr figyelmébe ajánlani.

A biharmegyei Ferendek gát átvágása ellen beadott kérvény tárgyalásakor.

(1882. márczius 13-án.)

T. ház! Itt egy oly major potentiával, egy oly törvénybe ütköző önkényes eljárással állunk szemben, a mely egyenesen a tulajdonjogot támadja meg s mely még az erőszakoskodások e korszakában is ritkítja párját.

T. ház! Itt egy nagybirtokos hasznáért ezrek meg ezrek exietentiája tétetett kérdésessé, oly területek, a melyek emberemlékezet óta vizmentesítve voltak s mint I-ső osztályú földek szerepeltek és adóztattak, öntetettek el.

És ez annál sajnosabb s annál megbotránkoztatóbb, mert azon nagybirtokos itt van a házban, nagyon közel áll a kormányhoz s így fájdalom az ily eljárás méltán megingathatja az igazság részrehajlatlanságába vetett hitet.

Hogy a t. háznak fogalma legyen a kérvény által érintett önkényes eljárásról, azokhoz, a miket Vidovich t. barátom előadott, szükségesnek tartok még pótlólag elmondani egyetmúst.

Mint említé t. képviselőtársain és a t. előadó úr is, a nagybajomiak nagyon kevesen, inkább egy nagybirtokos haszonbérloi folyaraodt ik a biharmegyei alispánhoz a végett, hogy a Ferón* dek-gátat, mely századok óta fennáll, át vágassa. Az alispán úr alkotmányos nézettől vezéreltetve és alkotmányos érzettől áthatva szükségesnek tartotta a szakértői vizsgálatot a helyszínén megtartani s azt találta, hogy nem a Ferendek-gát

akadályozza a vízfolyást, hanem az Esztero-ér átgátolása, mely újabb időben engedély nélkül emeltetett. Tehát az alispán úr a Ferendek-gát fentartását elrendelte és a másik esztero-éri gát átvágását hagyta meg. Erre folyamodtak az illetők a ministeriumhoz, mely innen a központból kiküldött egy hivatalnokot, a ki a megye értesítése nélkül és az illető érdekeltek meghívása nélkül ott röviden vizsgálatot tartott s aztán visszajött ide a nélkül, hogy a megyével érintkezett volna. A ministerium a megye véleményét nem is kérte ki, tehát a törvényes hatóság elkerülésével rövid úton elrendelte a Ferendek gát átvágását. Még nem is tartotta szükségesnek az érdekelt községeket értesíteni. Pedig maga az állam is érdekelve volt, mivel a püspökladányi alapítványi uradalom szintén előtér veszélynek tétetett ki ez átmetszés által. A ministerium ezen rendelete ellen az illető községek folyamodtak a közigazgatási bizottsághoz, mely a helyszíni vizsgálatot az illető érdekeltek meghallgatásával elrendelte. Azonban a ministerium ezt rövid úton eltiltotta s a gátnak s nap alatti átvágását meghagyta és az alispánnak határozatát hatály nélkülivé tette. Ez azon furcsa okoskodás alapján történt, hogy Móricz Pál bajomi birtokos úr, ki nem adott be kérvényt, nem lett meghíva a tárgyalásra. Tehát elrendeltetett azon századok óta fennálló gát átvágása a nélkül, hogy a hatóság és az érdekeltek meghallgattak volna. Ellenben a századok óta fennálló gát átmetszetett azon ürügy alatt, hogy egyik érdekelt fél — ki nem is folyamodott —

nem hivatott meg a tárgyalásra. A t. minister úr és az előadó úr is az ügyet az 1871. évi XI. t.-ez. alapján akarja megbíráltatni. Úgyde egy századok óta fennálló gát átmetszése nem vonható ezen törvény alá, hanem igenis, miként Vidovich t. képviselő úr megemlítette az 1840: X. t.-cz.alá tartozik. De vannak t. ház, a mellett, hogy két virágzó községnek határa — a mely mint mondám, első rangú és ármentes terület volt — elöntetik, sőt azon községek maguk is döntetnek és a lakosok ezrei onnan elüldöztecnek, még vannak más fontos indokok is, a melyeket nem szabad tekintet nélkül hagyni, van egy jogi indok. Ezen árinentesített földekre t. i. igen nagy kölcsönök vannak hitelintézetileg bekeblezve, melyek ezen elöntés által a biztosítékot el fogják veszteni. Tehát milliókra menő tőke és százezerekre menő jövedelmek vannak veszélyeztetve ezen önkéntes eljárás által, még pedig a nélkül, hogy az érdekelt Móricz Pál képviselő úrnak is egyéb haszna lenne belőle, mint az, hogy az ő nádasai talán valamivel értékesebbé lesznek, mert azokról a viz úgy sem fog ezen gát átmetszése következtében teljesen lefolyni.

T. ház! Nem volt mulhatlaunl szükséges, a belvizek levezetése czéljából e gát átmetszése, mert a Kalló-szabályozás le fogná vezetni a bdvizeket, de ép a ministeriumban hever a munkálat s ez akadályozza ezen, a belvizek levezetésére nélkülözhetlen munkálat végrehajtását.

A minister úr és a t. előadó úr is arra fektette a súlyt, hogy nincs bebizonyítva az, hogy a Ferendek-gát hatósági engedélylyel épít.

tett. De hisz t. ház, erre nincs szükség. Egy századok óta fenálló gát, másként mint hatósági engedély ly el nem is épülhetett, de különben is t. ház, a ministerium elzárta az érdekelteket attól, hogy azt bebizonyíthassák, mert akkor, mikor a közigazgatási bizottság a helyszíni vizsgálatot elrendelte és az érdekelteket kikérdeztetni akarta: akkor a ministerium közbelépett és ezt megátolta.

Én t. ház, a kérvényi bizottság véleményét kielégítőnek és törvényesnek egyáltalában el nem ismerem, mert itt nem az 1871 törvény, hanem az 1840. törvény szerint kell a dolgot elítélni. Ha más viszonyok közt volnánk, ez egy oly eljárása és oly önkényes beavatkozása a ministeriumnak, fontos jogi és a magán tulajdont érdeklő ügyekbe, hogy helye lenne a vád alá helyezésnek is; de tudom, hogy ez a mi parlamentink* ben nem megy, azért én Yidovich György t. képviselőtársam indítványához járulok. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az ő indítványa megfelel a helyzetnek, mert az előadó úr azon indoka, hogy a kérelem már meg váu haladva és tárgytalanná vált, miután a gát már át van vágva, nem gátolja azt meg, mert ép oly erővel, a mint a gát átvágatott, be lehet lömni és akkor az átvágás által okozott nagy károk legalább jövőben elhárítva lesznek, mert most ama két falu határa egészen víz alait van, sőt az egyik község is veszélyeztetve váu.

Ajánlom a Vidovich György képviselőtársam által benyújtott ellenindítványt. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A kőolajvám fölemelése és az ásvány-olaj adó ellen.

(1889. márczias 13.)

T. ház! Ezen új, alkotmányosnak nevezett korszakban kormányunk egy sajátságos fajtáját fejleszti ki az embereknek, a kik az adóemelésből sportot csinálnak, a kik az adók felcsigázását és az adósságcsinálást oly gavallér virtuositással viszik s azt oly nagylelkűséggel gyakorolják, hogy e tekintetben messze túlszárnyalják a jólétben levő osztrák tartományok törvényhozóit.

Egy bizonyos neme az adáz-versenynek keletkezett a mi delegatiónk, a mi törvényhozásunk és az osztrák delegátusok és törvényhozók között, a melyben a mieink túllicitálják amazokat.

Gyakran láttuk azon szomorú jelenséget, hogy a hadilgyminister indokolatlan és szükségtelen költségemelésait és póthiteleit az osztrák törvényhozás és delegáció szigorúan megvitatta, megtagadta, vagy legalább leszállította, de a hadügyminister nevette a dolgot, mert előre biztos volt abban, hogy a mieink meg fogják szavazni és az osztrák delegatiót is a hozzájárulásra kényszeríteni.

A rosszul értelmezett loyaltásból eredő e nagylelkűsködés nemcsak a hadügyérrel, hanem minden adóemeléssel szemben gyakoroltatik. Példa erre a jelenleg előttünk levő kőolajvám felemelése és az ásványolaj-adóról szóló törvényjavaslat, a mely már harmadszor kerül e házban napirendre.

Érintette Helfy Ignác t. barátom is azon helyzetet, hogy ezen adó már 1868-ban lett be-terjesztve az általános tarifával kapcsolatban, a midőn a képviselőház többsége azt egész készséggel megszavazta, de nem úgy az osztrák parliamént, mely a népképviselő hivatásának magaslatára emelkedve, azt visszautasította.

Másodszor 1871-ben külön törvényjavaslat képen megszavazta a t. ház.

Élénk emlékezetemben van, t. ház, hogy akkor a kormány a legcsekélyebb irányi módosítást sem engedte meg, azon indokból indulván ki, hogy e törvénynek nemzetközi jellege ily változtatást nem tűr el.

Es a fiatal osztrák parlament ismét megszegyenített minket, mert az, illetőleg annak albizottsága nemcsak mert a nálunk érinthet-
lennek mondott törvényt módosítani, hanem Gácsországot érdeklőleg az adótételt tetemesen le-
szállította.

Most a harmadszori felmelegítés stádiumában kerül élönkbe ezen törvényjavaslat, de valamint első és második feltalálásakor egész erőmből elleneztem, úgy most is, bármily tetszetősen gar-
nirozza is körül a pénzügyi bizottság t. előadója, azt az én becsületes gyomrom be nem veszi s
democraticus érzelmem megemésztetni nem tudja.

Mert t. ház, én bármily új adó behozata-
lát a mi viszonyaink közt képtelenségnek tartok
s főleg borzadok minden oly adótól, a mely
tönkre tett népünket, a már is elviselhetlen adók-
kal túlterhelt földművelőket és az iparosokat
sújtja.

Önök szintén belátták, hogy hazánkban az egyenes adók emelése lehetetlen, a miért kerül is az egyenes adók közvetlen emelését, hanem mégis folytonosan oly adókat terjesztenek elő és szavaznak meg, a melyek közvetve mégis leginkább ijesztő módon elszegényedett földművelőinket és kisiparosainkat terhelik.

Ilyen a legközelebb behozatlak közt a hadmentességi adó, a mely hazánk legszegényebb néposztályának adóterheit kétszerezte, sőt az oly sorsüldözte szegény embernél, a kinek csekély birtoka, de két nyomorék fia van, háromszorozta, négyszerezte.

Ilyen a cukor-kávé-adó, a mely látszólag, sőt a kormány indokolása szerint a gazdagabb osztályokat kell vala, hogy terhelje, de a pénzügyminister úr leleményes közegei módját találták annak, hogy azt érezzék azon szegény falusi lakosok is, a kik a kávé és cukrot még hírből is alig ismerik. Gr. Kun István t. barátom a Hunyad megyében előforduló ily visszaélések iránt interpellálta a pénzügyminister urat, de ez nemcsak Hunyad megyében, hanem országszerte így van; a pénzügyi közegek minden községre kivetettek bizonyos mennyiségű cukor-kávé-adót, daczára, hogy ott senki ily czikkeket nem fogyaszt, legfőlebb nagyon ritkán a lelkész vagy egy-egy birtokos, az ilyen is már a városban megadóztatott cikket használ; de követelik oly községeken is, hol fogyasztó egyáltalában nincsen s nem tudok oly esetet, hogy az ily törvényellenes megrovás ellen a felfolyamodók orvoslást találtak volna, mert a famosus köz-

igazgatási bizottság mindig egy véleményen van az adófelügyelővel.

Ily módon e cikkek háromszor adóztatnak meg hazánkban. Először adózik róla a gyáros és a kereskedő, a ki behozza az osztrák vám-vonalon, melyet mi restitutio címén visszatérítünk. Másodszor adózik róla a nagykereskedő, a ki a városba beviszi és harmadszor megadózza a falusi kiskereskedő, a ki a legközelebbi városban veszi a már ott megadózott cikket; vagy oly községben, a hol ily kiskereskedő nincsen, megfizeti maga a község. Szóval a pénzügy-minister úr egy birkáról három gyapjat nyír le s módját találja annak, hogy a fényűzést adó címén, állítólag a gazdagok terhére, behozott adókba a legszegényebb földművelő néposztályt is bevonja.

Ilyen a most behozni szándékolt ásványolaj-vám és adó is, mely egyenesen a legszegényebb néposztályt fogja sújtani, mert a gazdagok nem szeretik a petroleum szagot. Megadóztatják a legszegényebbeknek ez első életszükségleti cikkét, a melyet az éjjeli munkára szorított szegény néposztály nem nélkülözhet.

Ezen adótörvény korábbi tárgyalása alkalmával hallottunk itt a pénzügyminister és az előadó uraktól nagyon körmönfont szarvasoskodásokat vagy görögösen sophismákat, melyek segélyével igyekeztek kimutatni, hogy a behozni terveit petroleum-vám és adó mily számbavehetetlen csekély mérvben fogná annak árát emelni; a pénzügyi bizottság indokolása most se nélküli az ily hajánál fogva előrángatott álérveket,

a melyek nagyon is illenek a sötétség azon elméletéhez, a mely a világosságot akarja adó alá vetni.

A pénzügyi bizottság indokolása, habár a vám most 8 frtról 10 frtra, illetőleg 11 frtra emeltetett, azt akarja elhíttetni, hogy az netto alapra levéti fektetve, nem képez vámemelést Erre nézve nem akarok most vitatkozásokba elegyedni, bárha azt tartom, hogy a tarasúly leszámítása nem «ill arányban a 2 illetőleg 3 frt vámemeléssel; hanem az indokolás azon tételét hogy a petroleum azon czikkek közé tartoznék, a mely leginkább megbírja a teheremelést, kifogásolnom kell, mert épen a mindennapi életszükségletet képező czikkek azok, a melyeknek terhe a leg-érezhetőbb s a melyek legnagyobb súlylyal nehezednek az élet mostohaságával küzdő leg-szegényebb néposztályra.

A hivatalos pénzügyi bizottsági jelentés a teher emelhetőségét a petroleum árcsökkenése által indokolja. Ez a telhetetlen fiscális érdekek szempontja, a mely a világ haladásának minden mozzanatát a maga előnyére zsákmányolja ki. Tehát ha a kereskedelem fejlődése, olcsóbb feldolgozás és szállítás valamely cikk árát alább szállítja, a mi más országok szegény halandóira előnyt és könnyebbület hoz: nálunk azt indokul használják arra, hogy szegény, úgyis kimerült népünk adóterheit emeljük. A mi másutt áldás, az az önök kezében átokká kell hogy átváltozzék. De hát biztosak lehetünk-e az iránt, hogy a petróleum ára nem fog emelkedni?

Az áremelkedés elleni biztosítéku akarja ugyan a jelentés feltüntetni azt, hogy Gácsországban a petróleum-termelés emelkedett és hogy az orosz és román petróleum bevonatott forgalmunkba. Mintha bizony reánk nézve nem mindegy lenne, ha pénzünk Amerikába avagy Oroszországba és Romániába vándorol-e?

Azzal akar a pénzügyi bizottság jelentése és előadója vigasztalni, hogy a petróleum még akkor is a legolcsóbb világitási szer marad, ha vámja és adója megkétszereződne. Én t. ház! az ily okoskodást nagyon veszélyesnek tartom, mert a pénzügyér úr könnyen útmutatásnak vehetné arra, hogy ezen első kísérlet sikere folytán, a most behozandó petróleum-adót és vámot megkétszerezze. Nem jó az ördögöt falra festeni.

És ha még szegény népünk megterheltetéséből megfelelő haszon háromolnék a mi kincstárunkra? Ámde a fő hasznot itt is az osztrák teszi zsebre. A törvényjavaslat ez odiosus hatását maga a pénzügyi bizottsági jelentés sem tudja elpalástolni; kénytelen leven bevallani, hogy a nagyobb haszon az osztrák kincstárra háramlik, miután a nálunk fogyasztott gácsországi petróleum adóját ő szedi; de nemcsak ezt szedi, hanem az amerikai, orosz és román petróleum vámját is az osztrák élvezendi, miután kitalálta annak furfangos módját, hogy az osztrák határon szedett vámokból hazánk még a quota aránya szerint se részesedjék, sőt arra még a restitutio révén reá fizessen.

Innen ered, hogy ez új adó és vámból önök csak másfél millió hasznot várnak, alig annyit,

a mennyivel önök bosnyák politikájúnak pár havi költsézését fedezni lehet.

A jelentés nagy előnyt akar kihozni a romániai nyers petróleum itteni feldolgozásának nyeresémes üzletéből. Igaz, hogy az erdélyi részekben, leginkább Brassóban keletkezett néhány kisebbszerű petróleum-finomító gyár, a melyek főleg a reájuk nehézkedő nagy adók miatt, nagyon csekély haszonnal dolgoznak. Csakhogy ez is időleges, mert ha az önök adórendszere nyomását megbírnák is e gyárak, bizonyosan fognak rövid időn Romániában is ily gyárak keletkezni, a mint már keletkeztek is; s akkor hazánk e nagyon problematicus haszontól is el fog üttetni, a mit elő fog idézni azon fonák intézkedése e törvénynek, hogy a behozott nyers petróleum fogyasztási adóját a finomító gyáros tartozik fizetni.

E mellett e törvény gyakorlati alkalmazása oly complicált, a gyáros oly sok mindenféle secaturáknak, folytonos zaklatásoknak van alávetve; az ellenőrzés oly bonyodalmas, az a rubricázás, a sok irka-fírka, naputai bejelentések, lajstromozások oly nagy munkáját rój ja a gyárosra, hogy azt csak nagy irodai személyzet beállításával tudhatja teljesíteni. 25 hosszú szakaszban oly sok mindenfélére köteleztetik a szegény gyáros, hogy annak csak elolvasása is el-kábítja és visszariasztja a vállalkozástól. Azokat halandó ember nem hogy teljesíteni, de még csak megérteni is képtelen.

És jön ezután 16 hosszú szakaszban mindenféle önkényesen kiszabható büntetéseknek oly

hosszú sorozata, a melyeket a pénzügyi közegek minden törvényes védelem kizárásával alkalmazhatnak, hogy annak senki magát alávetni nem fogja, hanem kimegy Romániába s ott állít gyárat, hol az ily embergyötrő secaturáktól mentesítve van. Ekként önök pénzhajhászási buzgalma számúzi a vállalkozási hajlamot s az államnak haszon helyett kárt okoz. Azért én e törvényjavaslatot, mely másfél millió kincstári haszonért tiz ennyi kárt hoz a nemzetre, általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A véderő-törvény módosítása ellen.

(1882. márczius 21)

T. ház! Nem hihetem, hogy legyen e parlamentnek olyan tagja, a ki lelkében meg ne lenne győződve arról, hogy e törvényjavaslat felette káros hazánkra nézve, hogy az jogaink megszorítását és áldozataink nagyobodását fogja maga után vonni; azért mi teljes erőnkől fogunk annak törvénynyé emelése ellen küzdeni, de a midőn hazafias kötelesség-érzettől áthatva, ez eltökélésünket nyilvánítjuk, nem zárkozhatunk el azon vigasztól sem, hogy e törvényjavaslatnak minden rosszasága mellett is van egy jó oldala, a mely tahn a jövőben hazánk előnyére lesz hasznosítható.

Igen, mert e törvényjavaslat tanúbizonyságot tesz mellettünk és igazolja azon állításunkat, miszerint a véderőről szóló 1868-iki XL. t. ez. s egyáltalában közösügyes törvényeink nem nemzetközi szerződések, nem érinthetlen szentségek, miként önök hirdetik: hanem olyan egyszerű törvények, melyeket időközben is bármikor meg lehet változtatni és eltörölni is a magyar országgyűlésnek a magyar király hozzájárulásával.

Kedvező precedenst alkot arra nézve, miszerint az Ausztriával szemben fennálló viszony bármikor szabályozható és a nemzet akaratja szerint módosítható.

Biztató jel reánk nézve, hogy törekvéseink legtöbbike, a mi politikai hitelveink sarkpontját képezi: az önálló magyar hadsereg létesítése előtt csak azon egyetlen akadály van, a melyet a nemzet maga emelt a választások alkalmával.

Figyelmeztető és buzdító előzmény a nemzetre nézve, hogy olyanokat igyekezzék az országgyűlésre megbízottjaiként küldeni, kik a nemzet fiainak drága vérével nem űznek könnyelmű játékot, kik azon ezredéves alapjogot, hogy a nemzet maga rendelkezik vérével és pénzével fentartani kívánják.

És ha e nemes törekvések emberei többségben lesznek: akkor a magyar nemzet ismét erőssé és hatalmassá lesz saját hadserege által s bonyolult pénzügyeit is olcsóbb haderő szervezése által rendezheti, a nélkül, hogy az által a nemzet védképessége csökkenne.

Mert nagyon könnyen megczáfolható azon ellenvetés, hogy a magyar hadsereg fentartása többbe kerülne a közösnél, miután az előrehaladott népek birtokában vannak azon hadi szervezetnek, mely béke idején kevésbe kerül, de harcz idején rendkívüli erő kifejtésre képesíti a nemzeteket. Az újabb hadviselés becses tapasztalatai meggyőzhetek a korszellem vívmányait elfogadó gondolkozókat, hogy az általános hadkötelezettség csak is úgy egyeztethető össze a népek jólétével, ha a haderő honvédrendszer szerint szerveztetik, a mely a béke-létszám kisebb mérve mellett is, a gyors mozgósítás segélyével képes rögtön nagy tömegeket vetni a harczterekre és a veszélyeztetett pontokra.

A porosz-francia hadjárat eseményei és gyors sikerei elítélték az állandó nagy hadseregeket s a honvédrendszert tették a nemzetek panacaeájává.

T. ház! Nekünk nem szabad elzárkóznunk azon tanúságok előtt, a melyeket a francziák oly drágán fizettek meg s mezekért a tandíjt mi is megfizettük Königrätznél. Mi öntudatával bírnak helyzetünk veszélyeinek; mi tudjuk, hogy sok ellenség környez, kiknek számát önök oktalan keleti politikája kétszerezte s kiknek merészségét önök önmegadó politikája felbátorította.

Mi a létező s önök által fokozott veszélyekkel szemben nem akarjuk hazánk védképességét gyengíteni, sőt ellenben azt akarjuk, hogy a magyar nemzet erős és hadereje imponáló legyen, miként volt mindig ezredéves és viharos múltjában.

Mi azt akarjuk, hogy a most fegyverben levő 400,000 magyar fiú helyett — kiknek lelkesedését, kiknek hősiességét lehangolja az idegen vezényszó, a nemzet százados szenvedéseire emlékeztető zászló és a durva bánásmód, miben nemzetünket gyűlölő főbbjei részeltetik — legyen 900,000 oly honvédje e hazának, a kiket a múlt nagytettekre sarkaló előzményei és példái avassanak fel hőökké, kik lelkesedést és ihletet a haza és alkotmány szeretetéből merítsenek.

Ily megbízható haderőt a jelenleginél sokkal kevesebb kiadással szervezhetünk. Most van körülbelül 300,000 honvédünk, a mi a központi költséges berendezés és túl fényűző öltözködés mellett sem kerül többre 6 millió 500 frtnál. Tehát hárommennyi körülbelől 20 millió frtba, tüzérség és műszaki csapatokra 5 milliót véve, összesen 25 millió frtba kerülne. Ekként jelenlegi hadügyi kiadásainkból meggazdálkodhatnánk évente legalább is 15 millió forintot, vagyis annyit, a mennyivel államháztartásunk egyensúlyát helyreállíthatnánk.

Ki merné állítani, hogy ily hadi szervezet mellett gyengébbek lennénk, mint most vagyunk? sőt ellenkezőleg, én csak akkor látnám úgy a hazát, mint a trónt bárhonna jövő megtámadás ellen biztosítva, a midőn a nemzet ily tekintélyes és megbízható haderővel rendelkezne. Ebben keresek én biztosítékot a megtámadások elhárítására is, mert a míg most minden kis újdonsült népecske mer velünk paczkázni s a kihívó szerepét játszani: akkor bizonyosan tisztelettel hajolna

meg a szövetséges két állam e respectust parancsoló hadereje előtt.

Mert t. ház! az a honvéd hadsereg örököse és letéteményese lenne 1848/9. ki félisteneink dicsőségének, a név és emlékek annak minden egyes tagját hőssé avatnák fel. Ily hadsereg háromszínű zászlója alatt csak győzni tudna, s visszaszerezné nemzetünk számára Európa népeinek becsülését, mert megértenék, hogy e nép jövőben is teljesíteni képes leend azon emberiségi hivatását, mely ezredéves múltjában élteté és dicsóíté.

Míg ellenben, — nyíltan kijelentem — hogy én a közös hadsereg védelmében meg nem bízhatom; mert habár az anyag jó, a hadszervezet és vezénylet olyau, mely győzelem helyett vereséget készít elő.

Mert uraim! annak, hogy az osztrák hadsereget e században mindenki legyőzte, fontos lélektani okai vannak.

Első főoka az, hogy a legénységet kiragadják a nemzet testéből, letépik a nemzet szívéből, eltiltják a hazától, annak alkotmányától, nyelvétől, zászlójától: szóval mi dentől, a mi lelkesedést kelthetne, mindentől, a mi nemes önfeláldozásra és hős tettekre tüzelhetné, a mi szívét fölmelegíthetné. A haza- és szabadságszeretet nagy tettekre ösztönző érzete száműzve van a laktanyák rideg légköréből, azt a sivár subordinate jégkérges fagylyalja meg s vetkőzteti ki magasztosságából. Már pedig a magyar katona csak akkor lesz ismét hős s csak akkor képes

csodákat művelni, ha őtet a haza és a szabadság nevében vezetik magyar zászló alatt, magyar vezényszóval a csaták vészeibe.

Adják vissza a legyőzhetlenség e talizmánját nemzetünk fiainak, hogy haza és király biztonságban érezhessék magukat.

Ez magával hozza a hadszervezet átalakítása és az erők fokozatos kicserélése és átválttatása mellett a vezénylet gyökeres átalakítását is; mert habár Ausztriának több tábornoka van, mint fél Európának, még is szerencsés és geniális hadvezéreket soha sem tudott felmiitarni, mert ha voltak is néha jó hadvezérei, azok mindig idegenek voltak.

T. ház! ez sem esetlegesség, ez is lélektani indokokra vezethető vissza s alap oka abban keresendő, hogy az osztrák hadseregben a valódi tehetség mindig mellőztetik és alantas színvonalokra száműzetik. Arra, hogy valaki tábornok lehessen, nem a tudomány, nem a hivatottság, nem a lángész adja meg a jogosultságot, hanem a hossza szolgálati idő, úgy hogy az osztrák hadseregben egy 1-ső Napoleon, egy Moltke, egy Tottleben, egy Klapka, egy Damjanich, egy Aulich, egy Vetter alig vihette volna fellebb a lidnagságnál, legföllebb a kapitányságnál.

Ezen is segítve lesz a magyar hadsereg szervezése által, mert akkor a magyar tisztek nem szoríttatnak háttérbe, nem kedvetlenülítottak, nem zavartatnak el az irigy idegenek által; hanem fognak közülük a hadpályára való természetes hivatottságuknál fogva kiválni oly

jeles hadvezérek, mint a minőket a régi és az 1848/9-ik korszak is adott a hazának. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A törvényjavaslat, a melyet önök előterjesztettek, merő ellentéte, merő negatiója mindannak, a mit mi hazánkra üdvösnek tartunk: (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) mi csak oly módosításához járulhatnánk a véderő törvénynek, a mely az önálló magyar hadsereget decretálná, vagy legalább az erők fokozatos kicserélését kezdeményezné; (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) de eltekintve a törvényjavaslat ez elvi jelentőségétől, még az önök álláspontjára helyezkedve sem tudom annak elfogadhatóságát iudokolni, mert az még az eddiginél is rosszabbá teszi a helyzetet; (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) fiaink hosszabb ideig való sanyargatását és a már most is elviselhetlen hadi kiadások tetemes emelkedését fogja eredményezni. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Mert a jelen rendszer correct)vuraa lenne a szolgálati idő leszállítása, a territoriális divisio. behozatala, (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) az ezredenként! előléptetés, vagy az úgynevezett „concretual avancement“ és az egy évi önkéntest intézmény kiterjesztése. E helyett a törvényjavaslat a haditengerészetnél a szolgálati évet felemeli és a szárazföldi hadseregnél a 4-ik korosztályt is bevonja a hadiszolgálatba.

Ezen utóbbit, a mi hazánkra fiaink sanyargatása mellett pénzbeli nagyobb áldozatot is ró, mivel indokolja a kormány és a véderő bizottság? (*Halljuk!*) Azzal, hogy Ausztriában az újoncz-

jutalék már 3 év óta nem telt ki a három korosztályból. Tehát ismét Ausztria fogyatékosága miatt kell áldozatot hoznunk. *(Igaz! Úgy van!)* Hiszen nálunk kitelik az újonczjutalék a három korosztályból, itt nincsen semmi ok a 4-ik korosztály behívására. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hanem önök előtt mindig döntő argumentum szokott lenni az osztrák érdek, *(Gyalázat! a szélső baloldalon)* melynek hazánk érdekeit folyton alárendelik. És mit mondjak a honvédtisztek nőülésének megszorításáról, illetőleg eltiltásáról? Hisz ez csak apasztani fogja honvédtiszteinknek most is kifogásolt csekély létszámát s a hazafias elem kiküszöbölését fogja előidézni.

Az az indok is, a melyet a haditengerészetnél a szolgálati idő felemelése mellett felhoznak s a melylyel a 350,000 frt többlet kiadását elfogadni akarják, oly banális okoskodás, hogy Önmagát czáfolja meg.

Én egyáltalában az egész osztrák haditengerészetet és annak fentartását egy rögeszme absurd szüleményének tartom, mert csekély tengerpart mellett és tengerész nép nélkül a tengeri hatalom szerepét akarni játszani, valóban a kép telenségek közé tartozik.

Velence és Lombardia elvesztése után a mi haditengerészetünknek nincsen értelme, üalmácia tengerpartjának őrzése ily roppant áldozatot nem érdemel; aztán önöknek nem is az ottani tenger melléket, hanem a hegyek lakóit kell fékezni, erre pedig megteremtették a Hinterlandot Bosznia és Hercegovina elfoglalásával. Én alig hiszem, hogy az a Dalmátia ezt a költséges

vízi és szárazsi őrzést megérdemelne. De t. ház, haditengerészetünk költségessége mellett ép oly kevésbé megbízható, mint a szárazsi Hinterland, mert oly elemekből van összealkotva, a mely válságos percekben igen könnyen vízi Krivosciánkká változhatnék át és az irredenta avagy panslavismus törekvéseinek válhatna támaszává. Ausztria történelme szolgáltat erre figyelmeztető előzményt az 1848-iki korszakból.

Hanem ha tetszik Ausztriának Dalmáciáját ily költségesen őrizni, miként lehet minket — a kiknek csak egy Fiuménk van, a melyet nem tengerről, hanem szárazról követelnek — arra kényszeríteni, hogy Ausztria haditengerészetére évenként 4—5 millió forintot áldozunk.

A nagyhatalmi állás ábrándja kísért itt is, csakhogy én haditengerészetünkben megaláztatásunk eszközét látom, mert én abban, hogy Európában 3-ad rangú tengeri hatalom vagyunk, hogy a kis Dánia, Belgium, Portugálba, Hollandia, Görögország, sőt még Törökország is e téren túlszárnyal, semmi nagyhatalmi dicsőséget találni nem tudok.

Észszerű lenne a lissai napok emlékével bezárni haditengerészetünk krónikáját.

A haditengerészetről azért is tartottam szükségesnek tüzetesebben nyilatkozni, mert a t. ház érezvén, hogy az hazánkat, mint szárazföldi hatalmat nem érdekli, ezen, legalább pénzügyileg mindenesetre reánk nehezedő ügygyel nem igen szokott foglalkozni; de fölhíva éreztem magamat a t. előadó úr azon szombati nyilatkozata által is, miszerint abból, hogy a

különvélemény a haditengerészet tervezett reformjaival nem foglalkozik tüzetesen, azon következtetést vonta le, hogy azokat nem ellenzi. Nehogy ezen föltevést hallgatásunk által igazolni látszassunk, szükségesnek tartom kijelenteni, hogy mi a haditengerészetet, mint teljesen czéltalant, sőt alkalomszerűen veszélyessé válliatót egyszerűen eltürlendőnek tartjuk s valamint a költségvetés keretében előirányzott milliókat, úgy a mostani reformokra kívánt 350,000 frtot sem szavazzuk meg.

Még kell pár észrevételt tennem a t. előadó úr beszédére.

A t. előadó úr az önálló magyar hadsereg felállítását lehetetlennek tartja s különben is — mint mondja — kétszer annyiba kerülne, mint a mennyivel hazánk a közös hadsereg fenlartásához járul.

Megengedjen a t. előadó úr, de ez nagyon is osztrák tiszties felfogás, ezeknél — kik még mindig a középkor eszmekörében élnek s a kiknek bibliájuk a Dienstreglement — nem csodálom az ilyen özönvízi okoskodást; de egy magyar népképviselő szájában a nemzet souverainitása ellen intézett káromolásnak tartom. Mert ez egyenes megtagadása azon jognak, a melylyel minden legcsekélyebb országocska is, mint például Montenegró, Szerbia, Bulgária stb. bir s melylyel ezredéven át hazánk is bfrt. Ezredéves jogunkat nem teheti lehetlenné önöknek évtizedes politikai álarezoskodása és szánalmas kishitűsége.

Arra nézve, hogy a magyar önálló hadsereg nem kétszerannyiba, hanem jóval kevesebbe kerül, már fennebb előadtam érveimet.

Azt mondja továbbá az előadó úr, hogy az felforgatással járna s hogy a jelen fenyegető helyzetben lefegyverezni nem lehet.

De hát mi sem akarunk felforgatni, mi sem akarjuk egy napon rögtön eltörölni a közös hadsereget, hanem az erők fokozatos kicserélése által kívánjuk a magyar hadsereget létesíteni.

Lefegyverezni sem akarunk, sőt ellenkezőleg fel akarjuk fegyverezni az egész nemzetet, hogy minden hadképes fia honvéd legyen s oltalmazza, ha vész fenyegetné a drága hazát.

A t. előadó úr is a nagyhatalmi állás fenntartására fekteti a fősúlyt s annak nevében kíván a nemzettől áldozatokat.

Úgyde ezen nagyhatalmi állás csak az önök képzeletében létezik, azt az önök félénk politikája már rég compromittálta az orosz-török háború alkalmával és compromittálták és compromittálják most is Boszniában. Én nem kérek hazám részére azon nagyhatalmi állás fényéből, a melylyel paczkázni mertek Belgrádban, paczkáznak Cettinjében, paczkáztak és paczkáznak Krivoscsiában és a mely egy nagy hadsereggel nem tud hónapokon át néhány ezer lázadót engedelmességre szorítani.

Vége a t. előadó úr felteszi a t. ház bölcsességéről, hogy a különvéleményt el fogja vetni.

No, t. ház, ha ezen bölcsesség jelentkezni fog, az semmiesetre sem egy önérzetes nemzetnek a bölcsége, hanem osztrák bölcsesség.

Azon bölcseséget, a melyet Karaffa és Haynau hirdettek, én magyar bölcseségnek nem tarthatom. (*Derütség a szélső baloldalon.*)

Már most a t. képviselőház engedelmével áttérek Ivánka t. képviselő úr beszédére.

A t. képviselő úr hadi iskolák felállítása mellett buzgalkodik itt szóval, de a midőn a hadügyér a delegációkban e több mint jogos kívánságunkat megtagadja, azt szánalmas önmegadással tűri.

A képviselő úr azon őszinte önvallomást tette Czierer Ákos képviselőtársam múltkori figyelemzetetésével szemben, miszerint elismeri, hogy egykori és mostani nézetei és véleményei közt nagy különbség van; de ez onnan ered, mert ő akkor, midőn a hivatolt röpiratot kiadta, nem hitt a kibékülésben; de miután az reményén felül sikerült, ő a mostani helyzetet, vagyis a közös hadsereget és a honvédséget, mint annak kiegészítő részét elfogadja, mert — miként kifejezte magát — ő a közös hadsereget és honvédséget együttesnek tekinti.

A t. képviselő úr ezen önigazolását nagyon téves alapra fekteti s emlékezete múlt időben követett magatartását érdeklőleg cserben hagyta, mert a t. képviselő úr nemcsak 1861-ben, a mikor nem hitt a kiegyezésben, irt röpiratot a magyar önálló hadsereg mellett, hanem sokkal később, a kiegyezés létrejötte után is buzgólkodott a magyar önálló hadsereg mellett.

Elég erre elolvasnunk 1868-ban júl. 31-én, épen a véderő törvény általános vitája alkalmával mondott jeles, szakszerű és emelkedett

szellemű beszédét, a mely hemzseg az önálló magyar hadsereg nélkülözhetlenségére vonatkozó fontos érvektől. Legyen szabad ezen állításom igazolására, e beszéd néhány tételét felolvasni. *(Olvassa.)* „Hogy a magyar kormány legalább is 500,000 fegyveressel rendelkezessék, hogy a magyar felelős kormány egy oly haderő fölött rendelkezessék, a mely haderővel Magyarország tekintélyét minden irányban fentarthassa. Főhiánya e törvényjavaslatnak, hogy abban a magyar hadsereg megemlítve nincs. De egyet el kell mondanom mégis, t. ház. A magyar hadsereg eszméjéről nem mondhatunk le semmi esetre; retrograd lépéseket nem tehetünk, a kik ezen épületnek főfalait meg kívánják tartani és a belső szervezetet kívánják gyökeresen átalakíttatni, még pedig a nélkül, hogy ütközési képessége a hadseregnek csak egy napig is szenvedjen. Ily módon kívánám azt magyar hadsereggé átalakítani. A magyar ezredekben és magyar hadseregben ezentúl csak magyar állampolgárok fognak tisztet küiveveztetni, magyar újonczokból magyar tüzér és tudományos szakosztályok fognak alkottatni, hogy a magyar hadsereg magyar küljelleggel és magyar elnevezéssel és nem anonym működjék a csatatéren.“ De nem csak az általános vitánál nyilatkozott a mi jeleni álláspontunkat igazoló modorban, hanem a véderő törvény részletes tárgyalásakor 1868. aug. 5-ki ülésben is erélyesen küzdőit a külön magyar hadsereg mellett s perhorrescálta a közös hadügyministert, annak minden jogait és teendőit a magyar országgyűlés,

illetőleg az annak felelős honvédelmi minister számára követelte. A mint kitűnik hivatott beszéde ezen kitételeiből (*Olvassa*): „Az egész törvényben legveszélyesebbnek épen a közös hadügyminister felállítását tartom. Mert azon jogokat, melyek tisztán a magyar királyt illetik, nem gyakorolhatja más, mint a magyar király; azon jogokat, a melyek felelősség mellett gyakorolandók, azokat a törvény a honvédelmi minister és a magyar kormány részeibe tartotta fenn. Sokan azt hirdetik, hogyha nem lesz minden tekintetben egységes a hadsereg, vége lesz a monarchiának. De én úgy vagyok meggyőződve, hogy azok, a kik császáriabbak magánál a császárnál és nem akarják megérteni azt, hogy az 1848-iki szellem hatott és hat.“

Csodálatos átalakulása az érzelmeknek, hogy a képviselő úr, a ki akkor úgy irtózott a közös hadügyministertől, most azzal tökéletes egyetértésben és összhangban van és conferál (*Zaj*) a delegátiókban s hogy Ő, ki akkor — tehát a kiegyezés után — velünk tökéletesen egyetértett a magyar önálló hadsereg követelésében, most a bécsi hadügyminister álláspontja mellett lép sorompóba. Hja „Tempora mutantur et nos mutaur in illis“.

Azaz, hogy mi nem változtunk és e tekintetben nem is fogunk változni soha, (*Tetszés a szélső balon*) mi követeljük nemzetülük elévtilbetlen szent jogából kifolyólag az önálló magyar hadsereg felállítását, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) mert e nélkül nincsen üdv és fenmaradás hazánkra nézve, e nélkül a vész közepette —

melynek távol moraját már hallhatjuk — nincsen biztosság sem hazánkra, sem a trónra nézve. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Nem kívánom a t. ház becses türelmét tovább fárasztani, *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon)* hanem kijelentem, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem járulok az Ugron Gábor barátom által betejesztet határozati javaslatához és a rász lehető javítása céljából magamévá teszem a különvélemény módosításait. *(Elénk helyeslés a szélső balfelől.)*

**Az „Adria“ társulattal kötött szerződés be-
cikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslat tár-
gyalásakor.**

(1882. márczius 29.)

T. ház! Korunkban a legcsekélyebb államocska is önállóságra tör, csak nagy Magyarország egyedül az, a melyet önök nemcsak politikailag, hanem nemzetgazdászatiilag is a függés lealázó helyzetébe kényszerítnek.

Ily függő helyzetet teremtettek önök tengeri kereskedelmünk számára a Lloyd-szerződés által.

Most ismét egy másik szerződés becikkelyezését kívánja a kormány, mely 10 évre köti meg a törvényhozás elhatározási szabadságát s tengeri hajókázásunk önállósításától újra 10 évre elüti a képviselőházat s minderre ráadásul másfél millió subventió adására kötelezi a magyar államot.

E szerződés úgy van feltüntetve, mint Fiume emelésére szolgáló újabb intézkedés. Tetszetős indok, mert igen jól tudja a kormány, hogy nincsen e háznak egyetlen oly tagja is, a ki kedves Fiuménk emelésére bármily áldozattól visszarettenne. *(Igaz! Úgy van!)* Azért én, valamint pártunk sem tagadja meg hozzájárulását. mindazonáltal nem zárkozhatunk el azon tudattól, miszerint az „Adria“ társulattal folytatott első alkudozások alkalmával éppen fiumeiek közt akadtak olyanok, kik készek lettek volna az „Adria“ társulatnak felajánlott subventió mellett egy hajókázási vállalatot létrehozni s ez értelemben emlékiratot és kérvényt is intéztek volt a házhoz, a mely azonban elutasításban részesült a kormány és a többség részéről *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Egyáltalában én nagyon furcsa jelenségnek találok azt t. ház, hogy mai napság, a midőn az otthonjukban foglalkozást nem találó angol, francia, hollandi és amerikai gőzösök, minden subventió nélkül felkeresik még a cserevásárt űző vad népek által lakott partvidékeket is: csakis a nagy mennyiségű uyerstermény kivitelére s még nagyobb mennyiségű gyarmatáru behozatalára utalt Magyarország van egyedül arra kényszerítve, hogy a trieszti Lloydnak 10 év alatt 7 és $\frac{1}{2}$ millió forintot fizessen azért, hogy egyetlen kikötönket kerülje s $1\frac{1}{2}$ millió frtot az „Adria“-nak azért, hogy néha Fiumét is felkeresse hajóival s ott nyereményes üzletet csináljon. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Nem veszik észre uraim, hogy az ekként

kidobott 9 millió frt túlbőven elégséges lenne arra, hogy magyar tengeri hajókázást teremtsünk s hogy legalább is 18—20 magyar gőzhajó szedelje magyar tengeri kikötőnket s hozza összeköttetésbe a külföld jelentékenyebb emporiumaival. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Elismerem t. ház, hogy míg a Lloyd a tőlünk kapott nagy subventióért egyenesen a mi kiviteli kereskedelmünk elfojtására tör, (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) addig az „Adria“ a kapott subventióért némi szolgálatot tesz; de másrésről az is tagadhatatlan, hogy ez is egy nyereszkezésre alapult idegen részvény-társulat, a mely saját előnyét és hasznát hajhássza; már pedig nekünk oly hazai vállalatra lenne szükségünk, mely az önhaszonkeresés mellett hazánk érdekeinek ápolását is feladatai közé tűzze.

Ilyen pedig csakis egy Fiumében alakult tengeri hajókázás lett volna; de az ez irányban mutatkozó vállalkozási szellemet megfojtotta kormányunk rideg magatartása.

A szerződés indokolása soknemíi előnyöket igyekezik feltüntetni; de én megvallom t. ház, hogy az előtérbe hozott előnyök mellett sok hátrányt is látok. Bátor leszek azokból egy-néhányat jelezni.

Ily hátrány az, hogy a járatok 150-re vannak korlátozva, hogy azok 50-nel szaporíthatók, de csak úgy, hogy az állam a ki nem alkudott járatok mindenikeért 600 frt segélyt tartozik fizetni. Ez tehát egy leplezett subventió, melyet a kialkudott felett keilend fizetnünk.

E mellett hátrányosnak találok a biztosítási összeg csekélységét és a beállítandó hajók csekély számát, melyek aligha megfoghatnak a forgalmi igényeknek felelni.

Továbbá azt is hátrányosnak tartom, hogy a társulat hajói térfogatának csakis $\frac{2}{3}$ -át tartozik Fiume számára fentartani; azon esetben pedig, ha az egész hajó térfogatát elfoglaló rakodmány jelentetik be, csakis két hét alatt tartozik külön gőzöst indítani. Félek, hogy az ily késedelem elfogja a kereskedést riasztani és Fiume ellenlábasa és vetélytársa Trieszt felé terelni, hol a rőtöni szállítás biztosítva van.

A kereskedést elidegenítő bizonytalanságot fokozza az is, hogy a társulat hajóinak Fiúméba érkezése és onnan való indulása nincsen bizonyos meghatározott napokhoz, hanem csakis 10 napi időközökhöz kötve.

Azt is nagy hátránynak találok, hogy a szerződés szerint az Amsterdammal való összeköttetés beszüntettetik, illetőleg a Marseille-ivel helyettesítetik. Holott Hollandiával való egybeköttetésünk a jövőben bizonyosan kifizette volna magát, míg a Marseille-vel való érintkezés átmenetileg is létesíthető volt az Angolhonba és Amerikába menő gőzösök által. Hátrányosnak tartom, hogy a 10 év letelte után is kötelezettséget vállal az állam a társulattal szemben s annak minden más fölött elsőbbséget biztosít.

T. ház! Nem folytatom, pedig még számos hátrányait tudnám e szerződésnek feltüntetni, hanem azt még sem mellőzhetem, hogy e szerződésből le ne vonjam azon valóban meg

döbrentő következtetést, mely szerint nálunk a kereskedelem fejlődése nem a jólét és vagyonsodás fokozódását; hanem pénzünk külföldre özönlését és állami terheink emelkedését idézi elő. Így van ez az „Adria“ subventiójával is, mert 1877-ben e subventio csak 15,750 frtot tett, míg most, hogy Fiume kiviteli kereskedelme s így ama vállalat jövedelmezősége is emelkedett, az állami subventio is megtízszereződött.

Mindazonáltal Fiume kedvéért kész vagyok ez áldozatot is meghozni s azért a törvényjavaslatot általánosságban elfogadom. (*Általános helyeslés.*)

A határvámra való ráfizetés ellen.

(1882. márczius 31.)

T. ház! Én az előttünk levő törvényjavaslatnak már magát a címét is nagyon jellemzőnek találom, mert abban határvám-feleslegről van szó; de a melyre mégis rá kell fizetnünk. (*Derültség a szélső balfelől.*)

De maga a törvényjavaslat is oly zavaros, oly complicált, mint címe s címe ép oly furfangos és bonyolult, mint a közös vámrendszer, a melylyel önök megnyomorították szegény hazánkat, (*igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Akkor a midőn a kormány a közös vámterületet rádisputálta a törvényhozás félrevezetett többségére, azt mindenféle képzelt előnyök csecse-

becsével aggatta körül, hogy a rideg valóságot eltakarja. *(Igaz! a szélső balon.)*

De minket akkor sem vakított el a taticázásnak bűvésze, mi már akkor felismertük annak horderejét s felmutattuk azon roppant veszteségeket, a melyek a közös vámterület révén hazánkra fognak nehézkedni.

A kormány és a pénzügyi bizottság akkori előadója, akkor nagy költői képzelődéssel ecsegték előttünk a közös vámterület üdvös és nyereséges voltát. Vérmes reményeik vajmi hamar csalódássá s a határvám-felesleg vajmi gyorsan változott át veszteséggé. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

A vámszerződés tárgyalásakor különféle számítások merültek fel az önálló vámterület nyereségeit érdeklőleg. Én magam is kockáztattam egy ily számítást, mely szerint az önálló magyar vámterület jövedékét 35—40 millióra tettem. Számítási alapul azt vettem fel, hogy hazánkba évente 400 millió értékű külföldi árucikk hozatik be, a mire hacsak 10% csekély behozatali vámot tettünk volna is, az kiadta volna a 40 millió bruttó, vagyis a 35 millió tiszta jövedelmet. Mások 30 millióra, a legpessimisticusabb nézetűek sem számítottak 23 milliónál kevesebbre.

igen természetes, hogy a közös vámterületnél e jövedelemnek több, mint felerésze elesik, miután az Ausztriából importált czikkek — pedig onnan importáltak legtöbb — vámmentesen jönnek hazánkba, de még így is a külföldről bejövő czikkek vámjövedéke megközelíti a

32 millió frtot, a minek harmadrésze, tehát 10 millió frt a vámszerződés értelmében is minket illetne.

Úgyde az osztrákok ezen quota szerinti jövedelmi részesedést is elkuruzsolják tőlünk; már 1880-ban 3.769,000 frtra apasztották, tehát $\frac{1}{9}$ részére devalválták a határvám összes jövedelmét; de így is még alamizsnaként juttattak nekünk is valamicskét.

Ezen felemésztési procedúra azonban a rákövetkezett 1881-ik évben már odáig fejlődött, miszerint jövedelmi részesedés helyett 543,163 frt ráfizetést követel tőlünk a közös pénzügy minister úr, a mit természetesen a mi udvarias kormányunk (*Derültség a szélső baloldalon*) ezen törvényjavaslat révén, minden legcsekélyebb ellenvetés nélkül megfizettetni akar. (*Közbeszólások a szélső baloldalon: Természetesen!*)

A határvám jövedelem ezen ijesztő mérvű főlemésztődését pedig a fogyasztási adók visszatérítése címén eszközli a közös pénzügyér úr. Felesleges talán jeleznem azt, hogy ezen fogyasztási adó visszatérítéséből is az osztrák gyárosok és iparosok kapják az oroszlánrészt, miután hazánk gyáripárát tönkre tette önök kiszivattyúzó adórendszere s legfőlebb szesz-gyáraink részesülnek némi restitutio előnyében, a mit azonban ellensúlyoz a Gácsországból és Bukovinából az erdélyi részekbe és felső megyékbe importált nagymennyiségű szesz.

T. ház! Ha már most egy kissé behatóbban vizsgáljuk a fogyasztási adók visszatérítésének évről-évre való növekedését és annak okát;

azon szomorú meggyőződésre jutunk, miszerint az mesterkélten és célzatosan idéztetik elő az által, hogy az osztrák czukor és más gyárosok nem a bel-, hanem a külfogyasztásra dolgoznak, mivel a fogyasztási adók visszatérítése révén nagyobb nyereséményhez jutnak, mint ha termelvényeiket belföldön hoznák forgalomba. (*Igaz! a szélső balon.*) Valamint előidézi az is, hogy a czukoradó bizonyos meghatározott Összegben és nem a termelés mennyisége szerint rovatik ki.

Ennek t. ház acorrectoriumát, talán a nálunk elhelyezést találó czikkek kivitelének megnehezítésében találhatnék meg, a mi által nemcsak azt érnők el, hogy a fogyasztási adók visszatérítése nem fogja vámjövödelmeinket felemésztetni, hanem elérendnok azon még fontosabb nemzetgazdászati eredményt is, hogy az itt nagy bőségben gyártott czukor és más ily czikkek fedezvén a belfogyasztás szükségleteit, nem leszünk kénytelenek ily czikkekért tömérdek pénzt adni a külföldnek. (*Igaz! a szélső bal felől.*)

T. ház! E törvényjavaslatot el nem fogadhatom s annak visszautasítását ajánlom a t. húznak; mert megszavazása által oly praecedenszt fogna a t. ház alkotni, melynek terheit hazánk elviselni képtelen. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ehhez megadja a számítási kulcsot maga ezen törvényjavaslat, a melyből kiviláglik, hogy az 1880-ban még 3.769,000 frtot kitett határ-vám-felesleget a következő évben nemcsak felemésztette a fogyasztási adók visszatérítése, hanem még mintegy másfél milliónyi ráfizetést igényelt.

Meg lehetne már most határozni, hogy a restitúciónak progressiv emelkedése, a vámszerződée még hátra levő 7 éve alatt, mily roppant terheket fog hazánkra róni.

T. ház! El kell ismernem, hogy a pénzügyi bizottság t. előadója a szokottnál őszintében és igazságosabban tárgyalta, illetőleg mutatta be a törvényjavaslatot s nem zengett oly feltétlen hozsánát, mint a minőhöz szoktatva vagyunk. Bevallotta a többek közt, hogy az elszámolás nagyon complicált; elismerte, hogy a vámjövédelmet nem czélszerű összezavarni a fogyasztási adó kezelésével; elismeri, hogy a czukoradó restitúciója emésztí fel leginkább a vámjövédelmet; kimutatta, hogy a mi czukortermelésünk mily csekély arányban áll az osztrák czukor-termeléshez.

Azzal vigasztalt, hogy az megtérül más úton, de én az igazságos megtérülés iránt nem vagyok egészen bizonyosságban, miután a pénzügyminister úr, a közös pénzügyér úr jó indulatára bízza egészen magát és a szigorú ellenőrzést nem alkalmazza, mert módjában sincs alkalmazni. Aztán a czukoradót leginkább mi térítjük meg az osztrák gyárosoknak mint termelésük főfogyasztói.

Hogy itt pénzügyministerünk önkényesen és a kiegyezési törvények megsértésével vegyítette bele a közös pénzügyministert, mi a közös ügyek kibővítését eredményezte: azt elég meggyőzőleg fejtette ki Falk Miksa képviselő úr, ki mint a közösügyek egyik fő főtényezője, legilletékesebben hozhat e felett ítéletet.

Falk képviselő úr súlyos vádja ellen nem szolgálhat mentségül a pénzügyér úr azon nagyon is banális kifogása, hogy a zárszámadások bizonyítása szerint a gyakorlat már bele vitte a közös pénzügyért az ily leszámolások foganatosításába, minthogy a törvénytelen gyakorlat nem lehet érv a törvény megsértésének igazolására. Az a mentség és önvédelem, a mit a pénzügyér úr itt tegnap hangoztatott, a legterhelőbb önvádat és a legnyíltabb önbeismerést foglalja magában.

Önök azon nem csodálkozhatnak, hogy mi e törvényjavaslatot elvetjük, hisz ez természetes folyománya a mi elvi álláspontunknak, hanem azon kell csodálkozásomat kifejezni, hogy a volt Deákpárt hívei annyira meg tudjanak önmagukról feledkezni, hogy azok után is, a miket Falk képviselő úr mondott, képesek legyenek e törvényjavaslatot magukévá tenni s az által egész múltjokat és egykori vezérüket compromittálni. A törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Elénk helyeslés a szélső balfelől.)*

**Az erdélyrészi reformátusok cameraticu-
mainak megváltásánál előfordult visszaélések
ügyében.**

T. ház! Én helyeslem a kérvényi bizottság előadójának véleményét, erre nézve nem is kívánok észrevételt tenni. A kérvényi bizottság,

midőn véleményadásra felhívatott, nem is adhattott más véleményt.

Azonban Hegedűs Sándor képviselő úr felszólalására kénytelen vagyok pár észrevételt tenni. Hegedűs képviselő úr azt mondotta, hogy roszalni kell és roszalja azt, hogy Ugron Gábor képviselőtársam támadást intéz itt a házban olyanok ellen, kik itt a házban nem védhetik magukat T. ház! Én tagadom, hogy itt támadásról szó lehetne, mert itt a képviselői ellenőrzési jogról van szó, kik kötelesek vagyunk az államköltségvetésbe felvett bármely összegnek hováfordítása felett örködni és a mi helytelenül használ tátik fel, azt meg is róni. Azt mondta Hegedűs képviselő úr, hogy nem volt szó előlegesen meghatározott összeg kikötéséről. Én ellenkezőleg azt találom, hogy nemcsak meghatározott összeget kötöttek ki maguknak azon urak, sőt kikötötték maguknak mindkét irányban a borraivalót úgy is, ha többet sikerül kieszközölni s úgy is, ha többet kieszközölni nem sikerül, mert sikertelenség esetében is költségeiket előre biztosították maguknak.

Megvallom, csodálkozom Hegedűs Sándor képviselő úr oly vehemens felszólalásán, annyi-val inkább, mert Hegedűs Sándor képviselő úr érdekelt fél e tekintetben. *(Halljuk! Halljuk!)* T. i. tudjuk, hogy az erdélyi református státus leginkább a Hegedűs Sándor képviselő úr közbenvetésének és közbenjárásának köszönheti, hogy az őt jogosan megillető ezen összeget megkapta és elismerem, a mint tudva van, hogy Hegedűs képviselő úr ezt önzetlenül, nemes buzgalomból

tette. *(Éljenzés a szélső baloldalon)* És épen azért leginkább azt roszalom, hogy ama bizonyos urak most megfizettetik magukat a képviselő úr és még mások nemes buzgalmaért, kik ezt ingyen teljesítették. Így áll a dolog, Ugrón képviselőtársam hazafias kötelességet teljesített s ezt helyesen tette annyival is inkább, mert nagyon is elterjedtek Erdélyben azon sugdosások bizonyos emberek részéről, hogy azért kellett ily nagy összeget áldozatul dobni ama bizonyos uraknak, mert nekik pénzre volt szükségük bizonyos utak előkészítésére s ez árnyat vethetne azokra, kik önzetlenül, hazafias buzgalommal működtek. Meg vagyok győződve, hogy azok, kik a sikert valóban kieszközölték, egyszerűtől tették; míg ama bizonyos borraivalós urak semmit sem eszközöltek ki, hanem ide jöttek és antichembriroztak egy pár napig. Megvallom, hogy ezért 21,000 frtot igen sokallok.

Úgy Hegedűs Sándor képviselő úr, mint a miniszerelnök úr nagy indignációval hozták fel, hogy itt a kormánynak joga sincs beavatkozni, mert abban a felekezeti autonómia megsértése foglaltatnék. Már t. ház, azt tartom, hogy minden oly összegnél, a mely a költségvetésbe bevétetik és évenként megszavaztatik, joga van hozzászólni kormánynak és minden képviselőnek, sőt köteles ellenőrzést gyakorolni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De tovább megyek, azt tartom, hogy ezen egyezmény, a melyet ezen urak megkötöttek — előlegesen kikötve maguknak nagy ő szszegekre menő borraivalókat — jogilag megsemm állhat. Mert a mi jogi fogalmaink és törvényeink

szerint a quota litist kikötni nem lehet; már pedig itt quota litist kötöttek ki, tehát itt igazságszolgáltatásunkkal homlokegyenest ellenkező ténynyel állunk szemben, melybe beleszólása van az igazságszolgáltatás elmélete szerint a t. háznak és az igazságügyministernek. Tehát én azt hiszem, hogy a t. ház elfogadván a kérvényi bizottság véleményét, az igazságügy minister kötelessége lép előtérbe, megakadályozni oly törvénybe ütköző egyezményt, mely a quota litist köti ki,

T. ház! Befejezem beszédemet azzal, hogy ha Ugron t. képviselőtársam felszólalásának talán tényleges eredménye nem is lesz, de megvan azon erkölcsi kihatása, hogy bizonyos urak jobban fognak őrködni épen a kulturális célokra rendelt összegek mikénti felhasználására, mert az, a mi az enyedi collegiumnál történik és a mi épen e tárgyban történt, arról győznek meg minket, hogy ott a kellő ellenőrzés nem gyakoroltatik. Remélem, hogy ezen felszólalást intésül fogják venni, hogy legalább jövőben szigorúbban ellenőrködjenek. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A Bosznia okupációjának hadi költségeire kért hitel tárgyalásakor.

Orbán Balázs: T. ház! A napokban látam egy biztos alapokon nyugvó számítást, mely szerint a bosnyák occupational hazánkra eső része

kamatjaival együtt 70—80 millió frotot teend, a mostan kért összeg oda számításával.

Ha e roppant összeget hazánkra fordítottuk és gyümölcsözőig fektettük volna be, mily jólét és népboldogságot idéz vala az elő; míg most az nem csak czéltalanul pazaroltatott el, hanem foglalóul szolgál még sokkal nagyobb összegek elfeceérlésére, még sokkal nagyobb véráldozatok előidézésére.

A keleti kérdés muszka előnyre való megoldásának legveszélyesebb s a jövőben gyászos következményeket maga után vonandó phásisát Bosznia elfoglalása képezi; egy ármányosan felállított csapda volt az, a melyben a rövidlátó osztrák politikusok megfogadni engedték magukat. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az osztrák katonai párt könnyű dicsőséget szerezni, Dalmátia számára Hinterlandot és hazánk szabadságvágyának fékezésére szolgáló új határ-örvidéket remélt magának ottan alkotni; ellenben teremtett Hinterlandot a forradalom számára és a muszka számára egy oly archimedesi-pontot, a honnan bármikor kivetheti az osztrák birodalmat sarkaiból s hazánk léteit is veszélyeztetheti.

Átlátta ezt hazánk józan népe, átlátta törvényhozása is pártkülönség nélkül; de a kormányelnök úr haza taktikázta a nemzeti képvisellet s távollétében létrejönni segítette azon merényletet, azon bosnyák államcsínyt, a mely a hódítóra nézve sokkal nagyobb veszélyeket rejt méhében, mint a meghódítottakra. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Senki sem kételkedik abban, hogy szövetséges államaink roppant hadserege le fogja győzni, még osztrák tábornokok vezénylete alatt is, a krivoscsiai és hercegovinai forrongást; de a muszka akkor fogja e tartományok elkeseredett és gyűlölettel eltelt népét fellázítani, a mikor épen akarja. El lehetünk arra készülve, hogy nem csak egy nagy hadsereget keilend ottan tartanunk, hanem minden második, harmadik évben mozgósítanunk és a milliók kiszámíthatlan mennyiségét kell elfecsérelnünk s mindezt tennünk kell a nélkül, hogy ama tartományokat jövőben megtarthatnák, hogy bárcsak arra lehetne kilátásunk, hogy az arra elköltött roppant Összegeknek bárcsak kamatját visszakaphatnod

Sőt a muszka kedvétől függ előidézése egy oly kényszerhelyzetnek, a midőn mi kénytelenek leszünk ama roppant pénz- és véráldozatok árán elfoglalt tartományokat minden befektetéseink, minden erődítéseink feláldozásával önként odahagyni.

Ha az osztrák vezényletnek 80,000 emberre van szüksége, hogy pár ezer. szerte barangoló, a hadviselés iegkezdetlegesebb fogalmai szerint barczoló hercegováczt 3 hónapi herczehurcza után legalább némileg megfékezze: akkor összes 800,000 katonánk sem lenne elégséges ezen uraknak arra, hogy egy oly mozgalmat megfékezzenek, a melybe Montenegro és Szerbia is bevonatnék.

Már pedig a muszkanak ezt könnyű előidézni s ez esetben csak mutatni kellene magát Galiczia és Románia felől, hogy mi kénytelenek

legyünk Boszniában és Hercegovinában levő haderónket — még mielőtt annak visszavonulási útját elvágják — nyakra-főre kivonni. És a szégyenletes kitakarodás sem mentene meg a veszélyessé váló erőmegosztástól, mert futó boszniai hadseregünk hátán hozná a bosnyákokat és vérszemre kapott fajrokonait. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Im, ilyen háttere van azon osztrák politikának, mely a következmények meggondolása nélkül, megfogadni engedte magát az ellenei által kivetett csalétken. A mint az erőszak és az erkölcstelenség minden ténye, úgy a boszniai osztrák civilisatióknak szokásos barbar eljárása is keservesen boszulja meg magát, fájdalmas a dologban csak az, hogy a kormányok vétkeiért az ártatlan népek bűnhődnek. S a mit Andrásy Berlinben és Tisza Bécsben kifőztek: azt hazánk eddig vagy 5000 fiának életével és kölcsönvett 80 millióval volt kénytelen megfizetni.

De ők most sem okultik a gyászos események intő példáin, ők a bosnyák baklövést ad absurdum akarják vinni.

Úgy de a képviselőháztól függ, hogy ezen örületes önmegrontásnak és céltalan önsanyargatásnak határt vessen és a vakon vészbe rohánokat feltartóztassa. Tagadjon meg minden Boszniára kért pénzt és újonczot *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon)* s akkor be van vágva útja e veszélyes üzemeknek s elő fog állani Bosznia kiürítésének kényszerhelyzete.

Erre azon ellenvetést szokták tenni, hogy

a katonai becsület nem engedi meg ama fellázadt tartományok kiürítését.

A katonai becsületre Solferinonál, Königratznél és a Bochesek első lázadásánál kell vala féltékenyeknek lenniük (*Tetszés a szélső balon*) és akkor, a midőn a muszka a Dunán és a Balkánon átlépett népirtó mongol hadjáratot folytatni; a midőn két hadtest felállításával támogatott komoly közbeszólás elégséges lesz vala a muszka mindenhatóság megfékezésére.

De hiszen a katonai becsületnek eleget tettek az osztrák fogalmak szerint, hisz ama tartományok népe elhullott vagy elvándorolt, ott seregeink a puszta, népfosztott sziklákat őrzik. Ezeket könnyen el lehet hagyni, avagy talán azért őrizteti egy nagy hadsereggel a hadügyér úr, hogy legyen alkalma azok befásítására néhány milliőcskát beruházni.

Aztán ha Angliának nem derogált egy rózspolitikát a Transwall és Afganistan kiürítésével helyrehozni, nekünk se fog kisebbségünkre szolgálni, ha haderőnket kivonjuk azon tartományokból, melyeknek népe iszonyod k tőlünk; s azokat vagy visszaadjuk tulajdonosa a töröknek, vagy ha czélszerűbbnek vélik, önállósítjuk egy dinastiánkhoz tartozó fejedelem alatt, a mi sokkal inkább elősegítené keleten a polgárosodott államalakulást és reánk nézve veszélytelen csoportosulást, mint az a civilisatio, a melyet tilzzel-vassal, bitófa és golyó segélyével akarnak ott honosítani a nálunk kitanult osztrák Beamter urak. (*Derűlt-ség a szélső baloldalon.*)

A t. ház kegyes engedelméből és népkép-

viselői tiszteből kifolyólag bátor leszek röviden a hadvezényletre is pár észrevételt tenni, mert én nem osztozhatom azon magasztalásban, a melylyel a kormánylapok elhalmozták a boszniai vezényletet, sőt ellenkezőleg azon véleményben vagyok, hogy a háborúk történelme még soha oly gyámoltalanságot fel nem mutatott, mint a minőt Herczegovinában és Krivoscsiában észlelhettünk.

Mi történt ottan? azon különben is jelentéktelen és gyér népességű ország lakóinak egy csekély része fellázadt, illetőleg az erőszakos újonczozás elől a hegyek közé menekült, azon valószínű feltevésben, hogy majd ők is jutalmat kapnak, miként az újonczozás miatt fellázadt bočbesek. Az osztrák hadvezénylet a helyett, hogy a rendelkezésre álló 40,000 emberből kiválasztva pár ezer hegymászásban gyakorolt katonát, mindjárt kezdetben elfojtotta volna a mozgalmat s a szervezetlen, vezérnélküli bandákat szétszórta volna: hónapokon át tétlenül nézte, hogy miként szervezkednek, miként fegyverezik és élelmezik magukat s miként foglalják el és erősítik a szorosokat, ama tartományok hadászati kulcsait, miként növekszik a kis hógomoly veszélyes lavinává.

Várt a hadvezénylet, míg 40,000 emberét 80,000-re szaporította s ekkor sem folytatott a viszonyok által követelt hadműveleteket, ekkor sem zárta el közlekedési vonalaikat, hanem csak mutogatta, ide-oda hurczolta a seregeket s a nagy számmal akarta ijesztgetni a hegyekről őket lenevető lázadókat. Még a flottát is sorakoz-

tatta, hogy a szárazföld sziklái ellen pazarolja drága lövegeit. Ily hadműveleték mellett természetesen hamar el kellett fogyni úgy a 6, mint a 8 millió forintnak, a nélkül, hogy eredmény éretett volna el.

Hisz ott nem a tartalékosak behívása, nem a haderő megkétszerezése szükségesegetett, hisz ott guerillaharcz folyt, a melynél a nagy tömegek csak akadályul szolgálnak, hol a víznek beszerzése és a sereg után szállítása több pénz-es véráldozatba került, mint jó dispositiók nyomán az egész bosnyák hadjárat került volna. Oda nem oly hadvezérlet kellett, a mely távol a csataterektől, mappán csinálja meg a haditerveket s a helyhez nem kötött, örökösen mozgó, helyt változtató ellent mindig nagy tömegekkel megkerülni és elfogni igyekezik; oda bátor elszánt vezér kellett volna, ki a guerillaharczczal szemben guerillaharczot folytat; oly vezér, a ki őt, legfőlebb tízezer emberrel rájuk üt sasként, a mikor nem is álmodják, a honnan nem várják és pár ily merész hadművelettel leveri őket. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

De hát az nem egyezik össze egy osztrák vezér méltóságérzetével; arra nézve hiányoznak az utasítások a Felddienstreglernaentban: e nélkül pedig egy lépést sem tudnak tenni az osztrák czopfosok, a miért mindig el szoktak késni egy csatával. Így volt ez Napoleon korában, így van ez most s így lesz ez mindaddig, míg a közös hadsereg özönvíz előtti intézménye fentartatik. Mert azok a jó öreg urak se tanulni, se okulni nem tudnak. Hiába van nekünk kitűnő hadanya-

gunk, hiába költünk mi a hadseregre tönkremenetelünkig menő roppant összegeket, mert e rendszer és ily vezénylet mellett még a bosnvák is megcsúfol minket s pár ezer birkatolvaj is a hadviselő fél színvonalára emelkedik, a mi hadvezényletünk gyámoltalansága miatt. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Még pár észrevételt kell tennem a Bosznia és Herzegovinában tervezett erődítések, nt- és laktanyaépítésekre, melyekre első rátaaként mintegy 6 millió frtot követelnek. *(Halljuk!)*

Az útépitésre nézve helyes eljárásnak tartom azt, hogy a katonaság munkaereje felhasználtatik, mert a műszaki osztályok vezetése alatt keresztülvitt ily építkezések igen jók szoktak lenni. Nemzetgazdászatiilag igen előnyös, hogy a hadsereg által elvont munkáskezek legalább kis mértékben hasznosíthatnak. Erkölcsileg is jó hatással van a hadseregre, mert annak egyénei nem szoknak el a munkától s megóvatnak azon sajnós kihágások és renyheségtől, a mi a tétlenségnek szokott leginkább következménye lenni. Egészségi szempontból is jótékony hatással van, ha a katonaság a laktanyák bűzhödtt légköréből minél többször menekülhet a jó levegőre és a természet keblére. *(Derültség a szélső balon.)*

A Bach-rendszer alatt szokásban volt nálunk is, hogy fontosabb stratégiai utaink építésénél a katonaságot alkalmazták s a sokba kerülő műtárgyakat a műszaki csapatok által építették. Most azonban a katonaságot nálunk vonakodnak útépitésre használni itthon e hazában, a mely

oly roppant összegeket áldoz a hadseregére, hanem alkalmazzák egy idegen ország útjainak építésénél.

Egyáltalában megfoghatlan könnyelműség, hogy akkor, a midőn hazánknak legalább fele részében utaink oly szánandó állapotban vannak, miszerint hónapokon át megakad minden közlekedés: Bosznia és Hercegovina közlekedési utaira és vasutaira már is 20—25 millió frtot fecsérelt el a kormány s most azt még újabb áldozatokkal akarják tetézni.

Így vagyunk a laktanyákkal is. Itthon kénytelenek egyes községek, városok nagy önmegerőltetéssel laktanyákat, katonai kórházakat, raktárakat építeni és fentartani: Boszniában mindezt a mi pénzünkön akarják megépíttetni és oly fényűzéssel, hogy csak az egy serajevói laktanyára 1 millió 600 ezer frtot akarnak kiadni s mindezt mások számára, mert azon közlekedési vonalakat s katonai épületeket majd ott keilend hagyni ellenségeink használatára.

A mi a terveit erősítések építését illeti, erre nézve kénytelen vagyok kijelenteni t. ház! hogy azt valódi eszeveszettségnek tartom. Úgy látszik, hogy a katonai kormányzat összeesküdött hazánk tönkre tétele és idegen kezekbe való játszására. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

A muszka-török háború egészen megváltoztatta a mi védelmi vonalunkat, mi most a muszka és szövetségeseik támadását nem annyira észak, mint inkább kelet és délfelől várhatjuk. A Kárpátok kelet és délfelé nyíló szorosai képezendik egy orosz invasio utait; s daczára ennek egész

Erdélyben nincsen egy számbavehető erődünk, a mely csak pár napig fentarthatná az ellenséget; Gyula-Fehérvár ma már erődszámba nem jön, az téglafalaival két napi ostromnak sem képes ellent állani. Határszéli szorosaink erődítésére a legcsekélyebb figyelem sem fordíttatik, nincsen ott egyetlen sáncz vagy karozat, a mely azok védelménél támpontot nyújtana; nyitva állnak azok az ellenség előtt, mintha hívogatnák a könnyít prédára. Pedig azok a katonai munkaerő felhasználásával csekély anyagi áldozattal bevehetetlenekké, megközelíthetlenné tétethetnének. Ott van Háromszéken a régi várhegy dombja, mely a térség közepén felemelkedő és viz által körül-fogható oly hely, melyet a természet vártalappzatul teremtett s hol a boszniai erődítésekre kidobni szándékolt összeg negyedével egy második Komáromot lehetne építeni, mely keleti és déli határszéli szorosaink védelmének kulcsául szolgálna s az ellenségnek előnyomulását lehetlenné tenné; ott van a minden oldalról magas havasok lánczolata által elzárt s csak három szoroson át megközezelíthető Csík, mely csekély költséggel egy roppant tábor-erődde alakíttathatnék át.

A katonai kormány mindezt figyelmen kívül hagyja; hazánk védképességének fejlesztésére, határaink biztosítására egy fillért sem fordít, *(Igaz! a szélső baloldalon)* hanem Bosznia meg-erődítésére most előlegként 6 millió frtot követel, hogy a most megkezdendő erődítések bevégzésére később még többet kicsikarhasson.

Pedig arra nézve, hogy elnyomott országban levő erődítvények, bárminő erősek legyenek is,

meg nem tarthatók, szomorú tapasztalatokat szerezhettek a katonai kormányzat Lombardiában, hol a bevehetetlennek tartott várnégyszöget kiüríteni s minden kárpótlás nélkül kellett az ellenségnek kiszolgáltatni. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Ez az eset ismétlődni fogna Boszniában és Hercegovinában is, mert az első komoly összeütközés esetében a muszkával vagy bárkivel, azokat az építendő erődöket, utakat, erődített laktanyákat és katonai raktárakat, mind ott keilend hagyni a nélkül, hogy azokért bárkitől csak egy fillér kárpótlást is követelhetnének.

Most, a midőn a hazától újabb vér- és pénz-áldozatot követelnek, most, a midőn azt deficitese költségvetésünkkel szemben csakis kölcsönpénzből vagyunk képesek fedezni: igenis helyén van kutatni az okokat, a melyek ama forrongást előidéztek.

Az osztrák civilisatori buzgalom mellett határozottan az újonczozás elrendelése idézte elő ezen kitörést, a melyben több derék katonánk vérzett el, mint a hány újonczot szedni akartak és több pénzt pazaroltak el, mint a mennyit Boszniáért és Hercegovináért örök áron kapni lehetne. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

De hát ki rendelte el ezen újonczozást? erről nekünk nincsen tudomásunk, legalább hivatalos; már pedig alkotmányos országban az országgyűlés tudomása nélkül ilyennek történni nem szabad.

Tagadhatlanul itt egy oly flagrans alkotmány- és törvénysértéssel állunk szemben, a melyért bármely alkotmányos országban a kor-

mányt szigorú felelősségre vonnák és csúfosan elkergetnék. Nálunk a személyes uralom e gyászos korszakában az alkotmány e védelmét nem lehet igénybe vennünk, a vád alá helyezés ez idő szerint keresztülvihető nem lévén, nem marad más mód, mint a költségek megtagadása által gördíteni akadályt ez örületes kaland folytatása éli be.

Ezt annyival inkább tennünk kell, mert a delegáció kétségtelenül túllépte hatáskörét s a törvényhozás eminens jogait ragadta magához, a mint az kétségtelenül be lett bizonyítva. Rohamos léptekkel halad, hogy centrál-parlamentté nöje ki magát, ennek már külsőleg is kinyomatát találjuk az osztrák-magyar bank előterjesztésben, melyen a a kétfejű sas terpeszkedik és a külföldi követségek és consulatások kétfejű sasos címereiben és pecséteiben.

Az előttem felszólaltak közül az előadó úr beszédéből mitse hagyott nekem Eötvös Károly barátom s így csakis a miniszerelnök úr rövid felszólalására kell szorítkoznom. Mindenesetre jellemzőnek találok azt, hogy az a miniszerelnök, a ki e nagy fontosságú, a nemzetre újabb vér- és pénzáldozatokat rovó költségelőirányzat indokolására egy árva szót sem talált illőnek előre bocsátani, az a miniszerelnök úr, kiből tisztelt barátainak erélyes követelése se tudott egy szót kiszorítani, azonnal önként sorompóba ugrott, mihelyt Polit képviselőtársam kétoldalú erős vádjait hangoztatta.

Az, a ki a mi abnormis helyzetünkkel és szomorú parlamentáris viszonyainkkal ismeretlen,

méltán csodálkozhatna ezen; de mi tudjuk, hogy a minister úr tacticájához tartozik az ily olcsó dicsőségshajhászat. Igen jól tudja a minister úr, hogy még az ő rideg valója is képes a lelkesedésnek némi szikráját felgyújtani, a midőn a nemzeti-ségi túlkapásokat ostorozza.

Polit képviselő úr beszédének azon részét, a mi Boszniára és a keleti viszonyokra vonatkozott, nagyjában helyeslem és helyeselnünk kell, mert a helyes magyar politika követelménye az, hogy keleti szomszédainkat igyekezzünk barátainká tenni s otromba politika által ne kergessük a muszka karjaiba. Egyetérték vele abban is, hogy független államcskák alakulása legbiztosabb garantiája a mi keleti befolyásunknak, mert az ilyenek irtóznak a minden szabadságot kiirtó, a minden keze ügyébe eső népet elnyelő muszka telbetlenségtől s természetyszerűleg arra vannak utalva, hogy reánk támaszkodjanak, hogy szabadságuk és önállóságuk garantiáját nálunk keressék, hogy az alkotmányos kormányzatot s ezzel járó művelődést elsajátítsák.

Polit képviselőtársam beszédének e része igen szép és emelkedett volt; nagy kár, hogy abba a mi nemzetiségeink képzelt elnyomatását, sőt még szász szomszédaink hetes nyúlharczát is belevegyítette; mert ez által elrontotta, a mit épített s a miniszerelnök úrnak olcsó babért szerzett. Én a kormányban nem azt rosszallóm, hogy a muszka zsoldban levő pánszláv és dacoromán agitátorokat és deákokat üldözteti, hanem azt, hogy ezek ellen nagyobb szigort nem fejt ki s nemzetünk nyílt gyalázóit, Schulverein-felbujtó-

gatóit 8 a magyar állameszme elbizakodott meg-támadod szabad lábon hagyja.

Ha tehát e tekintetben a minisiterelnök helyre-igazítását helyeselni vagyok is kénytelen, nem tehetem, hogy a bosnyák politika igazolására felhozott álérveit valódi értékükre le ne szállít-sam. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Minisiterelnök úr, Polit azon vádjára, hogy Béccsel szemben nem fejt ki a kormány kellő erélyt s hogy nem meri megmondani, a mit a magyar nép akar, azt felelte, hogy nem tudhatjuk a kifejtett erély mérvét és hogy megmondja, de nem azt, a mit Polit vagy mások, hanem azt a mit a kormány akar. Igaz, hogy azt, a mit a minisiterelnök úr ott kifőz, nem tudjuk, azt azon-ban szomorúan tapasztaljuk, hogy azt teszi, a mit a hadügyér parancsol.

Másrésről én azt tartom, hogy alkotmányos országban a kormány nem akarhat mást, mint a nemzet; hogy pedig a kormány Boszniát érdeklőleg a nemzet akaratával homlokegyenest jár el, az kétségtelen. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Eötvös barátom azon állítását, miszerint a Boszniára pazarolt első 60 milliót Erdély erődíté-ése címén szavaztatta meg a kormány, tagadja a minisiterelnök úr.

Igaz, hogy nem kizárólag erre, hanem a muszka elleni állásfoglalás és védelmi szervez-keés címén kérték, mert tudták, hogy ez nép-szerű, de a hogy a pénzt megkapták, azonnal elköltötték esztelenül Boszniára. No valljuk be az igazat, nem egészen, mert az ojtozi szoros erősítésére is fordítottak abból 14,000 frtot.

Azt mondja a miniszerelnök úr, hogy a boszniai hadjáratok eredményét nem lehet ugyan kézzelfoghatóig bizonyítani; de kétségtelen, hogy az nagy bajokat hárintott el.

Ilyeeket mondhat a miniszer úr gyermekeknek, de meglett emberek azt el nem hiszik; hisz azt senki józan észszel fel nem teheti, hogy azok a szegény bosnyákok, vagy a nekik menhelyet adó s őket titokban segítő Montenegró reánk tört volna, sőt csak egy puskát is ellenünk elsütött volna, ha mi álnokul, hadizenet nélkül reájuk nem rontunk s önvédelemre nem kényszerítjük. Azok hazájukon kívül nagyon ártatlan népecskék, a hódítás, terjeszkedés vágya nem nyugtalanítja, ők csak szikláik között veszélyesek s mi oda rohantunk esztelenül s a nagyobb bajt az által idéztük elő, hogy a bosnyák invasió által egy muszka invasió utait előkészítettük. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Azt mondja továbbá at. miniszerelnök úr, hogy e helyen állam csak úgy állhat fenn, ha a hatalom prestigejét megtartja; hogy a Boszniából való kivonulás megingatná a hatalmunkba vetett hitet s végre, hogy veszve volnánk, ha önbizalmunkat megingatni engednők.

T. ház, én azt hiszem, hogy azon körülmény, miszerint 80,000 emberrel hónapokon át nem tudott a mi hadvezényletünk néhány ezer rongyos bosnyákot *(Derültség)* engedelmességre szorítani, sokkal inkább megingatja a mi hatalmunkba vetett hitet, mint bármi egyéb. Aztán önbizalmunkat ki ingatja meg, ha nem a kormány, a mely a meghunyászkodást egészen a szolgaságig vitte; a kormány,

mely maga és hivatalos közlönyei által folyton azt hirdeti, hogy gyengék vagyunk az önállóságra; hogy Ausztria támogatása nélkül megállani nem tudunk; hogy mindig és mindenben engednünk kell a mi erősebb szövetségesünknek.

Avagy nem önök ölik ki mesterkélten az önbizalmat a nemzet kebléből? a midőn folyton a resignatio tanát hirdetik, a midőn a nemzetet a pénze és védereje felett való rendelkezés jogától megfosztják; a midőn a soldateska önkényének dobják oda könnyű játékszerű s besodortatni engedik a hódítás végzetszerű kalandjaiba.

Bármely országra nézve is a boszniai foglalás danausi ajándék lett volna, sokszorosan veszélyes egy pénzügyileg tönkretett oly országra, mint a miénk, a mely folyó költségeit is kölcsön-pénzzel kénytelen fedezni.

Kormánynak, mely milliárdnyi adósságot halmazott össze s mely ezredéven át megtartott államjavainkat kótyavetyéli el, ily költséges vállalatokhoz nyúlnia nem szabad. Hiszen az eladásra kitűzött államjavainkból befolyandó ösz-Bzeg alig fogja fele részben fedezni a bosnyák költségeket, már pedig államjóságaink tiz Boszniát és Hercegovinát is megérnek, azok elvitázliatlan tulajdonaink voltak, míg Bosznia és Hercegovina a másé; az a hírhedt európai megbízatás nem foglalásra, hanem rendcsinálásra szólt s így önök nem csak alkotmányunkat sértették meg, hanem az európai mandátummal is visszaéltek. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Önök csináltak rendet ottan, olyant, minőt a muszkák csináltak egykor Lengyelországban, a

hires varsai jelentés értelmében. Önök mandátuma lejárt; vonják ki tehát seregeinket azon tartományokból, melyek megtarthatlanok, mert azok megtartása a birodalom felbomlását foghatná csak előidézni.

Nem fogadom el a költséget s csatlakozom az Eötvös Károly t. barátom által jeles beszédében indokolt különvéleményhez s magamévá teszem a Németh Albert tiszt, barátom által beterjesztett határozati javaslatot is. (*Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.*)

Az Ueberlandi földek eladását érdeklő törvényjavaslat tárgyalásakor.

(1882. június 3-án.)

T. ház! Itt ismét azon taccicával találkozunk, hogy egy fontos, az országot pénzügyileg érdeklő törvényjavaslat, minden előkészítés, minden felszerelés nélkül, pár sornyi indokolással terjesztetik a törvényhozás elébe a szétoszlás türelmetlenségének azon lázas peczeiben, (*Élénk derűtség*) a midőn annak komoly és beható tárgyalására a törvényhozásnak se módja, se alkalma nincsen.

Az ily meglepetések, az ily áterőszakolások színrehozatalát nagy tökélyre vitte a fusió kormány, mert még eddig minden fontosabb javaslatát, mint a vám- és bankszerződést, a 80

millió bankadósságot, a hadmentességi-, cukor- és kávéadót, sőt a boszniai költségeket is mindig a törvényhozás szétoslásának utolsó perceiben hozta a ház elébe. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Úgy, hogy ezen körülmény egymagában is gyanút kell, hogy keltsen e törvényjavaslat intenciói iránt, a mely gyanúkat méltán megérlelhették a tegnapi napon itt elmondottak s főleg a pénzügyminister úr azon okoskodása, mely szerint azzal akart minket megnyugtatni, hogy az egyességet nem elhamarkodva, hanem a kincstári jogi tanácsosok véleményének alapján kötötte meg s hogy ő ezen jogi véleményre fekteti a fősúlyt.

T. ház! A pénzügyőr úr ezen indokolása önmagában is elégséges lenne arra, hogy e törvényjavaslatot kétes értékűvé tegye, mert mi főleg az erdélyi részekben igen jól tudjuk, hogy a kincstár jogi közegeinek véleménye nem mindig van összhangban az állam érdekével.

A naszói erdők botrányos üzlete, a görényi, fogarasi és gyalui kincstári uradalmak egyesség szerinti visszaszerzése mind a kincstár jogi tanácsosainak, illetőleg a most szereplő tanácsosnak jogi véleménye alapján történt, a mi a kincstár milliókig való megkárosítását és egyesek vagy testületek felgazdagodását vonta maga után.

(Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ily előzmények után, a minister úr által előtérbe hozott jogi vélemény kell hogy óvatosságra intsen, miután az ily jogi vélemények árát már oly gyakran s oly drágán fizette meg az ország. Nekünk az ily egyoldalú s a tapasztala-

tok szerint megbízhatlan jogi véleményekre építenünk nem lehet, nem szabad; sőt ellenben a minister úr ezen nyilatkozata által arra érezhetjük magunkat ösztönözve, hogy a felmerült elhalasztási vagy visszautasítási javaslatok valamelyikét magunkévá tegyük, annál inkább, mert már a tegnapi napon kidugta a szeg a zsákból a fejét s megütközve és megbotránkozva győződhattünk meg arról, hogy itt ismét a camera-tieum borraivalós scandalumainak ismétlésével állunk szemben, a midőn egyesek a közügy rovására akarnak meggazdagodni, mert 120—130 ezer forintnyi honoráriumot csak oly üzletnél lehet ígérni, mint ez, a melynél a már egyszer megígért 9 millió helyett, a kincstár megelégszik annak harmadrészével.

Mindezek alapján én hozzájárulok Krisztinkovich barátom határozati javaslatához, esetleg Somssich Pál képviselő úr indítványához.

A mi Polonyi barátom indítványát, illetőleg házszabály - magyarázatát illeti, én vele tökéletesen osztozom abban, hogy a közvetítők incompatibilisek az e tárgyban való felszólalás és szavazásra; de én ezt kiterjesztendőnek vélem mindazokra, a kik ez ügyben érdekelve, vagyis a kik ily überlandi földek birtokában vannak, már pedig úgy tudom, hogy a túloldali képviselő urak között többen vannak ezen kényes helyzetben.

Hinni akarom, hogy ha a házszabályok nem szabnák is elejükbe a tartózkodást: az elnöki magyarázatból kifolyó illem szabályait irányadóknak fogják tekinteni s óvakodni fognak saját

előnyükre az állam megkárosítását szavazataikkal elősegíteni. *(Helyeslés.)*

A t. ház méltósága kívánja meg első sorban, hogy e fontos kérdésben elhamarkodva ne járjunk el s azért Krisztinkovich határozati javaslatához járulok s kijelentem, hogy még ezen vagy hason értelmű határozati javaslatok elesése esetében sem fogadom el a beterjesztett törvényjavaslatot általánosságban sem a részletes tárgyalás alapjául és a szerződés becikkelyezéséhez hozzá nem járulhatok. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A 120 katonai alapítványi hely szervezését és költségei fedezetét megállapító törvényjavaslat tárgyalásakor.

1882. június 9-én.)

T. ház! Valóban megdöbbentő azon hanyatlás, a melyet hadügyeink terén a fusio kormánya alatt tapasztalhatunk. E kormány servilismusa odáig megy, miszerint az 1867-ben még törvénybe iktatott magyar hadseregnek még az emlékeztét is elenyésztetni akarja s arra törekszik, miszerint hazánk fegyver alatt levő százezreit úgy beolvassza, úgy betemetesse a közös hadseregbe, hogy teljesen elenyészszenek, hogy a magyar hadfiak még csak gondolatukba se vehessék azt, miszerint ők a magyar nemzet fiai

s hazájuk és az alkotmány védelmére lennének természetsszerűleg hivatva.

Alkotmányunkat nem csak védelmezni, hanem még csak tisztelettel megemlíteni sem szabad, a mint azt a Götzl esete elég kézzelfoghatólag tanúsítja.

Hazánk védelmére hivatott fiatalaink ezen rabszolgaságát, ezen a haza kebléről való kegyetlen letépetésüket s a szabad polgárok százezreinek zsoldosokká való lealacsonyítását: a fusio kormánya egész kedvteléssel mozdítja elő. Nem alkottatott e kormányzat alatt hadügyeinket érdeklő egyetlen törvény sem, mely a katonai önkényuralom térfoglalására ne irányult, mely a nemzetre vert bilincsek szökébbre szorítását ne eredményezte volna.

Odáig jutottunk ma már, hogy nemzet és a magyar király, tehát a legfőbb állami hatalom e két jogosult tényezője, egyaránt a soldateska önkényének dobatik zsákmányul.

A zászlónkban nemzetünket, alkotmányunkat és ez alkotmányra esküt tett magyar királyt egyaránt sértő és megalázó alezredes előléptetésében, az alkotmányról és királyesküről tiszteletteljesen nyilatkozó Götzl elűzésében, a kolozsvári orgyilkos katonatisztek szolgálatban tartóságában találjuk fel jellemzését az alkotmány fölé helyezkedő katonai anarchiának, a mely csak a kard jogát ismeri s Arabi bey önteltségét is jóval túlszárnyalja.

És vak eszközül szolgáló kormányunk ismét

egy törvényjavaslatot terjeszt elének, a mely a katonai omnipotentia térfoglalását fogja elősegíteni, a mely politikai mamelukjaink mellé katonai mamelukokat akar idomíttatni s a nemzet fiatalságának virágát kegyelemre kiszolgáltatni az ics-vics generalis uraknak. (*Derültség.*)

Mi is nagy bajnak és veszélyes helyzetnek tartjuk azt, hogy harcra termett műveltebb fiatalságunk a hivatásszerű katonai pályáról mesterkéltlen leszoríttatik s hogy a közös hadsereg tisztikarában csak 6%-nyi magyar fiút találunk; de ezen szomorú állapoton nem fogunk az által segíteni, ha az osztrák katonai intézetek vezetőinek módot nyújtunk arra, hogy 120 granicsár-tisztet a mi költségünkön neveljenek s azokat halálos ellenségeinkké képezzék.

Mert előre lehet látni, hogy miután a helyek betöltése leginkább a hadügyminister önkényétől függ, daczára annak, hogy a pályázathirdetés és felvételbe honvédelmi ministerünknek is befolyást biztosít a törvény, mégis a bécsi hadügyminister akaratja fog érvényesülni, épen a mi honvédelmi ministerünk alárendelt helyzeténél fogva.

Ekként fognak a mi pénzünkön alapítandó helyekre leginkább granicsár tisztivadékok felvételni, a kik gyűlölnék minket egyénileg, ellenségei lesznek alkotmányunknak intézményileg és egyoldalú nevelésüknél fogva. Ez ellen nem nyújt biztosítékot a törvényjavaslat 1-ső §-ának azon intézkedése, mely szerint az alapítványi

helyekre csak magyar koronaországbeliek fiai vétetnek fel, mert ezerekre megyen azon itten született Soldatenkinderek és grancsárivadékok száma, kik más hazát a hadseregénél nem ismernek s kikbe már zsenge kőikbe bele oltották a nemzetünk elleni gyűlölet mérgét. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

De feltéve, hogy szemkiszúrásból fognak magyar fiúkat is felvenni, ebben sem lesz haszna, hanem inkább veszedelme nemzetünknek, mert az osztrák tisztképzés tendenciája az, hogy a magyar fiúkból kiirtsa a haza és alkotmányhoz való ragaszkodásnak még a csiráját is. hogy azokat költségünkön germánizálja és engedelmes gépekké idomítsa. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Szomorú és megdöbbentő példáit észlelhetjük az osztrák katonai nevelésnek. Láttam én a legtösgyökeresebb magyar családból kikerült oly katonatisztet, a ki anyanyelvét az osztrák tiszti képezdében egészen elfeledte, a ki kicsinyelte és lenézte nemzetét, gyűlölte, gúnyolta hazája alkotmányát, a ki minden polgári és szabadsági intézménynek esküdt ellensége volt; szóval, a kinek csak neve magyar, ő maga testestől lelkestől osztrákká változott át.

Az ily megdöbbentő átalakulásnak nem egy száználmas példányát találhatjuk leginkább a hadsereg magas állású tisztjeinél, a kik magasabb polczra csak magyarságuk megtagadása, hazafias érzelmeik levetkőzése árán emelkedhetek fel.

És ez t. ház, természetes következménye

ama kizárólagos nevelési rendszernek, mert hiába mondja Ivánka képviselő úr, bogy a jó anyag ott sem romlik el, hogy a ki ott levetkőzi magyarságát, az más körülmények közt is elveszne a hazára nézve, az nem méltó a magyar névre, az rossz magyar; mert fontos lélektani megfigyelés állapította meg azt, hogy a mit a fogékony fiatal szívbe egy évtizeden át beoltanak, azt többé semmi onnan kiirtani nem tudja.

Én megfordítom Ivánka képviselő úr tételét s azt mondom, hogy az az osztrák katona-tanár, a ki a teljhatalmába bocsátott, a szigorú katonai fegyelemnek alávetett, a szülői háztól végleg elszakított, minden gyöngéd és hazai érintkezéstől elvont, soha az édes anyanyelv zengését nem halló 10 éves magyar gyermeket 20 éves koráig osztrákká át nem tudja gyúrni, az rossz osztrák és szerencsétlen flótás. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Igen, a nemzet és annak minden jóakarója óhajtja, hogy fiaink minél többen részesüljenek a felsőbb katonai kiképzetésben; óhajtja és óhajtania kell, hogy a hadsereg tisztikarában fiaink megfelelő arányban nyerjenek alkalmazást már csak azért is, hogy az ijesztő mérvben felburjánzó kaputos proletariátus számát az által is apasszuk és a jogi és hivatalnoki pályán alkalmazást nem nyerhető műveltebb fiatalaink tevékenységének egy újabb tért nyissunk; de azt senki — ki nemzetének érdekét szívéen hordja —

nem helyeselheti, hogy szaporíttassék azon szerencsétlenek száma, kik a nemzet kebléről erőszakosan letépetnek, hogy idegen érdekek esz-
közeivé idomíttassanak.

Mi mindig azt kívántuk és azt szorgalmaztuk, hogy katonai pályára lépő fiatalaink kiképzésére egy magyar katonai akadémia, hadapród-képezde és megfelelő reáliskolák szerveztessenek. Az a 68, illetőleg 74 ezer forint, a mit most évenként az osztrák katonai intézetekben felállítandó 120 alapítványra kérnek, alkalmasint elégséges lenne arra, hogy a Ludoviceum katonai egyetemmé átalakíttassák és a szükséges hadapród - iskolák berendeztessenek, mert a szükséges épületek meglevén, vagy ha kívánatos lenne, csekély kiadással kibővíthetők lévén, a most megszavaztatni kért összegből az alkalmazandó tanárok fizetése fedezhető lenne.

Ha azonban ez összeg nem lenne elégséges, bizonynyal a törvényhozás egy tagja s így pártunk sem fogná megtagadni a magyar katonai akadémiára és tiszti képzésre szükségelt költséget; de a most nemzetellenes ezé lókra kért összegek megszavazásától annál inkább óvakodnunk kell, mert az egyenesen u magyar katonai akadémia felállítását akarja megakadályozni és lehetetlenné tenni nem csak a jelenben, hanem a jövőben is; miután a fedezet évek sorozatára kéretik, mi által a jövő törvényhozás kezeit is meg akarja kötni s elháríthatlan akadályokat gördíteni a magyar önálló hadsereg felállítására.

elébe. És ez t. ház, egyik fő- és leglényegesebb oka annak, hogy e törvényjavaslatot el nem fogadhatom s önöket is annak visszautasítására kérem, mert ez által ismét egy újabb torlaszt fognának emelni a nemzeti önálló magyar hadsereg felállítása elébe, a mi nélkül nemzeti létünk biztosítása és pénzügyeink rendezése agyrém marad.

Most a t. ház kegyes engedelmével áttérek az előttem felszólaltak beszédeire, azon igyekezettel, hogy szerintem hamis álláspontjukat megvilágosítsam s ha lehetséges lennie, a jó útra, a hazafiság útjára térítsem. *(Halljuk!)*

Mindenekelőtt a t. pénzügyi bizottsági előadó úr beszédével kell foglalkoznom, bár én magam is nagyon visszaes helyzetnek találok azt, hogy ezen, bár tőlünk nagy pénzáldozatot kívánó, de lényegében még is tisztán hadügyi intézkedést magában foglaló javaslatot a pénzügyi és nem a véderő bizottság előadója terjeszti a ház elébe; *(Úgy van! a szélső baloldalon)* ha csak ez is nem akar célzás lenni a mi szomorú helyzetünkre s a hadügyi kérdésekben való jogfosztottságunkra, mely szerint a katonai kormányzat kegyeskedik azt megengedni, hogy a szükséges pénzt a magyar országgyűlés megszavazza; de a további beleszólást és megvitatást nem engedményezi, se országgyűlésünknek, se véderő bizottságának. A t. előadó úr, a többek közt azt mondja, hogy az ezen törvényjavaslatban foglalt intézkedés általános óhajnak felel meg.

Tény az, t. ház, hogy általános az óhaj hazánkban az iránt, miszerint hadügyünket függetlenítsük az osztrák vagy inkább granicsár generális urak megdermesztő nyomása alól; általános az óhaj, hogy fiatalságunknak a hadseregnél elviselhető állapotot teremtsünk magyar tisztikar szervezése által és hogy ennek elérhetése tekintetéből magyar katonai intézetek és tisztí képezdék szervezhessenek, melyekből úgy honvédségünket, mint hadseregünket, magyar szellemben és az alkotmány tiszteletében nevelt tisztekkel láthassuk el; *(Úgy van! a szélső baloldalon)* de engedje meg a t. előadó úr kijelentem, hogy én sehol oly óhajást, mely szerint a magyar fiukból németeket csináljanak, nem észleltem, hanemha az önök soraiban. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Azt mondta az előadó úr, hogy a most szervezendő alapítványi helyekre kizárólag magyar fiúk vétetnek fel s ez által a magyar elemnek a hadseregben való térfoglalása idéztetik elő.

T. ház! Én félek, hogy a t. előadó úr ezen feltevése s ezen jóhiszemísége nagyon hamar csalódássá fog átváltoztatni; hisz ez iránt a törvényjavaslatban semminemű intézkedés nincsen téve, mert az egyszerűleg a magyar korona országaiban való születés feltételeit köti ki s így nem kell annak megítéléséhez valami nagy prudentia és jóstehetség, hogy azon alapítványi helyek a magyarszági idegen származású

Soldatenkinderek, graniceárok de horvátok asilumává vállandnak (*Úgy van! a szélső baloldalon*) s hogy a magyar elem nem fog az által a hadseregben tért foglalni, hanem ki fog szoríttatni azon elem által, mely negyedfél század óta uralgja minden nemzeti aspiratióinkat, a mely elnyomásunknak minden időben főtényezője volt s melynek feszenghetéséért és eltartásáéit 3 századon át dolgozott, verejtékezett, dolgozik és verejtékezik most is a magyar nemzet.

Hoitsy t. barátom szakszerű beszédében igen meggyőzőleg mutatta ki, hogy még azon esetben, ha az alapítványi helyekre mind magyar fiák vétetnének is fel, mily szánalmas aránya mutatkoznék a mi 12-önként szaporodó növendékünknek a 12,000 osztrák tiszttel szemben.

Úgy megismertette azon kedves osztrák modorú viszonyosságot is, mely szerint habár az osztrák hadapród-iskolák költségeinek egyharmadát mi viseljük, még sincsenek tekintettel arra, hogy a növendékek egyharmada a mi hazánkfiái közül vétessék. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Ezt az osztrák méltányosság mérlegelése szempontjából igen helyes volt felemlíteni, csak-hogy én úgy a quota szerinti járulékunkat, mint a most kért összeget csakis azon feltétel alatt lennék hajlandó megszavazni, ha az itt a hazában szervezendő magyar hadapród-iskolák felállítására és fentartására fordíttatnék.

Ernuszt Kelemen képviselő úr azért fogadja

el e törvényjavaslatot, mert azt csak előlegnek tartja. Másrésztől nem fél a jó érzelmek elfojtásától, mert oda a magyar gentry jobb elemei fognak szerinte bevonatni.

Csodálnom kell t. képviselőtársam jóhiszeműségét s azon optimismusát, miszerint annyi szomorú csalódás után is még annyira meg tud bízni az osztrákba és az osztráknál osztrákabb kormányunkban, hogy még bizalmi előleget is mer nekik adni. Én szinte előre merném megjósolni, hogy előlege oda fog veszni s hogy a magyar gentry jó elemei helyett egészen más gentry rász elemei fognak ott érvényesülni.

T. képviselőtársam megbízik a honvédelmi minister törvény által biztosított befolyásában és köteles ellenőrzésében, valamint abban is, hogy minden évben az országgyűlés elibe terjesztendi jelentését.

T. ház! Én magam is jelenlegi honvédelmi ministerünket derék, magyar érzelmű embernek tartom, a kinél a magyarka sokáig ellentállt a frakknak; *(Derültség a szélső baloldalon)* de fájdalom, nem tudom magamat azon reményben ringatni, hogy jelen helyzetében a rosszul szoktatott bécsi hadügyminister úr túlkapásait, a legjobb akarattal is ellensúlyozni tudhatná. Azután az az évente beadandó jelentés sem nyújthat nekünk biztosítást, miután önök ezen törvényjavaslat által egy 10 évre szóló újabb közösügyet akarnak alkotni, a melynek pénzügyi

terheit a honvédelmi minister úr évi jelentései constatálni igen, de megváltoztatni nem fogják.

Most a tisztelt ház kegyes engedelmével áttérek a ma felszólalt képviselő urak beszédjeire. A honvédelmi minister úr mai beszédében azt mondja, hogy ha ő ezen a helyen ülne, ő is helyeselné a mi érveinket, de miután ott ül, nem tudja azokat elfogadni, mert ellentétben állanak a hadseregnek törvénybe iktatott egységével. A magyar hadsereg, mint említém, benn van az 1867-iki törvényben és a minister úr, ha ezen helyen ülne, hol örömet fogadnék és védelmezné ezen álláspontot, csak a meghozott törvénynek szerezne érvényt. Hoitsy képviselő úrnak azt mondá, hogy tizenkettes calculusával igyekezett nevetségessé tenni a törvényjavaslatot. Engedőimet kérek t. ház, ez nem komédia, hanem szomorú tragédia, a mely nemcsak egypár óráig, hanem évtizedekig tart el és a mely igen sok keserves könnyet csal a nemzet szemébe. A minister úr nem elégszik meg azon aránynyal, a mely most van, bár, mint mondá, a növendékekhez még hozzá kell számítani a mostani tiszt létszámban lévő magyar egyéneket is. De így is szégyenletes arány fog kitűnni, mert az, hogy 12,000 osztrák tiszt közt van 8—900 magyar tiszt, ez nem egyenjogúság, hanem alamizsna. *(Igaz! a szélső baloldalon.)* Azt mondja a minister úr, hogy a hadseregben vannak más nemzetbeliek is, de ezért nem tapasztalják azt, hogy azok nemzetiségüket elvesztették volna. Fel-

vetette tehát a kérdést, hogy csak rász magyar az, ki a nemzetiségét elveszti.

Elismerem, hogy a hadseregben vannak más nemzetiségnek is, azonban miután a hadsereg társalgás, szolgálati és érintkezési nyelve a német, tapasztalom, hogy az ott lévő' és más nemzeti-ségekhez tartozó tiszt urak is kénytelenek ezen társalgás és szolgálati nyelvhez alkalmazkodni és más nyelven való társalgást még a társas életben sem lehet hallani tőlük.

Baross képviselő úr beszélt a reform haladásáról a hadseregben. T. ház, hogy ha az eddigi mérvben haladunk, akkor talán el fogjuk érni egy század alatt azt, hogy a mi nagy hadseregünkkel odáig jutunk, a hol 1848 előtt voltunk. A szabad politikai érzelmek szabad tolmácsolása, azt mondja a t. képviselő úr, Európa egyetlenegy hadseregében sincs megengedve. Magam is azt hiszem, hogy a katonaság nem arra van hivatva, hogy politikai testületet képezzen, de arra sem, hogy oly pária legyen, minők nálunk a tisztek, minőnek bizonyultak a Götzl esetében, hogy egyszerűen azért, mert az alkotmányról tiszteletteljesen csak nyilatkozni is mert, kénytelen volt a hadsereget oda hagyni.

Azt mondja Baross képviselő úr, hogy ha meg is engednék, mi nem tuduók óhajunkat a magyar hadsereg felállítását illetőleg létesíteni. No, már t. képviselő úr, bízza ezt reánk. Megmutatta az 1848—49-ki dicső korszak, hogy pár hónap alatt

képes volt a nemzet oly hadsereget alkotni, mely nagyon is elpáholta az önök eszményét képező közös hadsereget. (*Tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.*)

És most jövök a legerősebb gladiátorra. Ivánka Imre képviselő urra. (*halljuk!*)

A képviselő úr annyira lelkesedik az osztrák hadseregért, miszerint rögtön belépne oda, ha — mint mondja — fiatalabb lenne.

Azt már többször volt alkalmunk tapasztalni, hogy a képviselő úr egész enthusiasmmal viseltetik a közös hadsereg iránt, a mely csak annyiban közös, hogy költségei egykarmadát és legénysége felét mi szolgáltatjuk ki; de azért egy legényével sem rendelkezhetvén, az kizárólag osztrák. Mi csak azt fájlaljuk, hogy fiatalabbá nem tehetvén Ivánka képviselő urat, át nem adhatjuk Philippovics úrnak Boszniába.

Hanem abban a nemes tltzében sem osztozhatunk, mely szerint a mi, már t. i. a szélsőbal fiait is szeretné az osztrák katonai intézetekbe fölvétetni, talán így remélvén atyáik nyomdokairól eltéríteni.

Én biztosítom a képviselő urat, hogy az általa szélsőbalnak nevezett függetlenségi pártiak fiai még azon esetben sem térnének el szülőik és elődeik szent hagyományaitól; de nem is fognak azok ezen osztrák egérfogóba kerülni, mert mi ki fogjuk vívni a magyar önálló hadsereget a haza számára, pénzünket nem fogjuk osztrák katonai iskolákra pazarolni s fiainkat

nem osztrák, hanem magyar tisztí képezdékben fogjuk jó hazafiakká és hőökké nevelni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A t. képviselő úr, Herman Ottó barátom egy közbeszólására azt felelte, hogy itt nem rovarokról, hanem emberekről beszélünk. Pedig épen a képviselő úr azon bajban sínlik, hogy emberekből, még pedig magyar emberekből akar, e törvényjavaslat támogatása által, svábbogarakat és csúszó-mászó rovarokat — mameluk mintára — idomíttatni. (*Élénk derűtség a szélső balon.*) Nem fogadom el a törvényjavaslatot. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A zsidóság ügyét érdeklő Szatmár megyei kérvény tárgyalásakor.

(1881. június 9.)

T. ház! (*Halljuk!*) Nem szólaltam volna fel e tárgyban, ha oly hangok nem emelkedtek volna, a melyek nem e századból valók s melyeknek hallgatólagos bűnrészese nem akarok lenni.

Magyarország minden időben a vallási türelmesség hazája volt, a magyar soha senkit vallásáért és anyanyelveért nem bántott, itt mindenki imádhatta saját nyelvén azon Istent, a ki-től üdvözülését várta.

Csak az osztrák uralom fojtotta fel egy időre a spanyol inquisió máglyáit és állítá fel eperjesi vérpadait a protestáus vértanúk kínzására, ez hurczolta gályarabságra a protestáns lelkészek százait; csak ezen idegen zsarnokság hagyott vérnyomokat történelmünk tiszta lapjain.

Iszonyú visszaesés lenne, ha most a XIX. század utófelében, a democratia jogosultságának ezen korszakában, azért, mert valaki istenét Jehovának nevezi s eltérő szertartással imádja: üldözés és lenézés tárgyává tétetnék.

T. ház! Veszélyes egy praecedens lenne ez a kisebbségben levő más hitűekre nézve is, mert ha a zsidókat lehetne vallásukért Istóczy és Ónody képviselők gustusa szerint Palestinába kergetni: holnap találkozhatna valamely oly fanaticusa a többség vallásának, a ki a különben is haereticueoknak tekintett s a katholikus menyországból kiküszöbölt protestánsokat akarná kiűzni valahová Arábia még el nem foglalt sivatagjaira.

Hova vezetne ez! Nem jó az ily dolgokkal könnyelmű játékot űzni s én megvallom, hogy nem tudom felfogni, miként engedheti a kormány az ő pártkörében, az ő firmája alatt egy rögeszme nyomása alatt szenvedő által, oly rendszeres izgatást folytatni, mely izgalomban tartja az egész országot s a melynek hogy komolyabb következményei nem lettek, azt egyedül népünk józan ítéletének és példányszerű türelmének köszönhetjük.

Hálátlanság is ez a kormány részéről, mert tudjuk és szomorúan tapasztaljuk, hogy hazánk zsidósága országszerte a kormánypárt jelöltjei mellett buzgólkodik s nagyon sok helyütt biztosítja a közösgyesekek győzelmét. Ezen nem változtat, hogy legújabbán a mi sorainkból is emelkedtek fel a párt nézetével ellentétes szavak, mert azok Istóczy oly tanítványaitól származnak, kiknek fiatal kedélyére a tiz év óta onnan hangoztatott tévtanok káros behatást gyakoroltak.

A midőn tehát mi bennük a megtámadott emberi jogot védjük: akkor igazán a szentírás reudelete szerint kenyérrel dobjuk azt, a ki minket kövel sújtott; de mi mindenkinek felekezeti különbség nélkül kívánunk igazságot szolgáltatni s a jogegyenlőség és szabadság áldásait e haza minden fiára szét kívánjuk árasztani, mert az olyan, mint a napsugár, mely palotát és kunyhót egyaránt megvilágít és felmelegít.

Istóczy és társai egy nagyon egyszerű kérdést, úgy játszik, készakarva complicálnak, más ide nem tartozó kérdésekkel. Előttünk Szatmár vármegyének több törvényhatóság által támogatott kérvénye van, a mely a legvadabb barbarismus által tűzhelyeiktől elzavart és földönfutókká tett oroszországi zsidóknak hazánkba való özönlése elleni intézkedésre hívja fel a kormány és az országgyűlés figyelmét.

A régi szabad és boldog Magyarország

soha az üldözöttek, a menekülők, a szerencsétlenek előtt le nem zárta sorompóit. Vendégszerető fogadtatás és szabadságon nyugvó jólét várt itt minden sors és zsarnokság üldözte szerencsétlenre. Fájdalom, megtörtént, hogy a gátszakított tenger által kiöntötték és a török győzelmes fegyverei elől szegényen, minden nélkül ide menekülők ma rút hálátlansággal fizetnek nagylelkűségünkért, elbontani és szétszedni iparkodnak azon vendégszerető fedelet, a mely annyi századok viharja ellen védte és fedezte; s testvérgyilkos fegyvert emelnek azon keblekre, melyek felfogták a reájuk irányzott csapásokat.

De e szomorú tapasztalatok se tudnának engem a szerencsétlenek iránt ellenségesen hangolni, mert a jó tettért nem szokás háladatosságot várni se egyesektől, se néptöredékektől; már pedig mi e háladatosságot tapasztalhattuk és nagy lelki örömmel élvezhattuk, mert a szak a dórokkal, a minket külföldön befeketítőkkal szemben láthattuk az alföld és felvidék német községeiben a háladatosságnak, a testvéri ragaszkodásnak oly magasztos nyilatkozatait, a mely a világ történelemben ritkítja párját s a mi a tévelygők és háladatlanok irányában is megengesztelhetette szíveinket.

Ha én mégis lényegében magamévá teszem a szathmári kérvény kívánalmát, teszem azért, mert a hazánkra nehézkedő kormány annyira elszegényítette országunkat, miszerint nemhogy vándorló szerencsétleneket segíyezni, hanem sa-

ját segélytelen népünk kivándorlását sem tudjuk megakadályozni. Saját éhező népünk jaj-kiáltásai közepette s roppant adósságaink terhe alatt roskadozva, képtelenek vagyunk 7—8 milliót kiadni, a mint a bosnyák menekülőkkel szemben tettük. Ide való bebocsátását és letelepítését az orosz zsidóknak vagy bármely más néptöredéknek nem tartom eszélyesnek akkor, a midőn saját népünk is nélkülözi az önfentartás kellékeit.

A tömeges ide vándorlás ellen tehát én is szükségesnek tartom az óvintézkedést; de ennél tovább menni nem kívánok, nem kívánok a szerencsétlen üldözöttekre követ dobni és az eszlári esetből fegyvert kovácsolni ellenük; sőt ellenben felhasználok ez alkalmat arra, hogy kormányunk s egyáltalában a kormányok ez ügyben való magatartását rosszaljam, emberiségi kötelmeik elmulasztásáért megrójjam.

Én úgy találom, hogy a diplomatia a gyengék és erősek irányában külön-külön mérlegel mér.

A midőn Bulgáriában és Boszniában a törökök az őket és családjaikat fenyegető és az államrendet felforgatni akaró néhány lázongót leöltek, egész Európa felzúdult; voltak atrocity meetingek s lett eredménye a muszka támadás és Bosznia megszállása.

A midőn a kis Romániában a zsidókat üldözni kezdték, az európai diplomatia a berlini szerződésben gondoskodott biztonságukról, de a

egykor a hatalmas Muszkaország kezd irtóharczot folytatni, kiirt a Balkán-félszigeten sok száz-ezerre menő fegyvertelen muzulmánt, nőket, védtelen gyermekeket s a midőn otthonjában századok óta megtelepült népnek egy felekezete ellen megújítja a népvándorlás előtti iszonyatosságokat, Európára kergeti zsidóit s az újabb hírek szerint német telepítvényeseit: akkor nincsen, a ki közbe vesse magát s a kormányelnökök s azok nyomában a mi taticusunk is a hozzájuk intézett interpellációkra azt felelik, hogy ez Oroszország belügye, a melybe nincsen jogunk beleszólani s ez által neki bátorították a muszka kormányt oly jelenetek inscenirozására, melyek Dsingis khán és Tamerlán korára emlékeztetnek s a melyeket a diplomatia erélyes közbeszólása kezdetben megakadályozhatott volna.

De ha jogunk volt Törökország és Románia belügyeibe beleszólani: igenis jogunk van követelni Muszkaországtól, hogy a még ott levőket ne bántsa és a kiűzöttek elszállítása és Amerikába — miután Európában hely nincsen — telepítésének költségeiről gondoskodják s szenvedett veszteségeiket kárpótolja.

A miniszterelnök úr ezen már Herman barátom által felvetett kérdésre azt felelte, hogy ily közbeszólást nem reskiroz, mert az vagy szégyenletes visszautasítás, vagy háborúhoz vezetne s azután azon élczel akarja elütni a kérdést, hogy mi — pártunkra czélozva — hatalmasabbak akarunk lenni az európai diplomatánál.

T. Ház! Mindez nem egyéb körmönfont sophismánál; hiszen ha csak e két alternatíva állhatna, akkor minden diplomaticai működés lehetetlenné lenne téve, akkor a nemzetközi jog az erősebb szabad zsákmányánál egyéb nem lenne. Mi nem hisszük magunkat erősebbnek az európai diplomatánál, hisz az oly hatalmas, hogy még Boszniát is önökre octroyálhatta; hanem érezzük, hogy geográfiai fekvésünknel s európai hivatásunknál fogva, de úgy is mint legközelebről érdekelték és fenyegetettek, mi vagyunk arra utalva, hogy az európai diplomata együttes és erélyes föllépését kezdeményezzük és létrehozuk, a mely esetben háború nélkül is eredmény éretnek el, mert bármily rettegett mumusa legyen is önöknek a muszka s bármennyire felbátorítsa is azt önök szokásos meghunyászkodáa: még sem oly mindenható, hogy Európa együttes intimatiójával daczolni merjen.

Azt mondja a miniszerelnök úr, hogy nincsen oly közel a veszély, miszerint már most felmerülne a rendkívüli óvintézkedések szükségessége, hogy törvényhozási intézkedésnek majd csak akkor merül fel a szükség, ha a baj bekövetkezik; addig elégséges, ha a kérvényi bizottság utasítása szerint a kormányra bizatik a szükséges intézkedések megtétele.

Én a bajt közelinek látom s nem óhajtom bevárni, a midőn a muszka által előidézett népvándorlás hullámai határainkat csapkodják, sőt azon át is csapnak, a midőn aztán épen a

ministerelnök úr által hangsúlyozott emberiségi tekintetek miatt bajos lesz annak elvezetése. A későbbi törvényhozási intézkedésre utalás talán helyén lenne, ha törvényhozásunk nem állana a szétoszlás küszöbén s ez által azon kényszerhelyzetbe sodortatva, hogy 4 hónapra a kormány szabad kezet nyer, már pedig mi irtózunk a kormány szabad kezétől, mert előrelátható, hogy majd összegyűltünkkor a kormány bevégzett tényekkel s oly contóval állandó elő, mint a minővel már a bosnyák menekültek idejében. Egyáltalában a ministerelnök urat egészen kicseréltnek találom, egyszerre beállott mártypártolónak, egészen elérzékenyedett az idegenek szenvedése felett s elegicus hangulatba jön a földönfutókká lettek sorsa feletti fájalmában: akkor, midőn saját népünk szenvedése és folytonos kínzása iránt kövesült szívében nincsen részvét, a midőn közönyösen nézi, hogy adóvégrehajtói miként teszik földönfutókká a mi népünk ezreit s kényszerítik a kivándorlásra.

Én felismerni vélem a minister úr e szokatlan elérzékenyülése titkos rugóit, nekem úgy tetszik, mintha abban némi vonatkozásféle lenne a felveendő kölcsönökre, a melyekre gyászos gazdálkodása mellett szüksége van és lesz s a mire nézve a bankárok jóindulatát jó előre biztosítani szükségesnek ítéli.

A ministerelnök úr nemes tűzre gyűlt, a mikor innen valaki közbe kiáltotta a cordon szót s nagy páthossal jelezte, hogy minő szív-

telenség lenne, ha mi a szerencsétleneket puskatásával kergettetnők vissza. A puskatusa argumentumára ismételten visszatért, felemlítvén azt is, hogy a cordon felállítása igen sok pénzbe kerülne.

T. ház! Én sohasem tudtam magamnak megmagyarázni azon visszásságot, mely szerint mi, a hadseregre fordított roppant kiadásaink mellett kénytelenek legyünk mindig külön megfizetni ennek hazánk érdekében tett szolgálatait. Ott látunk költségvetéseinkben külön kiadási tételket a katonai karhatalom költségeire, a midőn azt választásoknál vagy a miniszterelnök úr ablakainak őrzésére, a törökkel rokonszervezők szétverésére stb. felhasználni jónak látja a kormány. Énr ezt a közösügyes méltányosságot nem értem; de ha határainknak saját katonáink által való őrzése oly sokba kerülne, lehet azt minden nagy túlkiadás nélkül honvédeink által őriztetni.

És az ily elővigyázati intézkedés nem jelenti a szerencsétleneknek puskatásával való fogadását; mert mihelyt tudnák, hogy határainkon figyelmes őrködés van foganatosítva, nem is kísértenék meg az idejövetelt; míg most, a midőn határszéleinket csak néhány álmos fináncz őrzi, csak az nem jön ide be, a ki nem akar. Ez fő oka, hogy mi a miniszterelnök és a kérvényi bizottság előadójával nem érthetünk egyet arra nézve, hogy a honosítási és községi törvény elégséges arra, hogy az orosz zsidók ide-

való bejövetelét meggátolja, mert épen határszéleink ezen önzetlensége és nyitvatartása idézi elő, hogy a honosítási törvény daczára a galicziai zsidók beköltözése folytonosságban van s az orosz zsidók belopódzását is lehetővé teszi, sőt arra mintegy ösztönzi. Megengedem a t. előadó úrnak, hogy a bebocsátás nem egy a letelepüléssel; de ha egyszer itt vannak, akkor vagy a telepítés vagy az eltartás kényszerhelyzete áll elő, a mit hazánk szomorú helyzete egyaránt ellenez.

Én, t. ház, nem viseltetem ellenszenvvel, sőt inkább rokonszenvvel azon régibb idő óta itt lakó izraeliták iránt, kik ez országot vallják hazájuknak, kik velünk együtt éreznek. Ezeknek assimilálását óhajtom, az erre szükséges polgári házasság s más szükséges törvényhozási intézkedéshez hozzájárulok, mert nemzetünknek ily módoni szaporítását nagy előnynek tartom, óhajtom ezekre kiterjeszteni a szabadság és jogegyenlőség minden áldását, hogy ők is elégültek legyenek s minden utógondolat nélkül e haza fiainak érezhessék magukat.

Egyetértek Wahrmann képviselőtársammal és nem teszek éles megkülönböztetést sem neolog, sem orthodox közt, csak azt nézem, hogy ki közülük e hazának fia, ki nézi ez országot hazájának és nem nyerészkedési talajul. De nem terjeszthetem ki e rokonszenvemet, e testvériségi érzetemet azon északról beözönlő idegen zsidókra, a kik öltönyükben, szokásaikban, nyelvükben

élesen elkülönítik magukat nemzetüinktől, kik laza erkölcsökkel valódi csapásai, ostorai azon felső megyéknek s az erdélyi részek egy részének, hol a népet kizsarolják, iszákosságra szoktatják és uzsoráskodásuk által tönkre teszik. Az ilyenek számát szaporítani nem óhajtom, sőt magyar izraelitáink sem óhajthatják, mert azáltal csak jó reputatiójuknak ártanának.

A t. előadó úr meghízik abban, hogy a kormány megteendi — minden törvényhozási intézkedés nélkül is — a szükségesnek mutató intézkedéseket

Mi azonban nem lehetünk ily feltétlen bizalommal a kormány iránt, miután minden intézkedése magán hordja a félszégesség és tervtelen ide-oda kapkodás jellegét, mi az utólagos feleletrevonás elve mellett nem akarhatnók a kormánynak négy hónapra szabad kezet adni, mert a mi szomorú pártviszonyaink közt, az egyértelmű a teljhatalommal és a személyi dictaturával s azért én a kérvényi bizottság ibis-redibie-féle véleményével szemben a Herman Otto barátom által benyújtott határozati javaslatot pártolom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az uzsora elleni törvény tárgyalásakor.

(1883. január 25.)

T. ház! Parlamenti szokás szerint minde- nek előtt foglalkoznom kellene Darányi képviselő úr beszédével, mint egyedülivel, mely Komjáthy Béla barátom, általam is aláírt, határozati javaslatá- val szemben állást foglalt, nagy igyekezettel, nagy hévvel, de annál gyengébb sikerrel igyekezvén Komjáthy barátom magvas szak-beszédének hatását gyengíteni.

De nála valóban nem teljesült, hogy az utóbb szólónak van igaza, mert a mi beszédében Kom- játhy czáfolása akart volna lenni, az nem volt czáfolat, miután olyanokat erőlködött megczáfolni, a miket Komjáthy barátom egyáltalában nem állí- tott. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A jó és újra kockáztatott élcze még kevésbé sikerült, legfőlebb úgy, ha saját magára vonat- koztatja, *(Úgy van! a szélső balon)* mert, hogy Komjáthy barátom beszédében új és jó is volt, azt leginkább tanúsítja azon üdvös hatás, mely a mi- nisterelnök úr felszólásában nyert kifejezést.

Különben Darányi képviselőtársam beszédé- ben két főmomentumot találok, ez a korcsmái hitel és a váltóképesség megszorítása, melyeknek czá- folatába bocsátkoznom egyáltalában nem szüksé-

ges, miután ezekre nézve vele tökéletesen egy véleményben vagyok.

Darányi képviselő úr rász néven vette azt, hogy Komjáthy barátom a közvéleményre hivatkozott és hogy a bizalmat a törvényhozás iránt megingatottnak mondá.

Hát a közvélemény, mely az e tárgyban ide fölterjesztett kérvényekben és a sajtó terén is nyilvánult, a kamatmaximum meghatározása mellett nyilatkozott. A törvényhozás működése iránti bizalmat bizony megingatta a bosnyák politika (*Úgy van! a szélső balon*) és azon sok új adótörvény, a melylyel önök ez áj évben megörvendeztették a nemzetet s az a sok igazságügyi reform, — hogy ne mondjam deform — melyeknek tömkelegében az igazság elvesz.

Egy újabb experimental hátrányaitól óhajtánók megóvni ezen —mindnyájunk által óhajtott — törvényhozási intézkedést a kamatmaximum meghatározása által, hogy legyen e törvénynek, hogy úgy mondjam, teste; mert nézetem szerint az úgy, a miként beterjesztetett a bizottság által, oly valami definiálhatlan, oly megfoghatlan, hogy attól üdvös eredményt nem várhatunk.

Komjáthy barátom hatalmas érvelése és a miuisterelnök úr közvetítő felszólalása feleslegessé teszi, hogy én e tekintetben tüzetesebben nyilatkozzam s beszédemben inkább arra fogok szorítkozni, hogy az uzsora elharapódzásának fő-fő indokaira matassak reá, hadd ismerjük a baj kút-

forrását, hogy orvosserét helyesen alkalmazhassuk.

T. ház! Az uzsora elleni intézkedés a köz-
óhajnak felel meg. Szorgalmazva volt az többszö-
rösen itt e házban, itt e padokon felszólalt kép-
viselők által és az ország minden részéből felözön-
lött kérvényekben a nemzet nagy zöme által.

A kormány tehát helyesen cselekedett, a mi-
dön javaslatot terjesztett a t. ház elibe. Hanem én
úgy találom, hogy kormányunk hasonlít azon fu-
kar emberhez, a ki az egyik kéz által nyújtottat
a másikkal vissza akarja venni; mert hisz a mi
kormányunk a midön egyfelől az uzsora ellen kí-
ván intézkedni, másfelől mindent megtesz, hogy
az uzsora felburjánozzék, hogy az hazánk segély-
telen kiszarolt népét polyp karjai közé szorít-
hassa.

Talán szomorú czélzás és végzetszerű vonat-
kozás van abban, hogy épen az uzsora elleni javas-
latot megelőzőleg tárgyalatott le és szavaztatott
meg egy oly törvényt, mely az uzsorát még ott is,
a hol eddig néni volt, szükségyszerül eg fel fogja vi-
rágoztatok. Értem a takarékpénztárak megadó-
ztatásáról szóló törvényt. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Minden, de különösen alkotmányos kormány-
nak első és legfőbb kötelessége az ország szük-
ségleteiről való gondoskodás. A mi drágalátos
kormányunk ennek ellenkezőjét tette akkor, a mi-
kor a magyar önálló bank mellőzésével az osztrák
bankkal lépett szerződésre, azon osztrák bankkal,
a mely addig is fő eszköze volt annak, hogy ha-

zánk pénzügyileg is a gyarmat «alárendelt szerepére kárhoztatva van. Hisz, e bank még, ha akarná sen» tudná hazánk hitel igényeit kielégíteni, mert nekünk, mint földművelő országnak olcsó földhitelre van szükségünk, ezt pedig alapszabályai kizárják; de különben is jegyforgalma oly korlátolt, hogy az osztrák szükségleteket is alig képes fedezni, a mi természetesen a pénzdrágaságot kell hogy előidézze. (*Igaz! a szélső balon.*)

És a midőn a kormány hazánkat kiszolgáltatta az idegen tőkepénzesek telhetetlen hívágyának, azokat még 27 millió praeninmban is részeltette, a minket semmi körülmények között nem illető 80 milliós bankadósság harmadrészenek átvállalása által; a mii? elégséges lesz vala a hitelviszonyainkat rendező önálló magyar jegybank érezalapjának előállítására.

A kormány ugyan nagyra van azzal, hogy az osztrák bank kegyeskedik kétes értékű jegyeinek egyik oldalára magyarul is felírni, hogy mennyit kellene émiök s hogy a bank nálunk is állított bókokat, melyek ha nyitnak is hitelt, azt nagyon drágán mérik s ahhoz még drágán sem juthatnak kisbirtokosaink és iparosaink, tehát a nemzet nagy zöme.

Átlátták ez abnormis helyzet romboló kihatását a nemzet jobbjai, átlátták azt is, hogy kormányunktól e téren mitsem lehet várni: igyekeztek tehát társadalmilag segíteni a helyzeten s hogy a kisebb iparosok és kisbirtokosok hiteligényei legalább némi részben kielégítést nyerhessenek, meg-

alakítók a kisbirtokosok hitelintézetét a mikor azt a hazafias áldozatkészség hosszas vajúdasok után létrehozta, akkor épen a kormány legközelebb átló satellesei voltak azok, kik a begyűlt pénzt alapszabályellenesen nagy összegekben kiszedték, a bizalmat megrendítették s az intézetet már csirájában elfojtották, életképtelenné tették. (*Mozgás.*)

Az így támadott úr kitöltésére alakultak mindenféle takarékpénztárok, népbankok, melyek ha magasocska kamat mellett, de mégis az iparosokat és kisbirtokosokat szükségleteikhez mért kisebb kölcsönökhöz juttaták, fejlesztők a nemzetben a takarékosági hajlamot s korlátozták az uzsora romboló hatását.

És kormányunk a helyett, hogy örülne azon, hogy a társadalom tevékenysége némileg enyhíteni igyekezik az ő mulasztásait, a helyett, hogy ha ezeket kedvezményekben nem részesíteti is, de legalább eltűrné önerejükön való lassú fejlődését, hogy így az osztrák bank szűkmarkúságát legalább némileg ellensúlyozzák: előállt a kormány s takarékpénztárainkat is bedobta az osztrák Moloch telhetetlen torkába s »talán épen — az üdvös versenyt nem tűrő osztrák bank kapzsiságától sark a Itatva — törvényt alkottatott, mely arra van hivatva, hogy takarékpénztárainkat agyonsujtsa vagy legalább életképtelenné tegye, hogy így a bank-, vám-én kereskedelmi és a romániai szerződés által kegyelemre kiszolgáltatott iparunkat és földművelésünket megfossa azon gyenge segélytől is, mely

ha felvirágoztatni nem is tudta, de legalább tengődést biztosított számukra.

Más államok az ily kisegítő pénzüzetek keletkezését és fejlődését mindennemű kedvezményekkel megkönnyítik és elősegítik, a mi a kormányunk azokat bölcsőjükben megfojtani törekedik, mert takarékpénztáraink agyon adóztatása egyértelmű az uzsora térfoglalásával. Világítsuk meg ezt néhány példával,

Tagadhatlan, hogy takarékpénztáraink legnagyobb része kedvező állapotban van; de hát mi inézte elő gyors fejlődésüket? Bizonyosan nem a csekély részvénytőkék, hanem a betétek nagysága, mely a kölcsönszükséglettel arányban áll s így ez intézeteket arra képesítette, hogy a kölcsönkeresletnek eleget tegyenek.

Magyarország 318 takarékpénztárának részvénytőkéje alig tesz 20 millió forintot, a miből átlagosan egyre-egyre 62 ezer forint jut No, ha csak ezt forgatnák ez intézetek, akkor bizony annak nyeresményével lakbérüket, hivatalnokaik fizetését s más folyó költségeiket sem tudnák fedezni; hanem fenmaradásukat és üzletük nyeresményességét biztosítá azon 284 milliónyi betéti tőke, mely a takarékpénztárakban gyümölcsöztetett, s a mely életérét képezé ezen intézeteinknek.

A ministeri indokolás oly nagy osztalékokat tüntetett fel a takarékpénztáraknál, melyek néha a befektetett tőkét felülmúlják s ezzel indokolta az újabb megadóztatást.

Ilyen takarékpénztár talán van egy-kettő s

van a régebbek közt talán 20, a mely tekintélyes osztalékot ad részvényeseinek. Feledé azonban a kormány, hogy ez utólagos kárpótlás a kezdetben jövedelimet nem hozott részvényesek számára. Feledé a kormány, hogy az újabban keletkezett legtöbb takarékpénztárnál csekély a betét épen azért, mert a kormány folytonos adóemelésével és adóvégrehajtásaival úgy kizsarolja a népet, hogy nem igen jut a megtakarításra, sőt az élet szükségeinek fedezésére is. (*Igaz! a szélső balon.*)

De hisz t. ház, takarékpénztáraink már is eléggé meg voltak adóztatva, hisz a nagy bélyeg teher mellett fizetik az általános jövedelmi adót, különösen a betétek után 3% bélyegadót.

Már most a megalkotott törvény által 7 százalékkal emelvén ez adókat a kormány, ez által, ha a régi megállapodott takarékpénztárakat nem is, de az újabban keletkezetteket mulhatlanul agyon fogja nyomni, pedig ezek gondoskodnak a vidék kölcsön szükségleteiről s azok megbuktatása végtelen csapás lesz nemcsak a vidéki bisbirtokosok, iparosok, kereskedőkre nézve, kik hiteligényeik kielégítésétől egyszerre elűttetnek, hanem káros lesz magára az államra nézve is, mert a mi képtelen adórendszerünk mellett — mely szerint az adókat oly időben követelik, a midőn a földműves azt fizetni képtelen, vagy csakis termelvényének elvesztegetésével teheti azt — igen sokan adótartozásaik végett is a takaréktárak kölcsönét kénytelenek igénybe venni.

Több, mint bizonyos, hogy vidéki takaré-

pénztáraink agyonadóztatása az adók befolyására is hátrányos következményeket vonna maga után.

Hogy pedig a terveit új adó, bárminő alkalmazásban is bölcsőjükben fogja e zsenge intézeteinket agyonszorítani, több mint bizonyos.

Mert ismét hamis volt azon indokolás, hogy ezen új adó nem fogna a betétekre nehezedni, miután a takarékpénztárak maguk fogják a betevők helyett üzetni, mert a már úgysis bélyeg- és kereseti adóval terhelt takarékpénztárak azt észszerűleg nem tehetik s így azt a takarékpénztárak kénytelenek lesznek vagy a kölcsönvevőkre átszármaztatni, a kamatláb felemelése, tehát uzsora által, a midőn nem kapnak kölcsönzőket s így a betéti tőkét forgatni és gyümölcsöztetni nem tudván, lételük lesz aláásva. Vagy pedig a betéti tőkékre származtatni át; ezek — melyek már eddig is 3 százalékot üzettek — ezt bizonynyal elviselni nem lesznek hajlandók, visszahúzódnának a takarékpénztáraktól, melyek ekként forgalmi tőkéjük főrésztől megfosztatván, csekély részvénytőkéjükkel fennállani nem tudandnak és rövid időn tönkre mennek.

A takarékpénztáraktól elriasztott tőkék pedig a magán-uzsoráskodás terére üzetnek, a mi titoklián történvén, az állam még a mostani bélyegjövedelemtől is elesik. Így tereli a kormány meszterkélten a mozgó tokét az uzsora terére akkor, a midőn az egész ország az uzsora elleni intézkedésre sarkalja az ország törvényhozását.

Ha valahol, úgy a törvényhozási működésben

meg kell lenni a logikai összefüggésnek és az ebből levonható erkölcsi következményeknek.

Önök egész működése az osztrák bankkal kötött szerződéstől, a közös vámterülettől le a múlt héten megszavazott új adótörvényekig, mind az uzsora felvirágoztatását idézik elő kérlelhetlen logical következményként. Mert a közelszegényedés szokta az uzsora tenyésztésére a leghálásabb talajt megteremteni. (*Úgy van! a szélsőbalon.*)

De különösen az uzsorának tett nagy concessio volt takarékpénztáraink terhes megadóztatása, mely még a solid tőkét is az uzsora terére fogja kergetni.

S a midőn a kormány így mesterkélten kifejlesztette és fokozta az uzsora veszélyeit, akkor előáll egy férczelménnyel, egy gyenge palliativ szerrel, a mely épen alkalmas arra, hogy a furfangos uzsorások azt könnyedén kijátszhassak, főleg akkor, a midőn az állam maga megy az uzsoráskodásban a jó példával elő: az adók és illetékhátralékokra kirótt uzsorakamatokkal, az ezeket fokozó végrehajtási költségekkel s a már egyszer befizetett adótartozás ismétli felhajtásával. (*Már az igaz, a szélső baloldalon.*)

A kamatmaximum meghatározása nélkül én e törvénytől semmi üdvös eredményt nem várok s így a javaslatot csak Komjáthy Béla határozati javaslatának értelmében vagyok hajlandó általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(1883. február 15-én.)

T. ház! Én megvallom, mindig félve veszem kezembe az ezen kormány által beterjesztett törvényjavaslatokat, mert azok mindenikében visszaesést, jogelkobzást és a reactió térfoglalását ismerhettük és ismerhetjük fel. *(Igaz! a szélső haloldalon.)* Nines különben a jelenleg tárgyalás alatt levő javaslattal sem, mert habár az a megyék háztartásáról szóló sigv ártatlannak feltűnő ezíme után ítélve, tulajdonképen a megyék költségvetésére látszik vonatkozni; ámde az mégis sokkal életbevágóbb s önkormányzati jogéletünkbe sokkal mélyebben behat, a mint az, rövid voltát tekintve, első tekintetre és felületes vizsgálatra tetszik.

Igen, t. ház! mert ez az utolsó kegyelemdöfés akar lenni máris vonagló önkormányzatunk megsemmisítésére, ez előkészítése akar lenni annak, hogy a választott tisztviselők is a kormány önkényének sphaerájába bevonassanak s ezután magukat többé ne a megye, ne az állam, hanem a kormány hivatalnokainak tekintsék. Majd nem sokára be fog következni azon jobbítmány is, hogy a közigazgatási tisztviselőket is a kormány nevezze ki, a mint már kísért is e törekvésnek sötét árnya itt e házban.

Akkor aztán a központosításnak következetesen folytatott munkája be lesz fejezve s Tisza Kálmán elmondhatja, hogy „Az állam én vagyok“. *(Németh Albert közbeszól: Most is mondhatja! Derűltég.)*

De, t. ház! Eltekintve a törvényjavaslatnak a

fennebbiekben jelzett nagy politikai fontosságától, az homlokegyenest ellentéte mindannak, ami 14 év óta a törvényhozás termében a megyék háztartását érdeklőleg hangoztatott, sőt már törvénybe is iktattatott.

Mi itt e padokon folytonosan az állami adó hányadának alapján létrehozandó házi pénztárak a kormány által is hangoztatott berendezését szorgalmaztuk, mert csak így hittük a megyéket önállósítani s némileg függetleníteni a kormány kártékony befolyásától és hatalmi túlkapásaitól. Igen, mert szomorúan tapasztaltuk azt, hogy azon körülmény, miszerint ideiglenesen bár a házi pénztár felállításáig a hivatalnokok az államkinestárból a kormány által díjaztattak: mily károsan hatott azok eljárására, azoknak felfogására, hisz azok legnagyobb része nem tekintette magát az állam, az ötét megválasztó vármegye, hanem a kormány tisztviselőjének s nem az önkormányzat veszélyeztetett, a kormány által oly gyakran megsértett jogainak oltalmazására, a megyei közönség érdekeinek védelmére lelkesültek: hanem — tisztelet a kevés kivételeknek — leginkább kortes-érdemek szerzésében tetszelegtek maguknak s igyekeztek érdemeket s hivatalos mulasztásaik és visszaéléseikre elnézést és bűnbocsánatot biztosítani, a mint hogy azt el is érték, mert ma Magyarai-országon a jó kormánypárti korteshivatalnoknak minden meg van engedve, azt az igazságnak számodoltató keze utól nem éri soha.

Ha tehát azon körülmény, hogy eddig csak

ideiglenesen, a költségvetésben megszavazott fizetéseiket a belügyminister útján kapták meg s ez szabályozta fizetéseik scáláját: ily függő helyzetbe tartotta; mi fog történni most, a midőn a belügyminister határozza meg minősítvényeiket, ez emeli fel fizetéseiket s a házi pénztár helyett az Ő előterjesztésére adja ki az államkincstár, a melyet mi — a nép — töltünk meg keserves keresményünkkel, de a melyben ezen közösügyes jó urak gazdálkodnak kényük-kedvük szerint, mert a mindent helyeslő többség által gyakorolt ellenőrzést ők maguk sem fogják komoly számba venni, hisz ez a többség Bosznia megszállását is rosszalta, de azért a milliókat mégis megszavazta; az sok mindent elitői künn a folyosón, de itt benn mindent megszavaz.

Én megengedem, hogy az ezen javaslat átvitele által teremtendő helyzet tetszik a belügyér úrnak; az a centralisáció művét tetőzi be; csak-hogy az nem tetszhetik a népnek, a melyre újabb terheket ró és nem tetszhetik nekünk, kik a nép jogainak és érdekeinek vagyunk itten védői s szenvedéseinek solidaris társai.

A javaslat, illetőleg az azt kísérő bizottsági indokolás szerint a megyei tisztviselők fizetése tetemesen fel fogna emeltetni. Így az első rangú megyékben az alispán fizetése, lakbér és utazási átalánynyal 3400 frtra, a mihez ha az irodai átalánynyal külön napidíjakat, fűtést stb. hozzávesszük, megközelíti a 4000 frtot. A szolgabíró fizetése 1900—2000 frtra felrúg, ezenkívül igen nagy mellékjövödelmei vannak sorozásnál, adókezelésnél (*De-*

rülség a szélső baloldalon) s a magántelek részére felszámított napidíjakból stb., úgy hogy 3000 frtra felmegyen.

Ily arányban emeltetik a többi tisztviselők fizetése b, hogy azok, a mint az indokolás mondja, „a bíróságoknál dívó fizetési fokozatokkal arányba hozassanak“.

Ily módon a javaslat szerinti költség-többlet az 1881. kiadásokkal szemben 700,000 frtot, tehát csaknem egy millió frtot tesz ki évenként.

T. ház! Ez sokkal nagyobb összeg, minthogy azt szó és ellenmondás nélkül meg tudná szavazni egy, a népet valóban képviselő megbízottja: képviselője, hiszen, t. ház! Ha mi e nagy összeget évente népnevelésünkre fordítanék, mily óriási lendületet nyerne közművelődésünk, hazánk népének fejlődése és jóléte; de mi hiába sarkaljuk ilyenemű üdvös befektetésre a kormányt, e célra néhány ezer frt többletet is ellenez a pénzügyminister úr s pénz hiányával ellensúlyozza ily indítványainkat; de a midőn a kormány hatalmi körének tágításáról, midőn abureaukratia erősítéséről, midőn a centralisatio kárhozatos művéről van szó: akkor a pénzügyminister úr soha sem szokott ellenmondani, az ilyenekre mindig van pénze.

De a kormány nem elégszik meg az állami javadalmazás ily abnormis fölemelésével, hanem azonkívül a 9. és 13. §. értelmében 57o erejéig még pótdadót is vethetnek ki a megyék közigazgatási, közlekedési, közgazdasági, közművelődési és jótékonyági célokra.

No, t. ház, a mint én ismerem megyéink jelen szervezetét, az ily pótadó a legtöbb helyen ki fog vetetni, akár van, akár nincsen reá szükség; hisz maga a központi kormány szoktatta reá hivatalnokait, hogy a nép túlterheltségével ne sokat gondoljanak. Bizottmányi gyűléseink pedig a virilis intézmény, a hivatalnoki tagok túlsúlya és a választások meghamisítása révén, legtöbb helyen, akként vannak összealkotva, hogy mindig, az történik, a mit a főispán, tehát a kormány akar.

A pótadókat — a nagy állami javadalmazás inellett is — ki fogja vetni a bizottmányi gyűlésekkel szabadon rendelkező hivatalnoki kar, miként a népet ráerőszakolja a közmunkaváltságra az által, hogy oly távol vidékekre rendeli útcsinálásra. miszerint csak az oda-és visszautazás napokat vesz igénybe s így a szegény nép kényszerítve van arra, hogy az ily hercze-hurczától a pénzbeli megváltás által mentesítse magát.

Félnünk lehet, hogy az ily kivetendő pótadók, miként a közmunkaváltságnál is gyakori az eset, minden komoly ellenőrzés nélkül fognak kezelteni s néha elkezelteni, mint az Pest, Nógrád, Krassó, Szörény és más megyékben is előfordult.

Szomorú képét mutatja a belügyér úr által inaugurált ellenőrzésnek az, hogy itt a központi Pestmegyében lehetséges volt a büntetéspénzeknek, közmunkaváltságoknak, bírságoknak, árva-és más közpénzeknek 10 éven át való elsikkasztása, mindaddig, míg a lelkiismeret furdalása

golyót nem röpített az illető agyába s a halál ki nem derítette a bűntényt.

A bűn ily hosszú időki- való elrejtőzhetése, az ily bűnpalástolás korántsem az önkormányzati rendszer folyománya és kinövése, hisz régen, mikor vármegyéink teljes önkormányzati és korlátlan választási joguknak élvezetében voltak, ily esetek alig fordultak elő, mert a pénzkezelő hivatalnokok cautionatus emberek voltak, kik az ily visszaélések ellen biztosítékot nyújtottak. Az ily sikkasztások előfordulnak az önök mintamegyéjében, a hol a szabad választások helyébe a candidátió lépett, a mely sok salakot hoz felszínre. Az ily sikkasztások előfordulnak a mindenre fátyoltvetés e korszakában, a midőn a korteshivatalnoknak mindent elnéznek, a midőn a választási vesztegetésekben torkig elmerült hivatalnokok a kormányban és közegeiben nem szigorú bírót, hanem törvénytípró bűnrészeszt tekintenek.

Előfordult t. ház, egyik megyénkben azon eset, hogy az egyik szolgabíró választáskor agyon taposott egy embert s agyon veretett kettőt azért, hogy az ellenzéki jelöltet éltették, a törvényszék a tett bejelentésre minden vizsgálat nélkül egyszeri! rendőri kihágásnak minősítette a szolgabíró úr tényleges és értelmi gyilkosságait.

Ugyanezen szolgabíró úr később a közpénzekből sok ezer forintot sikkasztott el, de az ügy elsimíttatott az elsikkasztott pénzek utólagos visszatérítése alapján s a bűnös hivatalában maradt mindaddig, míg a halál meg nem mentette a me-

gyét tőle. Előfordult, hogy a választási vesztegetések és erőszakoskodásokkal vádolt szolgabíró ellen a kiküldött vizsgálóbíró úgy vezette a vizsgálatot, hogy előbb együtt dőzsölt a vádlottal s azután mindenütt előtte ment a szolgabíró s fenyegette a tanúkat, hogy úgy merjenek ellene vallani, hogy mindnyájan a börtönbe kerülnek. A minnek természetes eredménye lett, hogy a tanúk hallgattak.

Alig hiszem, hogy e háznak legyen olyan tagja, a kinek ilyen bűnpalástolásról, ilyen s hasonló esetekről tudomása nem lenne; Pauszt sem az igazság büntető keze érte utól — hisz ez futni engedte — hanem egy ügynök túlbuzgólkodása hozta belé a kelepczébe.

Legújabban történt, *(Halljuk! a szélső baloldalon)* hogy egy megye közigazgatási biz. által sikkasztásért hivatalából elmozdított szolgabírórt a belügyministerium visszahelyezni rendelte hivatalába, minek következtében a főispán és a közigazgatási bizottság tagjai közül sokan leköszöntek. *(Egy hang jobbfelől: Nem áll!)*

Én állami javadalmazást és póttadó-kivetési jogot összeférhetlennnek tartok. A miniszerelnök úr előző felszólalásában a terjedelmes és nagyterületű megyéknek felállítását, magyar nemzetiségi szempontból perhorescálja, mert a mint mondó, nem akar nagy területeket a nemzetiségi izgatóknak oda adni s így hazafias nimbusba burkoltan akar ja magát a t. háznak bemutatni; *(Derültség balfelől)* de akkor t. ház, a mikor a megyék felosztásáról volt szó, a melyet szintén a miniszerelnök úr veze-

tett, ép ellenkezőjét láttuk a jelen okoskodásnak, láttuk azt, hogy főleg az erdélyi részekben igenis megteremtette a nemzetiségi megyéket, akkor, amikor oly beosztást adhatott volna, mely a haza állami céljainak biztosítékot nyújtandott volna.

A t. ministerelnök úr a domestica behozatalát lehetetlennek tartja, mert a mint monda, a százalékok roppant különbségeket mutatnak. Van megye, a hol 6—8%-kal, míg ismét van megye, a hol 10—24%-kal lehetne csak a kiadásokat fedezni. Nem akarom én kutatni t. ház, hogy régi megyéink ez alapon mégis existálhattak, hanem csak azt jegyzem meg, hogy a ministerelnök úr mindent, a mi az ő centralisticus megyéjétől eltér, lehetetlennek tart; ellenben mindent, még a haza pénzügyeinek megerőltetése és túlfeszítésével is, lehetőnek tart akkor, midőn oly megyék alkotása ról van szó, a melyek az ő céljainak és törekvésének megfelelnek és a melyek a centralisatio művét betetőzik.

Ezen röviden kifejtett politikai, pénzügyi és erkölcstani tekintetek, valamint a nép érdekeinek köteles védelme arra ösztönöznek, hogy e törvényjavaslatot — a merev összpontosításnak e veszélyes szülöttjét — általánosságban se fogadjam el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A vadászati és fegyveradó ellen.

(1883. február 21.)

T. ház! (*Halljuk!*) Törvényhozásunk egy rősz szellem lidércnyomása alatt szenved s arra látszik kárhozható lenni, hogy alkotásai magukon hordják a félszegség, az idegenszerűség jellegét.

Nem hiszem, hogy valaha létezett volna és valahol léteznék törvényhozás, mely a törvénygyártásban a mi törvényhozásunkat mennyiségileg felülmúlta volna. Őseink ezredév alatt kevesebb törvényt alkottak, mint a mennyit önök másfél évtized alatt összetákoltak. Ámde az összehalmozott törvénykísérletek egytől-egyig rosszak, viszonyainkkal összeegyeztethetlenség, azok közt az organicus összefüggés hiányzik. Tervtelen ide-oda kapkodás és elvtelen tatarozás, mint a minő a kormány egész politikája.

A nemzetre újabb meg újabb terheket róvó törvények alkotásában főleg gazdag volt a legközelebbi két ülészak, mely a jövedelmi és szállítási adó fölemelése mellett behozta a hadmentesség adót, a cukor-, kávé- és sörfogyasztási adókat a petróleumot adóval tetézte s mely Boszniába több milliót temetett be, mint a mennyit ez új adók jövedelmeznek. A nemzet terheit egészen az elviselhetlenségig fokozták önök a nélkül, hogy az

állami háztartás zavarait bár csak enyhítették volna.

A jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslat recompensationális törvény akarna lenni; a t. ház egy korábbi határozata értelmében annak némi könnyítést kellene a nemzetre hoznia s óvszerül, szolgálania végtelen károsodása ellen.

Ámde a kormány és az azt követő többség ugy beleélte magát a csapások szétárasztásába, miszerint nem tud a valódi népképviselőt magaslatára emelkedve, néha a népért is — a melyet képvisel — tenni valamit.

A nemzetre oly rohamos egymástutánban kivetett új adók után elvárhattuk volna, hogy az úgyszólván csekély jövedelmet hozó, de annál nagyobb zaklatással járó és a nemzetre kiszámíthatlan károkat árasztó fegyver- és vadászati adót egészben megszüntessék, vagy legalább tetemesen leszállítva, a vadak elleni védekezést lehetővé tegyék.

Ezt követelte a törvényhozás méltósága, mely elvben kimondotta a leszállítást.

Ezt követeli főleg a kincstár érdeke is, mert kétségtelen, hogy csekélyebb adó a tömegesebb hozzájárulás által nagy mérvben fokozná a kincstár bevételeit.

T. ház! Én valóban nagyon tanulságosnak találok a minister!, a bizottság által is elfogadott, indokolásnak azon tételét, mely a nemzetgazdasági érdekek szempontjából akarja ezen adók leszállíthatlanságát kimagyarázni, holott e törvényjavaslat egyenes lábbal tiprása a nemzetgazdaság érdekeinek,

egyenes ellentéte minden nemzetgazdászati axinmának.

Avagy azt hiszi a kormány és a bizottság, hogy polgárosodott államban, alkotmányos országban lehet olyan gazdálkodást folytatni, mely szerint csak azért, hogy valamely jövedelmet kieroszakoljunk, az állam polgárainak százszoros és ezerszeres kárt okozunk, a mint ez a vadászati- és fegyveradó által nálunk előidézte tik. Avagy lehet-e polgárosodott államban úgy gazdálkodni, hogy a termőfa tetején levő néhány gyümölcsért kivágjuk a százados életre és gyümölcsözésre hivatott fát.

Pedig ezt míveli a kormány a vadászati- és fegyveradóval. A költségvetésben e két adó jövedelme úgy el van burkolva s a bélyegjövedékkel úgy összezavarva, talán célzatosan, miszerint biztosan nem is tudhatjuk, hogy e két czímen mennyi jövedelem folyik be? de az egy pár százezer frtnál többre semmi esetre nem rúg. Ezzel szemben én merem állítani, hogy a vadak által okozott kár az egész országban sok millióra rúg.

Erre nézve ugyan nem vagyunk statistikai adatok birtokában — mert a kormány az ily ráolvasható adatokat, ha lennének is, el szokta rejtteni — de megadja ehhez a kulcsot némely vármegyének a vadászati- és fegyveradó eltörlését szorgalmazó kérvénye.

Így például Háromszék megye felfolyamodásából látjuk, hogy a múlt 1881-ik évben a vadak által elpusztított marhák értéke 11,500 frtot tett ki; Udvarhely megye területén 12,000 frtot s e

két megyéből fegyver- és vadászati adó címén befolyt, ha jól vagyok értesülve, 300 egynéhány forint. Ily arányt mutat fel a jövedelem és károsodás közti megdöbbenő különbszet országszerte mindenütt; de ennél jóval nagyobb azon károsodás, mit a marhatenyésztés hanyatlása előidéz.

Odáig jutottunk havasos vidékeinken, hogy tavasszal, a midőn nagy terjedelmű legelőink a barmoknak ingyen- és éltető eledelt nyújtanának, kénytelenek vagyunk istállón tartani tenyész és igavonó marháinkat; mert a legelőn a tél folytán kiéhezett vadak biztos prédájául esnének s ez főoka marhatenyésztésünk hanyatlásának és ebből eredő elszegényedésünknek, adóképeességünk ki-merülésének.

No már t. ház, az a pénzügyminister, a ki csak két megyében 400 frt jövedelemért 23,000 frt kárt okoz a honpolgároknak szétmarczangolt barmaiban és százezrekre menő kárt a marhatenyésztés megakasztásában és a drága takarmány oknélküli elfecsérlésében, a nemzetgazdasátról fogalommal nem bír. Azon pénzügyi és közigazgatási bizottság, a mely ily állapotok fentartását nemzetgazdasági érdekek szempontjából indokolja: az szomorú fogalmat nyújt e testületek eszmeköréről. Az a kormány, a mely az ily viszonyokat megteremti és fentartani kívánja: az a nemzettel gúnyt űz. És az a nemzet, a mely egy ily kormányt megtúrne és még továbbra támogatná szavazatával: az az abderiták színvonalára süllyedne, a világ és a történelem gúnytárgyává válna. Áttérek most a törvényjavaslat indoklásának hamis állításaira, a melyekkel e javaslat

előnyeit akarja feltüntetni és azon szarvas okoskodásokra, a melyekben bővelkedik úgy a pénzügyim» ister, mint a pénzügyi,—valamint a közigazgatási bizottság indokolása. Értein itt nem a mostani laconicns, hanem a korábbi terjedelmesebb indokolásokat, melyeknek kíséretében e törvényjavaslat először terjesztetett a t. ház elé.

Mindhárom indokolás nagy előnyt akar kihozni abból, hogy a gazdasági és erdészeti örök s más cselédek vadászati adót ezután nem fizetnek.

Úgyde, ez nem kedvezmény, mert ezek nem vadászván, vadászati adót eddig sem fizettek, fegyver adótól pedig felmentve nem lévén, az ezután is oly terhelő leend, mind eddig volt.

A pénzügyminister, valamint a bizottság indokolása a vadászati adót a vadállomány védelméért akarja fentartani; s ezen szerintük fontos nemzetgazdászati érdekért készek a kincstár nagyobb hasznát is feláldozni, a melyről elismerik, hogy a vadászati adó tetemesebb leszállításával ideiglenesen szaporodhatna.

Ez azonban t. ház, csak képzeleti ok, hisz a vadállomány nálunk nincsen egyáltalában veszélyeztetve, a vadászati adó nem csak a dúvadakat tenyésztői ijesztő mérvben, hanem a szelíd vadak is annyira elszaporodtak, hogy vetéseinket legelik le. Elég védelem a vadállományra az, hogy a vadászat a szaporodás korszakára el van tiltva.

Nagy kedvezményként akarja feltüntetni a ministeri indokolás azt, hogy ezután a kérvényeket bélyegmentesen lehet beadni. Ez jellemzi leginkább a mi beamterministereink szűk eszmekörét. A midőn 50 kros nyereséggel akarja ellensúlyozni

azon százezrekre, milliókra menő kárukat, a miket a vadászati adó miatt elszaporodott dúvadak az ország lakóinak okoznak, sőt az emberek biztonságát is veszélyeztetik.

Nagy előnyként akarja a minister úr feltüntetni azt, hogy ezután a vadászjegyeket nem az alispán, hanem az adóhivatal szolgáltatja ki s a kérvényt csak láttamozás végett kell a szolgabírónak bemutatni, a mi állítólag a távol lakó adózókat sok utánjárástól kíméli meg.

Mondhatom, hogy ez furcsa neme az előny kimagyarázásnak, hiszen tudjuk, hogy az adóhivatalok rendszerint a székhelyen vannak, a hol az alispán is lakik, a szolgabíró pedig másutt, néha igen távol vidéken tartózkodik. Már most a kérelmező, a ki eddig egy utazással végezhetett, kénytelen, mielőtt az adóhivatalhoz vándorolna, előhív még egy másik utat tenni a szolgabíróhoz s így egy járás helyett kettőre van utalva., a mi sokkal nagyobb teher az 50 kros bélyeg elengedésénél. Aztán a törvényben semmi intézkedés nincsen arra nézve téve, hogy a szolgabíró tartozik a láttamozási megtenni, következőleg azt meg is tagadhatja s így az ü önkényétől függ vadászati jogot adni, vagy megtagadni például azoktól, kik választáskor másként szavaztak miként a szolgabíró úr kívánta. Sőt a szolgabíró a vadászati adót befizetett egyént időközben is eltilthatja a vadászattól s erre a 35. és 36. §§. oly tág tért nyitnak szeszélyének, miszerint mindig plausibilis ürügyet találhat személyes indokból eredhető önkényének palástolására. Azt mondja a minister úr és indokolása, hogy miután cselédek, örök

mentesítve vannak a vadászati adótól, azok, a kik üzletszerűleg, vagy élvezetből űzik a vadászatot könnyen megfizethetik a 12 frt vadászati és az 1—2 frt fegyveradót.

A minister úr tehát a ház utasítása ellenére nem csak meghagyja a régi nagyon magasnak jelzett vadászati és fegyveradót, hanem azt még súlyosbítja azáltal, hogy a 11. §. értelmében honpolgárok azt egész összegükben köteleztetnek fizetni, még akkor is, ha időközben jutnak fegyverhez s csak időközben kezdik gyakorolni a vadászatot, valamint súlyosbítja az 5. §. c) pontjának «azon intézkedése, hogy a régi, használaton kívüli fegyvernek adómentességét, két fegyver után befizetett adóhoz köti. Ezt ugyan kihagyta a pénzügyi bizottság; de nagyon is jellemzi a pénzügyminister úr kegyes szándékait.

Úgyde, a vadászat élvezetéhez ezen adókon kívül még kell vadászati területet is bérleni, fegyvert és lökészetet szerezni, a mi legalább is még egyszeresét teszi a vadász- és fegyveradónak. Tehát körülbelül 25 trt áldozatba kerül évenként a vadászat élvezetése.

Nem fogja minister úr tagadni, hogy ennyit csupán csakis a gazdagabbak áldozhatnak, valamint az örök, csöszök és vadászatnál alkalmazott cselédeknek adott kedvezményt is csak ezek élvezhetik, mert csak ezek tarthatnak ilyeneket. Míg a szegényebb néposztály, sőt a középbirtokos osztály is egyenesen el van tiltva a vadászat, sőt terményeinek, barmainak, saját életének oltalmától is, mert vadászjegy nélkül is fegyverétől sokat kell fizetnie, mert én nagyon soknak tartom, a

midőn az adó az adótárgynak 3-ad—4-ed részét teszi ki, pedig ez az eset fordul elő, mert egycsövű közönséges vadászfegyvert 3—4, kétcsövűt 6—8 frtért mai napság lehet kapni.

Hogy a pénzügyér úr a gazdagoknak kedvez és a szegényebb osztályokat részrehajlólag ki akarja zárni, a múltkor megalkotott vadászati törvény mellett leginkább tanúsítja az is, hogy a fegyver nélküli, lóháton vadászok külön megadóztatásáról nem gondoskodik, holott ha a vadászati adót fényüzési adónak tekintjük, épen ezen gazdagok által üzött magasabb sport az, a mi a terhesebb megadóztatást is megbírhatta volna.

Ha a veres frakkra és a parforce üző vadászatra tűz ki a minister úr 20, 30 frt adót, az ellen nincsen és nem lenne kifogásom, hanem azt határozottan rosszalnom kell, hogy a szegényebb osztályokra vet ily nagy adókat, egyszer azért, mert azoknak is joguk van a vadászathoz és önvédelemhez, de főleg azért is, mert a vadászat ily egyedárusítása által a kincstár is megrövidítette jövedelmében, a vadállatok garázdálkodása pedig oly roppant károkat okoz a honpolgároknak, miszerint maholnap az adózók elvándorolnak s átadják a föltétien uralmat a vadaknak és az őket mindenükből kiexequáló pénzügyminis-ternek, a ki adóvégrehajtóinak és pénzügyőreinek jól bedressírozott falkájával egész sportszerűleg üzi a parforce embervadászatot. (*Derültség.*)

Én azt hiszem t. ház, miszerint egyetlen minister sem lehet arra jogosítva, hogy a törvényhozás határozataival gúnyt üzzön; már pedig ezen

előttünk levő törvényjavaslat nem egyéb a törvényhozás méltóságával űzött rász tréfánál.

Mi történt? Az t. ház, hogy a vadászati és fegyveradó költségvetési tárgyalásánál oly hangulat mutatkozott és oly és olyanok által aláírt határozati javaslat terjesztetett be, mely elvileg a vadászati és fegyveradó leszállítását megállapíttatni kívánta. A kormány ezen hangulatot észrevévén, késznek nyilatkozott a vadászati és fegyveradó ily értelmű módosításának előkészítésére s erre a ház határozatilag kötelezte is. Most évek múlva — a midőn elmosódottnak vagy feledettnek hiszi a képviselőház minden oldalról nyilvánult akaratát és határozatát — előáll a régi törvénynek egy oly új szövegezésével, a mely mindent meghagy a réginél, síit a leszállíttatni szándékolt adókat, némi tekintetben — a mint fennebb előadtam — még súlyosbítja; mert azt, hogy a diplomaták osztrák minta szerint ingyen, az idegének fele díjért vadászhatnak ezután, csaknem fogja a minister úr e haza népére előnynek mondani, mert az inkább annak bosszantására fog vezetni, az erdőgyakornokok pedig szegénységünknel fogva nem élvezendik a kedvezményt, mert a szegény tanulóra a 6 frt is több, mintsem azt megfizetni tudhatná.

Magánember is erkölcsileg kötelezve van nyilvánosan tett ígérete beváltására, annál inkább a felelősi ministerek; a kormány férfiak ígéretszegését mindenhol politikai bűnnek nézik s az oly ministert el szokták meneszteni.

Nálunk az ígéretszegések és elv-szegreakaszások e felfordult erkölcsi világában, azt politikai

esélyességnek keresztelték s pénzügyminister úr ezen államférfiúi erényt hiszi gyakorolni, a midőn a törvényhozás utasításával és határozataival ellentétesen oldja meg e kérdést.

A többség, félek, erre is, mint mindenre, rá fogja nyomni a jóváhagyás bélyegét; de a nemzet egy újabb bizonyítékot szerezhet arra nézve — a mi iránt már rég tisztában lehetne — hogy e kormány előtt nincsen semmi szent és sérthetetlen, a midőn az osztrákok számára kell pénzt szerezni.

T. ház! A vadászat és az önvédelem az embernek vele született természeti joga; rongyos százezer forint nem érdemli meg, hogy 15 millió ember deposedáltassék. Én tehát csak oly törvényjavaslatához járulhatnék hozzá, a mely a vadászati és fegyveradó teljes eltörlésével, a nemzetet ezen elkobzott jogába visszahelyezi. E jog magasan felül áll minden fiscális érdekek felett, mert az oly fiseális érdek, a mely százezer forint látszólagos haszonért sok milliókra menő kárt okoz a nemzetnek, a törvényhozás előtt tekintetbe nem jöhet.

De különben a vadászati és fegyver-jog felszabadítása fontos, életbevágó kérdése e hazának; az az önvédelmi képesség kifejlesztésének, a haza megvédelmezésének kérdése, mert a vadászat volt férfias erőt és bátorságot fejlesztő előiskolája és gyakorló tere régibb időkben azon hősöknek, a kik a hazát válságos napokban megoltalmazták, ez tette azt, hogy a fegyverrel elbánni tudó magyar rövid időn kész katonává lett.

Önök oktalan keleti politikája elbukni segíté egyetlen biztos szövetségünket; önök boszniai foglalása és embertelen kegyetlenkedése ellensé-

veinkké tette azon szomszéd népecskéket, melyek bennünk felszabadítót és megmentőt kerestek; önök hazánkat minden oldalról ellenséggel vették körül, a muszka szuronyukat határainkra hozták, az egykor minket fedezett török várakból a muszkák számára csináltak fegyverdepót és hadműködési alapot, egy végzetszerű conflagratio esélyeit megteremték; s most néhány rongyos forint jövedelemért le akarják fegyverezni a nemzetet és megbénítani védképességét. Ez az öngyilkosságnak egy oly hazafiatlan ténye, a melyhez én nem járulhatok; s azért e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A középiskolai törvény tárgyalásakor.

(1883. márczius 10.)

T. ház! Tagadhatlan, hogy hazánkban vannak oly felekezeti középiskolák itt szórványosan, az erdélyi részekben, fájdalom, tömegesen, hol az állam elleni rút összeesküvés és fondorkodás menhelyet talál. Léteznek, fájdalom, oly intézetek, hol a hazaszeretet helyett, a gyűlöletet hirdetik, hol a Separatismus mérgét cseptetik mesterkélten a fiatalság fogékony szívébe, hol e fiatalok ezreit igyekeznek a közös édesanya: a

haza emlőiről letépni és a haza elleneinek táborába terelni.

Az ily keblünkben melengetett viperafészkek neveltjei nemcsak a hazára nézve vannak elveszve H válhatnak alkalomszerűleg veszélyessé, hanem el vannak veszve leginkább önmagukra nézve; mert ki vannak ragadva természetes életkörükből, oly elégtelen, makacs emberekké idomítva, a kik a hazában nem találnak működési tért, vágyaik és ambíciójuk számára kielégítést, hanem e hazán kívül keresik boldogulhatásuk feltételeit és e haza feldarabolását tűzték ki elérhetlen ábrándjaik célpontjánl.

Az ily eszelősök, az ily kifelé gravitálók, nem annyira reánk magyarokra veszélyesek; mert mi, kik e hazát ezredéven át fentartók — s kik őket még akkor is legyőztük, a mikor két nagy birodalom hadereje támogatta és fegyverezte fel — bármikor képesek leszünk megfékezésükre; hanem veszélyesek leginkább önmagukra, mert az ily hazaellenes nevelési rendszer miatt igen sok j óraivaló tehetséges ember záratik el a közpályától, az egyéni előmenetel és boldogulhatás útjaitól.

Az államnak nemcsak saját biztonsága, hanem lelkeikben eltorzított, életkörükből kiragadott szerencsétlen fiai megmentése tekintetéből is kötelessége, az ily irányú iskolákkal szemben állást foglalni s óvrendszabályokhoz folyamodni, mert a schulvereinisták, panszlávok és dacorumanisták e tenyészdei nemcsak hazánk épségére, hanem a közszabadságra nézve is egyaránt veszélyesek s a kozákuralom előtolt őrállóit képezik.

Ha a kormány az ily veszélyes irányú közép-

iskolák rendbehozatalára, avagy — ha szükségét látja — megszüntetésére vonatkozó törvényes intézkedést kezdeményez, ahhoz készségesen hozzá fognék és hozzáfognánk járulni; de azt nem lehet megengednünk, hogy egy elenyésző csekély töredék vétkéért és elbizakodottságáért, sújtsuk összes középiskoláinkat; rendszabályozzuk és a kormányi önkény-békóiba szorítsuk azon intézeteinket is, a melyek a haza szabadságának, polgárosodásának s főleg nemzeti lételünknek erős védművei voltak a múltban s azok a jelenben is.

A hol a gonosz szellem fészket vert, azt irtsa, azt üldözze könyörtelenül a kormány; a szabadság vetését elnyomni akaró gyomot tépje ki kíméletlenül, irgalmatlanul, ehhez — nézetem szerint — újabb törvényes intézkedés sem szükségeltetik, az ily hazaellenes összeesküvés megfékezésére elég-séges a rendőri és büntető codex; de ha más kivételes intézkedést szükségesnek tart a kormány, ahhoz készségesen hozzájárulok: hanem azt, hogy 5—6, legfőlebb 12 nemzetellenes középiskola fékezéséért egész tanügyünket megnyomorítsa s 169 középiskolánkat ama 12 renitenssel együtt a rendőri önkény kényszer-zubbonyába szorítsa: azt nem fogadhatom el s mint veszélyes reactionarius tendenciát, határozottan visszautasítom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én úgy találom t. ház, hogy e törvényjavaslat ellenőrző intézkedései magukon hordják a centralisatió, a mindenbe való beavatkozás törekvését. Am alkalmazza az ily szigorú rendőri beavatkozást a renitensekkel és azokkal szemben, a kik az iskolák falai közt e haza egysége és sza-

badsgága ellen conspirálnak; de ne avatkozzék azon hazafias szellemű iskolák belügyeibe, melyeket a magyar társadalom és felekezetek áldozatkészsége hozott létre s a melyeknek szelleme és Iránya minden tekintetben kifogástalannak mondható.

De a törvényjavaslat által contemplált felügyelet és ellenőrzés különben sem fogna előidézni más eredményt, minthogy megbénítaná a hazafias szellemű tanodákat: míg a túlnagy hatalommal és vétőjoggal felruházott biztosok és kerületi igazgatók, előre láthatólag mit sem fognának tenni a schulvereinos iskolák sötétben szótt vakondműveletei ellen.

Hisz a kormánynak már vannak ilyenszerű kosztosai gúny tárgyává vált tanfelügyelőiben, ezeket a népoktatási törvény elég hatalommal ruházza fel arra, hogy népiskoláinkban az államellenes áramlatoknak útját állják, hogy az államellenes tankönyveket, térképeket és tanítókat kiküszöböljék, az ily iskolákat be is zárattassák. A közoktatási törvény módot nyújt a kormánynak arra, hogy a törvény kellékeinek meg nem felelő állam- * ellenes irányú ily iskolák helyett, állami iskolákat szervezzen.

De közoktatási ministerünk egész nyugodtsággal nézi tanfelügyelőinek édes mitsemtevését, kik éveken át kerülnek az iskolákat s legfolebb a hamis adatokat tartalmazó rubricák kitöltésére szorítkoznak: de arról, hogy a népiskolákban államellenes könyveket használnak s térképek szerepelnek, melyek hazánknak fele részét elkebelezik, csak a hírlapok útján értesülünk, mert hát

nagyságos tanfelügyelőink nem érkeznek arra, hogy ily csekélységekkel foglalkozzanak.

Előre lehet látni, hogy a jelen javaslatban contemplált biztosok és kerületi igazgatók alig lesznek egyebek a népiskolai tanfelügyelők újabb kiadásainál, lesz ismét keletje a nagyon drága rubricázásnak és lesz egy új fokozata a nagyságos tanfelügyelők előléptetésének; de a komoly és szigorú ellenőrzés terén vajmi csekély eredmény.

Én meg vagyok győződve arról, hogy sokkal inkább jobb eredményt idézendne elő a közoktatási minister úr, ha a beállítani terveit biztosok és kerületi igazgatók és szükségtelennek bizonyult tanfelügyelőinek nagy összeget kitevő fizetéseikből báró Prónay Dezső barátom indítványa értelmében állami középiskolákat állítana fel. Új hivatalnokokkal nem, hanem jó szellemű új iskolákkal segíthetünk a bajon, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Áttérve már most a törvényjavaslat káros intézkedéseinek részletezésére, ki kell emelnem a 8. §. utolsó bekezdését, mely a törvényhatóságok, községek, társulatok és magánosok által fentartott középiskolákban csak az állami középiskolákban ministerileg engedélyezett tankönyvek használatát engedi meg. Ez t. ház, hivatalos reklamésinálás bizonyos kegyelt egyének által irt — néha nagyon selejtes tankönyvek részére.

Szükségtelen korlátozásnak tartom a 17-ik §. megszorítását, mely szerint egy osztályban 50 tanulónál többet csak ministeri felhatalmazás mellett lehet felvenni. Ez helyén lehet a túlságos fényűzéssel berendezett állami iskolákban: de a szegénye-

sen ellátott felekezeti iskoláknál végtelen nehézségeket fog előidézni. *(Az igaz! a szélső balon.)*

A 32. §. intézkedéseit épen botrányosoknak és a protestáns felekezeti iskolák fenmaradását veszélyeztetőknek találom; mert tudjuk azt, hogy a még jobb helyzetben levő protestáns középiskoláinkban is az alsóbb osztályokban nem rendes tanárok, hanem jeles készütségű felsőbb osztályt végzett tanulók szokták a tanítást vezetni. Ha már most a tanintézetek kényszerítve lesznek az ezen §-ban megszabott rendes tanárokat alkalmazni s azok csak a szigorúan körvonalozott órákban taníthatnak: akkor legtöbb protestáns középiskolánk képtelen lesz feladatának folytatására. *(Úgy van! a szélső balon.)*

Valamint az is megnehezíti az oktatást, hogy e §. két utolsó bekezdése értelmében, minden javadalmazással járó mellékhivataltól el vannak tiltva a tanárok, sőt még nobile officiumokat ír csak minister! feljogosítás alapján fogadhatnak el.

Honnan ered egyszerre ezen puritánismus és egyoldalúság akkor, a midőn tudjuk, hogy épen ez a kormány inaugurálta a hivatalok eumulatióját, midőn tudjuk, hogy itt e házban igen nagy számmal vannak kormánypárti képviselők, kik nagy jövedelmekkel ellátott mellékhivatalokat viselnek. Avagy ártalmára lenne-e nevelésügyünknek az, ha például a gyengén díjazott felekezeti tanárok pénzintézeteknél, takarékpénztáraknál némi javadalmazással járó oly tisztet vállalnak, a melynek teendői nem esnek össze tanóráikkal? *(Úgy van! a szélső balon.)*

A 37. §. a közoktatási miniszternek minden-

ható hatalmat ad a szegény tanárok felett, őhöz a fegyelmi határozatot s joga van a fegyelmi vizsgálat alatt levő tanárt felfüggeszteni hivatalától, bűnügy esetében épen elrendeli a felfüggesztést.

Ez nagyon veszélyes és kétélű fegyver, tudjuk, hogy az új büntető codex sok oly esetet minősít bünténynek, a mi esetleg hazafias tettek is minősíthető adott körülmények között.

De nincs is szükség a büntető codexbe való ütközésre, mert a minister csekély vétség, avagy ilyennek látszataért is elrendelheti a fegyelmi vizsgálatot s felfüggesztheti hivatalából.

Ez által módjában van a ministernek a tanárok politikai meggyőzésére nyomást gyakorolni s a kormánypolitika feltétlen uszályhordozójává degradálni Magyarország összes tanári karát, annyival inkább, mert a fegyelmi eljárás módozatait is a minister szabályozza.

De ennél még iszonyatosabb a 40. §., mely a fegyelmi úton elmozdított tanárt bárminő tanintézetben való alkalmazástól elzárja. Hisz ez valódi könyörtelenség, valódi kegyetlenkedés, hisz még a rablógyilkosnál sincsen kizárva a javulás és enyhítés, csak a szegény tanár előtt van az irgalom útja örökre elzárva.

És e túlvitt szigor annyival felülőbb, hogy a törvényjavaslat a szerzetesrendek által vezetett iskoláknál úgy a kinevezés, mint a felügyelet és büntetésekre nézve rendkívüli kedvezményeket biztosít, holott épen ezen iskoláknál lenne szükség a szigorúbb örökösre úgy a minősítvény, mint a magaviselet és a tanítás szelleme, iránya és ér-

tekére nézve, a mi gyakran áll ellentétben a korszellem követelményeivel.

A 47. §. oly roppant munka teljesítésével halmozza el a felekezetek iskoláit, a mit csak úgy tudhatnának teljesíteni, ha minden középiskola mellé egy külön hivatalt rendeznének be a minister úr szolgálatjára.

Az 52. §. a nyilvánossági jog megadását, avagy annak megvonását, az 53. s következő szakaszok új tanintézetek felállítását egyenesen a minister önkényétől teszik függővé. Ekként hatalmában van bármely intézet keletkezését meggátolni, vagy a létezőt — a nyilvánossági jog megvonása által — megsemmisíteni, ha például versenytársa lenne valamely, a minister által alapított és kegyelt állami középiskolának.

Ezek főbb kifogásaim e törvényjavaslat ellen, a melyek miatt azt általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául, miután azok lényegesebbek, hogysen a részletes tárgyalásnál javítani lehetne. De a midőn ezt kijelentem, egyszersmind óvakodnom kell az ellen, mintha solidaritásba akarnék lépni némely kérvénnyel és itt elmondott beszéddel, a melyek e törvényjavaslatot a vallás és tanszabadság nevében támadják meg; de e tetszetős czimek csak ürügyül szolgálnak más önző, hazafiatlan és nemzetellenes törekvéseik palástolására. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Én, tisztelt ház, nagyon óvakodom még csak a látszatától is annak, hogy ily törekvések hajójában csak egy perczig is evezni tudnék s azért kötelességemnek ismerem azokkal szemben állás-

pontomat egész határozottsággal megjelölni. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Mindenek előtt foglalkoznom kell az erdély-részi ágostai ev. egyház consistoriumának kétlaki kérvényével. Hogy miért nevezi magát e consistorium „országosnak“, nem tudom elképzelni, hacsak azon országos sc&ndalumot nem akarta jelezni, a melyet azáltal idézett elő, hogy e kérvényt német-magyar nyelven nyújtották be a magyar országgyűléshez, a melytől az aláíró superintendens és titkár úr évente nagy javadalmazásban részesülnek s a kiknek és papságának tekintélyes jövedelme azon dézsma-kárpótlásból származik, a mi jog szerint nem őket, hanem a magyar államot illetné; de a mit nagylelkű' elnézéssel nekik ajándékozott ez országgyűlés, a melyet ők cynismussal insultálnak német szövegű kérvényükkel. Próbálnák meg csak ezen jó urak a porosz országgyűléshez francia, avagy csak lengyel nyelvű kérvényt benyújtani, tudom, hogy hamar megmutatnák a kifelé vezető utat.

De távol van tőlem, hogy azért én az ártatlan, jámbor erdély-részi szászokat okoljam, mert a Schulverein révén oly nagy lármát csapó agitáció csekély számú egyénre redukálható, kik itten fújják a kigyókövet. A mérges fullánkú fej mindenestre itt van § csak az ártalmatlan fark nyúlik le Erdélybe.

De e tanoknak nincsen gyökere a józan gondolkozású, körültekintő és alkalmazkodni tudó nép szász között, kik a magyarral kezét fogva, úgy a politika, mint a művelődés terén együtt haladtak a múltban és együtt haladnának a jelenben

is, ím néhány nagyképű doktor úr ezen — főleg- a szászokra nézve életkérdést képező — jó egyetértést és összetartozandóság érzetét megzavarni nem igrkeznék.

Az erdély-részi szászok józanabb zöme jól tudja, hogy kevesen s úgy szét vannak szórva velük minden tekintetben ellenséges indulati! nép között, miszerint még ott is, hol legtömörebben laknak, nagy kisebbségben vannak.

A szász képviselő urak, különösen Wolff képviselő úr felhányta, hogy mi magyarok mily kevesen vagyunk: nohátezzel szemben szellőztessük egv kissé az erdély-részi szászok statistikáját. *(Halljuk!)*

Az erdélyi részek 12 megyéjében laknak szászok, azok a legújabb népösszeírás hivatalos adatai szerint ily arányban állanak az összes jelenlevő népességgel szemben:

Vármegye neve.	Összes jelenlevő népesség.	Németek létszáma.	százalékarány.
Alsó-Fehér	178,822	6,972	4%
Besztercze-Naszód	95,019	23,113	24 ¹ / ₈ %
Brassó	83,929	26,579	30 ⁷ / ₈ %
Fogarasz	84,571	3,850	4 ¹ / ₈ %
Hunyad	248,464	6,968	2 ⁹ / ₄ %
Kis-Küküllő	92,214	16,978	18 ¹ / ₄ %
Kolozs	196,307	7,667	4%
Maros-Torda	158,999	6,274	4%
Nagy-Küküllő	132,451	57,398	43 ¹ / ₄ %
Szeben	141,627	40,723	28 ⁷ / ₈ %
Szolnok-Doboka	193,677	4,604	2 ¹ / ₈ %
Udvarhely	105,520	2,322	2 ¹ / ₁₆ %
Összesen	1.711.598	203,448	11 ⁹ / ₁₀ %

Meg kívánom jegyezni, hogy ez adatokat maguk a szász hatóságok állítván legnagyobb rész-
 lten össze, mindenhol kedveztek nemzetiségük-
 nek, például szásznak írták azon katolikus néme-
 tetet, kik nem akarnak szászok lenni, ezek
 10,000-en vannak és szásznak jeleztek 30,000
 magyar lutheránust, a kik tős-gyökeres magya-
 rok s így ha e 40,000-et leütjük, az összes erdélyi
 szászok létszáma 163,000-re üt ki, vagyis létszá-
 muk kevesebb, mint egy közepszerű vármegyénk
 népessége. E maroknyi nép nevében ütnek oly
 nagy lármát, mintha milliókból álló nép lennének,
 pedig a kis Erdély összes népességének nem egé-
 szen 8%-át képezik. Az ilyenre mondja a francia.
 hogy „Trop grande brüite pour une omelette“,
 (*Élénk derülség*) a mit Kovács Albert apinótjára
 feltehetnek auflagnak. (*Derülség és tetszés a szélső
 baloldalon.*)

Aztán nem is ildomos a szászok részéről az
 erdély-részi magyarság csekély voltát kürtölni,
 bár az a szászok 8%-ával szemben mégis óriási
 nagy, mert 45%-át teszi ki az összes jelenlevő
 népességnek. Ildomtalan pedig azért, mert tud-
 hatnák, hogy Erdély magyarsága a török és osztrák
 elleni küzdelmekben, ezek irtó kezei alatt fogyat-
 kozott meg leginkább azért, hogy véres kebelével
 fedezze a hadkötelezettségtől ment szászokat. . . .

Wolff Károly (*közbeszól*): Ez nem áll!

Orbán Balázs: . . . kik csak 500 magyar
 zsoldost tartoztak kiállítani. Míg mi vérzettünk a
 világszabadságért s Európa műveltségének védel-
 mében: addig ők erődített városaikban békében
 gazdagodtak és gyarapodtak.

Nem kellene feledniük, hogy míg mi őket véres testünkkel fedeztük, «addig ők a mongoloktól kezdve le a muszkákig, mindig a külellességgel összesjátszta és czimboráltak.

Wolff Károly: Az sem áll!

Orbán Balázs: Feszler — Gesch. Ung. II. 518. 1. — történelméből megtanulhatnák, hogy 1241-ben Kadán mongol vezér ez országot végig dúló mongol hadát Radna város polgármestere, Aristáld kalauzolta 600 szász lovassal. Megtanulhatnák, hogy Erdély magyarságát pusztító Básta és Caraffa czinkostársai voltak, hogy Rákóczy szabadságharczaiban városaik a labanczok búv-helyeiül szolgáltak s hogy a muszkákat 1848/9-ben is a szászok hívták és vezették be.

Elismerem, hogy mindezen vétkekért nem a jámbor szász népet, hanem vezető értelmiségét kell vádolnunk. A szász ősök másként gondolkodtak, mint önök; nagyrabecsülték a magyarral való testvéries egyetértést és a magyartól nyert termékeny földért, kiváltságokért, jogkedvezmények és oltalomért, háláltak s nem mentek külföldre jötevőiket kisebbíteni, hűtlenül gyalázni és alaptalanul lerántani.

Erről meggyőződést szerezhetnének, ha egy kissé nemzetük jellemét és múltját behatóban és elfogulatlanul tanulmányoznák; ha betekintnének levéltáraik poros, de sokat mondó okmányai közé, a hol meggyőződhetnének, hogy körültekintő őseik a nemzeti fejedelemség korszakában minden törvényes intézkedés és rászorítás nélkül az állam nyelvét nemcsak iskoláikban tanították, hanem a közélet minden terén széltiben használták

a fejedelmi udvarral, a társnemzetekkel való érintkezésben és közigazgatásuk és egyház életük terén is, elannyira, hogy Bethlen Gábor, a Rákóczyak sőt Apaffi korában is a szászok csaknem kizárólag a magyar nyelvet használták.

Sőt ahhoz oly szívósan ragaszkodtak, hogy azon gyászos korszakban, mikor Erdély önállóságának megszűntével, azt a Bécsnek hódoló gubernium kormányozta, még ez is eleinte kénytelen volt hivatalos nyelvül a magyart használni, annyira magyar volt akkor minden izében Erdély.

Utóbb azonban bécsi sugallatra a gubernium a latin nyelvet emelte hivatalos nyelvvé; a mikor azon megható jelenet adta elő magát, hogy épen a szász hatóságok voltak elsők, melyek legerősebben remonstráltak a magyar nyelv mellett s fejtegették, hogy ők az elődeik által századokon át használt magyar nyelvben jártasok, míg a latin nyelvet kevesen értik s kérték, hogy továbbra is magyarul vezethessék ügyeiket.

Históriai tény, hogy még Mária Theresia eldeákosító korszakában is a szászok előszeretettel használták a magyar nyelvet; sőt még József és Ferencz uralma alatt is a Halmágyi, Kornis Miklós, Haller Antal és Gyürki István elnöklete alatt működött bizottságok — melyek az elsikkasztott szász nemzeti vagyon érdekében folytattak évtizedeken át húzódott vizsgálatot—épen a szász hatóságokra való tekintetből tárgyalási jegyzőkönyveiket s investigációjukat leginkább magyar nyelven vezették.

Láthatnák Brassó nagy templomának oltárán legnagyobb emberüket Honterust dísz magyar ruhában ábrázolva, láthatnák az ott levő sírköveken,

hogy régi polgármestereik, senatoraik, tanáraik, mind magyar ruhát viseltek, sőt a falusi szász népnek templomi díszöltözete is a magyar.

Ha a régi szászok ily ildomosak, ily simulékonyak voltak, az eszélyesség azt a jelen korban még szükségesebbé teszi.

Mert régen, mikor kiváltságaik értelmében minden jog, minden hivatal, minden ja vadalom az ők monopóliuma volt; mikor a területükön lakó oláhok és magyarok is minden befolyástól el voltak zárva; könnyen lehetett a fajuralmat és suprematiát fentartani, az őket támogatót magyar pártfogás és fegyverrel: de most változtak a viszonyok, a jogegyenlőség nagy elve leronta minden s így a szászok előjogait is s bevette az alkotmány sánczaiba azokat is, kik addig a szászok jogfosztott páriái voltak.

Ezek ma már kezdenek jogaikból osztályrészt követelni, ezekkel szemben — bár elenyésző csekély számban vannak — a szászok, még is mereven ragaszkodnak régi kizárólagosságukhoz. A százados nyomás és a mostani mesterkelt háttérbe szorítás megtenné a gyűlölet gyümölcseit. A szászoknak biztonsága felett most is a magyar állam fegyvere öröködik, e fegyvert csak rövid időre kellene elvonnunk s a lánczait eltépő Spartacus hamar megboszulhatná magát zsarnokain.

Jó lesz, ha a szászok a múltból tanúságot mérítenek s jövőre nem teszik semlegessé és közönbössé azokat, kik a múltban is védőik voltak s kik a jövőben is egyedül képesek az összehalmozódott gyűlölet és bosszú árját feltartóztatni. A mikor az

ár zúg, nem tanácsot, a védtöltéseket vakond-munkával aláaknázni.

Én nagyon sajtóságnak találom azt, hogy a szászok Magyarországot csak Mutterlandnak és eddig Ausztriát, most Németországot nevezik Vaterlandnak (*Tetszés és derűtség a szélső balon*) s még sajtóságosabb és jellemzőbb az, hogy a Vaterlandból való erdélyi szászok közé letelepedett osztrák és más németek, sehogy sem tudnak a rokoneredetű szászokhoz simulni, sőt ellenben mindenhol a szászok által elnyomott, hivatal és más javadalmakból kizárt magyarok és oláhokkal szöveteznek a kisebbségben levő szászok természet- és jogellenes egyeduralmának megtörésére. Nevezetesen olvastam a Brassóban lakó 4000 németnek egy magasztos nyilatkozatát, (*Halljuk! a szélső baloldalon*) a melyben sokkal keményebben miként én tehetném, ítélik el a szász agitátorok magyar államellenes tüntetéseit, s hálátlanságukat azon nemeslelkíi nemzet iránt, a mely szabadságban és védelemben részesíté őket. Visszautasítanak minden solidaritást e rút hálátlanság terén s őszinte ragaszkodásukat jelenték ki a magyarok iránt, kik vendégszeretőleg fogadták és alkotmányuk áldásait reájuk is kiterj eszték.

S míg a valódi németek otthon elfordulnak a szász agitátorok ármánykodásától: addig azt tapasztaljuk, hogy itt az országban — nem szászok jajveszékelnék leginkább — a szászok veszélyeztetett nemzetisége felett; siránkoznak az egyenjogúsítás nagy elvével össze nem egyeztethető kiváltságaik korlátozása miatt.

Így Zay Adolf képviselő úr a Szepességből

származott Szebenbe; őshazája derék németjeitől megtanulhatná, hogy miként kell e hazát — mely jótéteményeivel árasztó el — szeretni. (*Élénk helyeslés a szélső halon.*)

Steinacker úr Debrcczenbe született, derék atyja külföldön is mindig magyar maradt, ü itthon szászsza lett.

Wolff képviselő úr nemzetiségéről különböző versiók keringnek. (*Derültség.*) S némelyek porosz származásúnak, mások örmény eredetűnek mondják, vannak, kik derék atyját ismerték még, mikor Dr. Farkasnak nevezték; ez utóbbi esetben sines oka örmény eredetét szégyenleni, mert azok minden időben jó hazafiak voltak s extrawurstot nem kívántak soha a spinótra. Legyen bár porosz avagy örmény, de egyik esetben sem szász.

Hogy ő és társai miért oly dühös szászok, annak is felismerni vélem indokát, mert csak így juthattak olcsó mandátumhoz. (*Úgy van! a szélső balon.*)

Wolff úr érzékenyen panaszkodott, hogy a romániai vámszerződés miatt iparvállalataik megbuktak, földművelésük pang, a nagy adók agyonnyomják; úgy de ez nem csak a szászokkal, hanem az erdélyi részek magyar és oláh lakóival egyaránt így van, azok együttesennyögnek e kormány rész gazdálkodása és kizsaroló rendszere alatt. (*Úgy van! a szélső haloldalon.*)

Mondja, hogy sokan mennek a szászok közül Romániába, ott virágzó gyár- és iparvállalataik vannak s jólétnek örvendenek,

Teszek egy ajánlatot a képviselő úrnak: ha ő úgy magasztalja a romániai helyzetet elterjedt,

irányadó lapjában, csináljon propogandát azon eszmének, hogy a szászokat cseréljük ki a Romániából kivágyakodó csángókkal, a kik ép úgy ragaszkodnak e hazához, a miként a szászok elvágynak innen. *(Tetszés a szélső balon.)*

Vagy ha e kicserélés nem sikerülne, talán jó lenne a szász városokat zálogba adni a magasztalt szomszédnak legalább pár évtizedre; *(Derültség)* mert meg vagyok győződve, hogy miként az egykor elzálogosított szepesi városok, a kiközösítés e korszaka alatt megtanulták e hazát szeretni és ahhoz szeretetük egész szívósságával és melegével ragaszkodni: akként a szászok is megtanulnák e most szidalmazott szegény magyar hazát becsülni, ahhoz visszavágyakodni, s azt Vaterlandjuknak tekinteni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a törvényjavaslatot jelen alakjában, hanem a különvélemény értelmében visszautasítani kérem a kormányhoz, az általunk kifejtett és a különvélemény jelölte szellemben való átdolgozás végett; ellenben a b. Prónay Dezső által benyújtott határozati javaslatához egész készséggel hozzájárulok. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon.)*

A magyar nyelvnek tanításáról a nem magyar- nyelvű középiskolákban.

(1883. ápril 5.)

T. ház! E szakasz egyike azoknak, melynek helyes irányát el kell ismernem, kifogásolnom legfollebb azt kell, hogy második kikezdjenek intézkedéseit nem tartom eléggé szigorúaknak s a kitűzött czélt nem látom az által még megközelítve sem, hogy a magyar nyelv és irodalomtörténet a nem magyar nyelvű középiskolák 7-ik és 8-ik osztályaiban magyar nyelven taníttatik,

Én e tantárgyak két éven át való mellékes tanítását nagyon csekélynek s legalább is a négy utolsó osztályban való tanítását szükségesnek ítélem s e mellett a magyar történelem és földrajznak magyar nyelven való tanítására is kötelezni óhajtottam volna az ily középiskolákat; nemcsak azért, hogy a mindenkire — a ki e hazában akar élni — elkerülhetlenül szükséges magyar nyelv elsajátítását lehetővé tegyük, hanem főleg azért, mert a kérdéses középiskolákban a magyar történelem és földrajz meghamisítása napirenden van; igen sok helytt azt oly modorban és oly tankönyvek alapján tanítják, idegen szellemben idomított tanáraik, miszerint a fiatalok fogékony szívében nem az e közös hazához való ragaszkodás, hanem az attól való elidegenedés érzetét fejlesztik ki,

Helfy barátom ily szellemű indítványához tehát készségesen hozzájárulok.

De t. ház! Én a Helfy barátom által indítványozott történettanítást minimumnak tekintem, ez intézkedést még ily kibővített alakjában sem tartom kielégítőnek. Ha mi az itt panaszkodó és siránkozó szász és románok ős hazájában kínálkozó példákat akarnók követni, ha minket oly mérvben hatna át az állami hatalom teljességének és egységességének eszméje, a miként azt Poroszországban, Muszkaországban, sőt a kis Szerbia és Romániában is észlelhetjük; tehát követnők azon országok példáját, melyek felé a mi — ez államot felदारabolni törekvő — nemzetiségi agitátoraink gravitálnak: akkor azt kellene törvénybe iktatnunk, hogy csak oly középiskolák felállítása és fenntartása engedélyezhető, melyeknek tannyelve a magyar. (*Helyeslés a szélső balflől.*)

Utalom e tekintetben az oly éktelen lármát csapó s a német sajtóban minket jogtalanul rágalmazó szász képviselő arakat, eszményképükre Poroszországra, hol több mint 5 milliónyi szláv eredetű népet erőszakos módon germanizálták, elannyira, hogy még emlékezete is elenyészett egykori szláv voltuknak. Utalom Posenbe, hol a német erőszakoskodás nem hogy lengyel nyelvű közép; de még községi iskolát sem engedélyez, a mint ez a legújabb országgyűlési tárgyalásokból kitűnt.

Avagy tekintsenek Muszkaországra, hol az államalkotó orosz még Báthori István korában is egy alig számba vehető csekély néptöredékecske volt; de a mely tüzzel-vassal rusziticált eredeti létszámát húszszorosan túlhaladó muszulman, lengyel, litván, finn és német eredetű népeket s azokat most is kancsukával civilizálja s idomítja saját céljaihoz.

Avagy tekintsék a parányi Szerbiát, a mely a lakosságának harmadrészét kitevő oláhoknak templomaiból, iskoláiból is kitiltja az anyanyelvet.

És tekintsék az ezen muszka modort adoptált Rumániát, a mely az oláhokkal csaknem egyenszámú bulgárokat és csángó testvéreinket, mily erőszakos módon kényszeríti a beolvadásra, a kiknek iskoláiban még a vallástanítást sem engedi meg az anyanyelven, hanem minden községre ráküld egy oláh daszkalt s azon szerencsétlen testvéreinket rákényszeríti karhatalommal, hogy azokat 6—800 frt évi fizetéssel ellássák s gyermekeiket az oláh tannyelvű iskolákba adják.

Minden nagy és minden újdonsült kis államnak lehet és szabad az állami hatalom és az anyanyelv érvényét fentartani, azt mindenféle, még erőszakos eszközökkel is fejleszteni: csak az ezredéves állami létellel s dicső történelmi múlttal bíró magyar állam volna ettől eltiltva? Csak ez lenne egyedül arra kárhóztatva, hogy itta magyar saját hazájában — ebben az általa ezredév viharja közepette tengernyi véráldozat árán fentartott országban — legyen idegen s gyáván fejére nőni engedjen minden műveletlen néptöredékecskét, a mely zérusból csak az által lesz észrevehetővé, ha a magyart, mint értékjelzőt elibe tesszük. Csak a magyar lenne arra kárhóztatva, hogy engedje állami léteit aláásni azok által, kik lételüket a magyar önfeláldozó nagylelkűségének és védelmének köszönhetik, kiket befogadtunk e hazába és bevettünk alkotmányunk sánczai közé, hogy most minket kiszorítani iparkodjanak abból.

T. ház! A minden tekintetben kicsinyeknek

ezen agyarkodását kormányunk erélytelenségének vagyok kénytelen feltudni, mert kormányunk nemcsak Ausztriával szemben adta fel Magyarország államiságát, függetlenségét, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) hanem itt benn a hazában, az iczi-piczi nemzetiségekkel szemben sem képes a magyar állam hatalmát respectáltatni.

Kormányelnök úr itt e házban a nagy hazafi szerepében tetszeleg magának; sohasem mulasztja el dialecticájának görögtüzét felgyújtani, valahányszor a nemzetiségi utópiák szemérmetlenül előtérbe nyomulnak; de csak a szónál marad s a tettek mezején mi eredményt sem tud felmutatni; nem, mert egész kormányzati rendszere az állam kárára való megalkuvás: példa rá a bank- és vámszerződés és bosnyák-foglalás. Egész kormányzati bölcsesége a transigálás az ő támogatására hű mamelukokat szolgáltató nemzetiségek jogtalan és államellenes aspiratióival.

Avagy nem ezt bizonyítja-e a hajdu-doroghi magyar püspökség felállításának folytonos elodázása. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Avagy nem ezt bizonyítja-e egy külön Brassó-megye fentartása, hogy az a veszélyessé válható szász és oláh agitatókuak egy erős archimedesi pontot s alkalmat szolgáltatson arra, hogy 20,000 szász elnyomjon és jogfosztott páriákká degredáljon sokkal nagyobb számú magyarságot. Holott ha — a miként a természet és államérdek is megjelölte — az Háromszékkal egyesítették, az állam évi 40,000 forint kiadást gazdálkodhatott volna meg s két kis életképtelen megye helyett alkotott volna egy erős magyar megyét ott Erdély délkeleti szög-

letében, a melynek három szorosa tár most kaput az ellenség invasiojának, őket behívó czinkosokkal az előtérben, míg akkor a székely nép el tudta volna azokat zárni a most ide hívogatott ellenség támadásai előtt.

Avagy nem égrekiáltó bűne-e e kormányznak, hogy minden közbeszólás nélkül engedi az erdély részi 30,000 magyar lutheránust a szász papság és burokratia kapzsisága által kipusztíttatni, elnézvéen azt, hogy a brassómegyei 10 magyar falunak 60,000 hold birtokát lefoglalják a szászok köz-igazgatási úton; a midőn eltűri, hogy a magyar lutheránus papoknak egy fillért sem juttatnak a dézsma-kárpótlásból, holott számos királyi adománylevél és rendelet bizonyítja, hogy e magyar papok a dézsmál teljes mértékben élvezték, míg a szász papok csak haszonbérloői voltak a királyföld királyt illető dézsmájának.

Legközelebről elnézi azt, hogy a Brassó városi 800 lelket számláló magyar lutheránus egyház, nem tudván többé a szász papság zsarnokságát és erőszakos germanisálását eltűrni, önálló egyházközséggé alakult; miért a szász papság megfosztá a papot és a magyar egyházközséget a századokon át élvezett fizetés és más beneficiu-raoktól.

15 éve, hogy e szegény, saját hazájában a szász civilisatorok által meggyötrött magyar nép, egy külön magyar esperesség felállítását kérelmezi, hogy így a szász superintended és consistorium embertelen bánásmódjától meneküljenek. A magyar kormány, a mely e népet vagyónából kiforgatni engedte, továbbra is német egyházi kor-

mányzat alatti tespedésre kárhóztatja e szegény jóra való magyar népet, a mely a megélhetés feltételeitől megfosztatva, tömegesen vándorol ki e hozzájok mostoha hazából.

Mindezek szomorúan tanúsítják, hogy e kormány — mely a hatalom minden áron való megadásának szenvedélye által vezetetik — a hatalmának legerősebb s csaknem egyedüli támpontját nyújtó kiskorú nemzetiségek nevetséges feszengeéseit önérdékből nem meri fékezni, nehogy ezek szavazatait az által maga ellen fordítsa.

Ha ez így nem lenne, ha Magyarország élén egy valódi nemzeties, független magyar kormány állana: akkor én azt indítványoznám, hogy középiskoláink tannyelve a magyar legyen. Kívánnám ezt a polgárosodás és leginkább zúgó-lódó nemzetiségeink érdekében.

Mert hát szász polgárosodás nem létezik, hisz az megállapodott nyelv nélkül képtelenség, már pedig a szász nyelv vidékenkint annyira eltérő, hogy a beszterczei szász a szebenivel csak úgy értekezhetik, ha oláhul beszél. Ily járgonnal műveltséget terjeszteni nem lehet. A német műveltség előtt tisztelettel hajlom meg, csakhogy annak tenyészhelye nem itt, hanem Németországban van. Ez idegen plánta, a mi éghajlatunk alatt nem él meg. Megpróbálták azt honosítani Zay, Wolff, Gull sfb. uraknál hatalmasabb kertészek, a geDíalis József császár, a mindenható Bach és Schmerling; de hiz azt mindig elfagylalta a Kárpátok szabad légkörének erős lehellete.

Oláh polgárosodás, oláh műveltség az még Romániában sincsen, ott is a műveltségre igényt

tartó egyén francziául beszél. A szegény oláh nép, véleményem szerint is túlélte magát, elvirágzott a nélkül, hogy fénykora lett volna. E szegény nép nélkülözi a fejlődésképeséget s ma sines egy lépéssel sem előbb, mint Decebál korában volt, másfélezred évvel ezelőtt.

Fejlődése pedig lehetetlen, mert hiányzik alapja, a nyelv, az a nyelv, a melyet az úgynevezett művelt osztály negélyez, az nem nyelv, az egy francia-deák patoise, e két nyelvből van a luluj segélyével összetákolva, de abból az oláh nép egy árva szótagot sem ért. Velem történt, hogy oláh választóim közé egy ily modern román szónokkal mentem s mikor ő elmondotta ékes dictióját, a falusi bíró felkért polgártársai nevében, hogy lennék szíves magyarul beszélni, mert azt ők jól értik, míg abból, a mit az az úr francziául elmondott, egy szót se értettek. *(Derültség.)*

Tehát t. román testvérek! Ha önök oláh műveltségről, oláh polgárosodásról akarnak beszélni, előbb teremtsenek oláh nyelvet, a mely a nemzet geniusából, a nemzet nyelvérzékéből fejlődéiül ki, mert azt a franezia-latin galimatiát a havasi mócz soha megérteni, megtanulni nem fogja, hisz annak nyelve a magyar, mert állítólagos oláh nyelve oly szegény, hogy kétharmadrészben magyar szavakból van összealkotva.

Addig, míg nyelvük megalkotva lesz, ne zárják el oláh születésű testvéreinket attól, hogy a műveltséget és szakképzettséget magyarul sajátíthassák el s ez által hivatalok viselésére és a művelt társadalomban való szereplésre képesítve legyenek.

Román Sándor képviselő úr a múltkor érzékenyen panaszkodott, hogy az oláhok nincsenek kellő számban itt a parlamentben képviselve, hogy mindössze egy-két oláh képviselő van itt, holott mint ő mondá, 60 kerületben vannak többségben.

Igaz, csakhogy ennek nem a magyar kizárólagosság és zsarnokság az oka — miként ő elhíttetni akarná — hanem az, hogy az oláh választók eladják magukat s pénzért, pálinkáért szavaznak kormányparti máméin kokra.

Panaszkodott, hogy a hivatalokban sincsenek kellő számban alkalmazva. Ez is alaptalan vád, mert a Curia, kir. táblák és törvényszékeknél igen sok jeles oláh bíró van, valamint a közigazgatásnál is. Ha ez utóbbi helyen nincsenek megfelelő számmal, oka részint abban keresendő, hogy az oláh választók ott is eladják szavazatukat, részint pedig az, hogy kevés az arra alkalmas egyén, mert a brassai és balázsfalvi, meg naszódi középiskolákból kikerültek közül bizony-bizony kevés üti meg az értelmiség és érettség azon mértékét, mely a továbbképzés és hivatalnökká minősítésre szükséges. A szász középiskolák — cl kell ismernünk — paedagogiai tekintetben eléggé jók, de hogy a nevelés mily szellemben vezetetik, azt leginkább megítélhetjük az onnan kikerült képviselő urak magatartásából.

Épen azért, hogy e panaszok orvosoltassanak, kell alkalmat nyújtani az oláh és szász fiataloknak arra, hogy képesíthesse magát a gyakorlati életre, a hivatalok betöltésére. Azért kell középiskoláikat oly állapotba helyeznünk, hogy

azokban nő egy képzeleti Utópia, hanem a valódi s egyedül lehetséges állam számára képeztesse nek derék honpolgárok, hogy a kellő képzettséget megnyerve, e hazának jótéteményeit az eddiginél is nagyobb mérvben élvezhessék. Mert hogy a magyarul tudás még nem magyarosítás, azt leginkább tanúsítják az itt székelő szász és oláh képviselő urak.

A műveltség és szabadság áldásait az arra fogékonytalan népekre néha akaratjuk ellenére is szét kell áradoztatni, a miként a műveletlen röögöt is fel kell törnünk, soká kell szántanunk, trágyáznunk, hogy termőképes állapotba hozassák: akként a hátramaradott népeket bármily erőfeszítéssel is rá kell terelnünk a polgárosodás útjára, mert nem lehet azt megtúrnunk, hogy itt Európa közepén, a polgárosodás e továbbterjedési gőzpontján létezhesse nek eredeti vadságban tengődő oly törzsek, melyek még Amerika vadonjaiban sem tudják magukat ma már fentartani.

Nekünk magyaroknak — kik kelet civilizációjának vagyunk missionáriusai — e hivatásunkat be kell töltenünk, bárminő nehézségeket gördítsenek is utunkba a kozák uralom előharczosai.

Ne retentsen minket vissza azon éktelen zsivaj, a mit a félrevezetett és elámított néhány német professor, a Spreenél és fanariotta a Dumboviczánál csap. Sőt ez szolgáljon inkább buzdításul arra, hogy erélyesebb és radicálisabb eszközökkel igyekezzünk a sötétségbe stílyedezőket bevonni a felvilágosodás áramlatába. Megtanulhattuk azt, hogy hiába engedünk mi német, oláh tannyelvet az iskolákban, hiába nyitunk szabad

tért a művelődési versenyre, hiába megyünk az engedékenység terén odáig, a meddig még soha államalkotó nemzet nem ment: mert mégis kigyótbékát kiáltanak reánk, erőszakos magyarosítással vádolnak, hiába árasztjuk a szabadság és jognak minden áldásait e haza minden szülöttjére, azért mégis elnyomással, vadsággal vádolnak minket.

Ne feszélyezze tehát semmi tekintet a magyar törvényhozást, mondja ki határozottan, hogy ez itt magyar állam s más nem is lehet, mert helyéhe csak muszka kancsuka jöhet s így azösszes itt lakók s Európa összes népeinek érdeke azt kívánja, hogy ez állam magyar legyen, mert csak így lehet erős, csak így fedezheti Európát s első sorban Németországot a barbarizmus im a-siója ellen. Ez okon kérem a Kelly által benyújtott módosítás elfogadását. (*Élénk helyeslés a szélső halon.*)

A középiskolai törvény 22. §. tárgyalásakor.

(1883. ápril 10-én.)

T. ház! A tegnapi ülésben azon nagyon megható és tanulságos jelenetnek voltunk tanúi, hogy előbb Pulszky képviselő úr neki lelkesedve, az ellenzéki padokról magasztalta fel a kormány vallás és nevelésügyi politikáját, a minis-terelnök úr pedig, mint olyan udvarias ember, nem akart adós maradni s védte Pulszkyt mint jó protestánst.

Erre azt mondhatná az én deákizáló Németh Albert barátom, hogy „Similis simili gaudet“ vagy „Magna ingenia convenient“. Én meg azt mondom, hogy azért se merném követni Pulszky urat ezen ömlengésében, mert félnék, hogy egy szép napon oda át találna tévedni régi helyére, hisz minden út Jeruzsálembé, akarom mondani Rómába vezet.

Ministerelnök úr úgy definiálta Pulszky és saját jó protestánsé gát, miszerint az a jó protestáns, a ki vallása érdekeit az államérdekeivel össze tudja egyeztetni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A protestantismus soha a magyar állammal nem állott szemben, *(Úgy van! a szélső balon)* sőt ellenben annak egyik legerősebb talpkövét alkotó; ki merem mondani, hogy ha ma van magyar állam, azt egyenesen a protestantismusnak köszönhetjük. *(Egy hang jobbról: Nem áll! Úgy van! a szélső balon.)* Ha ennek nagy hősei: Zápolya János Zsigmond, Bethlen Gábor és a Rákóczink síkra nem szállnak a protestantismussal kapcsolatos magyar alkotmányosság és szabadság oltalmára: az akkori közösüges labanczokkal szövetezett osztrák rég eltemette volna előbb a magyar alkotmányt s vele a magyar nemzetet.

Mi a protestantismust és annak Önkormányzatát nem állítjuk szembe a magyar állammal; de féltjük önök centralisatiójától, önök kapzsiságától, a mely politikai és vallási szabadságunkat egyaránt elkobzással fenyegeti, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ne azonosítsák önök magokat a magyar állammal, hisz önök létele, önök kormányzata, önök közösüges buzgalma: ellentétét képezi a magyar

államnak. Önök a függetlenségétől megfosztott Magyarországot osztrák-magyarrá tették s koldusbotra akarják juttatni, hogy egészen osztrákká tegyék. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Nagy akadály önök előtt az a protestáns önkormányzat, a mely már nem egyszer regenerálta a magyar nemzetet a régi és közel múltban; nagy akadály önök előtt a protestáns szellemű nevelés, a mely hajlongó, akaratnélküli rabszolgák helyett önérzetes, szabadságért és függetlenségért lelkesülő polgárokat iparkodik növelni. (*Úgy van! a szélső balfelől.*) Ezért akarják az önkormányzatot és szabad irányú nevelési rendszerét a jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslattal megrendszabályozni; s azért védjük mi azt körömszakadtig az önök nagyétvágyú jogelkobzása és centralisatiója ellen. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Egy valódi szabad, független magyar állam kormányával szemben bizonyynyal engedékenyebbek lennénk s talán régi erős várunkba is bebocsátanók; de ez osztrák helytartósággal szemben jogainkról önként le nem mondunk, le nem mondhatunk.

Kiss Albert barátom kimutatta, hogy a korábban beterjesztett középiskolai törvényjavaslatok a mostanihoz viszonyítva, sokkal szelídebbek voltak s a protestáns Önkormányzat jogkörét kevésbé csorbították, mint a jelenlegi javaslat.

Ministerelnök úr ezt ugyan tagadni nem merte, hanem azt monda, hogy ez nem hanyatlás, hanem a politikai bölcsesség igényli, hogy a megromlott nemzetiségi viszonyokkal erősebb töményeket állítsunk szembe.

Én, t. ház, nyíltan kimondom, hogy itt a nemzetiségi kérdés egyszerűen ürügyül szolgál arra, hogy a kormány a centralisatió üdvtelen művét hazafias mezzel ruházhassa fel és az által e reactionarius irányú törvényjavaslatot itt e házban és a házon kívül is a népszerűség dicskörüvel övedze körül, minket a jog védőit akként szerepeltetvén, mint ósdinkat, conservativeket. az állami érdekekkel ellentétben álló rász protestánsokat.

Azonban itt is a farkas zavarja az alól álló bárány vizét, szellemi vaksággal van megverve a ki a lólábat nem látja.

Senki sem tudja jobban, mint én, hogy némely nemzetiségi középiskolákban, mily szégyenletes conspiratiót folytatnak a magyar állam ellen, senki azt úgy el nem ítéli, mint én; senki azt úgy elfojtani és megzabolázni nem akarja, mint én.

Csakhogy ezért nincsen szükség e törvényjavaslatra, a rendőri és büntető törvény túlságosan elég hatalmat ad a kormánynak az ily üzelmek megszüntetésére. Használja a kormány a kezei közt levő nagyon erős fegyvereket; de ne rombolja le autonómiánk erős várát, a mely által az ő álláspontja nem erősödni, hanem adott körülmények közt csak gyengülni fogna.

Tehát nem a nemzetiségi túlkapások megfékezhetéseért, hanem a kormány hatalmi köreinek kiterjesztéséért van e törvényre szükség.

Áttérek már most Zsilinszky t. barátom módosítására.

T. ház! Tagadhatlanul javult a helyzet Zsilinszky módosítása által; nemcsak hogy szabatosakká tétetett a törvényjavaslatnak e három leg-

lényegesebb szakasza, hanem egyszersmind némileg korlátoztatott a kormánybiztosoknak az egész tanári kar felé helyezkedő mindenhatósága.

De én még ily javított, ily czukrozott kiadásához sem vagyok hajlandó hozzájárulni; mert én, habár elismerem is némely esetekben a kormány szigorúbb ellenőrzésének szükségességét: azt azon modorban a mint az itt e törvényjavaslatban contempláltatik mégsem helyeselhetem, mert annak nagyon rendőri szaga van s mert az idegenszerűsége által is visszatetszést kell hogy szüljön az önkormányzat minden őszinte barátjában. *(Igaz! Úgy van! a szélső haloldalon.)*

Hisz ez az egész kormánybiztosi, vagy a módosítvány szerint képviselői és az egész kerületi felügyelői intézmény, a Thun-féle pátensből van lemásolva, az egy oly idegen institutió, a mely a mi fogalmaink keretébe sehogy sem illeszthető be s a hozzá kötött szomorú emlékeknél fogva mindenben visszatetszést és ellenszenvet kelt. *(Igaz! Úgy van!)*

De eltekintve a méltán idegenkedést keltő ez indoktól, én czéltalannak, kivihetetlennek veszélyesnek s e mellett költségesnek is tartom.

A kerületi felügyelők — miként az általános vitánál is érintém — a népnevelési tanfelügyelőknek lesznek másodkiadásai s hatáskörük miként amazoknál, a kétes értékű rubrikázásnál alig fog többre terjedni.

A mi a vizsgákra kiküldendő kormánybiztosokat illeti, ezeknek száma rendkívül nagy kell hogy legyen, legalább is 179-nek, vagyis annyinak mint a hány középiskolánk létezik, mert miután a

szigorlatok országszerte ugyanazon időben tartatnak, minden iskolába külön-külön biztost kell küldeni, hacsak a vizsgákat a végtelenig elhúzni nem akarják, a mi igen nagy kiadásokat rovard az államra, mert azok utazása és napdíjai szép összeget fognak felemészteni.

De eltekintve a költségességtől, én kétlem, hogy a minister úr arra minősített 179 egyént találjon épen a szigorlatok korszakában, a midőn a tanerők mindenhol igénybe vannak véve. Kénytelen lesz tehát e biztosait oly elemekből összetoborzani, mint a népnevelési tanfelügyelőket, kik — csekély tiszteletreméltó kivétellel — csak választások alkalmával adnak életjelt magukról, kik a szegény tanítók és szülők szabad érzelmeinek megrendszabályozása végett szokták 3 évben egyszer az iskolákat szorgalmasan látogatni, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

De eltekintve ezen czélszerűségi szempontoktól, az mélyen sérti a hazafias felekezetek önkormányzati jogát, sérti szükség nélkül; mert ugyan mi szükség van arra, hogy a kormány a hazafias szellemű protestáns középiskolákra ily szellemi adóvégrehajtókat küldjön, *(Derültséga szélsőbalon)* a mikor azok úgy a hazafias szellem, mint a műveltségnek legerősebb őrállomásai és leghivatottabb tenyészdei. Ha lenne ezek, vagy más felekezeti iskolák között egynéhány — a mint hogy van is — a mely állam- és nemzetellenes irányzatok búvhelyéül szolgál: az ilyenekbe kivételesen küldjön a kormány teljhatalmú biztosokat, ha ez nem használ, zárassa be az összeesküvés e bünbarlangjait. Erre kézséggel megadom a törvényes

felhatalmazást; de azt, hogy 8—10 ilyen rózszellemű, ily államellenes irányú középiskoláért békóba verjük mind a 179 hazafias szellemű középiskolánkat: azt én sem a méltányossággal, sem az osztó igazsággal, sem az cszélyességgel megegyeztethetőnek nem tartom. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ne csodálkozzék a t. ház, ha mi féltékenyen védjük iskoláinkat, mert azok a mi testünkől való vér, a mi csontunkból való csontok; azokat a mi áldozatkészségünk hozta létre és az tartja fenn; soha azoknak az állam egy fillért sem adott, sőt altkor, a mikor az osztrák uralom az erősebb vallással szövetkezett a többiek és a nemzet összességének elnyomására, a mi protestáns templomainkat, iskoláinkat, azok épületeit és alapítványait karhatalommal foglalta el és az uralkodó vallás híveinek adta oda.

Erre tudnék számos esetet felhozni, legyen szabad csak azt felemlítenem, hogy a Gyulafehérvári püspökség összes birtokai az ottani protestáns iskola, illetőleg egyetem jószágai voltak egykoron és a kolozsvári katolikus egyház összes épületei az ottani unitárius collegium helyiségéül szolgáltak, e célra magánosok nagylelkűségéből hagyományoztatván. Ily előzmények után ne csodálkozzék a t. ház, ha mi féltékenyek vagyunk a hívek valóban csodás áldozatkészsége által létrehozott és fentartott középiskoláinkra s azokat holmi kormánybiztosok — úgy is szükségtelen — beavatkozásától megóvni iparkodunk.

Az idők változandók, a hátramaradásnak rózsdémonja mindig lesben van, hogy az előrehaladás küllőibe belekapaszkodják s az emberi szellem és

felvilágosodás utáiba akadályokat gördítsen.

(Tetszés a szélső baloldalon.)

Vannak korszakok, a midőn minden stagnál, a midőn minden visszafelé megy; ily szomorú korszakot élünk most; hazánkra oly kormány nehezkedik, mely a jogfeladás terére lépett s mely ezredéves jogainkat egymásután áldozza fel idegen bálványok oltárain. Ily kezekbe mi nem adhatjuk tengernyi vérrel szerzett, nemzetközi szerződések által szentesített önkormányzatunkat és szellemi vívmányainkat. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

E kormány kezében minden elhervad, minden elsatínyul; mi pedig nevelésügyünket, miként eddig, úgy ezután is virágzó és gyümölcsöző állapotban kívánjuk tartani, mert jövőnknek ez képezi egyedüli palládiumát.

Szomorúan tapasztalhatjuk t. ház, hogy a mi cultusministerünk az ultramontán, a retrográd szellem nyomása alatt szenved; szomorúan tapasztalhatjuk, hogy e kormány sok mindent elnéz, sok mindent megtesz, az alkotmány és korszellem rovására is; csakhogy a szavazatok felett rendelkezők jóindulatú vagy kényszerű támogatását s ez által hatalmának fentartását biztosítsa.

Én egy ily — a korteskedést minden fölé helyező — kormányra iskoláink vezetését nem bízom, mert azon nagy hatalomnál fogva, amelyet e törvényjavaslat a minister kezébe ad, megrónihatná azon szabad szellemet, a szabadságnak azon cultusát, a mi protestáns iskoláinknak eddig vezérsillaga volts a mi ezen intézetekből átömlesztetett a nemzet minden rétegébe.

E törvényjavaslat a ministert feltétlen urává

teszi a tanári karnak, a katonai fegyelem nem oly szigorú, mint a minőnek a tanári kar alávetettni terveltetik; fegyelmi vizsgálat megindítása, fel-függesztés és rögtöni elmozdítás és az elmozdított-ak minden alkalmazástól való eltiltása egyenesen a minister önkényétől függ.

Ily hatalommal a minister úrnak módjában lesz, hogy Magyarország összes tanári karát a kormány átkos politikájának uszályhordozójává tegye; a niuit azt az állami iskolák tanári karánál szomorúan tapasztalhatjuk, kik az ily helota-szol-galatra (*Derültség jobbfelől*) rá vannak kényszerítve.

A szellem előharczosainak ily degradálásá-hoz, ily rabszolgaságához én segédkezet nem nyújthatok.

De t. ház, nemcsak tanári karunk független-sége, hanem protestáns iskoláink fenmaradhatás-is veszélyeztetve van e törvényjavaslat s főleg a jelenleg tárgyalás alatt levő szakaszok által.

Látjuk, hogy oly helyeken, hol protestáns vagy más felekezeti és állami középiskolák ugyan-azon városban vagy közel vidéken vannak elhe-lyezve, a fényesen dotált állami iskolák már is egyenetlen versenyt folytatnak a felekezeti isko-lákkal, igyekeztvén onnan a tanulókat elvonni, a miáltal tekintve a jobb berendezést, néha a jobb tan-erőket s főleg a nagy ösztöndíjakat, már étidig is a tanulókat az állami iskolák felé terelték. Nem kell egyéb, mint a vizsgabiztosok akadémikosko-dása, egyesek avagy egész osztályok bizonyítvá-nyai kiadásának hátráltatása; a szülők bizonyosan ki fogják gyermekeiket venni az ily módon zaklatott

felekezeti iskolákból s így azok mesterkélten népteleníttetnek.

A miniszerelnök, Pulszky s mindazok, a kik Zsilinszky módosításának védelmére keltek, azon állítást kockáztatták, hogy a kifogásolt bizonyítványok felett a felekezeti hatóságok határoznak; holott ez egy nagy tévedés, mert e hatóságok csak is egyszerű végrehajtói lesznek a biztos és a miniszer határozatának; mert ha egyszer jegyzőkönyvileg constatáltatott az hogy valamely hiba követtetett el, a felekezeti hatóság e törvény értelmében is kötelezve van a bizonyítvány érvénytelenségét kimondani. *(Úgy van! a szélső balon.)* A felekezeti hatóság tehát csak a sújtó kéz, melyet a miniszer mozgat. *(Tetszés a szélső balon.)*

Én a kormánybiztos avagy képviselő kiküldését csakis kivételes esetekben volnék hajlandó megengedni oly renitens iskolához, a melyek ciz állam céljaival ellentétbe helyezkednek s a melyek felett a szigorúbb ellenőrzés és beavatkozás szüksége indicálva van; de azoknak általánoságban való alkalmazását, főleg a jelen constellatiók közt — veszélyesnek ítélem s azért e szakaszokat sem eredeti, sem módosított alakjukban elfogadni nem tudora. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az adókezelésről szóló törvény tárgyalásakor.

(1883. ápril 21-én.)

T. ház! Mi voltunk azok, a kik az adókezelésnek czélszerűbb berendezését első sorban szorgalmaztuk, mert mi tudtuk és éreztük leginkább, hogy Magyarország adózói kegyelemre vannak kiszolgáltatva egy prédavágyó mar-talócz csapat önkényének. *(Derülség a szélső bal-oldalon.)* Hisz adóhivatalaink legnagyobb részben még ma is azon Bach és Schmerling által becsö-dített idegen hivatalnokok által vannak előzőn ölvé, a kiket beleszoktattak volt abba, hogy a rebellis-nek gúnyolt szegény magyar honpolgárokat gyű-löljék s tőlük minél több adót csikarjanak fel bár-minő embertelen módon.

Ezek tehát származásuk, nemzetünk elleni ellenszenvük, hajlamaik és idomításuknál fogva is kedvüket lelik abban, hogy az adózó honpolgáro-
kon minél többet s minél kíméletlenebb módon csikarjanak fel; de még ha így hangolva nem let-tek volna is, rávezette azon átvett osztrák adó-rendszer, mely rendkívüli jutalmak és osztalékok-ban részelteti azon adóhivatalnokokat, a kik a jöve-delmi, kereseti, házbér s más adókat feljebb tud-ják srófolni. *(Igaz! Igaz! a szélső balon.)*

Az embergyötrésre kitűzött ily praemiumok *(Úgy van! a szélső baloldalon)* nem is tévesztik el hatásukat, mert ugyanazon adónak kétezer-három-szor való felhajtása; jogtalanul kirótt illetékeknek többszörösen való felexequálása, a jövedelmi adó-

nak — csökkent jövedelemmel szemben való — folytonos emelése, a fizetni képteleneknek ember-telen kifosztása napirenden van.

Senki ez, időszer int széles Magyarországon nem tudja, nem tudhatja, hogy mennyi adóval tartozik. az egészen az adóhivatalnokok szeszélyétől és önkényétől függ. Ezeknek pedig, az adózók nyomorgatásával szembe állított érdeke és haszna azt kívánja, hogy minél többet fizessenek.

Iszonyatos e rendszer, mely az emberi könyörület szavát nem ismeri, mely az éhezőnek utolsó falatját is kiveszi szájából, mely az előbb nálunk ismeretlen proletariátust ijesztő mérvben terjeszti s mely a nem régen még jólétben levő népet a megélhetés feltételeitől megfosztva, Amerikába és Romániába való kivándorlásra kényszeríti, míg az itthon maradokat rongyokba burkolt koldusokká teszi. *(Úgy van! a szélső halon.)*

Boszniában a hasonló adórendszer és eljárás 100 millió forintunkat felemésztett lázongást idézett elő. Ah, türelmes nép vagyunk, a törvényesség palástjába burkolózkodt és az állam prestigéjével felruházott ezen iszonyú sarczoltatást békésen tűrjük, midőn már tűrni nem lehet, a koldusbotot vándorbottal cseréli fel jó népünk s elmegy az óceántúli hazába, hol az adóexeeutor pár forint tartozásért nem teszi földönfutóvá. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

15 évi szorgalmazásunk után végre előttünk van a rég várt adóreform helyett egy adókezelési javaslat, melyről elmondhatjuk, hogy: Adtál uram esőt, de nincs köszönet benne; hisz ez nem egyéb, mint a régi rosznak toldozó sa foltozása; de e kelme

már annyira el van nyűve s oly lengeteg, hogy a foltot meg nem búja s a varrásnak mindenütt utánna szakad. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Mi és az ország népe, nem ily palliatív szert, hanem gyökeres adóreformot és egészen új rendszert szorgalmaztunk. Mi azt követeltük, hogy egy határozott adókvetési kulcs állapíttassák meg, a mely lehetővé tegye azt, hogy az adózó honpolgár tudhassa, hogy miért mennyit tartozik fizetni s ne legyen egyesek szeszélyének és önkényének védtelen áldozatául oda dobva. Mi óhajtottuk, hogy az adófizetés oly időszakhoz legyen kötve, a midőn földművelő népünk terményeit értékesíthetvén, képesítve van a fizetésre önmegrontás nélkül. Mi óhajtottuk, hogy emberséges módon történjék az adóbehajtás s mellőztessék azon kalóz eljárás, miszerint pár forint adótartozásért családapák egész vagyona koboztatik el.

Szóval mi akartuk, hogy a külellenség által hazánk népének megrontására behozott zsaroló rendszer helyett egy alkotmányos országhoz illő, népét kímélő adórendszer hozassák be.

E helyett látjuk némi tatarozását a régi tartatlan állapotoknak s oly félkegyelmű intézkedéseket, a melyek korántse fogják bajainkat orvosolni.

Némelyek ugyan jobbítmányt találnak a javaslatban; tisztelt ház! ha olyan lenne is, oly észrevehetetlen adagban van, hogy alig lehet fölfelezni.

Eddigi állapotaink főhátránya az volt, hogy az alantas adóközegek önkénykedése és hatalmaskodása ellen az adófizető nem tudott jogorvoslatot

találni, a pénzügyi igazgatóságok mindig a magnközözeinek adtak igazat, illetőleg palástolták azoknak önkénykedését.

E bajon a pénzügyi bíróság felállítása által kívánnak segíteni; csakhogy az úgy, a hogy contemplálva van, épen nem fog segíteni. Költségeinket emelni igen, de a bajt orvosolni nem fogja, mert két egyhangú ítélet esetében nem lehetend ezen 3-ik fórumhoz fellebezni. A 2 két alsó forum pedig olyan, a mely egybealkotásánál fogva nem az igazságot, hanem a fícus érdekeit fogja irányadónak tekinteni. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Jobbítmánynak tekintik azt is, hogy az adóvégrehajtók állandósított és kinevezett hivatalnokok lesznek. Én, t. ház, megvallom, hogy mindenemű hivatalnok-alkotási mániának — a mi kormányunknak egyik tendenciája — ellensége vagyok, mert ha elismerem is, hogy az adóvégrehajtók eddig a legselejtesebb és legdesperátusabb emberek közül kerültek ki, (*Derültség a szélső baloldalon*) az a javaslat értelmében sem lenne különben, mert az ily szerepre ezután is csak desperátus emberek fognak vállalkozni; a különbség csak az lesz, hogy az eddigieket bármikor el lehet kergetni 8 ez visszatartotta némileg a kihágások és hűtlenségtől, míg a kinevezetteknél ezen tekintetek sem fognak korlátozóig hatni; teremteni fognánk egy csomó új hivatalnokot nyugdíj - igényekkel s teremteni fognánk egy sereg kortest a kormány számára. (*Úgy van! a szélső balon.*)

Pedig nem új hivatalok alkotása, hanem a már létezők megszüntetése van indicálva a tapasztalat bebizonyította, hogy az adófelügyelőségek

illeték-szabási hivatalok, nemhogy segítettek volna, hanem complicálták az eljárást s főleg nagyobb kiadásokat róttak az államra, mert a kormány azon állítása, miszerint az nem hivatalszaporítás, hanem az adóhivataloknak csak célszerűbb osztályozása és jobb munkabeosztás lenne, alaptalannak bizonyult, mert mindenhol azt észlelhetjük, hogy az adóhivataloknak sem személyzete nem fogyott, sem hivatal helyisége nem kisebbedet!, hanem az adófelügyelőségek és illetékkiszabási hivatalok külön-külön hivatalhelyiségekbe, egészen új személyzettel rendeztelek be, külön fűtési, külön irodai kiadásokkal, külön szolgazemélyzettel, külön nagy apparátussal s oly halmazával a rubricázott papirosnak, hogy kocsikkal is alig tudják elszállítani.

Azt vártuk, hogy ezek ismét he fognak olvasztani az adóhivatalokba, azt vártuk, hogy az illetékek — melyeknél a legnagyobb visszaélések fordulnak elő — szabályoztatni fognak. Az előttem szólott pénzügyminister úr azt. mondotta, hogy nem új törvény alkotásáról, hanem arról van szó, hogy a létező régi rász megmaradjon-e, vagy valamely jobbal pótoljuk. Már én megvallom, hogy ha arról az alternatíváról lehetne csak szó, hogy a két rász közöl, melyiket választjuk, akkor azt hiszem, ily kényszerhelyzetben a kisebb rosszat választanók. De úgy vélem, az államnak nem lehet az a törekvése és célja, hogy mindig csak két rosszat állítson szembe, hanem épen az, hogy a jót és a rosszat összehasonlítva, a jót alkalmazza. (*Úgy van! a szélső balon.*)

Azt mondja a t. pénzügyminister úr, nem

arról van szó, hogy tabula rasa-t csináljunk. Én pedig azt mondom, hogy ha mi az adókezelés terén valóban üdvösét akarunk alkotni és azt “karjuk, hogy az adózó polgárok léte ne veszélyeztessék, akkor igenis tabuira rasa-t kell csinálnunk adótörvényeink körül és alkotmányos alapra fektetett új törvényeket és reformot kell behoznunk. (*He-lyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt mondja Prileszky Tádé t. képviselő-társam, hogy az adótörvények alapos reformálása oly óriási munka, melyhez igen sok idő kell. Azt nem tagadom, de az idő nem hiányzott és nem hiányzik, hisz 67 óta, mióta az a szerencsétlen kiegyezés létrejött az adótörvények reformja, mindig napirenden és égetőleg napirenden volt, tehát azt hiszem, hogy 15 évi idő elég lett volna, hogy valami gyökerest, valami jót alkossunk. Azonban 15 évi várakozás után valósággal az történik, hogy: parturiunt monies, nascitur ríduculus mus. Kifogásolja a t. képviselő úr az önkormányzati kezelést és azt mondja, hogy ha az adókezelők és az adófelügyelő nagyon érző szívű emberek, az állam iránti kötelességet nem tudnák teljesíteni. Már pedig az önkormányzati hivatalnokok ilyen érző szívvel bírnak és így az adókezelésnél, különösen a végrehajtásnál nem fognak a kellő szigort alkalmazni. Ez jellemzi leginkább a mostani adórendszert, mely az érző embereket kizárja és csak olyanokat tűr, kiknek szív helyett egy téntatartó van a kebelében, (*Élénk derűtség a szélső baloldalon*) kiknek honszeretetét a Zahlungshöhen képezi. (*Úgy van! a szélső baloldalon*)

A t. képviselő úr azt mondja, ne mondjunk semmit erre az adókezelési törvényre, míg meg nem próbáltuk, mi lesz az eredménye. Én azt hiszem, sem nekünk, sem az ország népének nincs arra ideje, hogy még vagy 10 évig experimentation ez adótörvényvel és csak akkor igyekezzék azt megváltoztatni. Hanem azt hiszem, eljött az ideje, hogy valami jót, alaposat alkossunk, ne mindig csak tatarozzunk. *(Igaz! a szélső balon.)* Maga a t. képviselő úr is elismeri, hogy ezen adórendszer sokáig fel nem tartható. De ha ezt bevallja, nem látom át, miért nem jött azon conclusióra, melyet a Madarász t. képviselőtársam által beadott határozati javaslat mond, hogy t. i. ezen rősz, tarthatatlan adórendszert továbbra is fentartani kívánó javaslatot visszautasítja és a tárgyalás alapjául nem fogadja el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Most kétoldalú a kezelés, a törvényhatóságokra terheket rónak jogok nélkül, felelősséget intézkedés nélkül, a törvényhatósági hivatalnokok az adóhivatalnokok alárendelt közegeivé törpítettnek, a miért a fizetés csak az ódiumnak magukra vonása. Tehát az adóhivatalok kényelme eszközöltetik, a nélkül, hogy legalább némi anyagi haszon háromolna az államra; mert azért ama hivatalok megvannak.

Tehát én is az egész adókezelést önkormányzati alapön óhajtom szervezni s azért nem fogadva el a javaslatot általánosságban sem, Madarász határozati javaslatához járulok. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A Ludovica academia átalakítása és tiszti hadapród-iskola felállítása ügyében.

(1883. május 8-án.)

T. ház! (*Halljuk!*) Azok közé tartozom én is, akik nagy calamitásnak tartják azt, hogy a hadsereg tiszti karában az ott uralkodó szomorú viszonyok folytán a magyar elem oly csekély mértékben van képviselve; szerencsétlenségnek tartom több szempontból.

1-ször azért, mert a hadseregnek nemcsak szellemére, hanem harczképességére igen nagy befolyással van a tiszti karnak műveltségi színvonala, faji tulajdonai és vitézsége. Senki sem fogja tagadni, hogy a magyar faj a hadászat terén minden időben első színvonalon állott, nemcsak egészen a csodaszerűséggel határos hősiessége, hanem mozgékonyága s azon faji jellege által, a mi az értelmiségnek oly élénkségét tünteti fel, minőt a nehézkes nyugati népeknél nagyobb iskolázottságuk mellett sem tudunk feltalálni. (*Halljuk!*)

Már honfoglaló őseinknél kitűnt ezen harezátszati fölény, mert bár aránylag kevesen voltak, mégis nyugati Európát végig száguldottak s egymásután szórták szét annak hadseregeit, a melyek már nem is mertek síkra szállni mindaddig, míg a magyarok tacticáját, harczmodorát el nem sajátították.

E fölényük még inkább kitűnt akkor, a mikor a magyar kitombolván magát, felvette a keresztyéniséget és consolidált államot képezett itt kelet őrvonalán s a midőn a falánk szomszédok foglalási

és hódítási vágyát mindig képes volt erélyesen visszautasítani.

Leginkább kitűnt akkor, a mikor a török hatalom, vagy jobban mondva a szultánok jogara alatt egyesült muszalmán világ harczra kelt a kereazyénség és annak polgárosodása ellen.

Oly hatalom, kelet harczias népének oly ellenállhatlan áramlata volt ez, a mely Európát körülölelte s két végpontján rohant gátszakított árként feltartóztatlanul előre.

Megszámlálhatlan vad hadseregeikkel semmiféle hatalom, semmiféle nép hadserege mérkőzni nem tudott; csak egyedül a magyar volt az, a ki szakítva a vérrokonság vonzalmával, már akkor nagy hivatása színvonalára tudott emelkedni, e roppant ellenállhatlannak hitt hatalommal szeinbeszállt s 3 századon át tartóztató fenn s fedezte Európát véres testével a barbarisinus eliszapolása ellen.

Ha a mohácsi szerencsétlenség hekövetkezett s hogy a török uralomnak sikerült itt a Duna és Tisza mentén egy ideig lábát megvetni: azt egyenesen annak köszönheté, hogy az osztrák — a k: léteiét s fenmaradhatását egyenesen a mi védelmünknek köszönheté — a helyett, hogy kütelességszerűleg megsegített volna a közös ellenség ellen, ami pillanatnyi elgyengülésünket rég táplált foglalási vágyainak valósítására használta fel.

S kezdetét vette hazánknak két oldalról való íuarczangolása. Egyfelől a fél Ázsia hadereje; másfelől az egész Németország, sőt egy ideig Német-Alföld, Spanyolország és Olaszhon haderejével és condotiereivel rendelkező Ausztria ostromolt.

S e két világhatalom foglalási rohamai közt a kis magyar nemzet valóban mythosszerű hősiességgel tudta magát fen tar tani. Rá valóban illett az Antheus hitregéje, mert valahányszor földhöz sujták, erejét többszörösen visszanyerve emelkedett onnan fel.

A két oldalról marczangolt Magyarország nemcsak önmagát tartá fenn, hanem a hálátlan Ausztriát kétszer menté meg az ő halálát decretált európai coalitio ellen. 1848—49-ben Európa két legnagyobb katonai államával állt szemben s csak árulás által volt egy rövid időre lenyűgözhető.

S miért van az, hogy bár Ausztria a legyőzhetlen magyar nemzet összes haderejével feltétlenül rendelkezik, mégis e században csak veszített csatákat tud felmutatni s hogy a hozzá képest parányi Poroszország és a még parányibb Piemont is diadalmaskodott felette s még a maroknyi bosnyák is sokáig sakkban tudta tartani?

Egyenesen onnan, hogy a magyar haderőt betemetik az osztrák hadseregbe, azért, mert zászlójától, alkotmányától eltiltják, elidegenítik mindattól, a mi lelkesedését, hősiességét felvillanyozhatná s főleg azért, hogy nincsenek magyar tisztjei, hanem egy oly idegen tiszti kar áll élén, a mely hazát, se osztrákot, se magyart nem ismer, a mely az Európa népeit mozgó nagy eszmények, eszmékről és vívmányokról nem tud, nem akar magának tudomást szerezni, a mely kaszárnjában születik, kaszárnjában él, neveltetik, a mely professióból utál és gyűlöl mindent, a mi polgár és polgári intézmény s mely egyedül a durva fegyelem által hiszi a szabadság és a haza felemelő s nagy tettekre

lelkesítő fogalmát helyettesíteni. Szóval nem élő és öntudatosan cselekvő és eszmék által lelkesített haderőt, hanem érzéketlen gépezetet akar hadseregünkéből teremteni.

Már pedig ma, az általános hadkötelezettség korában, midőn a nemzeteknek értelmisége, érző és gondolkozó elemei is benn vannak a hadseregben: az többé nem tehető szabadság elleni törekvések vak eszközévé. Az az idegen tiszti kar, a mely nem ismer hazát, a mely nem ismeri a hazát éltető alkotmányt: csak akadályul szolgál abban, hogy egészséges vérlüktetés és képződés legyen a hadsereg szívében, az ez okon vérszegénységben szenved. Erős és legyőzhetlen csak akkor lesz ismét, ha, miként régen, magyar tiszti kar áll a magyar zászló és magyar alkotmány alá esketett magyar hadsereg élén.

Egy ily hadsereg, habár csekélyebb létszámmal bírna is, sokkal nagyobb és megbízhatóbb erőt képviselne, mint a mostani ellentétes elemekből összeerőszakolt közös hadsereg, mert a mi hadkötelezettjeink érzelmei homlokegyenest ellenkeznek a soldatenkinek eosmopolitismusával.

Tehát én hazánkra és a trónra nézve is létkérdésnek tartom azt, hogy az összeférhetlen elemek elválasztattassanak, hogy haderőnk saját magva körül jegeczesedhessék, szóval az önálló magyar hadsereget, mert csak így lesz a magyar ismét legyőzhetlenné, csak így lesz képes európai hivatásából kifolyólag a barbarismus áramlata clibegátot vetni.

Ezért óhajtjuk mi ennek utait és módozatait előkészíteni, ezért szorgalmaztuk mi egy magyar

katonai akadémia felállítását, hogy a magyar tisztképzést s ez által művelt osztályunknak a hadseregbe való bevonását lehetővé tegyük.

Ez t. ház, egyedüli mód a szellemi proletariátus ijesztő mérvű fejlődésének megakasztására is s ezért óhajtom én másodsorban, hogy fiatalságunk előtt pályatér nyíljon a katonai pályára.

Szomorú és nagyon kóros jelenség az t. ház, hogy a mi fiatalságunk irtózáván a katonai pályától, hol csak nemzete megtagadásával juthat előre, mind a hivatalnoki és jogi pályára rohan oly eszeveszetten, hogy ha egy bármi csekély hivatalos állás megürül, százanként igyekeznek azt elnyerni.

Ez anomál helyzeten csak úgy segíthetünk, ha a most foglalkozást nem találó mívelt fiatalságunk előtt a katonai pályát megnyitjuk; a magyar tiszti képzést s az azzá képzeteknek a hadseregnél való megmarad hatását lehetővé tessziük.

Ennek feltétele a magyar Önellő hadsereg szervezése, minek ismét előfeltétele s egyedüli eszköze egy nemcsak névleges, hanem egy valódi magyar katonai akadémia felállítása. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Mi ezt mindig követeltük, mert ha közös költségen tartunk fenn Bécs-Ujhelyen s másutt osztrák tiszti egyetemeket, viszont megkíván ha tjük joggal kívánhatjuk, törvényeink és a paritás alapján követesük, hogy Magyarország számára állítsanak fel a megfelelő intézetek.

Akkor, a mikor múlt évben a kormány az osztrák katonai egyetemen 120 magyar fiú számára alapítványt szavaztatott meg azért, hogy oda kerülő fiainkat nemzeties érzelmeikből, sőt nemzetiségük-

bői is kivetköztetve, közösügyes janicsárokká idomítsák: mi hangosan követeltük, hogy ezen — a nemzet érdekei ellen felhasznált — pénz a Ludoviceum alapjához csatolható, az alakíttassák át magyar tiszti egyetemmé. Az a pénz tökéletesen elégséges lett volna e nagy cél valószínűsítésére; de a mi igénytelen szavainkban nyilvánuló nemzeti akarat leszavaztatott, de el nem némított.

E kérdés mindinkább előtérbe nyomul és égetővé válik elannyira, hogy kormányunk sem tudván az elől kitérni, némi jó szándékot tanúsít s a követelt magyar katonai egyetem helyett fel akar állítani egy honvéd hadapród-iskolát, illetőleg a Ludoviceumot ilyenné átalakítani.

Hát t. ház, ez is valami, az is segíteni fog a honvédségünkönél jelentkező tiszti hiányon, csak-hogy félnünk lehet, hogy az nem-e danaosi ajándék? Félnünk lehet, hogy nem-e az Ezsau lencsége? n melyért ősi örökségünket, egy nagyobb szabású magyar katonai egyetemet nem kellend-e cserébe adnunk? Félnünk lehet, hogy az olyan csalétek, a mely által a figyelmet a lényegestől elterelni akarják.

Mi azt, mint a tartozás előlegét elfogadjuk; de azért a tartozás követeléséről nem mondunk le; mi miként eddig úgy ezután is követelni fogjuk az önálló magyar hadsereget és ennek járulékaként a magyar tiszti egyetem felállítását, a mostani hadapród-iskolát csak előkészítő tanodának, csak első lépésnek tekintjük.

Ez így magában csak félrendszer szabály lenne; attól üdvös eredményt csak úgy várhatunk, ha az

kiegészítést nyereml. Az csak alapvetés, arra ezután kell a falakat felépítenünk.

A nemzeti akaratnak támogatni kell a honvédelmi ministert e jóindulatú kezdeményezésében s így a mi jogra és méltányosságra támaszkodó követelésünk nem gyengíti, hanem erősíti a minister úr állását.

A tisztelt előadó úr beszédével nem kívánok soká foglalkozni. Ő fejlődési történetét adta elő a Ludovika akadémiának és kifejté, hogy azt az ősök mily nagyszerűleg tervezték. A mi törekvésünk az, hogy a mit az ősök akkor terveztek, az valóban létesíttessék.

A t. előadó úr azt mondja, hogy a magyar nép igen jó anyagot szolgáltat a seregnek, de kifogásolta a művelt ifjúságot és azon állítást koez-káztatta, hogy azok atyáik harci erényeit úgy látszik, nem örökölték és nem örökölték a kedvet a hadipályára.

En, t. ház, a t. előadó úr ezen állítását igen merésznek találom. A mi fiatalságunkban most is őseinknek vére pezseg. Azok igenis hősök lennének és lesznek is, hogyha a hazát vész fenyegeti, de azt nem tudhatjuk be nekik hibául, ha ők azon közös hadseregtől idegenkednek, a hol a művelt osztályból kikerült önkényteseket „magyar kutyák“-nak szokták nevezni (*Úgy van! a szélső balfelől*) és ha a sajtó ezért megtámadja, azt, a ki ezen megtámadott és így lealázott magyar ifjúk védelmére kel, saját házában védtelenül összevagdadják és ezért őket büntetés nem éri, sőt jutalomban is részesülnek. (*Mozgás a szélső baloldalon.*)

Ily viszonyok közt t. ház, bizonyára nem

lehet csodálkozni azon, hogy fiatalaink idegenkednek azon hadseregtől, a hol csak úgy van számukra előmenetel és megmaradhatás, ha nemzeti-ségük és nemzeti érzelmeiket levetkőzik ha hazájukat megtagadják. (*Úgy van! a szélső halon.*)

T. ház! Mi a magyar önálló hadsereg felállítását most és mindig hangsúlyozni fogjuk, hogy a jog folytonosságát fentartsuk; mi a támogatást most és bármikor megadjuk a minister úr törekvéseinek, a midőn az a nemzet javát czélozza s azért e törvényjavaslattal szemben sem helyezkedünk a merev ellenmondás terére, sőt azt elfogadjuk, de elfogadjuk jogfentartással és azon határozott kijelentéssel, hogy mi ezt csak első lépésnek tekintjük egy magyar katonai egyetem felállítására, mely ismét az önálló magyar hadsereghez előkészítendi a szükséges tiszti anyagot, elfogadjuk azon reményben, hogy ezen kiindulást nem megállapodás, hanem előrehaladás fogja követni.

Ily értelemben a törvényjavaslatot elfogadom a részletes tárgyalás alapjául. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Interpellatio a belügyérhez Császár Bálint sikkasztási ügyében.

(1883. május 25-én.)

T. ház! (*Halljuk!*) Az igazságszolgáltatás és a kötelelességszerű ellenőrzés terén mutatózó részrehajlás és divatosná vált elsimításnak rász következményei nem maradhatnak el: sőt azok mindinkább terjednek és ragályossá fejlődnek főleg akkor, a midőn felülről látják erre a példa adást, mert ha valamire, úgy erre nagyon is alkalmazható a hal fejtől való szagosodásnak elmélete.

Annak, hogy Maros-Tordamegyében egy közpénzeket elkezelt s csak később a fegyelmi vizsgálat folyamatba tétele után okmányhamisítás segélyével helyrepótolt és ezen már ismételten practisált vétkéért, a közigazgatási bizottság által hivatalától előmozdított szolgabíró a belügyminis-terium — büntettét csak egyszerű tévedés és rendetlenségnek minősítve — hivatalába visszahelyezett, kezdi az erdélyi részekben gyümölcsseit megteremni, mert ottan ezóta e cinosura szerint járnak el s a közpénzek elkezdését, elsikkasztását nem bűntény, hanem egyszerű vétségnek, kezelési rendetlenségnek nézik.

És e felfogás lehat egészen a községi birákigi a mint az sok helytt, például Csikme gyében is, a csatósze gi bíró ismételt sikkasztási eseteinél felmerült s a hírlapokban is bőségesen szellőztetett. Ezen famosus esetet lebonyolításáig nem érintem,

csak szemmel tartom s majd más alkalommal fogom interpelláció tárgyává tenni

És ez erkölcsmételyező ragály mindinkább terjed és kezd a köznevelési alapoknál is tért foglalni. Egy ilyen az erdélyi részekben közmegebotránkozást előidézett, a sajtó terén is szellőztetett eset képezi jelen interpellálnom tárgyát. Sepsi-Szent-György városának van egy polgármesterségét örökbe vett polgármestere, a ki ellen a 60-as évek vége felé vagy 10 bűnvádi kereset volt folyamatban, a város különféle pénzalapjainak — hogy szelíden fejezzem ki magamat — hűtelen kezelése czimén. Egyszer azonban mind ezen keresetek be lettek — mint tudni vélik — felsőbb rendelet folytán szüntetve. Mert hát ezen egyén rokoni és hivatalos összeköttetéseinél fogva rendelkezik a sepsi-szt.-györgyi képviselőség felett, azt a kormánypárt bukottjainak octroyálja, egyszer már a királyhágón inneni részekből kiközösített miniszterelnök úr is az ő szárnyai alá menekült.

Ezen egyéniség egy személyben polgármester iskolaszéki elnök, pénztárnok és felülvizsgáló is, s hogy e négyes tisztét miként teljesíti, arról Sorbán János bizottmányi tagnak fellebezése nyújt legjobb felvilágosítást. Ezen nyilvános okmányt bátor leszek a t. ház kegyes engedelmével felolvasni. *(Olvassa.)*

„Tekintetes közigazgatási bizottság!

Sepsi - Szentgyörgyön az iskolák ügyeinek kezelése körül elkövetett s ma is folyamatban levő visszaélések tárgyában a tekintetes közigazgatási bizottsághoz jelentést adtam vala be.

Jelentésemre a komoly sürgősséget a tek.

közig. bizottság belátván, az ügyek megvizsgálására küldöttséget menesztett ki.

Magam is jelen voltam a küldöttség által keresztülvitt vizsgálatnál s mint szem- és fültanú, a történetekhez híven férfiszavamra és mindenkiel szemben constatálhatom a következő tényeket;

1- ször. Sepsi-Szentgyörgy város iskolaszékénél, melynek hatósága alatt áll a Mikó-tanodán és a lakatos-tanműhelylyel összekötött felső népiskolán kívül az összes tanttgy, hol maga az állam évenként 3309 frt, Szemeria részére 449 frt évi segélyt ad, hol a városi közönség az 1882-ik évi költségvetés szerint 2891 forintot áldozott, mely ezélra a minden adózó által fizetendő 5%-os iskolaadó szedetik; szóval, hol évenként több ezerre menő készpénz kezeltetik: ezen iskolaszéknél pénztárnok nem volt, hanem polgármester és iskolaszéki elnök Császár Bálint egyedül és a maga személyében kezelte a pénzeket; ő utalványozott, kiadott, elkészítette a számadást, felülvizsgálta, jóváhagyta, ministerhez felterjesztette stb.

2- ször. Az iskolaszékek fennállása óta soha, de soha egyetlen számadás az iskolaszék elébe terjesztve nem lett.

3- ször. Iskolaszéki elnök és pénztárnok Császár Bálint ezen kezelt pénzekről egyáltalában számadást nem vezetett. A küldöttség 1882. évi október hóban innen egy lap főkönyvet, egy fikarcz számadást és egy krajczár pénztári készletet nem talált; hanem igenis előmutatott ő innen amonnan összeszedett 86 darab különböző tárgyú és változó összegű nyugtát, mely összeszámítás szerint 4241 frt 50 kr. kiadást helyettesített,

melyhez hozzáadva az ő feladása szerint a megelőző évi — még jóvá nem hagyott — számadás szerinti 516frtállítólagos túlkiadását, a küldöttség 4757 frt kiadást constatált.

A mi a bevételeket illeti — minthogy ezekre nézve adatok hiányoztak és ki sem szolgáltatottak — felvett a küldöttség 3309 frt + 449 frt állami segélyt, az összes tandíjak fejében 181 frtot és az 1883-ik év márczius és április havában a városi közpénztár által kiszolgáltatót 871 frt, összesen 4817 frt. Tehát brevi manu és a legnagyobb loyaltás közt 60 frt pénztárhányt fedezett föl.

Hogy ezeken kívül 1882. október havától kezdve és az 1883-ik év folytán sem a városi pénztár, sem az iskola-adó, sem tandíj, avagy másféle bevétel ne lett volna, ezt a bizottság sem hitte, nem igen kutatta, de ne is higye el senki!

Ne higye már csak azért se, mert a közszemlére kitett községi számadásokba csak egy bepillantás kell és mindenki meggyőződhetik arról, hogy tanügyi célokra az 1882-ik év folytán 2891 frt lett tetteleg kiadva és iskolaadó 24,421 frt után 5%-ot véve, a jelen 1883-ik évre pedig 2000 frt volt előirányozva. Hogy ezen összegekből 1882. október havától 7 hónapon át 871 frtnál több nem kezeltetett volna, ez aztán oly valami, a mit még Bálint úr sem mer állítani.

4-szer. Az iskolaszék, 1880. június havától kezdődő három év alatt a minden évben tartani köteles 36 ülés helyett összesen 9 ülést tartott.

Ez azon megdicsért rend és ilyen Császár Bálintnak a kulturális ügyek iránti lelkesedése.

Az előadott tényekkel szemben bűnbánókiig

ismerem be, hogy tévedtem, mikor azt állítám, miszerint az iskolaszék nem újított meg: és hogy tanítók iskolaszéki ülés nélkül alkalmaztattak. Ezen állításaim a betekintett jegyzőkönyvek által megczáfoltattak. itt az alakszerűség meg lévén tartva, ezen irányban jelentésemet vizsgálat tárgyává nem kívánom tételni.

Tekintetes közigazgatási bizottság!

A jelzett és a közigazgatási bizottságnak is bejelentett tényeken, mint valósággal megtörténteken, a fegyelmi vizsgálat megtartására kiküldött alispán és tanfelügyelői nyomozat sem változtathat, legfeljebb új eseményeket fedezhet fel, vagy az észlelt visszaélések mentségeit keresheti.

Készemről a megnevezett tényeket egyenként és összességükben nem egyszerű rendtelenségnek, nem helyrehozható mulasztásoknak, hanem olymértvfi visszaéléseknek tekintem, mely az 1876. évi V. t.-rz. értelmében büntetendő hivatali kötelességszegés és hűtlen vagyonkezelés vétségét képezi; s minthogy a pénzkezelés körül tapasztalt eljárás által Császár Bálint magának jogtalan hasznot szerzett, mert megszegte a Háromszékmegye közigazgatási bizottsága által kiadott azon rendeletet, mely szerint az iskolaszékek az állam által kiszolgáltatót segélyezéseket takarékpénztárba helyezni kötelesek, nemcsak azon pénzek kamatának megtérítésére kötelezendő, hanem, mert beismert és constatált tény, hogy pénztári készlet egy krajczár sem volt: hivatalos pénzek sikkasztásáért a bűnvádi kereset megindítandó.

Az elsikkasztott összeg nagyságára nézve a

küldöttség 60 forint hiányt jelentett; ez is a büntető törvény szerint büntetendő büntényt képez.

Azonban tájékozás végett kijelentem, hogy nem 60 frtot. hanem sokszorosán többet tesz az elsikkasztott, összeg, illetőleg azon hiány, mely az 1883. május 8-iki vizsgálat alkalmával felmerülendő lett. volna. Ugyanis:

Bevételekép felvétellett ezen jelentés 3-ik pontjában is részletezett államsegély, tandíj és a közpénztárból felvett 871 frt — összesen 4,817 frt. Igen, de kérdem: mintán a közszemlére kitett zárszámadások azt mutatják., hogy az 1882. év folytán tényleg 2,891 frt adatott ki, miután a 24,421 frt állami adót üzetni köteles 5% adónak rendesen befolynia kellett, mely adó azon arányban az iskolaszéknek kiszolgáltattott, tandíj csak több és tán október után is fizettetett stb. stb., — vájjon ezen bevételeket is számítva, nem nagyobb mérvű-e a sikkasztás, illetőleg a hiány?

Hiszem, hogy mindezek a folytatandó vizsgálat alatt és addig jóvá tehetők, elsimíthatók; mert a pénz helyre tehető s Császár Bálint a küldöttség előtt is úgy nyilatkozott: hogy csak várjon s adjon neki rá időt, szerez ő nyugtát a mennyi kell! Én e sikkasztást, hűtlen vagyonkezelést és kötelességmulasztást constatálnak látom. Végül azon alázatos észrevételem van, hogy a fegyelmi vizsgálat keresztülvitelével talán nem a legóvatosabban lett a küldöttség két tagja megbízva, miután ők, mint az elővizsgálat tényezői, az ügy további folyamában inkább tények constatálására és tanúság tételre, mint bírói szerepre hívatvák.

Egyébiránt az eredményt egész bizalommal várja Sorbán János.“

T. ház! Ezen, hírlapok mellékleteként sok ezer példányban szétküldött okmány szomorú világot vet az ottani állapotokra; itt az állam, a társadalom és az adózó polgárok által kiszolgáltatott tekintélyes köznevelési alap minden ellenőrzés és számadás nélkül kezeltek évek hosszú során. Kiutaló elnök, pénztárnok és felülvizsgáló ellenőr ugyanazon egy személy lévén: a ki kezeli e pénzeket törökösön.

A pénzekről számadást nem vezet, azokat utasítás értelmében nem kamatoztatja takarékpénztárilag, hanem beszámol maga által kiutalványozott, maga által kifizetett, maga által felülvizsgált nyugtákkal, a minőket fantasiája szerint alkothat, a mennyit épen tesz. A pénztárban egy fillér sincs s mégis komoly vizsgálat nélkül 60 frt pénztári hiány constatáltak; holott a mint Sorbán fellebbezése világossá teszi, a múlhatlanul befolyjni kellett bevétellel szemben sokkal nagyobbak kell lenni, az ily amicabiliter elkezelt — talán utólagosan kipótlandó — összegnek.

És mindezek daczára a közigazgatási bizottságtól kiküldött vizsgáló bizottság hűtlen kezelést nem, hanem csak rendetlenséget constatált.

A közigazgatási bizottság ugyan megbízta az alispánt a részletes vizsgálat tovább vezetésével; de t. ház, én ily előzmények után, főleg miután pénztár és iratok le nem zároltattak s továbbra is a nyugtagyártó vádlott kezén hagyattak, az egyetlen hivatalnok által vezetett ily részletes vizsgá-

lattól más eredményt nem várhatok a collegialis elsimításnál.

Én, t. ház, Sorbán felebbezését — mely lehet egyoldalú — kiindulási alapul magan sem fogadom el; de igenis el kell fogadnom a közigazgatási bizottság kiküldöttjeinek hivatalos jelentését, a mely daczára a nagyon rövid tartamú s így nem beható vizsgálatnak, mégis constatálta azt, hogy a pénztárban pénz nincsen, hogy bevétel,— kiadásról napló nem vezetett, hogy pénztári hiány és rendetlen kezelés esete forog fenn.

Én ennyinek beismerését elégnek tartom arra, hogy Sorbán vádjait igazoltaknak tekintsem; s mivel én a vádlottal benső viszonyban levő alispán vizsgálatában elég garantiát nem vélek feltalálhatni: nagyon szükségesnek, sőt elkerülhetlennek tartom az érdekelt két núnisternek, a beltigy- és közoktatási minister uraknak beavatkozását, kikhez e célból a következő interpellációt vagyok bátor intézni.

Interpelláló a belügyi, vallás- és közoktatási minister úrhoz.

Van-e tudomásuk arról, hogy Sepsi-Szt.-György városában a népnevelési alapok kezelése a legszánalmasabb állapotban van? Hogy ez alapokat, melyhez az állam 3309 frttal járul s melyhez a város 2891 frtot, Szemeria 449 irtot szolgáltat, iskolaszéki elnök Császár Bálint minden ellenőrzés, minden számadás nélkül kezeli, azt a bizottmányi gyűlés határozata ellenére takarékpénztárilag nem gyümölcsözteti s az iskolaszék elibe még soha számadást nem terjesztett?

Van-e tudomásuk arról, hogy a közigazgatási bizottság által vizsgálatra kiküldött bizottság pár

óra alatt teljesített felületes áttekintésre is botrányos dolgokat derített fel? Nevezetesen azt, hogy 36 iskolaszéki ülés helyett mindössze csak 9 ülés tartatott, hogy sem a bevételekről, sem a kiadásokról napié nem vezetett, hogy a pénztárban egy árva garas sem találtatott, hanem a helyett voltak az állítólagosan kiutalt összegeknek megfelelő nyugták, melyeket maga Császár Bálint utalványozott, fizetett ki s felülvizsgált. Minek következtében és a bevételi kiadási napló hiányában, sem a bevételt, séma kiadást számba venni nem lehetett s így csak találmásra történt a 60 frt pénztári hiány meghatározása, holott épen a vizsgáló bizottság jelentéséből lehet azon szomorú meggyőződést méríteni, hogy a valóságos pénztári hiánynak csakis az 1882-dik évben felül kellett múlni a 3000 frtot. Miután a kiadás ez évben 2891 frtot tett, míg ellenben a bevételnek a 6000 frtot túl kellett haladnia, miután az államsegély, tandíj és a közpénztár járuléka 4817 frtot tett, az állami adó után számított 570 iskolaadóból 1241 firtnak kellett befolynia.

Mindezen világos adatokkal szemben a közigazgatási bizottság ez eljárást csakis rendetlen kezelésnek minősítette s megalégedett az alispánnak részletesebb vizsgálatra utasításával és a fegyelmi vizsgálat megindításával; de annak fogantatosítását a vizsgálatra kiküldött bizottság két oly tagjára bízta, kik felderítő tanuk lehetnek, de bírói szerepre semmi körülmények között nem lehetnek hivatva.

Ha a minister urak mindezekről tudomással nem bírtak, azt e felszólalásom következtében megszerezhetik, valamint azon meggyőződést is

meríthetik, hogy itt nem egyszerű kezelési rendetlenség, hanem a köznevelési alapok könnyelmű és hűtelen kezelésének esete forog fenn s így nem a szelíd fegyelmi vizsgálatnak; hanem a bűnvádi kereset megindításának van helye.

S mivel a közigazgatási bizottság ez esetben a kellő szigort nem fejtette ki s mivel a vizsgáló bizottság a pénz- és irattárt továbbra is vádlott kezén hagyta és így az utólagos kiigazítás és helyreépítés útját nyitva hagyta.

Kérem a belügy- és oktatási minister urakat: szándékoznak-e táviratilag ezek lezárása iránt rögtön intézkedni s kiküldöttjük a vagy kiküldöttjeik által az eddig lanyhán és szembeötlő részrehajlással vezetett vizsgálatot kérlelhetlen szigorral és a korábbi évekre visszahatólag eszközölni.

Én átlátom t. ház, hogy az országgyűlés szétoszlásának végperczében tett, előbb nem tehetett ezen interpellál ómra az illető minister urak a ház szabályok által körülirt időben nem válaszolhatnak. Nem is czélom a chablonszerű válasznyerés; hanem a kormány figyelmének ez ügyre való irányzása, mert habár ez Úgy a hírlapokban szellőztetett, habár az az erdélyi részekben közfelháborodást idézett elő: mégis könnyen kikerülhet a sok irányban elfoglalt minister urak figyelmét.

Én kötelességszerűleg tudomásukra hozom; elvárván a legszigorúbb megvizsgáltatást és a netaláni bűnös példás lakoltatását; mert minden fillér, a mely ügyis mostohán ellátott népnevelésünktől elvonatik, égbekiáltó bünt képez. Kérem interpellációm az illető minister uraknak kiadatni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A pénzügyministerium költségvetésének általános tárgyalásakor.

(1884. január 28.)

T. ház! A pénzügyministerium költségvetése, mint a hol 66 millió kiadás és 252 millió bevétel számoltatik el, költségvetésünk legfontosabb részét képezi s így indokoltnak fogja találni a t. ház, ha azzal általánosságban is foglalkozom s pénzügyi politikánk tüzetesebb bírálatába bocsátkozom.

De mielőtt e költségvetés bírálatába bocsátkoznám, helyre kell igazítanom és valódi értékre leszállítanom némely oly tévállítást, a melylyel a közvélemény ítéletét félrevezetni s e kormányt nem létező érdekekkel körülövedzni igyekeznek.

A t. előadó, maga a pénzügyér úr s a túloldal csaknem minden felszólalt szónoka ezen és más alkalmakkal is rámutatnak az ezen kormány által tett nagy befektetésekre, javítmányokra, a melyek által mintegy igazolni igyekeznek a felhalmozott adósságokat s államjavaink gondatlan elpazarlását.

T. ház! Én nagyon szomorúan jellemzőnek találok azt, hogy az ez országban történő csekély befektetéseket és javítmányokat szabályszerűen a rendkívüli és átmeneti kiadások rovatába teszik át, mintha bizony az valami rendkívüli kegy lenne az ország 329 milliós költségvetésével kérkedő és abban dúskáló kormányunk részéről.

Nem tagadom t. ház, hogy jelen költségvetésben is vannak némi — bevételeink nagy-

ságához viszonyítva — csekélynek mondható befektetések és beruházások, főleg vasutaink és folyamszabályozásainknál előirányozva. Csak-hogy t. ház, azok valóban olyan alamiznaszerűleg odadobott szegényes adományok, melyek csepp vízként enyésznek el szükségleteink tengerében.

Hisz, a honpolgárok azért lépnek állami kötelékbe s azért fizetik a terhes adókat, hogy az állam háztartását vezető kormányok az így begyűlő nagy összegeket kizárólag oly anyagi és szellemi befektetésekre fordítsák, melyek a polgárok jólétének, művelődésének, biztonlétének és az állam hatalmának, tekintélyének kútforrásai legyenek. Az állam csak azért vesz, illetőleg kölcsönöz a honpolgárok nagy tömegétől adó czímen, hogy azt gyümölcsöztetve és megsokasítva térítse vissza a nemzetnek.

Így van ez a valódi alkotmányos államokban, hol minden, még az államadóságok is a jólét tényezőit, az áldásos adományok kiforrásait képezik, mert ez adóságok kamatai, a honpolgárok, vagyis a nemzet közül kikerülő hitelezők vagy kölcsönadók zsebeibe folynak és így az országban jönnek forgalomba.

Ámde minő más viszonyok vannak nálunk.

Az a 110 millió frt, a mit Magyarország az osztrákokért csinált és átvállalt államadóságok kamatai czímén évente fizet, legnagyobb részét mind kimegy ez országból, mert hitelezőink külföldiek.

Az az 5 milliónyi udvartartási költség Bécsben jön forgalomba.

Az a 4 milliót túlhaladó nyugdíj, mit tőlünk szabályellenesen kicsikarnak, nagyrészen idegen beamterek s ezeknél is rosszabb hazaárulok kezére megy.

Az a 4 millió, mit Horvátországra, az a 2½ millió, mit Boszniára ráfizetünk, mind kimegy az országból.

Az a 10 millió, a mit vasúti kamatbiztosítás címén kiadunk, mind idegen társulatok kezébe megy.

Az a 16 millió, a mit földtehermentesítési és dézsmaváltás címén fizetünk, legnagyobb-részt a kötvényeket birtokló idegen bankárok kezébe megy. És kimegy az a 30—40 milliónyi összeg, a mit Magyarország a közösügyekre, a hadsereg és haditengerészet felszerelésére fizet, sőt még a honvédségünkre fordított 7 milliónak is legalább fele kimegy az országból, mert a felszerelések és öltönykelmék is legnagyobb részben Ausztriában szereztetnek be.

Ez a közel 200 milliónyi összeg az, a mi évente kifolyik az országból, úgy hogy abból édes kevés térül vissza.

A mi kevés benmarad, azt felemészti a roppant hivatalnokhad, úgy hogy ilyen kiszivattyúzási rendszer mellett vajmi keveset lehet beruházásokra, az ország jólétére fordítani; a mi kevés e téren történik, az is kölcsönből fedeztetik.

És még a kölcsönpénzből is botrányosan keveset fordítunk szellemi és anyagi befektetésekre.

Így a míg a nevelésügyre Anglia összes állami bevételeinek 20, Belgium 25%-át fordítja,

addig nálunk alig fordítják állambevételeink $\frac{1}{2}$ százalékát.

A míg például más előhaladott országok a közlekedési eszközökre, vas- és kőutakra, száraz és vízi közlekedésre az állam bevételeinek negyedét, néha ennél is többet fordítunk, akkor mi alig adjuk erre bevételeink 3 százalékát s ebből is egy tekintélyes részt Boszniára és Horvátországra vesztegetjük, holott itthon az ország két harmadában feneketlen sarak akadályozzák a közlekedést. Még arra sem fordítanak figyelmet, hogy legalább vasútmenti kőszegény vidékeinkre fedanyag szállíttassék s a roppant értéket képviselő közmunkaerő egyébre használtassák, a sárnak sárna való halmozásánál.

Nincs tehát önöknek joguk a kormány által tett befektetések és beruházásokra hivatkozni, hanemha annak szégyenletesen! csekély voltát akarják feltüntetni.

És most áttérek magára a költségvetésre.

T. ház! Előttünk most a pénzügyminis-
terium költségvetési előirányzata a pénzügyi bizottság indoklásával áll, mely azt néhány hangzatos phrázis és bölcseleti elmélet után egyszerűen, minden számbavehető módosítás nélkül, elfogadásra ajánlja a t. háznak.

Ezen indoklás sok támadásra készítő gyenge oldalt és a megdöntésre alkalmas rést tár fel, a melyen igen könnyen beférkőzhetik az éber támadó a szarvasokoskodások e gyenge erődjébe.

Azt mondja a többek közt ezen indoklás, hogy a haladási vágy és az államélet fejlődése

körültekintővé és engedékenyvé teszi a bizottságot s e miatt a törlő irónt ritkán alkalmazhatja.

Kétségtelenül megvan nemzetünkben — mely mindig a korszellem intelmét követte — a haladási vágy, hisz ez az emberrel született természetes ösztön, ez a természet változhatlan törvényeinek okszerű folyománya. E haladási vágy az egyénekről átszarmazik az egyének csoportozata által alkotott társadalomra és a társadalmak összessége által alkotott nemzetre. Csak hogy a haladási vágy náluuk meddő térre vaszorítva, annak kielégítésére költségvetéseinkben vajmi kevésbé gond van fordítva, valamint annak sem találunk nyomára, hogy a szintén hangsúlyozott állami élet fejlődése üdvös irányban jelentkeznék.

Lehet, hogy Önök közösgyves szemüveggel fegyverzett szeme ilyes valamit lát, vagy inkább látni képzel; de én azt fölfedezni nem tudom; ellenben láthatunk állami életünkben fejlődés helyett hanyatlást, visszafelé haladást, az államfőnség jogainak megszorítását s a nemzet művelődési vágyainak korlátozását és szűkkeblű visszalöketéét.

Elismeri, a minthogy el kell ismernie a tények logicájánál fogva, a pénzügyi bizottság is, hogy a jelen évi költségvetésben jelentékeny költségemelkedés van s azt az államadóságok kamatainak emelkedésével s a megyei háztartás reformjával indokolja első sorban.

De hát kik és miért csinálták az újabb adóságokat? Nem-e önök, a többség szavazta

azt meg, azon kormánynak, mely alig tett egyebet, mint adót emelt, államjavakat pazarolt el nagy mérvben s még erre egy csomó új adósságot csinált, a mi 1.8 millióval emeli évi kiadásainkat. Nem-e önök gavalléros bőkezősége teremtő meg e pénzügyi helyzetet? Nem-e mindig a pénzügyi bizottság s különösen annak mindig mindent rózsaszínben feltüntető előadójának ajánlatára szavazott-e meg mindent, mit a kormány kért, a többség?

S vájjon hol találjuk fel a megyék háztartása most hangoztatott reformjának indokait? Hisz ezen úgynevezett reformot sem itt nem szorgalmazta senki, sem magok a megyék nem kérték, azok meg voltak elégedve eddigi javadalmaikkal, a tisztviselők létszámával, valamint a tisztviselők is meg voltak elégedve fizetéseikkel.

Miért kellett tehát a kormánynak itten a mi ellenzésünk daczára áterőszakolni egy oly javaslatot, mely több százezer frttal emelte a megyék költségvetését, illetőleg azok javadalmazását. E fizetésemelések, e hivatalnokok szaporítására nem az önkormányzati élet fejlődése, hanem a centralizáció szempontjából volt szüksége nem a megyéknek, hanem a kormánynak s hogy az nem is tévesztette el előre kicombinált hatását, azt leginkább tanúsítják a lefolyt tisztújítások, a melyek országszerte oly zsinórra mentek, mint akár a kozák hetmanság alatt. Igen, mert a centralizációnak megerősített és a miniszerelnök úr markába összegyűjtött szálai egyetlen rándításra érezhetővé tették magukat az ország minden zugába, le a községi jegyzők irodájáig, le ezen

kortesszövetkezet utolsó emberéig. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház! Ezen jól kent ge'pezetnek ily egyöntetű működése tetszetős lehet az egyeduralom, hatalomsóvár embernek, ki az állam minden hatalmát magához ragadni s azt önkényes egyeduralma érdekében kizsákmányolni igyekszik. Ő gyönyörködhetik abban, hogy az a fel-emelt fizetéssel magához lánczolt megyei clique miként paríroz s miként apportírozza egy ujjmutatásra, vagy német jelszóra a mameluk képviselőket, kik ismét itt teljesítnek minden kívánatot. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, tessék megmagyarázni azon szavait, melyeket a hű mamelukra mondott. Lehet-e egy képviselőre ilyen élczet mondani? *(Mozgás.)*

Orbán Balázs: Kérem, én általánosságban beszéltem.

Elnök: Bocsásson meg a képviselő úr, én nem engedném a képviselő urat e teremben senki által megsértetni, de megvárom, hogy a képviselő úr se sértsen senkit. *(Élénk helyeslés.)*

Orbán Balázs: De hogy az annak árát oly keservesen kiizzadó-nemzetnek abból bármi csekély, akár anyagi, akár erkölcsi haszna lenne, azt hártározottan tagadom, sőt ellenben amúgy is megnyirbált és eljátszott önkormányzati jogának még nagyobb megbénítása által nemcsak a jelenre, hanem jövőre is messze kiható megkárosítást és sanyargatását fogja eredményezni.

E költséges reform tehát csakis a hatalom és nem a nemzet érdekében találja létokát.

A költségemelkedés indokát a bizottság találja továbbá tankerületi felügyelők, a pénzügyi közigazgatási bíróság szervezetében; de hát mindez a centralizáció czifra és szükségtelen sallangja és a sine cura alkotás szenvedélyének szükségnélküli kifolyása. Az sem nevelésügyünket, sem igazságszolgáltatásunkat előbbre nem viszi.

Bevallja a pénzügyi bizottság, bogy belügyi, közlekedési, közoktatási, honvédelmi s főleg a pénzügyministerium csaknem minden ügyosztályánál oly nagy személyszaporítással találkozunk, hogy még a magát körültekintő és engedékenynek mondó pénzügyi bizottság is kénytelen óva-intő szavát felemelni ezen chroni-cussá vált visszaéléssel szemben.

No, a mikor még a pénzügyi bizottság is ily feleselésre merészkedik; akkor a bajnak nagyon imminensnek, a visszaülésnek nagyon szembe-ötlőnek kell lennie; épen ezen hivatalnok- vagy jobban mondva kortes cselédség alkotási mánia az, (*Derültség a szélső baloldalon.*) a mi nem engedi soha pénzügyeink rendezését s a költségvetési hiánylatnak — minden adóemelés melletti — elenyésztetését, mert a személyzetszaporítás elkezdve a ministeriumoktól le az utolsó végrehajtóig, napirenden van; a szegény nép megfeszített munkássága és minden önmegtágadása mellett sem tud annyit befizetni, hogy e sáskahad fel ne eméssze. Az adóhivatalok gyűjtik a pénzt a legnagyobb erőfeszítéssel, a felülről reájuk parancsolt legnagyobb embertelenséggel azért, hogy a hónap primáján azt onnan mind elhordja a Zaldungsbogenesek, nyugdíjas haza-

áru- és muszka vezetők és Bach-huszárok tábora. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

E bizottság a jövedelmek természetes fejlődésére fekteti a pénzügyi zavarainkból való kibontakozás reményét. Csakhogy t. ház, nálunk nincs meg a jövedelemnek természetes fejlődése, hanem megvan annak természetszerű hanyatlása a miatt, hogy e kormány adóemelési és fölcsikarási politikája már rég megtámadta és veszélyezteti magát az adóalapot, az folyton szegényíti és a végkimerülés végleteibe sodorja a nemzetet. E kormány nem ad, csak vesz s ez oka annak, hogy a helyett, hogy jólét fejlődne, a rohamos elszegényedés jelentkezik a nemzet minden osztályánál, iparos és kereskedő, földműves és birtokosnál egyaránt.

A kormány úgy bánik a nemzettel, mint a lelkiismeretlen haszonbérő a rövid időre bérelt szép termékeny jószággal, a ki szükséges befektetések megvonásával és a talaj termőképességét feutartó termékenyítés mellőzésével rablógazdálkodást folytat s úgy kiéli és tönkre teszi azt, hogy évtizedek szorgalma és munkássága is alig tudandja ismét helyre hozni.

Ne ábrándozzanak önök természetes jövedelem-fejlődésről mindaddig, míg ezen kormány haszonbérli az országot s a haszonbért Ausztriának fizeti. *(Derültség.)* Nem fog az a természetes jövedelem-fejlődés bekövetkezni mindaddig, míg e haza állami függetlenségének visszaszerzése által fel nem szabadítjuk hazánkat azon gyarmati alárendeltségből, a melybe önök sülyeszték

s meg nem szüntetjük a rász es lelketlen haszonbérlónek kizsákmányló gazdálkodását.

A pénzügyi bizottság eljárása jellemzi leginkább a mi szomorú állapotainkat, mert hogy egy 329 milliós kiadási előirányzatból, egy 20 milliós bevallott — de a valóságban kétféleképpen kitévő — hiánnyal szemben, minden buzgalma s miként maga mondja, lelkiismeretes kritikája mellett is csak 57 ezer a delegatiókéval együtt csak mintegy százezer forint törlést tud javaslatba hozni, az leginkább tanúsítja, hogy hazánkat minő kényszerzubbonyba hajtotta a közösügyes bölcsesség félkegyelműsége.

Én, t. ház, mint a függetlenségi párt tagja, ki Magyarország önállóságának és államiságának jogteljességét, tehát az önálló had és pénzügyet és a nemzetgazdászati függetlenítést követelem, nem silány 40—50 ezer frttal, hanem annyi millióval tudnám pénzügyeink mérlegét javítani, részint a kiadások tetemes leszállítására, részint a jövedelmeknek — adóemelések nélküli — tetemes fokozása által.

Nem lehet egy ellenzéki képviselőnek hivatása az, hogy programot, pénzügyi exposékat terjeszsen elő; ettől tartózkodom, — de azon váddal szembe, hogy mi csak a negatív terén mozgunk — mégis pár vonásban rámutatok azon főbb módosításokra, melyek segítségével az államháztartásnak önök által megzavart egyensúlyát — még a jelen megnehezített viszonyok közt is — helyre állíthatónak vélem. *(Halljuk! Ralijuk!)*

A megtakarítás lehetséges a hivatalnok-legió kevesbítése, a haza ellen vétkezett nyugdíjasok

hazaküldése, az államjavarok költséges és a mellett nem a leglelkiismeretesebb kezelésének egyszerűsítése, a vasutak csoportosításával vasúti igazgató-tanácsok, kormánybiztosságok, mindenféle felügyelő-bizottságok szétugrasztása, igazgatószolgálatunknak önkormányzati és esküdtszék! alapon való újjászervezése, adórendszerünknek egyszerűsítése, a sok sine oura és kortes élődieskedés beszüntetése által. Ezen az úton is könnyen meglehetne nagyon sok kidobott milliót gazdálkodni; de elismerem, hogy nem annyit, a mennyivel az államháztartás egyensúlyát helyre lehessen állítani.

Hanem van a meggazdálkodásnak oly módozata is, mely egymagában is képes defici-tünket elenyésztetni: ez az önálló magyar hadsereg felállítása. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Senki, még önök közül sem merte megtagadni az önálló magyar hadsereg üdvös hatását, akár államiságunk, akár védképességünk fejlesztése szempontjából; hanem csakis azon szemfényvesztő ellenvetést tették, hogy az többbe kerülne, mint a mennyivel hazánk az osztrák hadsereg fen tartásához járul, mert hogy hadseregünk csak névleg közös, de valóban osztrák, azt kétségbe sein lehet vonni, hisz német annak nyelve, vezényszava, zászlója, tisztikara, szelleme, zopfos hátramaradottsága is. Hanem most foglalkozunk csak költségességi oldalával.

Hogy a honvéd-rendszer jóval előnyösebb, minden másnál, azt a porosz hadsereg bizonyítja és hogy bámulatos erőt tud hallatlan gyorsasággal kifejteni, azt a porosz-francia háború

tanúsítja. Hogy a mi hiányosan szervezett honvédségünk minden tekintetben megállhat a sorhadak mellett, azt elismerte minden katonai tekintélylyel maga a főhadúr is.

Már most tegyünk egy kis összehasonlító számítást:

Most van 300,000 honvédünk és az kerül minden rendkívüli kiadásokkal, felszerelésekkel, fegyverzettel, tanintézetekkel, drága, központi be- rendezésekkel	7.000,000 frtba.
600,000 kerülne.....	14.000,000 »
Tüzérség és műszaki csapa- tokra vegyünk	2.000,000 frtot
összesen	16.000,000 frtba.

Mert tüzérségi s műszaki felszerelést a megosztozáskor kapnánk annyit, a mennyire nekünk szükségünk van, azok fekete-sárga színét könnyen lehetne nemzetivel eltakarni.

No már most lássuk, mit adunk mi ki a közös hadügyre. Az idéni előirányzat szerint rendes-
és rendkívüli kiadásunk

Boszniai hadi költségre	
Magyarország ad	30.790,149 írt
Nyugdíj fejében a köz- ponti közegeknek.....	2 259,858
Ehhez még hozzá kell adnunk a közös vámbevételből minket illető, de az Összes hadiköltségből levont részese- désünket, vagyis a 17.063,070 frtnak 3-adát.....	98,840 5.690,684
összesen .	38.539,531 frt.

Én így ha mi haderőnket honvéd-rendszer szerint szerveznek, 600,000, kellő tüzérséggel és műszaki csapatokkal ellátott honvéd mellett meg tudnánk gazdálkodni mintegy 22 millió Irtot. Ha egy millióra fejlesztenők honvédségünk létszámát, 15 millió frtot.

És ki merné állítani, hogy az ily átalakítás az erők fokozatos kicserélésének alapján minden rázkódás avagy védképességünk gyengítése nélkül könnyen átvihető ne lenne? És ki merné kétségbe vonni, hogy ha Magyarország vész idején egy millió avagy csak 600,000 vitéz honvédet állítana hadsorba: a haza és a trón jobban ne lenne biztosítva, mint a mostani csekélyebb létszámú sorhad által, melynél hiányzik a lelkesedés és hősiességnek minden természetes rugója és a melyben fiaink oly kedvetlenül szolgálnak, hogy a besorozáskor és azután is a rász bánásmód miatt öngyilkosokká levők száma megdöbentő mérveket mutat.

Ím, lehet hadügyünknel minden hátrány nélkül, sőt a védképesség nagymérvű fokozása mellett 15—22 milliót megtakarítani. *(Helyeslés a szélső baloldalon)*

De a megtakarítás mellett a jövedelem-szaporulatnak is kínálkoznak igen hathatós módozatai. Legyen elég fölemlítenem itt az önnálló magyar bank és külön vámterület nagyonjelentékenynyé fejleszthető jövedelmeit, melyeket akkor, a mikor a kormány azokat az osztráknak odajátszta, több szakértő 60, sőt némelyek 80 millió forintra számította.

E számítások valószínűségét támogatja az

is, hogy a közös vára jövedelme, az általunk nem ellenőrizheti! osztrák kezelés mellett is 48 millió irtot tesz, a miből Magyarország javára csak 5 millió íratik az okon, hogy Ausztria adóvisszatérítések címén visszatart magának 29 milliót.

És itt ismerhetjük fel az osztrák osztozkodás testvériességét, mert a míg például Magyarország cukor-adó visszatérítés címén csak 1 milliót kap, addig Ausztria e címén 26 milliócskát számít be magának. Ez jellemzi aztán a mi közösiigyes viszonyunk kedves voltát Ausztriával szemben. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Ez adatot úgy átmenetileg csak azért tartottam szükségesnek fölemlíteni, hogy abból Ítéletet vonhassunk egy külön vámterület nagymérvű jövedelmeire, mert tudjuk azt, hogy az osztrák határon megvámolt idegon portékák igen tekintélyes része kaszánkba jön, a hol a vásárló közönség másodszor is visszatéríti az osztrák kereskedőnek a vámilletéket. Ez aztán a szegény gyarmatnak kétszeres, sőt a cukoradó-visszatérítés révén háromszoros kizsákmányolása.

Mind ez mértéket nyújt nekünk ahhoz, hogy nem túloztunk akkor, a mikor ar önálló magyar bank és külön vámterület jövedelmét 40millióra a talán túlvérmes kiszámítás felényire teszszük s így e jövedelemszaporulat és a hadügynél meggazdálkodható kiadás mintegy 60 millióval javíthatná államháztartásunk mérlegét.

De ezeken kívül vannak hazánkban sok oly eldugult jövedelemforrásai, melyeket egy, a kor-tespolitikán felül emelkedni tudó valódi magyar kormány könnyen felnyithatna. Legyen elég

temérdek hajókázható folyók — s így olcsó vízi út — mellett levő sónkra mutatni, melylyel, — ha oly drágán nem mérnék — megjelenethetnénk Kelet-, sőt Nyugat piacznán piacznain is s az egészségtelen tengeri sótonnan kiszorítva, igen sok millióra menő jövedelemtöbbletet teremthetnénk, míg most a drága ár miatt csakis a befogvasztás korlátolt jövedelmére vagyunk szorítva.

Most pár szóban adórendszerünkre kívánok reflectálui. (*Halljuk!*)

T. ház! Rég ideje, hogy mi itt e házban szorgalmazzuk egy teljes új adórendszer behozatalát. Alig van ennél hazánknak égetőbb kérdése, mert nemcsak a túlhajtott nagy adók, hanem e mellett főleg azoknak rendszertelen kivetése és embertelen behajtási módszere az. a mi az adófizető polgárokat bosszantja és vérig keseríti.

Azonban pénzügyministereink mindenike, egyik a másik után hagyta úgy a helyzetet a mint kapta s egyik se mrt az absolut kormány által népünk megrontására behozott rász rendszerhez nyúlui, azt gyökeresen megváltoztatni: hanem mindenik toldott-foldott, mindenik reformált rajta, de e reformok mindenike csak újabb terheket rótt a nemzetre, a nélkül, hogy bármi keveset javított volna a helyzetem.

Ily reformeszmék hozták létre az adófelügyelőket, az illetékkiszabási hivatalokat, a pénzügyi igazgatóságokat, a jogügyi igazgatóságokat, finánczokat, állami pénztárákat, közigazgatási bizottságokat, legújabban a közigazgatási pénzügyi főtörvényszéket, állami végrehajtókat. Mindezek roppant kiadásokat rónak az államra s

adóügyünket nem javítják, hanem még inkább complicálják.

S mindezen hivatalok egyebet nem segítettek a bajon, minthogy nagyban segítik elkölteni az oly keservesen felcsikart adót.

Rémletes, a mibe mindezen reformok kerülnek; én a költségvetésben utána számítottam és úgy találtam, hogy ha a pénzügyministerium adóüggyel foglalkozó ügyosztályainak fizetését és az adókezeléssel foglalkozottak roppant nyugdíjait is hozzáveszszük — a mint hogy hozzá kell vennünk — nem kevesebbet emésztenek fel 6 millió frtnál.

De ezt csak az állam adja ki, ehhez még hozzá kell számítanunk azt, a mit a törvényhatóságok, a mit a községek költenek az adókezelésre, mert tulajdonképen ezek a közegek végzik a terhesebb munkát, azok a fenn előszámlált nagymennyiségű hivatalok tulajdonképen csak rubrikázzák az ezek által végzett munkát; ha tekintetbe vesszük, hogy minden egyes községnek van fizetéssel ellátott collectora, körjegyzője, elöljárósága, kik szintén leginkább az adókezeléssel foglalkoznak, akkor az ezekre eső költséget bátran 3 millió frtra tehetjük és így mintegy 9 — 10 millió frtra megy a mi adókezelésünknek hivatalos költsége, mert azt a mit a szegény adózók a végrehajtási és késedelmi kamatok czímén — legtöbb esetben minden törvényes ok nélkül felcsikarnak, az még a hivatalos költségeket is felülmúlhatja, ennek azonban más kiszámítási kulcsa nincsen a nép átkánál.

Én nem hiszem t. ház, hogy léteznék az

európai contiuenzen olyan állam, sőt még kettő együttvéve, a melyeknek adókezelése ily ropantba kerülne; ez egy valódi sorvasztó rendszer, mely ha soká tart, államot és nemzetet egyaránt felemészt és szétmállaszt.

Nincs itt más kiségitő eszköz mint Bach és Schmerling ez átkos hagyományával szakítani s az adókezelést egészen és kizárólag — a miként régen volt, — a törvényhatóságokta ruházni, a mikor negyedrésnyi költséggel és sokkal nagyobb hűséggel fog az kezeltetni, mint a jelenlegi zűrzavaros állapotban.

De erre a rubrikarendszerrel szakítani tudó, pénzügyi szakképzettséggel, önálló felfogással és alkotmányos érzékkel bíró pénzügyministerre lenne szükségünk. Ilyen azonban a Tisza-korszak alatt nem terem, ha teremne se túrnék meg s így nem marad más, mint e vérző sebekre rámutatva, várni, míg a nemzett véget vett e gazdálkodásnak.

Önök tékozlása, az ország főbb jövedelmeinek elidegenítése, az osztrák érdekek dédelgetése végtelenül megrontotta helyzetünket s megnehezítette a kibontakozást: de még mindig van módja a megmentésnek, a letiprott magyar haza fölemelésének, egy szebb és boldogabb korszak előidézésének. Ez azonban csak úgy történhetik meg, ha e kormány végzetes közöszgyével együtt megbukik, hogy sötét nyomdokain a haza függetlenségének fényözöne terjedhessen szét s a sokat hányatott és szenvedett magyar nemzet végrevalahára eljuthasson a szabadság ígéret földjére. *(Tetszés a szélső baloldalon)*

Én ezen, a közöszgyes rendszer fentartására

irányuló költségvetést általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, *(Hosszan tartó élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Sárd és Héjasfalvának Udvarhely megyéhez csatolása érdekében.

(1884. február 5.)

T. ház! Én a megyék kikerekítésének s célzeríbb berendezésének nem vagyuk ellensége, mert azon munkálat, a melyet akkor a kormány nagy erőhatalommal áthajszolt itt a képviselőházban, sok tekintetben tapintatlan és nagyon hiányos munka volt, minden elv és rendszer nélküli ide-oda kapkodás, kisszerű toldozás és foltozás, mint a minő e kormánynak minden eljárása.

Fettlnhetett minden gondolkozó előtt az, hogy akkor, a midőn a kormány a magyar megyéket kegyeletlenül nyirbálta és beolvasztotta s a múlt hagyományai és kegyeletével nagyon röviden bánt el, kunokat, jászokat, székelyeket, csángókat szeszélye szerint szétszórta: akkor a nemzeti-ségi megyéket nem érintette s hol három négy megyéből kell vala egyet alakítani, hogy az életképeség, a közigazgatás és az állam jól felfogott érdekei kielégítést nyerjenek: ott tiszteletben tudta tartani a történelmi fejlődést és a régi emlékeket.

Felötlő volt e részrehajlás főleg az erdélyi részekben, hol a megyék új beosztása mindenütt a József császár féle beosztás alapján lett keresztül-vive, már azon részében, a mely kedvezett a nem-

zetiségeknek; de azon részében, a mely a magyar nemzetiségnek kedvezett volna, mellőztetett. II. József császár merte egyesíteni Háromszék- és Brassóme gyét; a mi kormányunk ezt nem merte tenni, hanem meghagyott két életképtelen megyét és ott a határszéli szorosok defterében, Erdély legfontosabb stratégiai pontján, teremtett a Schullverein és daco-román agitációnak és összeesküvésnek egy nagyon veszélyessé válható telepét és megteremté ezt 25,000 csángó testvérünk feláldozásával, rabszolgaság alá vetésével.

Méltán várhattuk volna, hogy a kormány okulást merítve az elkövetett hibákon, azt most utólagosan, a tapasztalat által kijelölt úton, a megyéket czélszerűen osztandja be és az erdélyrészi anomáliákat is kiigazítani törekedend s itn épen a leghibásabb erdélyrészi beosztást hagyja érintetlenül s szorítkozik arra, hogy egy községet odaesatol és betemet Brassóme gyébe.

Tudom, hogy ok nélkül tenném s így ez alkalommal mellőzők minden lényegesebb s a magyar állam eszme által parancsolólag követelt módosítást s csak szorítkozom Udvarhelyme gyében előforduló egyanomalia megszüntetésére.

Ugyanis Udvarhely megye alsó részében, az úgynevezett partiuinban amaz abnormis helyzet fordul elő, hogy Sárd községe tökéletes inclavot képez e megyében. A partium két völgyülete Udvarhely megyéhez tartozik, míg a völgytorkolatában fekvő Sárd Kis-Küküllő megyéhez va beosztva, minek következtében azon abnormis helyzet fordul elő, hogy a partium 12 faluja, ha a székhelyre akar menni, a Küküllőme gyéhez soro-

zott Sárdon kénytelen átutazni; azon abnormis helyzet fordul elő, hogy Sárd Udvarhelymegye székhelyétől 3 órányira, míg jelenlegi székhelyétől egy napi járásnyira fekszik s így a közigazgatás minden érintkezésétől elzárva, járatlan utáival és biintethetlen kihágásával valódi mintaképét tünteti fel az elvadulásnak és a fejtelenségnek.

A másik község Héjasfalva, a vasút által kikerült Székelyföldnek ezen fő vasúti állomása, mely félszigetként szögellik be Udvarhelymegye területébe s melynek Udvarhelymegyéhez való csatoltatását, úgy a földrajzi fekvés, mint igen fontos közlekedési, nemzetgazdasági és állami érdekek követelik.

Már a megyék kikerekítésekor indítványoztam e két községnek Udvarhelymegyéhez való csatolását, kérelmezték azt az illető községek, kérelmezte Udvarhelymegye. Senki sem ellenezte, minthogy észszerűleg nem is ellenezhette; csak a miniserelnök úr tagadta, hogy azok beékelve vannak Udvarhelymegyébe, tagadta a nélkül, hogy ismerné ama vidéket, tagadta velem szembe, a ki ama vidék szülöttje vagyok s a Székelyföld minden talpalatnyi földét ismerem és megjártam.

Méltóztassék a miniser úr megérkezni ama vidék kormánypári képviselőit, magát az előadó urat mint ama megye egyik képviselőjét: s bizonynyal azok is igazolni fogják állításomat, valamint az is, hogy én itt csak a köz- és nem pártérdekből teszem indítványomat, mert ama két község lakói legnagyobb részben a könnyen meg-

vásárolható elemekhez tartozván, bizonyára a kormánypárti választók számát szaporítanálak.

Bátor vagyok azért ez irányban módosítványt beadni, a mely így hangzik *(olvassa)*:

12. pontul tétessék e következő: „Sárd község Kia-Kük üllő megyéből és Héjasfalva községe Nagy-Küküllőmegyéből Udvarhely megyébe kebeleztetek.“

A szeszdó-törvény tárgyalásakor.

(1884. wánszius 5.)

T. ház! Valódi alkotmányos és szabad országnak kormánya nem ismerhet más feladatot a nép boldogításán, a haza előmenetelén való munkálkodásnál, az idegen érdekek háttérbe szorításánál, hisz az államkötelékbe való lépés szövetséget jelent kormányzók és kormányzottak közt a szabadság és áldásainak biztosítására.

De fájdalom, a mi jelen államéiettink és azt vezető kormányzatunk ellentéte a fenjelzett állami czélnek, ez egyedül jogos törekvésnek. A nemzet geniusza és a kormány közt egy sötét ür, a közösügyes örvény tátong. *(Igaz! a szélső baloldalon.)* Az nem szövetség nemzet és kormánya közt a szabadság és jólét biztosítására, hanem távozás a nemzeti czéloktól, megtagadása, veszélyeztetése mindannak, a mi a nemzet előtt kedves, mit ezredév küzdelmei teremtenek s a mi elohaladása, fejlődése, sőt fennmaradhatása létfeltételeit alkotja, *(Helyeslés balfelől.)*

Egy enerváló, egy megbénító rendszer ez, mely nem csoportosítja a nemzeti erőt nagy dolgok foganatosítására, hanem kimeríti, kiszivattyazza a nemzetet idegen érdekek kedvéért, szegénynyé s így könnyen elnyomhatóvá teszi. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

A mi kormányunk nem gondos őre a nemzeti életnek, nem előmozdítója a nemzet fejlődésének, nem jóakaró barátja a népnek, ellenben a mi kormányunk eszköze az osztrák kizsákmányolási törekvéseknek; az az elhibázott kiegyezés révén a rideg fiscalitás álláspontjára van kényszerítve, a minek következtében a minden módon való pénzfelesikarára mintegy rá van szorítva.

Innen ered, hogy a mi pénzügyministereink akaradjuk ellen is kényszerhelyzetbe sodortatnak s kénytelenek jobb meggyőződésük ellenére is oly pénzügyi operatiókat keresztülhajtani, oly eljárásokat követni, melyek a szívtelenség színezetét sűtik reájuk s a melyek nemcsak a honpolgárság nemesebb fogalmával, hanem a józan észszel is homlokegyenest ellentétben állanak. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Avagy nem ellenkezik-e a józan ész és a nemzetgazdászati legprimitívebb fogalmával például a vadászati és fegyveradó t'entartása akkor, a midőn hiteles statistikai adatok bizonyítják, hogy a vadak által okozott károk tízszeresét, húszszorosát teszik az ez adókból befolyó jövedelemnek; a midőn például Csik és Udvarhely megyékben 30,000 fit károsodással szemben nem egészen kétezer forint fegyver- és vadászati adó bevételt tudnak kimutatni. *(Igaz! Úgy van! balfelől)*

Avagy nem ellenkezik-e a nemzetgazdászati elfogadott elveivel és a józan észszel a szeszadóval üzőtt folytonos alakoskodás, folytonos experientálás és e törvényjavaslat, mely már vagy negyedízben forgatja fel az addigi megállapodásokat, mely akként hiszi a szeszadó-törvényt módosíthatni, hogy az állam bevételei emelkedjenek úgy, hogy a szesztermelőkre az eddiginél nagyobb teher ne háromolják, sőt úgy kívánják ez újabb szemfényvesztő műveletet feltüntetni és megkedvelteim, mintha annak révén a szesztermelők könnyebbulést nyernének.

T. ház! Egy nagyon furcsa elmélet kezd napjainkban az adóemeléseknél lábra kapni, a mi a pénzügyi bizottság t. előadójának pateutálásra méltó sajtószzerű találmánya, (*Halljuk! a szélső baloldalon*) mely szerint tagadhatatlanul ügyes és agyafűrt számcsoportosítási modorával és furcsa eszmemenetével igyekszik kimutatni és elhíttetni, hogy minden felmerülő adóemelés könnyítést hoz a nemzetre, vagy legalább annak valamelyik osztályára.

így például, a midőn nem régen összes egyes adóinkat új pótlékokkal tetemesen fölemelték, ki lett itt mutatva, hogy az könnyítés földművelőosztályunkra, miután a földadóra nézve egy több évekre kiható és változhatlan átalány lett megállapítva, oly átalány, mely kevesebb az eddigi adótehernél. Hát ezt akkor se hitte el senki, talán az azt megszavazó többség sem, de ha elhitte volna is, könnyenhívőségük ábrándjait hamar eloszlathatta azon szomorú tény, hogy a leszállítottnak állított átalány a hozzá adott pótdadóval 16—20%-al emelte a földadó terheit.

Nagy mester a t. előadó úr abban is, hogy a különböző osztályok érdekellentétéből igyekezik érveit kovácsolni az adók fölemelésére. Így akkor, amidőn az indirect adókat felemelték, a földmívelő osztály túlterheltségét hangsúlyozták s ez által igyekeztek azon adóemelést népszerűsíteni, hangsúlyozván a direct adók fölemelhetlenségét. Jött aztán rá nem sokára a direct adók pótléka, természetesen azért, hogy a két adónem közötti egyensúly helyrehozassék.

Így volt ez a szállítási, hadmentességi, tőkekamat adókkal, a kávé, cukor, sör, petróleum s mindennemű fogyasztási adókkal s mindezt a t. előadó úr a meggyőződés oly erős hangján állítja, miszerint hinnünk kell, hogy ő azt egészen magába disputálta; de bár minő erős és ékes legyen is hangja, e föltevését se ránk, se az adózó polgárookra rá nem disputálhatja, mert az adóterheknek — nagyon is érzett — folytonos emelkedése az ellenkezőről győznek meg minket. *(Úgy van! Igaz! balról.)*

Így leszünk a szeszadó módosításával is, mert az eddigi előzmények után önök módosításai kevésbé bizalomkeltők s az eddigi okulások után méltán visszariasztók lehetnek. Azért mi, kik a nép érdekeit mindig a úscalitási szempontok fölé helyeztük s kik sanyargatott népünket önök határt nem ismerő pénzhajhászási szenvedélye ellen védeni kötelezve érezzük magunkat, úgy is mint a nép barátai s úgy is mint annak megbízottjai: e törvényjavaslattal szemben is a kételkedő és az ellenző állására kell helyezkednünk. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A pénzügyi bizottság indokolása most is az általam fenjelölt nyomdokokon halad, mindjárt kezdetén hízeleg a földmívelő osztálynak, nagy előnyt mutat fel a gazdasági szeszgyárokra nézve, ezen képzelt előnyökkel akarja ezen osztály benevolentíáját captálni, hogy így palástolhassa a túl-hajtott fiscalis érdekeket.

Sőt még az adózó közönséggel is coquctiroz, igazságtalanságot, anomáliát emleget, hogy így a gyárosok érdekeit ellentétbe helyezze a nagy közönség érdekével. Mintha bizony az az oly sokszor félrevezetett adózó közönség önmagától is rá nem jönne azon semmiféle ügyes fogással el nem palástolható, szomorú valóságra, hogy itt tulajdonképen az ő zsebéről, az ő újbóli megadóztatásáról van szó.

Hisz maga az indokolás is bevallja, hogy e javaslatnak pénzügyi eredménye 37*—4 millió forint, a mi nem egyéb mint ennyi adóemelés, mert azt első sorban ugyan a szeszgyárosok fizetik, de második sorban ráróvják a fogyasztó nagy közönségre.

De nem csak az adózó közönségre, hanem magukra a szeszgyárosokra» egyáltalában a gyár- iparra is végtelenül káros és azok fejlődésére bénítólag hat e törvényjavaslat, mert habár czíme szerint csak a szeszgyártásra vonatkozik; de tulajdonképen a gyáriparnak egy egész csoportjára terjed ki s nagy adóval sújtja a sör, eczet, élesztő, liqueurök és a vegytani gyártmányok egy egész sorozatát, oly nagy adóval, hogy némelyiknél, mint például a sajtolt élesztőnél 60%-os adóemelkedés van javaslatba hozva. Hát ennek t. ház,

az lesz a következése, hogy ezen cikkeknek úgyis kezdetleges gyártása teljesen el fog nyomatni s az Ausztriából való behozatal ez által elősegítettén, pénzünk ezen a réven is ki fog vándorolni az országból. *(Úgy van! Igaz! a szélső baloldalon.)*

Azt mondja az indokolás, hogy a kormány nem járt el e törvényjavaslat szerkesztésénél egyoldalúig, nem elégedett meg saját közegei előterjesztésével, hanem a szesztermelők szaktané csokmányának meghallgatásával alkottatott e javaslat.

Hát a szegény szesztermelők elébe alternatívaként két rász állítatván, természetesen igyekeztek a kevésbé roszt választani; mert bizonynyal, ha úgy állítják clibük a kérdést, hogy akarják-e a kifőzés idejének meghosszabbításával a régi rendszert? bizonynyal a mellett nyilatkoztak volna.

Aztán aligha tudták azon szaktanácskozományra egybehívottak, hogy minő költséges berendezésekre, a főzőkészülék minden részeivel összekötött szesztermelők beállítására, minő egész cancellariai hivatal berendezését igénylő irkálásokra kötelezendi őket e törvényjavaslat, s nem tudták főleg, hogy minő rémletes büntetések csapásainak lesznek alávetve, mert különben bizonynyal teljes erejükből ellene nyilatkoztak és küzdöttek volna. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hisz a bírságok és büntetések, miket a 32. és 33. §§. előszabnak, azok iszonyatosak és rémletek, 5000, ismétlés esetében 10,000 frt és a megrovidített adó nyolczszorosa, tehát 12-15,000 frtra

fokozható büntetés is róható a szegény gyárosra, nem is valamely vétkes manipulációért, hanem egyszerű mulasztásért, a roppantul complicált formalítások valamelyikének megsértéséért, vagy egyszerűleg valamely pénzügyi közeg szeszélyéből is, vagy a rémítőleg összekuszált utasítások rossz szándék nélküli elmulasztásáért. Hisz ez a törvény egy oly tömkeleg, egy oly zűrzavaros kotyvalék, hogy azt halandó megérteni és felfogni nem tudja; én feladatommá tettem annak beható tanulmányozását; de minél többször olvastam át, annál kevésbé érthettem meg. Miként tudhatná megérteni azt a gyáros s főleg annak nem a tudományos pályára, hanem kézi munkára utalt munkavezetője és munkás népe s így ki lesz téve lépten-nyomon annak, hogy egy egy 10—15,000 frtos vétségbe ütközzék. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ez egy oly Damocles-kard lesz, mely mindig fejük felett csüngend, mely a szabad mozgást és fejlődést lehetetleníti s mely a vállalkozási szellemet megbénítandja.

Még sanyarúbb helyzetet teremt e törvényjavaslat a gazdasági szesz gyárakra, a melyeket szintén oly complicált rendszabályoknak és oly boszantó spionkodási rendszerrel egybekötött szigorú bírságolásoknak, a házi szentély folytonos megsértésének teszi ki e javaslat, úgy hogy nem sokan fognak bátorságot érezni magokban, hogy mindezekkel szembeszálljanak.

De különben is a mezőgazdasági szeszfőzés a korlátolt idő mellett oly birtokmennyiséghez, t. i. 9 kat. holdhoz van kötve, a mi a szegényebb osztályt — a melynek éppen leginkább lenne szüksége

marhatenyésztéseért arra — kizárja annak élvezetéből. Már pedig az, hogy a kormány minduntalan szaporítja a jogfosztottak számát, kik csak terheket viselnek, de megfelelő jogokat nem élveznek, a socialisták és agráriusok számát fokozza.

Azt mondja az indokolás, hogy a kis főzőedényekre nézve a szaktanácskozmány óhaja szerint jártak el; úgyde ez a szaktanácskozmány a nagygyárosok szaktanácskozmánya volt, a kik épen ellenesei a nekik versenyt csináló mezőgazdasági szesz-gyárosoknak s így rábízta a káposztát a kecskére. *(Élénk helyeslés és derültség a szélső baloldalon.)*

A mi a pénztigyminister úr tegnapi felszólalását illeti, attól nem tagadhatom meg a nyíltságot és az őszinte önvallomást. ő bevallja, hogy a vám- és kereskedelmi szerződés gátolja hazánkat és törvényhozását az önálló intézkedésben. Bevallja, hogy a székelyeknek nyújtott kedvezményt illetőleg azért nem lehet egyoldalú törvénnyel intézkedni, mert e tekintetben a monarchia másik felével egyetértőleg kell eljárunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Vagy is más szóval, azért nem lehet, mert Bécsben nem akarják, mert ott mindennek a mi nemzetünkre üdvösen hathatna, mindannak a mi nemzetgazdasági fejlődésünket elősegítené ellenségei.

Hát ez, t. ház, valódi gyarmati alárendeltség, a melyet a fusió kormánya érlelt meg; hisz 1868-ban is meg volt a közösügy, akkor is a közös vám és kereskedelem terén állottunk és mégis lehetett egyoldalúig intézkedni, vagyis a székelyeknek

kivételes kedvezményt adni, azt 10 éven át fenn tartani. Most azonban egyszerre előáll a lehetetlenség, hogy ezen tisztán belügyi kérdésben önállólag intézkedhessünk.

Ez mutatja, hogy az utóbbi 7 év alatt hová süllyedtünk, az akkor oly erősen ócsárolt és pedig önök által leginkább ócsárolt Deák-párt még mert a haza érdekében valamit tenni, még nem süllyedt volt a közösügyek ingoványába, a melybe önök nyakig vannak. *(Igaz! Úgy van! a szélső balfelől.)*

Azt mondja a pénzügyminister úr, hogy a kististök ügye helyi érdekű s ő az országos szempontot mindig felülhelyezi a helyi érdekeknek. Úgy lett volna helyesen definiálva, ha az „országos“ szó helyett az „osztrák“ szót használta volna; mert én részemről semmi országos érdeket e törvényjavaslat által kielégítve nem látok, ha azt nem, hogy 3—4 millióval több adót csikar fel e szegény népen azért, hogy legyen a hadügyminister úrnak mit beépíteni a bosnyák kaszárnyákba és céltévesztett stratégiai vasutakba.

Én semmi országos szempontot nem látok abban, hogy e haza leghíbb, leghősiebb, de legszegényebb népét elpusztulni, kivándorolni hagyjuk az osztrákkal való egyöntetűség kedvéért. Mi épen ezen veszélyes egyöntetűséget kerüljük, mi épen ezen egyöntetűséget perhorrescáljuk, mert erre az egyöntetűségre tört az osztrák negyedfél századon át, ezen egyöntetűség meggátlásáért ontott nemzetünk tengernyi vért, ezen egyöntetűségért buzgólkodott Bach és Schmerling. A mit azok fegyverrel, bitóval, börtönnel, erőhatalommal kivinni nem tudtak: azt önök se fogják áttakti-

kázni közösügyes készségükkel, mert e nemzet soha se fog lemondani önállóságáról, önrendelkezési jogáról és függetlenségéről. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

És most a t. ház kegyes engedelmével áttérek a törvényjavaslat egyik leglényegesebb hibájának bonczol ásóra, a mi abban áll, hogy megoldatlanul hagy egy oly kérdést, a melynek a javaslat általi megoldására nézve ismételt ígéretekert nyertünk s a mi 500,000 székelynek létkérdését képezi, ez a kis üstök kérdése.

A székely kisüstök kérdése kezd némelyek előtt unalmassá válni, igyekeznek minket annak védelmétől a gúny, a humor és az élez fegyverével visszariasztani. Csakhogy mi az ily apró fegyverek tüztől nem hátrálunk, (*Helyeslés a szélsőbaloldalon*) mi mindent el tudunk törni és szenvedni, midőn székely véreink megmentéséről van szó, márpedig, mi, kik az ottani viszonyokat tanulmányoztuk, igen jól tudjuk, hogy a kis üstökkel való szabad pálinkafőzés a székelység megélhetésének létkérdését képezi. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Igen, mert e leghősiesebb nép, mely ezred-éven át a legnagyobb véradót fizette s a mely épen a hon- és önvédelem szempontjából, hazánk legterméketlenebb részét szállta meg, annyira elszaporodott, birtoka annyira el van aprózva, hogy a legnagyobb erőfeszítés és szorgalommal sem tud a földművelésből megélni, mert még annyi gabonája sem terem, hogy belszükségleteit fedezze. Azért kiviteli kereskedése — a mi fanemüekre, ásványos vízre s kevés nyersgyapjúra szorítkozik — leginkább gabonaszerzésre szorítózkodó csere-

vásárban határozódik meg, úgy hogy a székely árúczikkeit rendszerint nem pénzért, hanem gabonáért szokta elcsereálni.

Egyéb szükségleteinek fedezése és az adó mind a marhatenyésztésből került ki. Ámde a marhatenyésztés főfeltétele a kis üstökkel való pálinkafőzés volt, a mi a takarmány hiányát vagy csekély voltát moslékkal pótolta. Ennek eltiltása által marhatenyésztésünk megdőböntő hanyatlásnak indult elannyira, hogy a Székelyföld marhaállománya felényire csökkent s így a szegény nép megszoríttatván azon egyedüli keresetmódjában, a melylyel pénzelt s a melyből az állam iránti tartozásait leróvta: természetyszerűleg bekövetkezett az elszegényedésnek azon szomorú állapota, hogy itthonjában a legnagyobb erőfeszítéssel is megélni és a terhes adót fizetni nem tudván, kivándorol s más hazában keresi a megélhetés feltételeit, a melyet itthon a kormány fiscalitási túlkapásai ki ragadtak kezei közül.

Kis dolgok néha nagy eredményeket idéznek elő: ekként a csekély jelentőségűnek tetsző kis-üstök igen nagy és igen szomorú okozatot idéznek elő: a székely népnek elszegényedését és fájdalmas szétzüllését. Sok a szegény székely népnek az elpanaszolni valója; de ha közébe lépünk, minden egyéb bajai közt mindenekelőtt a pálinkafőzéstől való eltiltását panaszolja legérzékenyebbül. Ez mutatja, hogy mily érzékenyen érintette székely népünket a kormány ezen fiagráns törvénysértése.

(Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.)

Mert t. ház, itt egy merész törvénytiprással állunk szemben, mivel a székelységnek e kedvez-

ményt világos törvény adta meg. Amit egyik pénzügy minister úr rendeleti úton tiltott be. Jól tudom, hogy ily rendeletének indokát a szeszadó-törvényből magyarázzák ki, csakhogy ez hamis szempont; mert ha a törvényhozás meg akarta volna ezen törvényadta kedvezményt szüntetni, azt egy külön szakaszban nyíltan kimondotta volna, de miután azt nem tette s az egész tárgyalás folyama alatt sem az indokolásban az érintve sem volt, tehát azt továbbra is fenn kívánta tartani; arról, hogy a záradékszakaszról ezt okoskodják ki, senki még csak nem is álmodott, hisz különben küzdöttünk volna ellene.

Az, hogy a pénzügyminis tér úr miként vélekedik, az nem lehet döntő e kérdésben, legfőlebb lehetne ő reája nézve, mert a sorok közt való olvasásnak és a törvény-félremagyarázásnak itt nem lehet sem helye, sem mentsége s más valóban alkotmányos országban az ily minister vád alá való helyezését vonná maga után.

Nálunk a közösügyes fattyú alkotmányosság jelen korszakában . . .

Elnök: Kérem a képviselő urat, válogassa a kifejezéseit, mert oly kifejezések a parlamentbe egyáltalán nem illenek. *(Helyeslés.)*

Orbán Balázs: A mi ministereink túlteszik magukat az ily alkotmányos subordinatió; csakhogy nekünk, a nép képviselőinek, felelőségünk és hivatásunk magaslatára emelkedve, a minister úr fiscalis túlkapásaival szemben védenünk kell a népet és a törvények szentségét. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

De védenünk kell az állam jól felfogott érde-

két is, mert még tisztán fiscalis szempontból is indokolatlan volt a betiltás, miután az állam 50—60,000 forint tiszta jövedelemtől esett el, a mi a kis üstök után fizetett díjból évente bejött és elesett nagymennyiségű adótól, a mi behajthatlanság révén elvesz e a mi akkor, a midőn a székelyföldi marhatenyésztés a kisüstök mellett virágzott, alig fordult elő.

Ezen segítene a gyáripár, mert a székely nép hajlamainál, tanulékonyságánál és sűrű népességi viszonyainál fogva, valamint területének sok kikapcsolásra váró természeti kincseinél fogva a gyáriparra van hivatva és utalva s ez által jólét lenne teremthető, miként Svájc- és Belgiumban; de a mi kormányunk nem hogy elősegítené a gyáripárt, hanem az ott éledni kezdett s a székely nép által ösztönszerűleg fejlesztett kézműipart is csirájában elnyomta, mindent agyonadóztató szenvedélyével. *(Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.)*

Marhatenyésztését a szeszdótörvénnyel öli el s a szegény székely nép, ha közte megjelenünk, könnyes szemmel rimánkodik, hogy segítsünk rajta, mert különben kénytelen lesz ősi tűzhelyét, ős házáját, hol családját fentartani nem tudja, elhagyni s vérző szívvel Romániába vándorolni.

De mi nem tudunk bajain segíteni, mi — kiknek szívében szeretet és fájdalom honol szomorú sorsa iránt — nem tudunk semmit kivinni e kormánynyal szemben, mely el van fásulva a nemzet fájdalmai, a nemzet pusztulása iránt, a mely a közösügyeket vallja evangéliumául s annak mindent kész feláldozni, most sem a nemzet kívánalmait tekinti,

hanem Bécsben egyezkedik ki azt, mit ott kifőztek, akarja törvényhozásunkra octroyálni.

Hazánkon csak e rendszer és kormány megbuktatása segíthet; ezt tegye a nemzet, ha sorsán könnyíteni, ha hazáját a végveszélytől megmenteni akarja. Nem fogadom el a törvényjavaslatot, hanem csatlakozom a Györfy Gyula barátom által beadott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az ipartörvény revisiója alkalmával.

(1884. márczius 31.)

T. ház! A küzösugetes rendszernek nyomasztó és nemzetsorvasztó hatása minden téren, a nemzet minden rétegénél, a nép minden osztályánál szomorúan jelentkezik. Az, miként a félelmes számum szele, hervasztja el nemzeti életünk minden hajtását, perzseli le a nemzeti munkásság és szorgalom minden gyümölcset, (*Igaz! Úgy van! szélső balfelől*) pusztul és sorvad minden annak fullasztó lehelete alatt; de leginkább észlelhető zsibbasztó és agyonfojtó hatása hazánk iparososztályánál, épen azon osztálynál, a mely arra lett volna hivatva, hogy nyerstermékeink feldolgozása és értékesítése által a nemzeti vagyionosságnak egyik fő-főemelyüje s nemzetgazdászati önállósításunk és fejlődésünk egyik fő-főtényezője legyen. (*Halljuk! Halljuk!*)

Régen azt szokták volt mondani, hogy a magyar saját zsírjában fül meg, ez egy kissé drastiscusan fejezte ki az osztrák mostohaságot, a mely a világ többi országaival és népeivel való összeköttetéseinket mesterkéltén és ármányosan elzárván, kereskedelmünk közvetítését be és kifelé kezeibe ragadván: hazánk természeti és tenyésztési kincseinek értékesítését lehetetleníté, földművelésünk pangását előidézte, kereskedelmünket az osztrák czikkek és gyártmányok elhelyezési agentúrájává, az osztrák üzérkedés zsellértelepévé, iparunkat a legszűkebbre korlátolt népies szükségletek terére korlátolta. Szóval a gyarmat szánandó kizsákmányolásának purgatoriumára kárhóztatta. *(Igaz! szélső balfelől.)*

De még így is iparososztályunk jólétnek örvendett, mert legalább bizonyos, az osztrák által előállítani nem tudott, sajátlagos magyar czikkek gyártásának és előállításának egyedárúságát, s kelet felé bizonyos kiviteli kereskedés jótékonyosságát élvezte. Ma már az egykor hires székely szövetekeket és brassói posztót is Ausztriában utánozzák, s itt még saját piaczaikon is leszorítják háziiparunk zsenge termékeit.

A kiegyezés létrejöttekor feladatunk lesz vala nemcsak a nemzet politikai, hanem közigazdászod függetlenítése is; s ha bár a politikai függetlenség főbb attribútumait könnyelműen feladták is, nem tagadhatom, hogy a nemzetgazdasági függetlenítés feltételeit vagy legalább annak alapjait lerakták az önálló magyar bank és külön vámterülethez való elvitázhatlan jogunk decretálása által. Meg volt adva a lehetőség arra, hogy leg-

alább e téren hazánkat felszabadítsuk gyarmati alárendeltségéből s emancipáljuk az osztrákok telhetetlen kapzsisága alól.

Ámde a fusio kormánya még azt a keveset is feladta, a mit — a nemzet jogaival könnyelműen elbánó — Deák-kormány megtartott, feladta a magyar jegybankot s ezáltal hitelviszonyaink rendezésének és így földművelésünk előbbre vitelének, kereskedelmünk lendítésének lehetőségét elzárta. A romániai szerződés megkötésével marhatenyésztésünk és gabonatermelésünknek saját piacainkon is veszélyes versenytársat teremtett. A Lloydot subventionálja, hogy muszka gabonával szorítsa ki a miénket. Megkötötte a közös vámszerződést, a mi által felhívta az osztrákok kedvéért a külországok retorsioját s az osztrák kontárság ránk szabadítása által decretálta derék és jóra való iparosztályunk tönkretételét.

Én, t. ház, hazánk nagy részét beutaztam, a viszonyokat tanulmányoztam s ha a tapasztaltakról hű jelentést kellene tennem, Bánk-bán szavait kellene itt ismételnem, melyekkel a megtérő király előtt az ország iszonyú helyzetét ecsetelte. Mindenütt, a hová tekintünk, a nemzet minden osztályánál romlás, elszegényedés, a múlt jóllétnek csak szomorú romjait s e romok között önmegadással siránkozó, kétségbeesett népet találunk; látjuk a munka gyümölcsét élvezni nem tudó tevékenység pangását s azt a sötét resignatiót, a mely minden előrehaladásnak szárnyát szegi, a mi a népélet fejlődését elzsibbasztja s a nemzetet veszélyes lethargiába süllyeszti.

Látjuk főleg az osztrák kapzsiságnak védte-

lenül kiszolgáltató iparososztályunk megdőbentő elszegényedését, tömeges szétzüllését. Ez osztály még az önkényrendszer nyomása alatt is fentartotta magát, szívóssága még annak rémeivel is megküzdött, most azonban az önök vámpolitikája és adórendszere elragadta a megélhetés feltételeit; s láthatjuk országszerte, annak minden városában, hogy iparosaink rendre jutnak koldusbotra, hogy még 10—12 év előtt jólétnek örvendő iparosok egymásután szegényednek el s felhagyva iparukkal igyekeznek hivatalszolgai s cselédi állapotba jutni, hogy életüket tovább tengethessék. Iparososztályunk ijesztő mérvű elszegényedését semmi oly szembeötlőleg nem illusztrálja, mint a választók névsorai, melyekben a szavazati jogot élvezett iparosok száma egy harmadára, sok helyett egy negyedére apadt le.

Mindezt előidézte kormányunk a vámszerződés és még fokozta az ipartörvény által.

Hazánknak egyéb szerencsétlenségeihez még hozzájárul a külföld utánzásának mániája. A külföldi hangzatos nagy irányelvek majmolása, a külföldi törvényhozások terményeinek szolgai átültetése.

Ilyen — reánk végtelen bajt árasztott — irányelv volt: a szabadkereskedelem hangzatos és tetszetős jelszava. A szabadkereskedelem, a szabadipar versenyét megengedhetik magoknak gazdag, virágzó és a fejlődés tetőpontján levő országok, melyek nem félhetik megizmosodott iparukat a külverseny elnyomó hatásától és még az ily országok sem nyitják fel feltétlenül minden sorompóikat, például Anglia némely fejletlenebb

ipar- és fogyasztási cikkekre: mint például ék szerekre, órákra, selyemgyártmányokra, dohány és borra most is nagy véd- és behozatali vámo- kat ró; e megszorítja a különben elfogadott szabadkereskedelem elvét. Csak nekünk, a fejlet- leneknek, a védelemre szorultaknak kell azt egész teljességében s minden káros következményeivel, feltétlenül alkalmaznunk s felnyitnunk sorompóin- kat az elhatalmasodott osztrák ipar minden selejtes gyártmánya, minden beözönlő kontára előtt.

És a míg a mi bölcs államférfiaink e felkapott, vagy jobban mondva reájuk octroyált nagy jelsza- vaknak ily roppant áldozatokat hoznak; addig a mi sokkal okosabb és eszélyesebb osztrák szom- szédaink és szövetségeseink e jelszavaknak kettős alkalmazást adnak: a szabadkereskedelem barátjai velünk szemben és védvamosak a külfölddel szemben, mert az onnan hozzánk jöhető és jövő cikkekre magas védvámot rónak, hogy azok ki- zárásával saját gyártmányaik számára kényszer- piacot teremtsenek nálunk, hogy így a mi fejlet- len iparunkat pólyáiba agyonszoríthassák s iparo- sainkat nyers terményeink feldolgozásától elütvén, azok feldolgozásának hasznát is maguknak kaparít- sák, annyival inkább, mert védvámrendszerük által a külföld retorsióját mintegy kihíva, nyers terményeink odaszállítását rendkívülig meg- nehezítették.

Ne hogy azt vethessék szememre, hogy csak állítok, röviden bizonyítani is kívánok.

Ausztria a vámszerződés és magas tarifa- tételei segélyével annyira kiszorította a külföldi cikkeket hazánkból, miszerint az összes behozatal

74 százaléka, vagy az évi 302 millió forint értékű cikkekéből 225 milliót érő Ausztriából importál-tatik.

Valóban megdöbbenően nagyok azon összegek, melyek évenként hazánkból osztrák iparezikkek-ért kivándorolnak. Legyen szabad csak a pamut-féléket felemlítenem, a mikért 62 milliót, a gépe-ket, mikért 6 milliót adunk ki minden évben.

De még elijesztőbbek azon összegek, melye-ket olyan osztrák gyártmányokért adunk ki, melyeknél nemcsak az itthoni szükségletet kellene magunknak fedezni, hanem azokkal nagy kiviteli kereskedést folytatnunk, a mint folytattunk is egy-koron. Ilyenek, hogy csak egy párt említsek, cserép- és porcellángyártmányok, papír, kikészí-tett bőr, bútor, szijgyártóárúk, lábbelik, a mikért évente közel 18 millióval adózunk Ausztriának. Ilyenek a kenderneműek, mert habár kenderünk a legkitűnőbb, mégis csak zsákokért 3 millióig sar-czol meg Ausztria minden évben.

A mi minden fogalmat és a józan ész határát túlhaladja, az, hogy mi évenként sóért több mint 1 millió frtot fizetünk Ausztriának, holott roppant, egész heglánczolatokat alkotó sótelepeink mellett mi lennénk arra hivatva, hogy nemcsak Ausztriát, hanem Közép- és Kelet-Európát sóval ellássuk.

T. ház! Az áruforgalmi statistika épen helyes időben jelent meg, hisz terhesebb vádlevelet e kormány ellen nem adhatnánk a nemzet ítélőszéke elibe ennél; hisz ama rémletes adatok, melyeket feltár, e kormány politikájára a kárhozat bélyegét sütik. Hát hogyan akarják, hogy szegény hazánk ki ne merüljön és meg ne semmisüljön, a midőn e

statistikából azt tanuljuk, hogy hazánk évenként külföldi, leginkább osztrák cikkekért — pedig a postán küldöttek nincsenek beszámítva — több mint 300 millió frtot, közösügyekre, statusadósságok kamataira, vasutakra, Lloydra, udvartartás és Boszniára többet ad ki 200, tehát évenként 500 millió frtnál, míg nyers terményeink kivitele által alig fordul vissza ez összegnek negyedrésze.

Hisz ez t. ház, valódi tervszerű, matheinatikailag kiszámított kimerítése, tönkretétele hazánk-nak, hisz ez még csak nem is gyarmati helyzet, mert soha Anglia indiai, Franciaország afrikai, chinai, Spanyolország nyugatindiai gyarmataival, még a legsötétebb korban sem bánt el úgy, miként Ausztria — a szövetségtárs — velünk elbánik. Soha még az embereví vadnépeket sem zsákmányolta ki a Foktartományban s Ausztrália partvidékein a kevésbé lelkismeretes brit pénzvagy, mint a hogy Ausztria — a mi saját felelős ministereink segélyével — minket kizsarol. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

No hát t. ház, ez osztrák szempontból lehet nagyon helyes és élelmes eljárás; de hogy Magyarország kormánya vakon belerohanjon egy ily furfangos kelepczébe, az — hogy szelíd kifejezést használjak — nagy ügyefogyottságra mutat, mert ha öntudatos eljárásnak tekinthetném: akkor a megítélés sokkal szigorúbb mértékét és az elítélés sokkal erősebb kifejezését kellene használnom. *(Derültség a szélső balon.)*

A mi már most az ipartörvény tervbe vett revisióját illeti, *(Halljuk!)* én őszintén megvallom, hogy attól főleg ily alakban, miként az élénkbe

terjesztetett, nem sokat várok, mert korhatag alapra jól és szilárdan építkezni nem lehet. Én mindaddig, míg a külön vámterület fel nem állítatik s így iparunk hathatós védelmére a mód és alkalom meg nem szereztetik: iparososztályunk külről jövő bajain s míg egész adórendszerünket meg nem változtatjuk: addig belmiseriáin segíthetni, azokat gyökeresen orvosolhatni nem reményiem. *(Úgy van! a szélső balon.)*

Úgyde erre ezen közösügyes kormány megbuktatása a legelső és legsürgősebb feladat, mert e kormány oly kényszerhelyzetbe sodortatta magát, hogy még akarva sem tud önálló nemzetgazdasági politikát követni s képtelen az országnak az önálló vámterülethez való jogos igényeit érvényesíteni. *(Úgy van! a szélső balon.)*

Ámde ehhez nemcsak e már magát túlélte kormány megbuktatása, hanem minden más közösügyes alapon álló kormány lehetetlenné tétele szükségeltetik, mert e rendszer alapján még a legjobb kormány is képtelen hazánkért valamit tenni, *(Helyeslés a szélső balon)* mert e rendszer nem hazánk éltetésére, hanem csak hazánk eltemetésére vezethet. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Közéig az idő, a midőn a nemzet főnségi jogánál fogva e rendszert megváltoztathatja s létrehozhatja, valósíthatja a független, önálló Magyarországot, *(Úgy «an! Úgy van! a szélső baloldalon)* mint egyenjogú szövetségesét a velünk egy uralkodó alatt levő osztrák tartományoknak, önálló hadsereggel, önálló pénzügyei és külön vámterülettel. Iparososztályunk hasson oda, hogy ez létesüljön: s akkor minden bajai orvosolva lesz-

nek; de a rosznak ily palliatív toldozásától mi jót sem várhat.

Hisz t. ház, azon viszonyok közt, a melyeket a közösügyes bölcsesség számunkra megteremtett, bárminő ipartörvényt alkossunk is, teljesítetik bár iparosaink minden óhajtásait: Magyarország ipara fel nem virágozhaték, sőt még csak nem is vegetálhat, hiszen nekünk tulajdonképen iparunk nincsen, nem is lehet Ausztriával való közösségben, hisz iparosaink élete szomorú tengődés, valódi sysiphusi bűnvezeklés, elkeseredett élethalál harcz, az ők élete folytonos védekezés és kétségbeesett erőfeszítés az osztrákok gátszakított áramlata ellen, mely előtt a védgátakat elhordták, a zsilipeket felnyiták épen azok, kiknek azokat gondozni és erősíteni kell vala.

A míg mi e gátszakított ár féktelen rohamát védsorompók felállításával hazánkról el nem tereljük: addig alkothatunk bárminő ipartörvényt, revideálhatjuk azt bár minden évben, az a mi derék iparososztályunkat a végmegsemmisüléstől meg nem óvhatja, mert azok hatálya Ausztriára — honnan a baj ránk özönlik — ki nem terjed, mert az csak a belföldi kontárok versenye ellen védhet; de nem védelmez az osztrák kontárok ellen, a kiknek szabad itt szemünk láttára, sőt törvényeink palládiuma és védelme alatt hazai iparunkat agyonfojtani, (*Úgy van! a szélső balon*) sőt arra azok még nagy praemiumot is tűznek ki.

Itt ipartörvény nem, hanem csakis a personal unió alapján szervezett független Magyarország valósítása segíthet. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Ha mégis mindezek daczára elfogadom általánosságban a részleteknél való javíthatás reményében e javaslatot, teszem azért, mert talán az mégis némileg enyhíteni fogja iparososztályunk tantalusi kínjait; te'szem azon meggyőződésben, hogy ők maguk leginkább tudhatják, hogy mi szolgálhat javukra; de épen azért mindent meg kívánok tenni arra, hogy hivatott közegeiknek kívánságai: az ipartestületek kötelező voltára és a minősítésre nézve — minden félremagyarázás és kibúvó ajtók mellőzésével — törvénybe iktattassanak; valamint azt is, hogy a minősítvény csak egy iparágra szoríttassék és az egy segéddel dolgozás a képesítési kötelezettség alól senkit ki ne vegyen. Ezeknek az illető szakaszoknál való beiktatása feltételével elfogadom a törvényjavaslatot. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

Az új országházról.

(1884. május 1-én.)

T. ház! A túlpazar építkezés minden korban, úgy a byzancziak, mint a rómaiak, valamint III. Napoleon idejében is a hanyatlás korszakára esik. Ez nálunk is a közösügyes hanyatlás egyik szomorú kortünetét képezi. Városrészek lerombolásával keletkező sugár- és körutak, pazar fénynyel kiállított csecsebecsés középületek, basilika, melyen mindig többet bontanak, mint a mennyit visszaépítenek: ép úgy napirenden van nálunk, mint

az utolsó Napoleon idejében, ki szintén a külmáz által akarta nemzete leigáztatásának szégyenét leplezni. Itt is a külpompával akarják a lényeg hiányát pótolni, szabadságunk és függetlenségünk romjain építenek pompás palotákat, sűgár-éskör-útakat.

A népképviselőt meghamisítását, a Parlamentarismus elfajulását, a szavazó gép romboló működését: fényes országház külpompájával akarják maskírozni s előnkbe adnak egy 9 és ½ milliós költségvetést s annak sietős megszavazását kérik, hogy az által a jövő országgyűléseket a bevégzett tény kényszerhelyzetébe sodorjuk s pazarlásuk bűnrészessévé tegyék.

T. ház! Az eddigi előzmények, a vám-, postapaloták, a vajda-hunyadi s más restaurációs műveletek példái és szomorú tanúságai után csaknem bizonyosak lehetünk, hogy a 9 és ½ millióra előirányzott országház két annyiba fog kerülni. Vájjon hazánk olyan helyzetben van-e, hogy ily roppant összeget kiadhasson?

De eltekintve a mi pénzügyi kalamitásunk közepette okadatolhatlan e túlköltekezéstől, tisztán építészeti, szépészeti és czélszerűségi szempontból is az elfogadott tervezet a legszerencsétlenebb és a legelhibázottabb conceptiók közé tartozik.

Már maga az, hogy Dunapartunk szép corsóját beépíteni, megszakítani és eltorlaszolni akarják, egyike a legszerencsétlenebb gondolatoknál. Megtörik a Dunasor homlokzatát, elzárják a corsót és az alsó rakpartra leépítendő részt a folyam hullám- és jég csapásainak sez által az egész épületet az alámosás és rokkánásnak teszik ki azért,

hogy egy hátsó utcát ne kelljen meghajlítani. Ha már utczahajlítás vagy törés szüksége merül fel, vájjon nem a jelentőtlenebb akadémia-utca megtörése van-e inkább indicálva, mint páratlanul szép Dunasorunk ily otromba eltorlaszolósa?

De különben is én az egész tervezetet alapjában rosznak és a legszerencsétlenebb egyikének találom, hisz a csúcsíves góth styl szép és magasztos szentegyházaknál, hol a feltörő eszményt legpraegnansabban fejezi ki, hol változatos ékítményeivel, gazdag díszművészetével a szemet gyönyörködteti, a lelket felemeli; de kevésbbé alkalmazható a világi építészet terén, melynél az emeletek szűk korlátái által nyugőzve van, hol nagyszabású méretei, karcsú feltörő idomai beilleszthetők nem lévén, rendszerint az eldarabolás kényszerének vannak alávetve. Azért alig találunk az újabb korban góth stylben épült nagyobb szabású világi épületet.

Tudom, hogy ez állításomat az angol parlament palotájára való hivatkozással akarandják megdönteni. Tagadhatatlanul szép és nagyszerű épület a Themse partján pompálkodó ezen palota, de csak azért, mert annál az egyházépítészet fogalmai szerint jártak el a belső beosztás czélszerűségének rovására, ott a hatást nem annyira az épület arányai és részletei, mint inkább tornyainak nagyszerűsége által fokozták.

T. ház! Ha a sok jeles renaissance ízlésű tervezet mellőzésével országházunkat talán éppen az angol példájára góth stylben akarják építeni, hát miért nem iparkodtak ezzel összhangzó tervezetet készíteni? Miért akarják a góth stylt profanálni,

s műízlésünket a világ: előtt compromittálni? Hisz góth styl kupolával vajmi ritkán fordul elő; a kupola a bizanci basilika, a román renaissance styl sajátága, de hogy a góth stylbe bajosan beilleszthető középkupola mellé még két elcsapott csonka kupolát, jobban mondva mansardtetőt illeszsenek s azzal az egész épületet elékteleait-sék, az valódi építészeti absurdum, ép oly absurdum, mint önöknek azon állítása, hogy a közös-ügyes rendszer alapján lehet hazánkat éltetni és fentartani. Talán ezen országlári absurdumot kívánják építészetiileg is kifejezni és megörökíteni. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Az a czifra gypsminta képzeletben oda helyezett, de soha ki nem épülő vagy legalább úgy ki nem épülő házcsoportjaival félrevezetheti a nem szakértőt, de a ki a miiépítészetet, csak némileg tanulmányozta [is, az legfeljebb megbotránkozik a képtelenségekbe conglomeratuma felett.

T. ház! Én átolvastam agy a ministerelnök úr, mint a pénzügyi és közlekedésügyi bizottságok indokolását beható figyelemmel; de kénytelen vagyok azon őszinte vallomást tenni, hogy mind-ezen indokolások nagyon felületesek s magukon viselik az elhamarkodás jellegét.

Így a ministerelnök úr indokolása mondja, hogy az egyhangúság megtörése és a főváros képe-
nek élénkítésére „egy romanticus stylben épült nagyobb szabású épület jótékony hatást fog gyakorolni“. Hát t. ház, én a romanticus styl létezését nem ismerem s nem is tudom elképzelni, ha erkélyére Júliát Rómeójával képzeletben oda nem varázsoljuk.

Ugyanez indokolás a csúcs-íves stylt hazánk történeti múltja s alkotmányának ős időkből származó fejlődésére való tekintetből ajánlja. De t. ház, az ősidőkre, sőt a nagy időkre való hivatkozás éppen ellenkezőleg a kör-íves román stylt vagy az ős classicus kor műalakjainak felelevenítéséből származott újjászületési (renaissance) stylt követelné, mert a csúcsíves építészet nem hazánk fény, hanem inkább hanyatlása korszakában dívott. Ha Nagy Lajos korszakát vesszük fénykornak s azt akarjuk tettesíteni, annak akarunk egy kő-epopeát emelni: akkor román vagy közíves ízlésben, ha Mátyás király korszakát vesszük: akkor az újjászületési modort kell vala alkalmaznunk, mert éppen ezen legnagyobb s Bécsset megrendszabályozott királyunk volt az, a ki az olasz renaissance nemes ízlését Itáliából hozott építészek által honosította hazánkban. S én megvallom t. ház, hogy Olaszország e korból származó valóban nagyszerű monumentális épületei közt kerestem volna az utánzandó mintát, a mi sokkal alkalmasabb lett volna történeti nagy múltnak érzékítésére, mint a világi vagy profán építészetre kevésbé alkalmas csúcsíves styl, a mely igen költséges, kevésbé szilárd és a mely különben is sok aprólékos részleteinél fogva igen hosszas építési időt kíván. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Az indokolásban felhozatik, hogy azért kell már most nyakrafőre elfogadnunk e tervezetet s megszavaznunk a költségek első részletét, mert a milleniumra bevégezni óhajtják. Ha mi ezt ezredéves nemzeti lételünk emléképületévé akarjuk tenni s évezredes fordulójára bevégezni akarjuk:

akkor eo ipso le kell mondanunk a csúcsíves styl-ről, mert az először nem korjelző s másodsor a kívánt időre el nem készíthető; (*Úgy van! a szélső baloldalon*) hisz tudjuk a csúcsíves építészet azon sajátosságát, hogy az igen hosszú időt igényel, tudjuk, hogy a nagyobb szerí csúcsíves épületek századok hosszú során át épülnek és soha teljes befejezést nem nyernek, úgy hogy Európának nincsen egyetlen egészen bevégzett csúcsíves épülete, még az 5 száz évig épült kölni dóm sincs tökéletesen befejezve, mert épen finom díszletezése, ablakainak gyöngéd díszművészete, kimagasló karcsú tornyacsai úgynevezett fialei és kicsipkezett csúcsművei a folytonos rongálásnak, töredezésnek vannak kitéve, főleg a mi viharos éghajlatunk alatt, s így ha mi állandó országházunkat az elfogadásra ajánlott tervezet szerint építendők, akkor el kell arra jó előre készülve lennünk, hogy azt nem a megszabott 10 év, hanem egy félszázad alatt sem fogjuk egészen bevégezni, mert a mikor bevégzettnek hinnők, akkor már ismét újból kell kezdenünk az alapos kiújítást, s évente pár száz ezer forintot ráfordítani, (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Valamint arra is el kell készülve lennünk, hogy ha a puszta épületre, vagyis a falakra 9½ milliót irányozunk elő, az a stylszerüleg ki- viendő kiil- és belső felszereléssel együtt még egyszer annyiba vagyis 20 millióba bele fog kerülni, ha azt túl nem haladandja. (*Úgy van! a szélső balfelől.*)

Én, t. ház, igen jellemzőnek találom, hogy úgy a miniszerelnök úr, mint a bizottságok indoko-

lásai és e tervezet, sőt még a költségelőirányzatnak elfogadására is főindokul a bécsi városházát hozzák fel. No hát t. ház, ha más ok nem lenne, ez egy is óvatosságra intene engem, mert én a Bécsre való hivatkozástól irtózom, főleg akkor, midőn az nagy múltunkra való hivatkozással kapcsolatosan történik, mert mindig felsír mellette a Bécs miatti kedvezésből előidézett lealáztatása és gyarmati alárendeltsége szegény hazánknak.

A pénzügyi bizottság azt mondja, hogy „a fényes országház is fokozni és megszilárdítani fogja a nép hazafias érzületét és az államhatalom iránti tiszteletét“. A közlekedésügyi bizottság lelkesedve kiált fel indokolásában, hogy „a nagy proportióknak megfelelő épület hirdesse Magyarország megszilárdult önálló állami voltát“.

Csakhogy t. ház, erre nem elég az ily szép phrasis, mert bármily fényes világra szóló országház sem fogja a nemzet önérzetét megszilárdítani, a míg önök a kishitúséget a hatalom polczáról hirdetik, a midőn a nemzetnek folyton azt prédikálják, hogy nem elég erős az önállóságra, nincs megérve az állami függetlenségre s azért le kell mondania vére és pénze feletti rendelkezésről. T. ház! a míg önök ilyen tanokat hirdetnek és hirdettek lapjaik által: építhetnek bárminő monumentális országházat, az a nemzet önérzetét emelni nem, hanem önök meghunyászkodását és önmegadását még kirívóbbá fogja tenni. A nagy, az impozáns épület, Magyarország önálló állami voltát hirdetni nem fogja, ha önök annak atributesumait egymás után adják fel; s ezredéves alkotmánynyal és önállósággal dicsekvő hazánkat oly helyzetbe sodor-

ják, hogy az újdonsült Románia, Szerbia és Bulgária, sőt a parányi Montenegró is sajnálkozva és lenézőleg tekinthet ránk.

Én magam is elismerem egy állandó országház építésének szükségét, el azt, hogy ezen ideiglenesen összetákolt hajlékban soká nem maradhatunk nemcsak életbiztonsági és egészségügyi szempontból: hanem az ehhez kötött gyászos emlékek miatt sem, hisz e ház sötét ravatala hazánk államiságának és függetlenségének. Itt szavazták le legszentebb jogainkat, itt pazarolták el ezredéven át megtartott államjavainkat. Itt csinálták roppant államadóságainkat. E háznak törpe, nyomott ívei végzetszerű nyomást gyakorolnak a népképviselő kedélyére és önérzetére. Itt bajos szabadon lélegzeni, e ház rősz világítása homályban tartja sokak gondolatszabadságát.

A tékozlás, a jogfeladás, a lenyűgöztetés e speluncájából szabadulnunk, állandó országházat építenünk kell. Azt is megengedem, hogy ha már építünk, az legyen imponans s a nemzet főnségi jogával összhangzatosan nagyszerű; de az előírányzott s azt bizonyosan kétszeresen túlhaladandó összeget, főleg ezen esetben tervre elpazarolni nem vagyok hajlandó, mert kétségtelen, hogy 3—4-millió frttal lehet nagyszerű és a célnak megfelelő állandó országházat építeni.

A kérdés nem olyan, hogy azt elhamarkodva az országgyűlés szétszétlásának végperceiben meg lehetne oldani, de nincsen is a kérdés a tanácskozásra előkészítve, a terv szakszerűleg megvizsgálva sem volt, s innen magyarázható ki az, hogy az egész épület conceptiója, úgy mint stylje

elhibázott, hogy van annak 18 kis udvara; de levegője, világossága mégis hiányzik. Alsó két osztálya csak talapzatul szolgál a 3-ik emeletre felbigyesztett termeknek, holott alant az osztálytermek s más szükséges helyiségek elhelyezhetők, s a felső rész csakis a tanácskozási termek elhelyezésére vonathatott volna össze, mi által az épület ellaposodásán is segítve lesz vala, s elkerülhető lett volna az, hogy a felvezető lépcsőzet magassága miatt, emelőgépekről legyenek kénytelenek gondoskodni, melyen az idősebb képviselőket oda felvontassák. (*Derültség.*)

No t. ház! ily absurd berendezés már előre ingerli a nevető szerveket.

Egyáltalában egy rögeszme, a csúcsíves styl alkalmazásának rögeszméje uralogta és uralgja a helyzetet; ennek akarnak mindenképen érvényt szerezni, s azért a pályázat útján beérkezett többi tervezeteket egészen mellőzték, pedig azok közt van néhány igen szép renaissance stylben terveit oly épület, a mely 3—4 millió firttal kiépíthető lenne, s mely úgy imposans volta, mint építészete és belbeosztásának czélszerűsége által minden tekintetben fölötte áll, ezen ránk erőszakolni akart roppant költséges tervezetnek.

De t. ház! Mi nem is vagyunk feljogosítva e tervezet végleges elfogadására, annál kevésbé az építkezés megkezdésére, mert a fővárosnak e terv bemutatva, a közmunkák tanácsa által helyben hagyva nem volt, már pedig törvényeink értelmében e nélkül még csak egy kis kerti épületet sem lehet emelni, annál kevésbé lehet egy ily monumentális s a főváros tulajdonát képező corsót el-

foglaló műépületet létrehozni. Úgy tudom, hogy a főváros e jogsérelme orvoslásáért kérvényt is intézett a t. házhoz.

Mindezen fontos okoknál fogva én e törvényjavaslatot a napirendről levétetni indítványozom, és a kormányt oda utasítandónak vélem, hogy nem csak ezen, hanem a beérkezett többi terveket is tegye át a közmunkák tanácsához azon utasítással, hogy a magyar tudományos akadémia szépművészeti osztálya, a műemlékek országos bizottsága és a mérnök-egylet kiküldöttével egyetértőleg revidiálják a beadott tervezeteket és olyat ajánljanak kivitelre, mely a műépítészet magaslatán áll, mely szép Dunasorunkat nem torlaszolja el, mely a vígadó és akadémia palotájának stíljével összhangzatos legyen s mely főleg 3—4 millió forintnál több kiadást ne igényeljen.

Ilyen, azt hiszem, lesz a beadott tervezetek közt; de ha nem lenne, inkább új pályázatot kell hirdetni, mintsem roppant költségekkel ily nagy ahsurduraot létesítsünk. Igaz, hogy ez által egy félévi halasztást szenved az Úgy; de ezt könnyen után lehet pótolni s még a milleniumra is elkészülhet új országházunk; bár ez nem képezte az országgyűlés figyelmének és elhatározásának tárgyát s a kormányt nem a honalapítás ily szerű megörökítésére, hanem csakis állandó országház tervezetének elkészítésére utasította, s én megvallom t. ház, hogy nem is kívánnék az országház építésével praedjudicálni azon eszmének, hogy a honfoglalás emlékét egy a gellérthegy-i citadella helyére építendő Pantheonnal örökítsük meg.

Bátor vagyok határozati javaslatomat benyúj-

tani és elfogadásra ajánlani. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Határozati javaslat. Miután az állandó országház építését tárgyaló törvényjavaslat későn került a képviselőház tárgyalása alá;

miután az elfogadott tervezet már csak a Duna-sor eltorlaszolója miatt sem látszik a cél-nak megfelelni;

miután a fővárossal az közölve, a tervezet a közmunkák tanácsának bemutatva s annak jóvá-hagyása törvényeink értelmében kieszközölve nem volt;

miután a kormány túl ment megbízatásán s az emelendő új országházat a millenium emléképii-letévé akarja tenni, holott csakis egy az ország-gyűlés mindkét házát befogadni képes országház tervezetének elkészítésére nyert felhatalmazást;

miután az indokolásában előirányzott és 9 és fél millió forintban meghatározott költség csak kép-zeleti és az a bécsi városház kiadásaihoz viszonyítva állapított meg;

miután e nagy összeg pusztán csak az épület falaira kéretik s így annak teljes kül- ésbelsőszere-lése legalább még ennyit igényel, tehát oly rop-pant kiadást, a mi az országgyűlés intencióját és az ország erejét túlszárnyalja.

Miután az elfogadásra ajánlott tervezet sze-rinti épület belső felosztása s főleg lépcsőzete a legnagyobb mértékben czélszerűtlennek mutatko-zik: mondja ki a ház, hogy a törvényjavaslatot a tárgyalásra kellőleg előkészítve nem látván, azt a napirendről leveszi s visszautasítja a kormányhoz a végett, hogy az állandó országházra beérkezett

összes tervezeteket tegye át a fővároshoz és a közmunkák tanácsához azon meghagyással, hogy a műemlékek országos bizottsága, a magyar tudományos akadémia szépművészeti osztálya és a magyar mérnök-egylet kiküldöttjeivel egyetértőleg vizsgálják fölül, terjeszszék véleményes jelentéseiket az új országgyűlés elé és hozzanak javaslatba oly tervet, mely 3—4 millió kiadást túl ne haladjon.

Zárszó az országház építését tárgyaló törvényjavaslatnál.

(1884. év május 3-án.)

T. ház! A házszabályok megengedik a zárszóval való élhetést, én azzal élni igen, de visszaélni nem kívánok s nagyon rövid leszek. Nem kívánok a csúcs- és köríves vagy újjászületési styl közt itt kifejtett viaskodásba bemélyedni, mert mindernknek lehetnek jogosult barátjai és védői, mindenik alapján lehet szépet és nagyszerűt építeni; de hogy a góth-styl mindenik közt a legköltségesebb és legkevésbé tartós, azt elvitatni nem lehet, hisz épen e két ok volt az, a miért azt ez időszerint csaknem felhagyták s leginkább csak gazdag országok, mint Anglia engedik meg maguknak ezen építészeti fényűzést.

A miniserelnök úr kifogásolta azon állításmat, hogy későn lett a törvényjavaslat beterveztve. Hát én t. ház, ez által csak a kormány azon

rész szokását akartam megróvni, miszerint a legfontosabb s nagy pénzáldozatokat kívánó törvényjavaslatokat mindig az országgyűlés szétosztása végperczében terjeszti be, a midőn a képviselők egy része távol van s midőn az itt levők figyelme otthon kalandozik. Így tett akkor is, midőn az országháznak a tömő-téren való építését megszavaztatta; Így tesz most a midőn annak felépítésére az erönket túlhaladó nagy összeget kisajtolni akarja.

A mi azon zajos felkiáltásokat illeti, hogy a leendő országház szomszédos telkeinek tulajdonosait nevezem meg, hát én azt e zárszavamra hagytam, miután a házszabályok a kétszeri feleselést és bővebb magyarázást nem engedik meg. Most a ministerelnök úr őszinte nyilatkozata feleslegessé teszi azt, miután én is azon hozzá közel állókat értettem, kiket ő említett tegnapielőtti beszédében s kiknek telkeiről és házairól elismerte, hogy az országház oda épülése által értékben emelkedni fognak. De miután az országház oda épülésével kapcsolatosan a gyászos emlékü neugebäude lakotanya is le fog romboltatni, a ministerelnök úr egy korábbi kijelentése szerint, az e körüli házak és telkek is nyerni fognak értékben.

De én t. ház azon szerencsés véletlenből, hogy a ministerelnökhöz közel állóknak s még buzgóbb párthíveinek esetleg ott házaik s közös telkeik vannak, nem kovácsolok semminemű Crimen laesae majestatis, mert nem akarok az egykor ellenzéki szerepet játszott kormányelnök úr nyomdokain haladni, ki egykor innen e padokról oly iszonyatos támadást intézett és intéztetett az akkori kormány és bizalmasai ellen azért, hogy azok a ki-

nyitandó sugárút mentén jó előre telkeket vásároltak nagy olcsón, hogy a lánczíd részvényei magán speculatio tárgyává tétettek és hogy egyik ministeri tanácsos itt a fővárosban, oly helyen, a hol tudta, hogy állami iskola épülend, olcsón telket vett s rászóta jó drágán az államra. Ezen a lyukas mogyoróval kapcsolatos nagyon is élénk támadások az akkori kormány visszalépését eredményezték s egyengették az utat a bársony székekre azoknak, kik azt most oly erősen ülték meg. De térjünk vissza az országházhoz. Három nap óta a vita leginkább a körül folyt, hogy az országház nem fog annyiba kerülni, mint a hogy mi állítók. No hát egyik állítás, úgy mint a másik tagadás fiction, feltevésen alapul, mert hát tulajdonképen költségvetés előttünk nem áll, az indokolás azt mondja, hogy 9 és fél millióba fog kerülni, mert hát ennyibe került a bécsi városház. Én erre azt mondtam, hogy ha a puszta falak ennyibe kerülnek, akkor a kül- és belfelszerelés legalább még egyszer annyiba kerül, mert mindenki tudja, a ki épített valaha, hogy fal és fedél csak fele kiadás, de itt, a hol mindennek, még a legcsekélyebb bútornak is stylszerínek kell lenni, hol a falakat freskókkal, az ablakokat Uvegfestvényekkel kell ellátni, hol mindent keményfából keli csinálni, óhajtanám, hogy rász próféta legyek, a midőn azt mondom, hogy a felszerelés még egyszer annyiba kerürend, mint az épület kőműves és ács munkája.

Mindenképen demonstrálni akarta a minister úr, hogy elkerülhetlenül kell állandó országházat építenünk, hogy annak imposansnak kell lennie

de hát ezt senki sem tagadta, hanem mi csak addig akarunk nyújtózkodni, míg a takaró ér s ha fel lehetett az imposans és nagyszerű nemzeti múzeumot nemes classicus ízlésben s akadémiánkat pompásan s mindenkit kielégítő módon egy-egy millió forintért építenünk, azt hiszem, hogy nem vagyunk fukarok, a midőn országházunkra négy annyit vagyunk hajlandók megszavazni.

A miniszerelnök úr a jó termések előtérbe toléása által akarja az áldozatkésztséget fokozni s az ily nagy kiadás lehetőségét indokolni. No hát énehol sem látom a jó termések áldását, de látom mindenütt az elszegényedést. Nem segít rajtunk már a jó termés sem, mert azt elexequál tatja a pénzügy-miniszerúr s értékét kiviszi hazánkából a közösügy és Bosznia.

Azt mondja a miniszerelnök úr, hogy minden egyébben tud, de ebben nem tud és nem akar takarékoskodni; de t. ház kelltakarékoskodi akkor, a midőn azon nagyszerű országházat nem a mi saját, hanem kölcsön pénzből tudjuk csak felépíteni, midőn 30—40 millió deficittel küzdünk, midőn a nyomor iszonytató képe mered mindenűnen reánk.

Midőn a nép a legnagyobb erőfeszítéssel sem tud megélni, B tömegesen vándorol ki nemcsak észak és kelet terméketlen, hanem az alföld gazdag vidékeiről is. Ezen nem segít az, hogy czifra országházból akarja a kormány nyomorgatni a nemzetet, sőt azt az ellentétek hatása által még terhelőbbé teszi.

Miniszerelnök úr legerősebb, s nagyon kortésszagú mesterfogása az volt, a midőn az ellen-

zékét a fővárossal állítá ellentétbe, s úgy akart minket feltüntetni, mintha mi nem hordanék lel-künkön fővárosunk fejlődését.

Hát ennek nem ülnek fel a főváros felvilágo-Hodott választói mert tudják, hogy az adók eme-lése a vámszerződés, az ipartörvény által több kárt okozott e kormány a fővárosnak,* mint a mennyi hasznot ezer palota építésével előidéz-hetne.

Móricz Pál képviselő úr nagy finanziaális combinatiókon alapuló beszédére csak azon meg-jegyzésem van, hogy ha emlékezetem nem csal esetleg ő irta volt alá a pénzügyi bizottság azon jelentését és indokolását, mely szerint költség-kímélés tekintetéből kellek az országházat a tömő-térre építeni. El kell ismernünk, hogy most is csupa következetességből szépen buzgólkodik a költségkímélés mellett.

Azt, hogy Dobránszky porták szerint kiróttá, mint régi török világban a székelyekre a 2 és 4 frtot, igazítsa el választóival, a kik majd meg-mondják, hogy helyeslik-e a sarcot?

Jókai Mór azt mondá, hogy az országház építéséből eredő egy millió kamat terhet annyit emlegetjük, mintha az mindjárt ránk nehezednék, holott az majd csak 10 év múlva fordul elő. De hát az nem mentség, hanem vád, mert a kormány nemcsak a jelen nemzedéket sanyargatja, hanem a jövő nemzedéket is beadósítja.

Felemlíté, mint mondja, nem panaszként, hogy íróasztalából egy nagyobb jószágnak megfelelő adót fizet. Ezt már ilyefalvi beszédében is appli-cálta, s így az elveszté az újdonság vonzerejét;

de bármily nagy legyen is adója, az nem egyensúlyozza azon terheket, a mit a polgárookra és az országra szavazatának segítségével ráróvnak. (*Tet-szés a szélső baloldalon.*)

Igen helyes lenne, ha az ily adósságcsinálást, adóemelést és 15 milliós országházat megszavazó képviselőket közreműködésük arányának megfelelő progressiv adó alá vetné a pénzügyminister úr, s arra a kis asztalkára még nagyobb terhet rakhatna. A képviselő iir szeretné olyan elotüre félével az országgyűlést rövidíteni, s így meggazdálkodást eszközölni. Én hiszem, hogy szeretnének vitázás nélkül csak szavazni.

Magyar János urban oly védőre talált a kormány, a kiről azt szokták mondani, hogy ments meg uram barátaimtól, én hiszem, hogy a tegnapi tapasztalat után kultusministerünk ha lehetne visszamondaná azt a kanonokságot. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Hanem iparosaink is megköszönhetik fogadatlán prókátorságát, a midőn ő is azon költséges csúcsíves tervet fogadja el, melynek kőfaragó munkáit idegen kőfaragókkal keilend majd végez-tetni.

Hát ajánlok én egyet a képviselő úrnak, fogadja el az én 4 milliós indítványomat, s egyez-zék belé, hogy a fennmaradó 11 millióból állítsunk Poroszország példájára menhelyeket azon tönkre ment magyar iparosok részére, kiket a közösügyes politika és közös vámterület pártolása által nyomorba taszítani segített.

A t. előadó úr Bartha Miklós t. képviselő-társam beszédében kifogásolta, hogy ő szédel-

gésnek nevezte az országház építését. Az előadó úr rosszul alkalmazta ezt, mert ő nem az országház építését, hanem az egy ily roppant összegnek a mi viszonyaink közt kölcsönpénzből való elpoesékolást nevezte szédelgésnek.

Azt mondta az előadó úr, hogy ábrándokat festünk a magyar nép elé, midőn kivihetetlen dolgokat ígérünk neki, nem mondta meg, hogy miért kivihetetlenek, már pedig oraculumi tekintélynek én őt el nem ismerem. Mindaz, a mi a mi programunkban van, benne van a 67-iki kiegyezésben, tehát nem látom be, miért volnának csak ábrándképek, midőn mind az alaptörvényekben gyökeredzik.

Különben t. ház, a tegnapi gyűlést nagy lelki örömmel hagytam el, mert arról kelle meggyőződnöm, hogy a miniszterelnök úr megfogadni készül Csanády Sándor baráton azon jó tanácsát, hogy a 9 év előtt szegre akasztott elveket vegye le onnan, mert különben nem tapasztolt volna oly élénken egy ellenzéki szónoknak fátyolos prófétát említő jeles beszédére.

A kormány ez alkalommal minden rendelkezésre álló erőt sorompóba léptetett; de én a határozati javaslatomban felhozott ellenvetéseket megczáfolva nem, sőt inkább megerősítve látom, s azért újból is kérem határozati javaslatom elfogadását. *(Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*